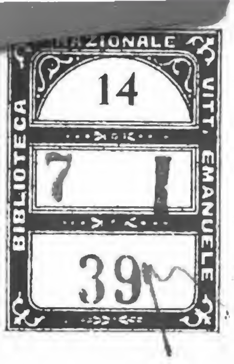
EPITOME DOCTRINAE POLITICAE EX OCTO LIBRIS POLITICORUM...

Theophilus Golius, Timbro non identificato

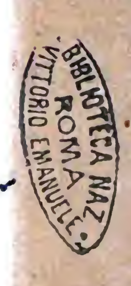

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
7 I
39

Epitome
DOCTRINAE POLITICÆ EX OCTO LIBRIS POLITICORUM ARISTOTELIS collecta, pro Academia Argentinensi,

PER

M. THEOPHILUM GOLIUM ETHICES ET POLITICES IBIdem quondam Professorem.

Cum Gratia & Privilegio Imperiali ad annos octo.

ARGENTORATI,
Apud hæredes Josiæ Rihelij.

TYPOGRAPHUS LECTORI SALUTEM.

CCIPE CANDIDE ET benevole Lector, jam alteram partem Practicæ Philosophiæ, à Clariß. viro Dn. M. THEOPHILO GOLIO *(piæ recordationis) in quæstiones resolutam. Opusculum profectò cùm utilißimum, tùm maximè necessarium. Ex quo si quicquam utilitatis ceperis, percipies autem dubio procul quàm plurimùm: illud omne, authori, viro nunquam satis laudato, acceptum feres. Vale & cæteros in hoc genere conatus nostros benigne adjuva.*

JNDEX

INDEX MEMORABILIUM RERUM QUAE in hac Politices Epitome continentur.

A

Domi-

Impe-

K

L

Oligar.

P

Plato

Quot

QUÆ-

QVAESTIONES IN PROLEGOMENA POLITICORUM ARISTOTELIS.

Quid est ἡ Πολιτικὴ?

POLITICA EST ARS SEU *facultas rectè constituendi & administrandi Rempub. Plato in Erastis,* ἡ πολιτικὴ ἐστὶν ἐπιστήμη, καθ' ἣν αἱ πόλεις εὖ οἰκοῦνται. Cic. *lib. 1. de divin.* Politica est *ratio, prudentiaq; gerendæ Reipub.*

Unde dicta est ἡ Πολιτικὴ?

Ἀπὸ τῆς πόλεως, *à Civitate, quæ est proprium eius subiectum, circa quod versatur: unde etiam dicitur* ὁ πολίτης, *Civis,* ἡ πολιτεία, *h. e. ipsa forma, secundum quàm Civitas administratur: quæ à Cicer. plærunq; Respublica nominatur: hinc etiam dicuntur* αἱ πολιτικαὶ πράξεις, *civiles actiones: item* οἱ πολιτικοὶ *homines qui in Reipub administratione rectè versantur, aut hac civili scientia præditi sunt. Hinc est verbum* πολιτεύεσθαι, *h. e. genere vel capessere Rempub. versari in Repub. Deniq; hi ipsi libri inscribuntur* πολιτικοὶ, *qui conti-*

nent παραγγέλματα πολιτικά. præcepta constituendi, & administrandi Rempub.

Quot modis vocabulum τῆς πολιτικῆς usurpatur?

Vocabulum τῆς πολιτικῆς, bifariam à Platone & Aristotele usurpatur: vel enim generatim κατ' ἐξοχὴν pro tota Philosophia practica accipitur, quæ omnes omnium actiones in civitate gubernat: unde etiam Aristoteles eam in lib. 1. Eth. cap. 2. ἀρχιτεκτονικὴν καὶ κυριωτάτην nominat. Et a Platone in dialogo politico definitur, quod sit ἐπιστήμη ἄρχουσα ἁπασῶν πράξεων, καὶ ἐπιμελουμένη τῶν νόμων, καὶ ξυμπάντων τῶν κατὰ τὴν πόλιν. h. e. Scientia, quæ omnes actiones gubernat, & curam gerit legum, omniumque eorum quæ ad civitatē pertinent. Vel accipitur specialiter pro tertia parte philosophiæ practicæ, de qua præcipuè in his liberis Aristoteles agere constituit.

Quis est scopus, quis finis, & quæ utilitas huius doctrinæ?

Aristotelis propositum est in his libris tradere doctrinam de ratione benè constituendi, administrandi, amplificandi, & conservandi civitatem, aut Rempub. aliquam, in eam finem, ut cives possint inter se tranquillè & amicè, h. e benè beateq; vivere.

De hoc

De hoc ſcopo & ſine Ariſtoteles lib. 1. Eth. cap. 7. ſic ſcribit: τὸ γὰρ τῆς πολιτικῆς τέλος ἄριστον ἐτίθεμεν. αὕτη δὲ πλείστην ἐπιμέλειαν ποιεῖται, τοῦ ποιούς τινας καὶ ἀγαθοὺς τοὺς πολίτας ποιῆσαι, καὶ πρακτικοὺς τῶν καλῶν. *Et Cic. lib. 5. de Repub. Vt gubernatori curſus ſecundus, Medico ſalus, Imperatori victoria: Sic huic moderatori Reipub. beata civium vita propoſita eſt: ut opibus ſirma, copiis locuples, gloriâ ampla, virtute honeſta ſit.*

Quot libris Ariſtoteles hanc doctrinam complexus eſt?

Diogenes Laërtius in Catalogo ſcriptorum Ariſtotelicorum commemorat plures libros, quos Ariſtoteles de hoc argumento fertur ſcripſiſſe: quemadmodum etiam Cicer. lib. 5. de finib. affirmat, Ariſtotelem omnium ferè civitatum non Græciæ ſolùm, ſed etiam Barbariæ mores, inſtituta, & diſciplinas deſcripſiſſe: Verùm ex omnibus illis tantùm hi octo libri ad noſtra tempora pervenerunt. Qui etiam ſi videantur μείουροι *h. e. aliquo modo decurtati, & imperfecti: tamen multiplicem & variam in ſe continent doctrinam, lectione & cognitione dignam, utilem atq; neceſſariam omnibus iis, qui aliquando rectè & utiliter in Reipub. negociis adminiſtrandis verſari voluerint.*

Qua methodo utitur Aristoteles in hac doctrina explicanda?

Quoniam Aristotelis propositum est ostendere, quo pacto civitas sive Respub. aliqua, quæ est totum quoddam, rectè sit constituenda: ideò etiam convenienti utitur ad eam rem methodo: nempè μεθόδῳ συνθετικῇ, qua ex minimis partibus tanquam primis principiis totum aliquod constituitur. Primùm enim ostendit quo pacto singulorum hominum cunctatione extiterint familiæ & domus: deinde ex familiarum & domorum coniunctione effecti sint pagi, seu vici: tandem verò ex multorum pagorum seu vicorum coniunctione integræ civitates sint constitutæ.

Quæ sunt præcipua κεφάλαια, capita omnium eorum, quæ in his libris explicantur?

Quinq; sunt præcipua capita, ad quæ ferè omnia, quæ in his octo libris traduntur, possunt referri. Primum caput est de materia, h. e. de partibus civitatis, ex quibus ea initiò constituitur. Alterùm caput est de forma civitatis, quæ πολιτεία, h. e. Respub. nominatur: ubi agitur de sex præcipuis Rerumpub. formis, earumq; differentiis, & proprietatibus. Tertium caput est περὶ τῶν αἰτίων φυλακτικῶν, καὶ φθαρτικῶν, de causis, per quas civitates & Respub. vel conservantur, vel mutantur & intereunt.

tereunt. Quarum caput est de quibusdam civitatibus & rebusspub. ab aliis vel descriptis, vel constitutis: præcipuè verò de Repub. Platonis. Quintum caput est de educatione infantum, puerorum, & adolescentum, à tempore nativitatis usq; ad annum vigesimum primum.

Ex his quinq; capitibus facilè intelliguntur argumenta singulorum librorum: de quibus etiam in fine Ethicorum sic scribit: πρῶτον μὲν οὖν πειραθῶμεν ἐπελθεῖν εἴ τι κατὰ μέρος εἴρηται καλῶς ὑπὸ τῶν προγενεστέρων: εἶτα ἐκ τῶν συνηγμένων πολιτειῶν θεωρῆσαι τὰ ποῖα σώζει, καὶ φθείρει τὰς πόλεις: καὶ τὰ ποῖα ἑκάστοις τῶν πολιτειῶν: καὶ διὰ τίνας αἰτίας αἱ μὲν καλῶς, αἱ δὲ τοὐναντίον πολιτεύονται.

Liber Primus.

Quod est argumentum, & quæ sunt partes Primi libri? 1.

QVONIAM *Aristotelis propositum est in his libris ostendere, quo pacto civitas aliqua sit & constituenda, & administranda: ideò in primo hoc libro* κατὰ τὴν μέθοδον συνθετικὴν *agit de primis principiis, h. e. minimis partibus, ex quibus initiò civitates fuerunt constitutæ: simul etiam explicat quæstionem de origine civitatis, & civilis se-*

cietatis. Potest autem hic liber commodè distribui in duas partes: in Exordium, quod continetur duobus primis capitibus: in ἔκθεσιν, Expositionem præceptorum politicorum.

Quid agit in Exordio?

Exordium hoc continet σύστασιν, hoc est, commendationem scientiæ politicæ, & civilis societatis: quod nimirum sit res bona: idq́ probat duobus præcipuis argumentis: primùm ab eius fine: quia spectat, & propositum sibi habet bonum quoddam. Deinde ab eius origine sive causa efficiente, quia originem habet à natura. Nàm ut Cicero in Catone maiore ait: Omnia quæ secundum naturam sunt, ea habenda sunt in bonis. Et in lib. 1. Tuscul. Nihil censeamus esse malum: quod est aut à Diis immortalibus constitutum, aut à natura hominibus datum.

Quid agitur in altera huius libri parte?

Post exordium sequitur ἔκθεσις, h. e. ipsius doctrinæ politicæ enarratio, quæ per omnes libros continuatur: eorum autem quæ in hoc libro à tertio capite usque ad finem habentur, sunt tres præcipuæ partes. Quarum prima pars est de societate domestica, quæ omnium prima fuit inter homines: atq́ue continet prima initia & fundamenta civilis societatis: de hac agitur in 3. & 4. capitibus: huius verò societatis sunt tres quasi species: nempè ἡ δεσποτική, societas

societas herilis, quæ est inter dominum & servum ἡ γαμικὴ, societas coniugalis, quæ est inter maritum & uxorem: & ἡ πατρικὴ, societas paterna, quæ est inter parentes & liberos. Etenim ex his tribus societatibus initio constitutæ fuerunt domus & familiæ οἱ οἶκοι, vel αἱ οἰκίαι, unde etiam οἰκονομικαὶ nominantur: quæ cùm paulatim augerentur & multiplicarentur, excreverunt in pagos, & tandem in integras civitates.

Quæ est altera pars τῆς ἐκθέσεως? 4.

Altera pars huius enarrationis est περὶ τῆς κτητικῆς de ratione, & modis acquirendi victum & ea quæ ad vitæ sustentatione sunt necessaria: sine quibus prædictæ societates non possent diu consistere: de hac igitur in 5. 6. & 7. capitibus.

Quæ est tertia pars τῆς ἐκθέσεως? 5.

In tertia parte huius enarrationis, nempè in octavo capite explicantur duæ quæstiones œconomicæ: una est de imperio mariti in uxorem, & patris in liberos. Altera de virtute & officio domini & servi, mariti & uxoris, & parentum & liberorum, h. e. eorum, qui in domestica societate aliis vel imperare vel obedire debent.

CAPUT I.

Unde auspicatur Aristoteles doctrinam Politicam?

Ἐπεὶ δὴ πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν.

A Quæstione de fine, quemadmodum etiam fecit in Ethicis: quoniā ambæ hæ doctrinæ sunt practicæ, h. e. referuntur ad actionem: Finis autem præcipuè in omni actione est considerandus, quemadmodum dicitur.

Quicquid agis prudenter agas, & respice finem. Nam finis informat actiones, à quo ipsæ reguntur & bonæ vel malæ, utiles vel inutiles esse iudicantur. Vnde etiam finis dicitur habere triplicem considerationem in actionibus: nempè principij quo ad agentis intentionem & susceptionem: medij quo ad actionis gubernationem: & extremi quo ad usum & affectionem operis attinet.

Quis est iste finis, quem civilis societas sibi propositum habet?

Τὸ ἀγαθὸν, Bonum. Sic enim scribit Aristoteles: πᾶσα πόλις, καὶ πᾶσα κοινωνία ἀγαθοῦ τινος ἕνεκα συνέστηκε, Omnis civitas, & omnis societas boni alicuius gratia constituta. In quibus verbis Aristoteles argumentantur à Genere ad Speciem hoc modo. Omnis societas boni alicuius gratia constituitur: Civitas est societas. Ergo. Maiorem probat ex definitione Boni: etenim BONUM illud esse

esse definitur, cuius gratia omnes omnia agunt: vel ut in Ethicis dicitur, Bonum est id, quod omnia appetunt.

Quale autem est istud Bonum?

Est omnium præstantissimum bonum, κυριώτατον ἀγαθὸν: *non solùm quia præstantissima scientia & facultate, quæ est* ἡ πολιτικὴ *expetitur: verùm etiam quia latissimè patet, & ad plures sese extendit: & suo ambitu omnia reliqua humana bona complectitur: teste Aristotele lib. 1. Ethicorum cap. 2. ubi etiam* τὸ τῆς πόλεως ἀγαθὸν *dicit esse* μεῖζον, καὶ τελειότερον, ἔτι δὲ κάλλιον, καὶ θειότερον. μάλιστα δὲ καὶ τῆς κυριωτάτης.

In qua autem re Bonum istud consistit?

In ratione bene beateque vivendi, ἐν τῷ εὖ, καὶ καλῶς ζῆν, *quæ ab Aristotele* τῆς πόλεως εὐδαιμονία καὶ αὐτάρκεια *nominatur, h.e. beatitudo ciuitatis, & sufficiens copia omnium eorum quæ ad vitam honeste degendam sunt necessaria. Sic Apostolus Paulus in priore epistola ad Timot. cap. 2. præcipit Christianos ideò debere pro regibus, principibus, & magistratibus orare: ut placidam & quietam vitam degere possint, cum omni pietate, & honestate.*

Quæ sunt partes ex quibus civitates initiò fuerunt constitutæ? Εἰ δή τις ἐξ ἀρχῆς τὰ πράγματα.

Partes ex quibus civitas, seu civilis societas con-

stituitur, aliæ sunt Simplices, & primæ: aliæ Compositæ & secundariæ.

Quæ sunt Simplices & primæ societates?

Eæ quæ primo inter singulos homines necessitatis causa ad constituendam domum sive familiam fuerunt susceptæ, quæ etiam propterea οἰκονομικαὶ *nominantur. Harum sunt tres species: una dicitur* δεσποτικὴ *herilis, quæ est inter dominum & servum: altera est* γαμικὴ*, coniugalis, quæ est inter marem & fœminam, seu maritum & uxorem: tertia nominatur* πατρικὴ*, paterna, quæ est inter parentes & liberos.*

Quomodo sunt hæ tres species inter se distinctæ?

Aristoteles distinguit has tres societates fine. Nam duæ primæ societates constitutæ sunt ἕνεκα τῆς γενέσεως*, h. est, causa procreationis hominum, & propagationis familiarũ. Tertia verò societas est* διὰ τὴν σωτηρίαν*, h. e. propter mutuã salutem & conservationem utrorumque, domini scilicet & servi: sicut enim dominus sua prudentia prospicit servo de victu & amictu, reliquisque vitæ sustentandæ subsidiis: ita servus suis laboribus acquirit domino ea quæ ad alendam familiam & augendam rem domesticam sunt necessaria:* ἕνεκα τῆς κτήσεως τῶν πρὸς τὸν βίον, καὶ τὴν οἰκονομίαν ἀναγκαίων.

Quæ

Quæ sunt Coniunctæ & secundariæ societatis?

Coniunctæ seu compositæ societates dicuntur, quæ ex primis societatibus defluxerunt, & ex pluribus constant hominibus. Harum sunt tres species, domus, pagus, & civitas: quæ differunt ut totum & partes. Nam civitas est totum, domus & pagus sunt partes, ex quibus civitas constituitur.

Quot hinc existunt societatum species?

Tres: quarum una dicitur οἰκονομικὴ, *domestica, quæ est unius alicuius domus seu familiæ: altera* κωμικὴ, *pagana, quæ est plurium domorum & familiarum coniunctarum: tertia* πολιτικὴ, *civilis, quæ ex multis domibus & pagis in eodem loco extructis, est conflata.*

Quæ est origo, & causa efficiens prædictarum societatum?

Omnes hæ societates primam originem, & quasi causam efficientem habent τὴν φύσιν, *id est, naturam.*

Quo pacto istud probas de societate maris & fœminæ?

Primùm de societate mariti & uxoris, parentum & liberorum, quæ generationis, & propagandæ atque educandæ sobolis gratia instituta est, quod ea sit

ea sit naturæ maximè conveniens, apparet ex tribus signis. Primùm ex appetitu procreanti sibi simile, qui non solùm hominibus, sed etiam omnibus animantibus naturaliter insitus est: Deinde ex amore qui naturaliter inest non solùm hominibus, sed etiam omnibus animalibus, ut generans & generatum parentes & liberi sese mutuò ament: quem amorem seu affectum naturalem Græci στοργὴν solent appellare. Tertiò, ex naturæ necessitate. Nam quia natura expetit sui conservationem, individua autem quotidiè unum post alterum vel morbo, vel senio, vel vi intereunt & corrumpuntur: ideò per istam societatem, qua unum quodq; secundum speciem sibi simile generat, & post se aliud individuum relinquit, efficitur, ut species ipsæ conserventur, & efficiantur quodammodo perpetuæ & immortales.

Quomodo probas societatem domini & servi esse secundum naturam?

Ex loco adiunctorum. *Quia natura utriq; tribuit ea adiumenta, per quæ possunt ac debent sibi mutuò opitulari ac prodesse: ita ut neuter sine alterius opera commodè possit vivere, & seipsum sustentare. Domino enim tribuit talem mentem, rationem, & prudentiam, qua posit non sibi solùm, verùm etiam servo prospicere & consulere ea, quæ ei ad vitam sustentandam sunt utilia & necessaria,*

Servo

Servo autem tribuit tale corpus, & eiuſmodi robur corporis, qui poſsit labores perferre, & domini mandata atq́; negotia expedire. Proinde quia dominus naturaliter ingenio & conſilio excellit, robore autem & viribus corporis ſervo eſt inferior: ideò opus habet ſervo tanquam adminiſtro: Et rurſus, quia ſervus ingenio minus valet, ut poſsit ſibiipſi proſpicere & conſulere: ideò opus habet domino veluti conſiliario. Atq; hoc modo utriq́; parti, & domino & ſervo naturaliter utilis & neceſſaria eſt hæc coniunctio atq́; ſocietas. Vnde meritò dolus dominus, quando amittit fidelem ſervum: & ſervus quando amittit benignum dominum. Eſt ergo huius loci argumentum tale. Quæ ſocietas utriq; parti naturaliter prodeſt, ea eſt ſecundum naturam. Sed ſocietas quæ eſt inter dominum & ſervum, naturaliter utriq́; prodeſt. Ergo.

Quomodo probas ſocietatem civilem eſſe à natura?

Quoniam homo τῇ φύσει ἐστὶ ζῶον κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν, *hoc eſt, animal aptum ad congregationem & civilem ſocietatem factum, magis quàm ullum aliud animal eorum quæ ſimul vivunt & paſcuntur, veluti ſunt apes, formicæ, grues, columbæ, & ſimilia animalia, quæ propterea à Græcis* ἀγελαῖα *nominatur, quia, ut* Cicer. *lib. 2.* de Finibus *loquitur, congregatione cœtum quodammodo civitatis*

tatis imitantur. Atque ob hanc causam etiam Iurisconsulti dicunt urbium constitutiones esse iuris gentium.

Ἐκ μὲν οὖν τούτων τῶν δύο κοινωνιῶν.

Quæ est causa formalis harum societatum?

Forma harum societatum ex earum definitionibus intelligitur. Nam DOMUS *est societas hominum naturalis ad quotidianum vitæ usum constituta.* οἶκός ἐστι κοινωνία κατὰ φύσιν, εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνεστηκυῖα.

Quare domus dicitur κοινωνία, Communio seu societas?

Quia domestici multa habent communia, nempè locum, & domum quam inhabitant, tectum sub quò cubant: Focum, ignem, & fumum apud quem se calefaciunt: Mensam in qua cibum capiunt: Fontem vel puteum unde aquam ad potum hauriunt: Vnde etiam apud Græcos extiterunt istæ appellationes, quòd nominantur σύνοικοι, ὁμοέστιοι, ὁμόκαπνοι, ὁμοσίπυοι, ὁμοσίπυοι, ὁμογάλακτες, *qui ab Vlpiano collectanei dicuntur.*

Quare domus dicitur esse constituta in usum diurnum seu quotidianum?

Respectu civilis societatis: quæ non propter unius, aut alterius solùm hominis, aut exigui temporis usum constituitur: sed quæ totius alicuius civitatis, vel etiam regni, & nationis commune & perpetuum

tuum bonum respicit: quemadmodum scribit Aristoteles in lib. 8. Eth. cap. οὐ γὰρ τοῦ παρόντος συμφέροντος ἡ πολιτικὴ μόνον ἐφίεται ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὸν βίον. *Quo nomine etiam bonum politicum præstantius esse dicitur bono œconomico, in lib. 1. Ethic. cap. 2.*

Quid est Pagus?

Pagus est prima communio seu societas naturalis ex pluribus domibus non quotidiani solùm usus gratia constituta. ἡ κώμη ἐστὶν ἐκ πλειόνων οἰκιῶν κοινωνία πρώτη κατὰ φύσιν χρήσεως ἕνεκεν μὴ ἐφημέρου συνεστηκυῖα.

Quare Pagus dicitur esse prima societas?

Ad differentiam civitatis, quæ est altera communio seu coniunctio plurium domorum: Est enim pagus quasi ἀποικία *colonia quædam, per quam una domus rursum in plures domos est diducta, & propagata: unde apud Euripidem in Oreste, filiæ quæ nuptum collocantur, dicuntur* ἀποικίζεσθαι, *id est, ex uno domo in alteram transferri.*

Quare in definitione adjicitur hæc particula χρήσεως μὴ ἐφημέρου?

Ad differentiam domus seu domesticæ societatis, in qua domestici quotidiè simul & unà conversantur, laborant, victum quærunt, cibum capiunt, eodem foco & igni utuntur, colloquuntur & operas

suas,

suas, aliaq́; negocia inter se mutuò singulis ferè horis communicant.

Quare dicitur esse societas secundum naturam?

Quia proficiscitur ex societatibus quæ sunt à natura, ut est societas mariti & uxoris, domini & servi, parentum & liberorum: de quibus paulò antè dictum fuit.

In domestica societate qualis est forma gubernationis?

Regia. Nam quod est Rex in regno, id est, paterfamiliâs & dominus in sua domo: Et quemadmodum paterfamiliâs imperat suis domesticis: ita in pagana sotietate is qui ætate, prudentia, & authoritate cæteris præstat: etiam potestatem habet illis imperandi, quem hodiè barbaro vocabulo Scultetum solent nominare.

Hinc apparet Regiam gubernationis formam esse antiquißimam, & per consequens etiam optimã: si modò Rex talis sit virtute, prudentia, & authoritate, qualis meritò esse debet.

CAPUT II.

Quomodo definitur Civitas?

Ἡ δὲ ἐκ πλειόνων κωμῶν.

Civitas est perfecta societas seu communio secundum naturam ex pluribus pagis constans, omnibusqúe rebus ad vitam necessariis instructa:

nen

non solùm vivendi, sed etiam benè vivendi causâ constituta. ἡ πόλις ἐστι κοινωνία ἐκ πλειόνων κωμῶν τέλειος κατὰ φύσιν, ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκείας: γινομένη μὲν τοῦ ζῆν ἕνεκα οὖσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν.

Definitionis explicatio.

GENUS *in hac definitione est idem cum duabus præcedentibus speciebus, nempè* ἡ κοινωνία *communio. Qui enim eiusdem civitatis sunt incolæ, multa habent communia, nempè locum ipsum civitatis, regionem circa civitatem, templa, fora, palatia, curiam, mœnia, aggeres, fossas, propugnacula, magistratum, iura, leges, libertatem, religionem & plurima alia commoda.*

DIFFERENTIÆ *sunt quatuor, prima est causæ materialis: Nam constat civitas ex pluribus pagis, quemadmodum pagus ex pluribus domibus.*

Altera differentia est causæ formalis, seu qualitatis, in qua dicitur quòd sit perfecta communio: habet enim omnium rerum ad vitam necessariarum αὐτάρκειαν. *id est, sufficientiam.*

Tertia differentia est causæ efficientis, dicitur enim quòd etiam sit κατὰ φύσιν: *hanc differentiam postea fusius explicat.*

Quarta differentia pertinet ad causam finalem; quarum duas ponit, unam generalem, τοῦ ζῆν ἕνεκα *vivendi gratia: ut nimirum homines per hanc so-*

cietatem ea quæ sunt necessaria ad vitam, possint sibi mutuò communicare: ita ut quod quis per se non habet, id possit ab altero accipere: quam indigentiam χρείαν, Aristoteles in lib. 5. Ethic. dicit primam fuisse causam propter quam homines initiò permoti fuerunt, ut inter se societatem facerent. Altera causa finalis est magis specialis, τοῦ εὖ ζῆν ἕνεκα, benè beateq; hoc est, honestè & ex virtute vivendi gratia: quam vitam infrà in septimo libro nominat εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως, beatitudinem & felicitatem civitatis.

NOTA. Hic finis de quo loquitur Aristoteles est politicus, & philosophicus: Est verò adhuc alius finis magnis principalis, & Theologicus: nempè institutio propagatio, & conservatio veræ religionis, & divini cultus: de quo fine extat præclarum distichon Poetæ Stigelij:

Utq; alios alii de Relligione docerent:
Contiguas pietas jussit habere domos.

Διὸ πᾶσα πόλις φύσει ἐστί.

Quibus argumentis probat Aristoteles originem seu causam efficientem civitatis esse à natura?

Tribus, quorum primum sumitur ex loco totius & partium. Cuius partes sunt τῇ φύσει, id est, secundum naturam, id ipsum quoq; est, τῇ φύσει. Sed partes civitatis, nempè domus & pagus sunt τῇ φύσει:

σει: sicut suprà est ostensum. Ergò etiam ipsa civitas est τῇ φύσει, ἢ κατὰ τὴν φύσιν.

Quod est alterum argumentum?

Τέλος γὰρ ἀπ' ἐκείνων.

Alterum argumentum sumitur à proprietate rerum naturalium. Quæ perfecta sunt & finem suum assecuta: ea maximè sunt secundum naturam. Quia natura in generando tendit ad finem & perfectionem: neque quicquam relinquit imperfectum, nisi impediatur. Sed civitas est finis, & perfectio primarum societatum, domesticæ scilicet & paganæ: continet enim in se τὴν αὐτάρκειαν. quemadmodum in eius definitione dictum est. Ergo civitas maximè est secundum naturam.

Quod est tertium argumen

Ἔτι τὸ οὗ ἕνεκα.

Tertium argumentum sumitur naturali appetitu hominum. Ea quæ homines naturali instinctu expetunt, etiam sunt secundum naturam. Sed homines naturali instinctu expetunt civilem societatem, hoc est, civitatem. Vnde etiam homo dicitur esse τῇ φύσει ζῷον πολιτικόν. Ergo civitas est secundum naturam.

Quomodo probas minorem propositionem, quòd homo naturâ sit animal politicum, id est, amans civilis societatis?

Aristoteles duobus argumentis hoc probat. Primùm à contrario. Nam qui non naturaliter

amans est civilis societatis: is revera neque homo simpliciter, neque pars civitatis dici potest: sed est aut præstantior homine, tanquam DEUS *aliquis, aut deterior homine, & instar beluæ alicuius, quæ solitudinem amat: cuiusmodi sunt inter quadrupeda leones, tigrides, ursi, apri, lupi, &c. inter volucres, aquilæ, accipitres, vultures, harpyiæ, & aliæ similes quæ ex rapto uivunt. Talis propterea nominatur apud Græcos* ἄπολις, *hoc est, carens civitate: item à Nestore apud* Homer. *lib. 9. Iliad. appellatur* ἀφρήτωρ, *sine tribu,* ἀθέμιστος, *sine iure & legibus,* ἀνέστιος, *sine foco & penatibus.*

Quod est alterum argumentum, quo Aristoteles probat, quòd homo naturâ sit animal politicum?

Alterum argumentum sumitur à proprio hominis, hoc est, à sermone: qui præcipuè in hunc usum hominibus datus est, ut possint animi sui sensu sibi mutuo indicare, & explicare, quod bonum, vel malum: quid honestum, vel turpe: quid expetendum, vel fugiendum in vita sit: & sic inter se societatem constituere atq; conservare: quod nisi esset, videretur sermo homini frustrà à natura esse tributus. Vnde à Cicer. *in lib. 1. de leg. Sermo dicitur esse interpres mentis. De qua re idem eleganter 1. Offic. sic scribit: vinculum communitatis, & societatis humanæ est* Ratio, *&* Oratio: *quæ docendo, discendo, com-*

do, communicando, disceptando, iudicando, conciliat inter se homines, coniungitq́ naturali quadam societate: neq́ ulla alia re longius absumus à natura ferarum, quæ sunt rationis, & orationis expertes.

Cùm autem civitas constet ex pluribus domibus & pagis tanquam partibus: quare Aristoteles dicit civitatem esse priorem domo? Καὶ πρότερον δὴ τῇ φύσει πόλις.

Aristoteles non dicit civitatem simpliciter esse priorem domo, sed adijcit particulam τῇ φύσει, *hoc est, natura, seu intentione naturæ, & ipsa dignitate atq́ præstantia. Siquidem omne totum ratione sui finis, & perfectionis prius & præstantius est naturæ ordine, quàm sint eius partes: licet, quo ad compositionem attinet, sit posterius suis partibus. Etenim sublato toto, omnes quoq́ partes simul intereunt, & nomen suum unà cum facultate, quam habebant ad proprium suum munus perficiendum, amittunt. Hinc Aristoteles in lib. 1. de Cœlo scribit, perfectum prius est imperfecto* τῇ φύσει. *Et lib. 8. Physs. & 1. Metaphys. Quod ortu posterius est, id naturâ est prius.*

Quid ex ijs, quæ hactenus de civitatis initijs dicta fuerunt, Aristoteles infert? ὁ δὲ πρῶτος συστήσας μεγίστων ἀγαθῶν.

Eos *qui initio civitates constituerunt, maximorum bonorum authores generi humano fuisse. Ra-*

Circa τὰς κτήσεις, hoc est, possessiones & opes quid præcipue considerandum est?

Duo. Primum ἡ κτητικὴ ratio & modus acquirendi: de quo infra in quinto capite. Deinde ἡ χρηστικὴ, ratio acquisitis rectè utendi: de qua infra cap. septimo.

Qui sunt igitur illi homines, qui societatem domesticam constituunt?

Πρῶται δὲ καὶ ἐλάχισται μέρη.

Mas & fœmina: sive vir, & mulier: hæ autem personæ considerantur vel respectu dominii & imperii, quod habent, & nominantur dominus & servus: vel respectu coniugij, ut est maritus, & uxor: vel respectu procreationis & propagationis familiæ: ut sunt parentes, & liberi. Atq; hinc existit triplex societas in œconomia: una δεσποτικὴ, herilis, quæ est inter dominum, & alterum: altera γαμικὴ, coniugalis, quæ est inter maritum, & uxorem: tertia πατρικὴ, paterna, quæ est inter parentes & liberos.

Quis dicitur dominus vel servus?

Hæ duæ personæ sunt in numero relativorum itaq; simul considerantur, & se mutuò explicant. Proinde, dominus dicitur is, qui habet servum: & servus dicitur is, qui habet dominum. Est ergo dominus persona domestica, idonea ad imperandum servo. Servus autem est persona domestica idonea ad exe-

ad exequendam mandata sui domini. Velut Iuris-consulti definiunt, Servus est, qui sui iuris non est, sed alterius dominio est subiectus.

Aristoteles quomodo in hoc definit servum?

Servus est instrumentum sui domini animatum, ratione præditum, aptum ad aliquid agendum, natura quidem in eius potestate existens, sed tamen ab eodem separatum. δοῦλός ἐστιν ὄργανον τοῦ δεσπότου ἔμψυχον, λογικὸν, πρακτικὸν, τῇ φύσει μὲν κλητὸν, ἀλλὰ χωριστόν.

Quare servus dicitur esse ὄργανον instrumentum?

Primùm, quia quemadmodum in omnibus artibus in quibus aliquid vel agendum, vel efficiendum est, quod ad certum aliquem finem & usum est destinatum, necessaria sunt quædam instrumenta, quibus in agendo, vel efficiendo opere utimur: ita etiam in arte domestica dominus seu paterfamiliâs utitur operâ & ministerio servi tanquam instrumento ad negocia domestica expedienda. Deindè quoniam cum opes & possessiones sint instrumenta administrandæ rei familiaris, servi autem etiam numerentur inter possessiones: igitur meritò quoque dicuntur esse instrumenta.

Quare dicitur instrumentum animantum?

Quia duplicia sunt instrumenta, quibus homi-

tatis imitantur. Atque ob hanc causam etiam Iurisconsulti dicunt urbium constitutiones esse iuris gentium.

Ἐκ μὲν οὖν τούτων τῶν δύο κοινωνιῶν.

Quæ est causa formalis harum societatum?

Forma harum societatum ex earum definitionibus intelligitur. Nam DOMUS *est societas hominum naturalis ad quotidianum vitæ usum constituta.* οἶκός ἐστι κοινωνία κατὰ φύσιν, εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνεστηκυῖα.

Quare domus dicitur κοινωνία, Communio seu societas?

Quia domestici multa habent communia, nempè locum, & domum quam inhabitant, tectum sub quò cubant: Focum, ignem, & fumum apud quem se calefaciunt: Mensam in qua cibum capiunt: Fontem vel puteum unde aquam ad potum hauriunt: Vnde etiam apud Græcos extiterunt istæ appellationes, quòd nominantur σύνοικοι, ὁμοέστιοι, ὁμόκαπνοι, ὁμοσίπυοι, ὁμοσίπυοι, ὁμογάλακτες, *qui ab Vlpiano collectanei dicuntur.*

Quare domus dicitur esse constituta in usum diurnum seu quotidianum?

Respectu civilis societatis: quæ non propter unius, aut alterius solùm hominis, aut exigui temporis usum constituitur: sed quæ totius alicuius civitatis, vel etiam regni, & nationis commune & perpetuum

tuum bonum respicit: quemadmodum scribit Aristoteles in lib. 8. Eth. cap. οὐ γὰρ τοῦ παρόντος συμφέροντος ἡ πολιτικὴ μόνον ἐφίεται ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὸν βίον. *Quo nomine etiam bonum politicum præstantius esse dicitur bono œconomico, in lib. 1. Ethic. cap. 2.*

Quid est Pagus?

Pagus est prima communio seu societas naturalis ex pluribus domibus non quotidiani solùm usus gratia constituta. ἡ κώμη ἐστὶν ἐκ πλειόνων οἰκιῶν κοινωνία πρώτη κατὰ φύσιν χρήσεως ἕνεκεν μὴ ἐφημέρου συνεστηκυῖα.

Quare Pagus dicitur esse prima societas?

Ad differentiam civitatis, quæ est altera communio seu coniunctio plurium domorum: Est enim pagus quasi ἀποικία *colonia quædam, per quam una domus rursum in plures domos est diducta, & propagata: unde apud Euripidem in Oreste, filiæ quæ nuptum collocantur, dicuntur* ἀποικίζεσθαι, *id est, ex uno domo in alteram transferri.*

Quare in definitione adjicitur hæc particula χρήσεως μὴ ἐφημέρου?

Ad differentiam domus seu domesticæ societatis, in qua domestici quotidiè simul & unà conversantur, laborant, victum quærunt, cibum capiunt, eodem foco & igni utuntur, colloquuntur & operas suas,

suas, aliaq́ negocia inter se mutuò singulis ferè horis communicant.

Quare dicitur esse societas secundum naturam?

Quia proficiscitur ex societatibus quæ sunt à natura, ut est societas mariti & uxoris, domini & servi, parentum & liberorum: de quibus paulò antè dictum fuit.

In domestica societate qualis est forma gubernationis?

Regia. Nam quod est Rex in regno, id est, paterfamiliâs & dominus in sua domo: Et quemadmodum paterfamiliâs imperat suis domesticis: ita in pagana societate is qui ætate, prudentia, & authoritate cæteris præstat: etiam potestatem habet illis imperandi, quem hodiè barbaro vocabulo Scultetum solent nominare.

Hinc apparet Regiam gubernationis formam esse antiquissimam, & per consequens etiam optimã: si modò Rex talis sit virtute, prudentia, & authoritate, qualis meritò esse debet.

CAPUT II.

Quomodo definitur Civitas?

Ἡ δ' ἐκ πλειόνων κωμῶν.

Civitas est perfecta societas seu communio secundum naturam ex pluribus pagis constans, omnibusqúe rebus ad vitam necessariis instructa: non

non solùm vivendi, sed etiam benè vivendi causâ constituta. ἡ πόλις ἐστι κοινωνία ἐκ πλειόνων κωμῶν τέλειος κατὰ φύσιν, ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκείας: γινομένη μὲν τοῦ ζῆν ἕνεκα, οὖσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν.

Definitionis explicatio.

GENUS *in hac definitione est idem cum duabus præcedentibus speciebus, nempè* ἡ κοινωνία *communio. Qui enim eiusdem civitatis sunt incolæ, multa habent communia, nempè locum ipsum civitatis, regionem circa civitatem, templa, fora, palatia, curiam, mœnia, aggeres, fossas, propugnacula, magistratum, iura, leges, libertatem, religionem & plurima alia commoda.*

DIFFERENTIÆ *sunt quatuor, prima est causæ materialis*: Nam *constat civitas ex pluribus pagis, quemadmodum pagus ex pluribus domibus.*

Altera differentia est causæ formalis, seu qualitatis, in qua dicitur quòd sit perfecta communio: habet enim omnium rerum ad vitam necessariarum αὐτάρκειαν *id est, sufficientiam.*

Tertia differentia est causæ efficientis, dicitur enim quòd etiam sit κατὰ φύσιν: *hanc differentiam postea fusius explicat.*

Quarta differentia pertinet ad causam finalem, quarum duas ponit, unam generalem, τοῦ ζῆν ἕνεκα *vivendi gratia: ut nimirum homines per hanc so-*

cietatem ea quæ sunt necessaria ad vitam, possint sibi mutuò communicare: ita ut quod quis per se non habet, id possit ab altero accipere: quam indigentiam χρείαν, Aristoteles in lib. 5. Ethic. dicit primam fuisse causam propter quam homines initiò permoti fuerunt, ut inter se societatem facerent. Altera causa finalis est magis specialis, τοῦ εὖ ζῆν ἕνεκα, benè beateq; hoc est, honestè & ex virtute vivendi gratia: quam vitam infrà in septimo libro nominat εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως, beatitudinem & felicitatem civitatis.

NOTA. *Hic finis de quo loquitur Aristoteles est politicus, & philosophicus: Est verò adhuc alius finis magis principalis, & Theologicus: nempè institutio propagatio, & conservatio veræ religionis, & divini cultus: de quo fine extat præclarum distichon Poetæ Stigelij:*

Utq; alios alii de Relligione docerent:
Contiguas pietas jussit habere domos.

Διὸ πᾶσα πόλις φύσει ἐστί.

Quibus argumentis probat Aristoteles originem seu causam efficientem civitatis esse à natura?

Tribus, quorum primum sumitur ex loco totius & partium. Cuius partes sunt τῇ φύσει, id est, secundum naturam, id ipsum quoq; est, τῇ φύσει. Sed partes civitatis, nempè domus & pagus sunt τῇ φύσει:

σει: sicut suprà est ostensum. Ergò etiam ipsa civitas est τῇ φύσει, ἢ κατὰ τὴν φύσιν.

Quod est alterum argumentum?

Alterum argumentum sumitur à proprietate rerum naturalium. Quæ perfecta sunt & finem suum assecuta: ea maximè sunt secundum naturam. Quia natura in generando tendit ad finem & perfectionem: neque quicquam relinquit imperfectum, nisi impediatur. Sed civitas est finis, & perfectio primarum societatum, domesticæ scilicet & paganæ: continet enim in se τὴν αὐτάρκειαν, quemadmodum in eius definitione dictum est. Ergo civitas maximè est secundum naturam.

Τέλος γὰρ αὕτη ἐκείνων.

Quòd est tertium argumentum?

Ἔτι τὸ οὗ ἕνεκα.

Tertium argumentum sumitur à naturali appetitu hominum. Ea quæ homines naturali instinctu expetunt, etiam sunt secundum naturam. Sed homines naturali instinctu expetunt civilem societatem, hoc est, civitatem. Vnde etiam homo dicitur esse τῇ φύσει ζῶον πολιτικόν. Ergo civitas est secundum naturam.

Quomodo probas minorem propositionem, quòd homo naturâ sit animal politicum, id est, amans civilis societatis?

Aristoteles duobus argumentis hoc probat. Primùm à contrario. Nam qui non naturaliter

amans est civilis societatis: is revera neque homo simpliciter, neque pars civitatis dici potest: sed est aut præstantior homine, tanquam DEUS *aliquis, aut deterior homine, & instar beluæ alicuius; quæ solitudinem amat: cuiusmodi sunt inter quadrupeda leones, tigrides, ursi, apri, lupi, &c. inter volucres, aquilæ, accipitres, vultures, harpyæ, & aliæ similes quæ ex rapto vivunt. Talis propterea nominatur apud Græcos* ἄπολις, *hoc est, carens civitate: item à Nestore apud Homer. lib. 9. Iliad. appellatur* ἀφρήτωρ, *sine tribu,* ἀθέμιστος, *sine iure & legibus,* ἀνέστιος, *sine foco & penatibus.*

Quod est alterum argumentum, quo Aristoteles probat, quòd homo naturâ sit animal politicum?

Alterum argumentum sumitur à proprio hominis, hoc est, à sermone: qui præcipuè in hunc usum hominibus datus est, ut possint animi sui sensu sibi mutuo indicare, & explicare, quod bonum, vel malum: quid honestum, vel turpe: quid expetendum, vel fugiendum in vita sit: & sic inter se societatem constituere atq; conservare: quod nisi esset, videretur sermo homini frustrà à natura esse tributus. Vnde à Cicer. *in lib. 1. de leg. Sermo dicitur esse interpres mentis. De qua re idem eleganter 1. Offic. sic scribit: vinculum communitatis, & societatis humanæ est* Ratio, *&* Oratio: *quæ docendo, discendo, com-*

do, communicando, disceptando, iudicando, conciliat inter se homines, coniungitq; naturali quadam societate: neq; ulla alia re longius absumus à natura ferarum, quæ sunt rationis, & orationis expertes.

Cùm autem civitas constet ex pluribus domibus & pagis tanquam partibus: quare Aristoteles dicit civitatem esse priorem domo? Καὶ πρότερον δὴ τῇ φύσει πόλις.

Aristoteles non dicit civitatem simpliciter esse priorem domo, sed adijcit particulam τῇ φύσει, *hoc est, natura, seu intentione naturæ, & ipsa dignitate atq; præstantia. Siquidem omne totum ratione sui finis, & perfectionis prius & præstantius est naturæ ordine, quàm sint eius partes: licet, quo ad compositionem attinet, sit posterius suis partibus. Etenim sublato toto, omnes quoq; partes simul intereunt, & nomen suum unà cum facultate, quam habebant ad proprium suum munus perficiendum, amittunt. Hinc Aristoteles in lib. 1. de Cœlo scribit, perfectum prius est imperfecto* τῇ φύσει. *Et lib. 8. Phys. & 1. Metaphys. Quod ortu posterius est, id naturâ est prius.*

Quid ex ijs, quæ hactenus de civitatis initijs dicta fuerunt, Aristoteles infert? ὁ δὲ πρῶτος συστήσας μεγίστων ἀγαθῶν.

Eos qui initio civitates constituerunt, maximorum bonorum authores generi humano fuisse. Ra-

tio ſumitur ex loco effectorum per ἀντίθεσιν contrariorum. Nam quemadmodum homo per hanc ſocietatem politicam, qui legibus & iure regitur & continetur, quodammodo perficitur: & optimum atq́ue præſtantiſſimum omnium animalium efficitur: ita ſi eſt extra hanc ſocietatem ſine legibus & iuſticia, efficitur peſſimum omnium animalium. Rationis approbatio ſumitur à vi & natura iniuſticiæ. Etenim iniuſticia, hoc eſt, iniuſtus, malus & improbus, ſi armis ſit inſtructus, peſſimus eſt, & magis noxius quā quævis ferociſſima bellua, quemadmodum etiam in lib. 7. Eth. cap. ſcribitur. Et in proverbio dici ſolet, quod homo homini ſit lupus. Hæc etiam ferocitas quæ naturaliter pleriſq; hominibus ineſt, per arma iuſticiæ, hoc eſt, per leges & iudicia politica eſt coërcenda & corrigenda. Propter quam cauſam etiam homines civitates extruxerunt, mœnibus cinxerunt: non ſolùm ut tuti eſſent à beſtiarum incurſionibus: verùm etiam ut ipſi ſeſe mutuo contrà malorum iniurias & vim poſſent defendere.

CAPUT III.

Ἐπεὶ δὲ φανερὸν.

Hactenus habuimus Exordium horum librorum, quid jam ſequitur?

I*Pſa* ἔκθεσις *enarratio & explicatio doctrinæ politicæ.*

Unde

Unde auſpicatur Ariſtoteles iſtam ἔκθεσιν?

A prima ſpecie domeſticæ ſocietatis, quæ δεσποτικὴ, id eſt, herilis nominatur: eſt enim inter herũ ſive dominum, & ſervum.

Quare ab hac ſocietate initium facit?

Quia ratio methodi compoſitoriæ id poſtulat. Nam quoniam ei propoſitum eſt præcepta tradere, quo pacto ipſum totum, hoc eſt, civitas ſit conſtituenda: ideò neceſſariò à primis & ſimpliciſſimis eius partibus initium facit: hæ autem in domeſtica ſocietate continentur.

Quæ ſunt hujus ſocietatis prima fundamenta, & ſimpliciſſimæ partes?

Duæ, nempè ipſi homines qui hanc ſocietatem conſtituunt: Deindè αἱ κλήσεις opes & facultates, quæ ſunt inſtrumenta & cauſæ, ſine quibus hæc ſocietas neq; rectè conſtitui, neque diu conſervari poteſt. Eodem modo etiam Ariſtoteles lib. 1. Oecon. ſcribit: μέρη τῆς οἰκίας δύο, ἄνθρωπος καὶ κτῆσις.

Circa homines quæ ſunt conſideranda?

Duo. Primùm: Quinam ſint illi homines, ex quibus hæc ſocietas conſtituitur. Deindè, quibus virtutibus præditi eſſe debeant, ſi velint in œconomia adminiſtranda rectè ſuo officio fungi. De qua re infrà in poſtremo capite agitur.

Circa τὰς κτήσεις, hoc est, possessiones & opes quid præcipue considerandum est?

Duo. Primum ἡ κτητικὴ ratio & modus acquirendi: de quo infra in quinto capite. Deinde ἡ χρηστικὴ, ratio acquisitis rectè utendi: de qua infra cap. septimo.

Πρῶτα δὲ ἐκ ἐλαχίστα μέρη.

Qui sunt igitur illi homines, qui societatem domesticam constituunt?

Mas & fœmina: sive vir, & mulier: hæ autem personæ considerantur vel respectu dominii & imperii, quod habent, & nominantur dominus & servus: vel respectu coniugij, ut est maritus, & uxor: vel respectu procreationis & propagationis familiæ: ut sunt parentes, & liberi. Atq; hinc existit triplex societas in œconomia: una δεσποτικὴ, herilis, quæ est inter dominum, & alterum: altera γαμικὴ, coniugalis, quæ est inter maritum, & uxorem: tertia πατρικὴ, paterna, quæ est inter parentes & liberos.

Quis dicitur dominus vel servus?

Hæ duæ personæ sunt in numero relativorum itaq; simul considerantur, & se mutuò explicant. Proinde, dominus dicitur is, qui habet servum: & servus dicitur is, qui habet dominum. Est ergo dominus persona domestica, idonea ad imperandum servo. Servus autem est persona domestica idonea ad exe-

ad exequendam mandata sui domini. Velut Iurisconsulti definiunt, Servus est, qui sui iuris non est, sed alterius dominio est subiectus.

Aristoteles quomodo in hoc definit servum?

Servus est instrumentum sui domini animatum, ratione præditum, aptum ad aliquid agendum, natura quidem in eius potestate existens, sed tamen ab eodem separatum. δοῦλός ἐστιν ὄργανον τοῦ δεσπότου ἔμψυχον, λογικὸν, πρακτικὸν, τῇ φύσει μὲν κτητὸν, ἀλλὰ χωριστόν.

Quare servus dicitur esse ὄργανον instrumentum?

Primùm, quia quemadmodum in omnibus artibus in quibus aliquid vel agendum, vel efficiendum est, quod ad certum aliquem finem & usum est destinatum, necessaria sunt quædam instrumenta, quibus in agendo, vel efficiendo opere utimur: ita etiam in arte domestica dominus seu paterfamiliâs utitur operâ & ministerio servi tanquam instrumento ad negocia domestica expedienda. Deindè quoniam cum opes & possessiones sint instrumenta administrandæ rei familiaris, servi autem etiam numerentur inter possessiones: igitur meritò quoq; dicuntur esse instrumenta.

Quare dicitur instrumentum animantum?

Quia duplicia sunt instrumenta, quibus homi-

nes in laboribus & operibus suis perficiendis utuntur. Quædam enim sunt animata, quæ vita, sensu & motu prædita sunt, ac seipsa, dum illis utuntur, movere possunt: ut sunt servi, boves, equi, asini, & similia iumenta. Quædam verò sunt inanimata, quæ per se nec moventur, nec quicquam agere possunt, sed necesse habent ut ab alio moveantur. Veluti sunt, aratrum, ligo, malleus, serra, securis, culter, calamus, &c.

Cur dicitur esse instrumentum πρακτικὸν

Hac differentia servi domestici separantur à ministris opificum, qui propriè sunt ὄργανα ποιητικὰ, quorum ministerio in operibus efficiendis uti solent: ut sutor in efficiendo calceo, figulus informanda olla pistor in pinsendo pane, &c. Servi autem domestici inserviunt usui vitæ quotidianæ, in administranda re familiari.

Cur dicitur esse instrumentum λογικὸν, rationale?

Quia servus non minus est homo, quàm ipse dominus: ideoq; etiam ratione præditus, per quam potest heri sui mandata intelligere, in memoria retinere, & rectè expedire.

Cur dicitur esse instrumentum κτητὸν, quod à suo domino possidetur?

Primùm quia servus non est sui iuris, sed alterius

rius dominio est subiectus: ut Iurisconsulti eum definiunt. Est enim totus in potestate sui domini. Deinde quia servi etiam numerantur inter τὰ κλήματα. possessiones, quæ sunt in potestate possidentis: quemadmodum infra cap. 5. ait. ὁ δοῦλος μέρος τι ὄντι τῆς κλήσεως. Vnde olim licebat servos vendere & emere non minus, quam reliqua iumenta & pecora, per quam venditionem & emptionem transibant in alterius dominum & possessionem.

Cur dicitur esse instrumentum χώριστον, separabile?

Ad differentiam membrorum corporis, & reliquorum instrumentorum: quæ resecta à suo corpore, aut remota à suo magistro vel opifice, qui ea movere & regere solebat, nihil amplius per se possunt agere, aut efficere. Servus verò postquam mandatum à domino accepit, potest etiam absente & remoto domino laborare, & negocia sibi comissa expedire.

Cur dicis servum τῇ φύσει, hoc est, jure naturali esse sub domini sui potestate?

Quia duplices sunt servi: Alij τῇ φύσει καὶ ἁπλῶς, naturâ & simpliciter: alij τῷ νόμῳ, hoc est, lege & secundum quid. Vnde etiam duplex dicitur esse servitus, una naturalis, altera (legitima) legalis.

Qui

Qui dicuntur esse naturâ servi?

Naturâ servi sunt, qui propter rationis, & ingenij imbecillitatem neq; sibiipsis ea quæ utilia sunt prospicere, neq; etiam seipsos, aut alios rectè regere possunt: eo verò corporis robore & viribus præditi sunt, ut & labores perferre, & aliorum mandata exequi poßint. Qui hoc modo servi sunt, à serviendo sunt dicti: & sunt revera ubiq; & semper servi; atq; his utilis est servitus.

Qui dicuntur lege servi?

Lege servi sunt: Qui vel in bello capti, vel propter certas causas aliorum potestati sunt subiecti; ad quorum nutum & arbitrium vivere, seseque accommodare coguntur.

Quam hinc colligis divisionem?

Ex his colligitur duplex servitus, una naturalis, altera legalis.

Quid est servitus naturalis?

Servitus naturalis est subiectio, qua quis alterius consilio & arbitrio volens, cum suo commodo regitur.

Quibus argumentis probat Aristoteles aliquos esse natura servos?

πότερον δ' ἐστί τις φύσει.

Quatuor, quorum primum sumitur ex loco adiunctorum. Quicquid necessarium & utile est generi

neri humano in vita quotidiana, illud est secundum naturam. Quoniam natura in omnibus rebus producendis hac duo potissimum spectat, utilitatem scilicet & necessitatem. Sed ut inter homines aliqui sint domini, aliqui servi, utrinq; est utile & necessarium: quemadmodum in præcedente capite fuit monstratum. Ergò quòd aliqui sunt domini, aliqui verò servi, id est secundum naturam.

Quod est alterum argumentum?

Alterum argumentum sumitur à diversitate animorum & ingeniorum, quæ à natura hominibus sunt tributa: quorum aliqui ea valent prudentia, & ingenij dexteritate, ut benè & utiliter possint non solùm sibiipsis, sed etiam aliis consulere & præesse: Ea quoq; animi magnitudine sunt præditi, ut non facilè possint aliorum imperium ferre. Contrà sunt aliqui ita naturâ comparati: ut licet non possint propter ingenij imbecillitatem ea quæ recta & utilia sunt ex seipsis perspicere & intelligere: tamen facilè patiuntur se ab aliis regi & doceri. Proindè quemadmodum illis propter præclaras animi & ingenii dotes, quas à natura acceperunt, videtur iure dominium esse concedendum: ita etiam hi propter naturæ defectum videntur iure illis debere esse subiecti. Qua de causa etiam illi naturâ liberi, hi verò naturâ servi possunt nominari. Καὶ εὐθὺς ἐκ γενετῆς.

Quod

Ὅσα γὰρ ἐκ πλειόνων.

Quod est tertium argumentum?

Tertium argumentum sumitur à diversa constitutione & habitu corporum. Quibus natura tribuit corpora apta vel ad dominandum, vel ad serviendum: hi etiam naturâ domini, vel servi possunt nominari. Natura enim nihil temerè aut frustra facit: sed omnia ad certum finem destinat. Sed natura quibusdam hominibus tribuit corpora apta ad dominandum, aliquibus verò apta ad serviendum: Ergo homines aliqui naturâ sunt domini, aliqui autem naturâ servi. Minor, confirmatur primùm ab experientia quotidiana: videmus enim naturam aliquibus hominibus tribuisse corpora robusta, crassa, dura, callosa, & quasi compacta & depressa laboribus perferendis, & oneribus gestandis aptissima. Alijs verò corpora dedisse erecta quidem & speciosa, veruntamen tenera, mollia & imbecilla, ad perferendos labores minus nota. Deindè à communi hominum iudicio & consensu: qui omnes ita iudicant, eos qui alijs imperare & dominari volunt, debere etiam forma & præstantia corporis cæteris antecellere: Quemadmodum Homerus commendat Agamemnonem, Achillem, Hectorem, Vlyssem, & alios Heroas atq; Græcorum Proceres. Et Virgilius de Ænea scribit:

Quem sese ore ferens, quàm forti pectore, & armis.

Tertiò

Tertiò, ex fabulis Poëtarum, qui fingunt Deos aliquando in terris humanâ formâ ambulasse, & habuisse venustißima, & procera corpora: sicut eorum statuæ, picturæ & simulachra, quæ in templis collocata fuerunt, testantur.

Quod est quartum argumentum?

Βόυλεται μὲν οὖν ἡ φύσει.

Quartum argumentum sumitur ab Exemplis similibus omnium eorum, quæ ex diversis partibus sunt composita, in quibus semper apparet pars aliqua quæ eminet, & quodammodo cæteras partes regit atq; gubernat. Exempli gratia: Corpus cæleste ex pluribus sphæris & stellis est compositum, quæ singulæ habent suum certum motum: sed tamē primum mobile omnes reliquas sphæras secum rapit. Sic inter omnes stellas & planetas Sol obtinet principatum. Homo constat ex animo & corpore: Animo autem potius debetur dominium, quàm corpori. Animi plures sunt potentiæ, inter quas principem locum meritò habet Ratio. De hac re Cic. in lib 2. de natura Deorum sic scribit: Omnem naturam quæ non simplex, sed cum alio coniuncta & connexa est, necesse est habere aliquem in se principatum: ut in homine mentem, in bellua quiddam simile mentis, unde oriantur rerum appetitus: in arborum autem & earum rerum, quæ gignuntur è terra, radicibus, inesse principatus putatur. Principatum

cipatum autem id dico, quo nihil in quoque genere nec potest, nec debet esse præstantius.

CAPUT IV.

Ὅτι δὲ καὶ οἱ τἀναντία.

Quæ est altera species servitutis?

A *Ltera species servitutis dicitur* δουλεία νομικὸς *vel* νομικὴ *servitus legalis, sic dicta, quia* τῷ νόμῳ *hoc est, lege, consuetudine, & instituto hominum est introducta & recepta.*

Quid est servitus legalis?

Servitus legalis à Iustin. lib. 1. Instit. cap. 3. sic definitur. Servitus est Iuris gentium constituto, qua contrà naturam aliquis alieno dominio subijcitur. Velut alij definiunt, Servitus legalis est, qua aliquis iure belli, unà cum suis facultatibus, potestati victoris subijcitur. Qui hoc modo servi sunt, revera non sunt servi, sed tantùm à servando ita sunt dicti: quia cum ab hoste potuissent occidi, servati sunt ad vitam.

Τοῦτο δὲ τὸ δίκαιον.

Est ne talis servitus justa?

Hæc quæstio ab Aristotele in utramque partem disputatur. Ac primùm pro parte affirmativa tria adferuntur argumenta, quod hæc servitus videatur esse iusta. Quorum primum sumitur à causa efficiente. Quod virtute est acquisitum, eius possessio est iusta: Sed servitus legalis, qua quis alterius

dominio

domino iure belli subijcitur, virtute, hoc est, fortitudine victoris est acquisita. Ergo servitus hæc est iusta.

Alterum argumentum sumitur ex loco comparatorum. Qui potentior est, ei iure imperium debetur in minus potentem. Quemadmodum Legati Atheniensium apud Thucydidem in lib. 1. testantur dicentes: Semper iustum habitum fuit, ut imbecilliores à potentioribus coërcerentur. Et Salomon proverb. 12. cap. Manus fortium dominabitur: ignavorum autem tributis serviet. Sed qui victores sunt in bello, ij potentiores sunt victis. Ergò victoribus iure debetur imperium in victos: & per consequens, si eorum dominium est iustum, etiam Servitus bello acquisita erit iusta.

Tertium argumentum sumitur ex loco Adiunctorum. Quod legibus est constitutum, & usu receptum, id est, iustum: Nam lex nihil aliud est, quàm ius scriptum. Vel ut hoc loco habet: Lex est ὁμολογία, id est, consensus, seu pactum. Et Cic. Legem naturæ nominat consensum omnium hominem. Sed bellica Servitus legibus est comprobata: Ergò bellica servitus est iusta. Minor probatur ex lib. 2. Instit. tit. 1. paragr. 12. ubi sic scribitur: Ea quæ ex hostibus capimus, iure gentium statim nostra fiunt: adeò quidem, ut & liberi homines in servitutem nostram deducantur.

Quomodo probatur, quòd hæc servitus non sit justa?

Duobus argumentis: quorum primum sumitur à causa efficiente. Dominum, quod per solam vim est acquisitum, id non est iustum. Ratio, quia verum dominium niti debet benevolentia & voluntate eorum, qui se ultrò propriæ suæ salutis & utilitatis causa alijs subiecerunt. Sed dominium quod bello est acquisitum est violentum. Nam in bello omnia vi & armis geruntur. Ergò tale dominium non est iustum: & per consequens etiam servitus bellica non est iusta.

Quod est alterum argumentum?

Alterum argumentum sumitur ex repugnantibus. Quia in servitute bellica multa sæpè contingunt, quæ iusticiæ & æquitati repugnant. Etenim sic fieri potest, ut in bello ab hostibus barbaris, agrestibus, & sceleratis capiantur viri illustres, generosi, nobiles, virtutibus, eruditione & alijs animi dotibus excellentes: quos profectò iniquum esset, & à ratione alienum, cogere, ut barbaris illis & impijs hostibus, à quibus victi sunt, servirent. Hûc accedit, quòd sæpenumero bella non propter iustas causas suscipiuntur & geruntur: in talibus autem bellis etiamsi hostes existunt victores, tamen eorum victoria non est iusta: imò si belli causa non est iusta, etiam

etiam omnia, quæ in eo ab hoste occupantur, iniustè possidentur. Proinde etiam talis servitus, quæ hoc modo est acquisita, non poterit dici esse iusta.

Si igitur non omnes ij, qui videntur esse servi sunt re vera servi: quæ est vera nota, secundum quam libertas, aut servitus debent æstimari?

Καί τοι ὅπαν τοῦτο λέγουσιν.

Quemadmodum sola virtus revera potest hominem nobilitare, & clarum reddere: vitia autem eundem deformant & obscurum reddunt: Ita eadem hæc duo, nempè virtus & vitium sunt veræ libertatis & servitutis propriæ notæ: ita ut is, in quo virtus inest, verè & rectè possit dici liber, ubicunque sit: etiam si quo ad externam vitæ conditionem videatur esse captivus servus. Rursum verò qui vitijs est contaminatus, is re vera est servus, etiamsi secundum externam faciem videatur esse liber, & magnus dominus.

Quod facit hoc loco Aristoteles discrimen inter eos, qui naturâ, & qui lege sunt servi?

Διὸ καὶ συμφέρον ἐστί τι.

Qui naturâ sunt servi, hi verè & ἁπλῶς, simpliciter semper & ubique sunt servi: eorum quoque servitus est aliquo modo voluntaria, & tàm ipsis, quàm eorum dominis utilis: unde etiam utrinque inter eos potest esse mutuus amor, & vera amicitia. Qui autem lege sunt servi, hi non verè & simpliciter, neque semper & ubique sunt servi: sed solùm κατά τι

secundum quid, & aliquo respectu dicuntur servi: eorum quoq; servitus est violenta, & coacta, ipsisq; magis noxia & calamitosa, quam utilis. Vnde etiam inter ipsos, & eorum dominos non est mutuus amor, aut vera benevolentia: sed potius odium & metus: quemadmodum in proverbio dicitur. Quot servi, tot hostes. Idem, oderunt quem metuunt.

Φανερὸν δ' καὶ ἐκ τούτων.

Quid ex jam dictis infert Aristoteles?

Aristoteles ex ijs quæ de duobus generibus servorum dixit, infert manifestum esse, quod imperium herile seu domesticum non sit idem cum imperio civili seu politico. Quibus verbis videtur velle refutare Platonis opinionem, qui in dialogo suo politico scripsit, imperium herile & civile non differre inter se specie, sed tantum τῷ πλήθει, hoc est, multitudine sive numero eorum in quos exercetur: Exempli gratia, si imperium est solùm erga unum aut paucos qui dicuntur servi, tunc illud imperium nominari δεσποτικὸν, herile: si verò imperium est in multos qui dicuntur cives, tunc imperium illud appellari πολιτικὸν civile. Hanc opinionem Aristoteles hoc loco refutat, & tribus argumentis probat ista imperia etiam specie inter se differre.

Quod est primum Argumentum?

Primum argumentum sumitur à materia, seu obiectio. Quæ versantur circa obiecta specie diversa, ea

sa, ea ipsa quoq; specie inter se differunt. Sed imperium herile & civile versantur circa obiecta specie diversa: illud enim exercetur in homines servos hoc verò in homines liberos: servus autem ab homine libero specie differt. Ergò imperium herile a civili specie differt.

Quod est alterum argumentum?

Alterum argumentum sumitur a forma imperandi. Imperium herile est tantùm penes unum, qui solus & semper imperat suis servis. Imperium autem civile est penes plures, qui neq; semper, neque soli, sed per vices imperant & parent. Ergò ista duo imperia specie inter se differunt.

Quod est tertium argumentum?

Tertium argumentum sumitur à proprio. Dominus proprie æstimatur, τῇ φύσει, *ex sua natura, quatenus naturali quadam dexteritate ingenii ad dominandum & imperandum servo præditus est. Politicus autem æstimatur* τῇ ἐπιστήμῃ: *quatenus scientiam administrandæ Reipub. habet. Atqui hæc duo nempè* ἡ φύσις, καὶ ἐπιστήμη: *natura & scientia sunt res specie differentes: Ergò etiam horum imperia sunt specie diversa.*

Nulla ne igitur est scientia dominandi aut serviendi?

Est, etiamsi ex ea propriè dominus aut servus nn æstimetur, aut definiantur.

Quid est scientia herilis ἐπιστήμη δεσποτική?

Scientia herilis est facultas rectè utendi servis, ἡ δύναμις χρηστικὴ τῶν δούλων. *Ratio autem rectè utendis servis consistit in duobus: primùm ut dominus sciat servis rectè imperare, & mandare: non solùm quid, sed etiam quomodo aliquid ab ijs fieri velit. Deindè ut etiam possit ea quæ mandavit, tempestive ab ijsdem exigere, deque illis, utrum benè facta sint, rectè iudicare.*

δουλικὴ μέρος ὅν.

Quid est scientia servilis ἐπιστήμη δουλική?

Scientia servilis est facultas rectè obeundi servilia ministeria, quæ ad quotidianum usum rei domesticæ sunt necessaria: ea quæ ab Aristotele hoc loco nominantur ἐγκύκλια διακονήματα.

Quæ est distinctio servilium officiorum?

Magna est eorum varietas: possunt autem ferè duabus comprehendi distinctionibus. Quarum prima est ratione Qualitatis per comparationem. Quòd ministeria servilia alia sunt honestiora, ἐντιμότερα, *alia magis necessaria,* ἀναγκαιότερα: *unde natum est proverbium, quo dicitur:* δοῦλος πρὸ δούλου, δεσπότης πρὸ δεσπότου, *servus servo, dominus domino præstantior est.*

Alia distinctio est ratione finis seu usus: Quod ministeria servilia alia sunt οἰκονομικά, *quæ inser-*

viunt

viunt administrationi rei familiaris: alia sunt γεωργικὰ, quæ pertinent ad culturam agrorum: alia verò μηχανικὰ ἢ τεχνικὰ, quibus varia opificum opera, instrumenta, aliaq; vasa utensilia efficiuntur atq; elaborantur.

CAPUT V.

Quod est alterum fundamentum domesticæ societatis?

Ὅλως δὲ περὶ πάσης.

A*Lterum fundamentum domesticæ societatis sunt αἱ κτήσεις, vel τὰ κτήματα possessiones opes, & facultates, quæ sunt, ut paulò ante dictum est, quasi instrumenta, & adiumenta, sine quibus societas domestica non potest vel constitui, vel conservari.*

Quæ sunt hîc consideranda?

Duo: Primùm ἡ κτητικὴ, ratio acquirendi. Deindè ἡ χρηστικὴ, ratio utendi: οὐδὲν γὰρ ὄφελος κτήσεως, ἂν μὴ χρῆσις προσῇ: nihil enim prosunt divitiæ, nisi accesserit earum usus. Sic infrà in cap. 7. ait, circa τὰ κτήματα consideranda esse duo, primùm τὴν γνῶσιν, ἢ θεωρίαν, deindè τὴν πρᾶξιν, quæ consistit ἐν τῇ χρήσει, καὶ ἐμπειρίᾳ.

Quid est ἡ κτητικὴ?

Ἡ *κτητικὴ, est scientia seu facultas acquirendi ea quæ ad victum & vitæ sustentationẽ sunt neces-*

saria Aristoteles, ἡ κτητικὴ ἐστὶν ἐπιμέλεια περὶ τὴν τροφήν. *Item,* ἡ κτητικὴ ἐστὶ θησαυρισμὸς τῶν πρὸς ζωὴν ἀναγκαίων, καὶ χρησίμων εἰς κοινωνίαν πόλεως, ἢ οἰκίας.

Quid est ἡ χρηστική?

Ἡ χρηστική, *est facultas & ratio rectè utendi quæsitis, ad necessarios vitæ quotidianæ usus in rei domesticæ administratione.*

Quare ἡ κτητικὴ etiam ab Aristotele appellatur χρηματιστική?

Huius rei videntur esse duæ causæ. Prima est, quia τὰ χρήματα, *id est, pecuniæ & numi sunt commodissimum & maximè usitatum medium atque instrumentum, per quod ea, quæ nobis necessaria sunt, comparamus. Quemadmodum Horatius ait, Omnia divina, & humana pulchris parent divitijs: quas qui construxerit, quicquid volet habebit. Et Petronius Arbiter,*

Quisquis habet numos securâ naviget aurâ:
Fortunamq; suo temperet arbitrio.

Quidvis numis præsentibus opta, & veniet.

Altera causa ex priore dependet. Quia enim homines vident pecuniarum beneficio omnia necessaria posse comparari, ideò maximè occupati sunt in congerendis & cumulandis pecuniis, sequentes illud Horatij dictum.

O cives

O cives, cives, quærenda pecunia primùm,
Virtus post numos.

Estne ἡ κτητικὴ eadem cum facultate œconomica an verò est solum eius aliqua pars, aut eius administra?

Quoniam ἡ κτητικὴ non est simplex, sunt enim plures species & modi acquisitionis: ideò antequam ad hanc quæstionem respondeatur, prius per divisionem explicandi sunt modi & species τῆς κτητικῆς.

Quotuplex est ergò ἡ κτητικὴ?

Triplex, quarum una est φυσικὴ seu κατὰ φύσιν, quam natura hominibus monstravit necessitate sit urgente. Hæc etiam ab Aristotele ἀναγκαία, καὶ οἰκειοτάτη, id est, necessaria, & maxima propria nominatur.

Altera est artificiosa, & μὴ φυσικὴ non naturalis, nec necessaria: Quæ hominum industriâ & studio est inventa.

Tertia est mixta, per quam partim ex rebus naturalibus, partim verò arte affectis, victus acquiritur: ut cum ex lapidibus, lignis, metallis, ex terra, luto, & similibus materialibus, quæ natura suppeditat, varia ab artificibus efficiuntur opera, vasa supellectilia, & omnis generis utensilia & instrumenta, quibus in quotidiana vita & administratione rei domesticæ tàm necessarius est usus, ut sine illis homines commodè vitam traducere, aut sua

negocia exequi non possent. Hûc quoque pertinent *omnia instrumenta rustica, bebica, fabrilia, & similia.*

Circa quas res præcipuè versatur naturalis κτητική?

Circa ea quæ ad victum pertinent.

Πότερον δ' μέρος αὐτῆς.

Quare acquisitio victu dicitur naturalis?

Non solùm quia naturæ necessitas eum postulat sine quo nullum animal diu potest vitam suam sustentare: Sed etiam quia hæc acquisitio imitatur naturæ providentiã, quæ omni animali simul ac est in hanc lucem editum, de victu seu alimento videtur prospexisse. Primùm quidem quòd omnibus animalibus illum affectum indidit, ut suum fœtum seu prolem suam cupiant alere, & nutrire. Deindè quod aliquibus prospexit de lacte materno, aliquibus verò aliam quandam materiam adnasci fecit: unde poßint ad aliquod tempus se sustentare: donec ipsa sibi cibum quærere poßint. Præterà ipsa natura omnibus tàm recens natis, quàm adultis, quotidiè è terra producit varias herbas, semina & fructus: unde nutrimentum quærant, quo se & suas proles alere poßint. Ipsis deniq; hominibus non solùm omne genus animalium ad cibum & victum conceßit: verùm etiam eam industriam, & ingenij sagacitatem largita est: ut varias excogitarent artes,

artes, quarum beneficio possent sibi victum, & alia vitæ subsidia comparare.

Hæc naturalis acquisitio quotuplex est?

Duplex, alia enim est simplex, alia mixta: Simplex acquisitio dicitur, qua uno aliquo certò vitæ genere victum nobis acquirimus, veluti ex sola agricultura, aut venatione, aut piscatione, aut uno aliquo artificio. Mixta autem est, per quam non una solùm ratione, sed diversis modis & rationibus victum nobis comparamus, ut sunt qui simul & mercaturam & opificium aliquid exercent: item qui simul & agriculturæ, & venationi, & aucupio operam dant.

Est ne unius modi hæc simplex victus acquisitio?

Minimè: Nam pro varietate ciborum & alimentorum, etiam variæ sunt species acquirendi victum: quarum Aristoteles hoc loco quatuor præcipuas enumerat.

Quæ est prima species acquirendi dictum?

Prima & præcipua species est, ἡ γεωργία, agricultura, per quam victus quæritur ex terra, & ijs quæ è terra nascuntur: ut sunt herbæ semina, fruges, legumina, fructus arborum, radices, & his similia: quæ esui hominibus sunt accommodata.

Quæ est altera species?

Altera species est, qua ex pastura animalium mansue-

mansuetorum & cicurum victus quæritur, ut sunt boves, equi, asini, oves, capræ, sues: vocatur hæc ratio νομαδικὴ, pastoritia.

Quæ est tertia species?

Tertia species acquirendi victum est aliquo modo violenta, & bellica. Quando ex prædatione hostiũ victus quæritur. Nominatur πολιτικὴ, καὶ λῃστρικὴ, *prædatoria.*

Quæ est quarta species?

Quarta species est, quæ ex venatione bestiarum, & animalium agrestium victus quæritur. Hæc ratio nominatur ἀγρευτικὴ, *& est triplex, iuxta præcipuas differentias bestiarum: quarum aliæ sunt terrestres aliæ volatiles, aliæ aquatiles: hinc existunt hæ tres species,* θηρευτικὴ *id est, Venatio:* ὀρνιθοθήρα, *aucupium: &* ἁλιευτικὴ, *piscatio.*

NOTA. *Ex his quatuor speciebus & modis acquirendi victum, Aristoteles colligit etiam quatuor vitæ genera: nempè* βίον γεωργικὸν, βίον νομαδικὸν, βίον πολεμικὸν ἢ λῃστρικὸν, *&* βίον ἀγρευτικὸν. *Quas rursum sic distinguit, quod quædam vita est sine labore: ut est vita pastoralis: quæ propterea etiam ab eo* βίος θεωρητικὸς *nominantur: quædam verò est labore coniuncta, qui labor vel est sine periculo, ut* βίος γεωργικὸς *vel est cum periculo coniunctus, eoq; vel honesto, ut* βίος θηρευτικὸς, *vel turpi, ut* βίος λῃστρικὸς.

Quare

Quare Aristoteles in naturales modos acquirendi etiam recenset τὴν πολεμικὴν cùm tamen iste modus sit violentus, & quasi contra naturam?

Aristoteles videtur loqui de hominibus barbaris & agrestibus, qui quoniam natura sunt servi, & ad serviendum facti, quemadmodum suprà dictum fuit: ideò iustum est, si in bello capiuntur, eos cogere ad serviendum iis, à quibus capti sunt. Quod si verò hoc iustum est, ideò etiam est secundum naturam. Præterea si non est contra naturam feras capere ad hominum usum, etiam nõ est contra naturam barbaros huiusmodi homines capere, & cogere ut nobis serviant.

Quoniam hactenus explicasti de variis modis & speciebus τῆς κτητικῆς: responde etiam ad quæstionem tibi suprâ propositam, quænam κτητικὴ sit pars œconomicæ facultatis? Ἓν μὲν οὖν εἶδος κτητικῆς.

Et κτητικὴ est pars œconomicæ facultatis, quæ in acquirendo victu & alimento eum servat modum, quem naturæ necessitas postulat, & hominibus monstravit.

Quibus rationibus hoc probatur?

Duabus. Prima est talis. Quæ necessaria sunt ad alicuius rei conservationem, ea etiam sunt pars eius rei. Sed victus & alimenta sunt necessaria ad conser-

conservandam œconomiam. Ergò acquisitio victus & alimentorum sunt pars œconomiæ.

Altera ratio. Quæ sunt veræ divitiæ, earum acquisitio est pars œconomiæ. Sed virtus & alimenta sunt veræ divitiæ. Ergò victus & alimentorum acquisitio est pars œconomiæ. Minor probatur rationibus. Prima. Quæ divitiæ in se habent tantum, quantum satis est ad benè vivendum, illæ sunt veræ divitiæ. Sed acquisitio victus & alimentorum habet in se tantum, quantum satis est ad benè vivendum. Ergò victus & alimenta sunt veræ divitiæ. Altera ratio. Divitiæ quæ sunt finitæ, hoc est, quæ habent certum modum, finem, & usum: hæ sunt veræ divitiæ. Sed victus & alimenta sunt finita. Ergo sunt veræ divitiæ. Minor probatur. Quæ sunt instrumenta & media ad aliquid efficiendum destinata, ea debent esse finita. Sed victus & alimenta sunt instrumenta & media ad administrandum rem familiarem destinata. Ergò victus & alimenta sunt finita.

Καὶ ἔοικεν ὅγ' ἀληθινός.

Objectio. At Solon in quodam carmine scripsit, divitiarum nullum esse certum terminum?

Solutio. Hæc Solonis sententia non est intelligenda de naturali appetitu victus & alimentorum. Iste enim appetitus facilè potest satiari: siquidem natura paucis est contenta: sed de inordinato appetitu

titu earum rerum, quæ non necessariæ sunt, sed tantùm sunt administræ maximarum voluptatum: ut Cic. ait: Talium enim cupiditas est inexplebilis, & in infinitum progreditur, ac subindè crescit, ideò comparatur hydropi: in quo morbo, quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ, teste Ovidio. sicut etiam dicitur:

Crescit amor nummi, quantum ipsa
pecunia crescit.

Hanc κτητικὴν *Aristoteles in sequente capite reprehendit, & ait, eam meritò nominari* χρηματιστικὴν δι᾽ ἣν οὐδὲν δοκεῖ πέρας εἶναι πλούτου, καὶ κτήσεως.

CAPUT XVI.

Quæ est altera acquirendi ratio, quam dixisti non esse naturalem, sed artificiosam: διὰ τέχνης καὶ ἐμπειρίας? — Ἔστι δὲ γένος ἄλλο κτητικῆς.

Non naturalis κτητικὴ *est, qua victum & alias res acquirimus per commutationem:* διὰ τὴν ἀλλαγὴν καὶ μεταβολήν: *unde etiam* ἀλλακτικὴ, καὶ μεταβλητικὴ, *permutatoria, & commerciaria nominatur.*

Sed hæc κτητικὴ non est naturalis, est ne contra naturam?

Minimè. Quoniam si legitimo modo exercetur, tum non repugnat naturæ: sed potiùs defectum eius supplet, & tanquam ministra succurrit naturæ.

Quæ

Quo pacto hæc differt à priore?

Quatuor potissimùm modis. Primùm origine seu causa efficiente. Nam priorem rationem docuit, & postulat naturæ necessitas: hæc verò hominum industria & arte est inventa. Itaque prior est necessaria, hæc autem adventicia.

Quod est alterum discrimen?

Deindè differunt causá formali: quia prior est finita, certis nimirum terminis ab ipsa natura circumscripta: quæ sicut paucis est contenta, ita etiam facilè, potest ei satisfieri. Nam ut Cic. ait, Tantum solummodo cibi & potionis adhibendum est, ut vires naturæ reficiantur, non opprimantur. Hæc autem posterior ratio acquirendi est infinita, profecta nimirum ab hominum cupiditate, quæ insatiabilis est. Ac de ea rectè Solonis dictum, cuius supra mentio facta est, accipiendũ est, τῦ πλύτυ οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνδράσι κεῖται, *id est, divitiarum nullus certus terminus hominibus præfixus est.*

Quod est tertium discrimen?

Tertio differunt causâ materiali & obiectis, circa quæ utraqúe ratio acquirendi versatur. Nam prior solùm versatur circâ victum & alimenta, quæ ad vitam sustentandam hominibus sunt necessaria. Hæc autem non solùm circà victum & alimenta

menta, sed etiam circa alias quascunque res est occupata: quarum acquisitio ad vitam hanc commodius transigendam videtur esse accommodata.

Quod est quartum discrimen?

Quartò differunt causa finali. Prior enim acquisitio ad supplicandam naturæ indigentiam & necessitatem refertur. Hæc autem posterior ab hominibus excogitata est ad splendorem, voluptatem & luxum.

Quot modis fit rerum permutatio?

Duobus. Vel enim permutatio fit simpliciter sine aliquo medio: ut cum res permutantur pro rebus: merces pro mercibus: frumentum pro vino: vinum pro oleo: zingiber pro pipere: ferrum pro lana, &c. Vel permutatio fit per aliquod medium, per quod res permutandæ prius æstimantur certo aliquo precio: ut cum pro frumento, vel vino, vel re alia, datur pecunia. Quemadmodum fieri solet in emptionibus & venditionibus. Λάβωμεν δὲ περὶ αὐλῆς.

Quomodo vocatur hæc permutatio?

Χρηματιστική, *pecuniaria, partim quia fit per* τὰ χρήματα, *quæ sunt medium & instrumentum huius permutationis: partim quia maiore ex parte ferè tota hæc permutandi ratio dirigitur* πρὸς τὴν συλλογὴν καὶ σώρευσιν τῶν χρημάτων, *ad coacervandas & cumulandas pecunias.*

Quare inventa est hæc ratio permutandi?

Vt facilior esset permutatio & conquisitio earum rerum, quibus indigemus: quarum transportatio alioquin fuisset difficilima. οὐ γὰρ εὐβάστακτον ἕκαστον τῶν κατὰ φύσιν ἀναγκαίων.

Quotuplex est hæc χρηματιστική?

Duplex. *Vna honesta, licita, & in hac civili via ut plurimum necessaria atque utilis: per quam res æquo precio æstimantur, ut inter ementes & vendentes, aut alio modo permutantes, iusta utrinque & utilis posit fieri permutatio. Altera autem est turpis & probibita neque necessaria: cuius etiam duo sunt modi, unus est, quando ipsæ* Res *permutandæ maiore precio æstimantur ac permutantur, quam æquum & iustum est: atque hæc ratio permutandi nominatur* καπηλική, *cauponaria. Alter modus est, quando ipsa pecunia pro pecunia commutatur: idque rursum duobus modis fit: primus est, quando pro sola permutatione lucrum aliquod exigitur:* da man etwas weiters für den Auffwechsel geben muß/ *quæ ratio vocatur ab alijs* κολλυβιστική, *hoc loco* ὀβολοστατική, *numularia. Deindè quando pecunia ad certum aliquod tempus pro fœnore elocatur, ut ex se aliam pecuniam successu temporis pariat: quæ ratio vocatur fœneratio, usura,*

usura, Græcè τοκισμὸς, & τόκος, ἀπὸ τοῦ τίκτειν, à pariendo: quasi pecuniæ fœtus & partus. Quæ ratio acquirendæ pecuniæ, est omninò contrà naturam pecuniæ, quæ solùm inventa fuit, ut esset medium permutationis: non autem ut ipsa ex se aliam pareret pecuniam.

Quomodo definitur ab Aristotele καπηλική?

Ἡ καπηλική ἐστι δύναμις θεωρητική, πόθεν ἔσται πλῆθος χρημάτων. *Cauponaria est facultas excogitandi & inquirendi modum & rationem, unde possit haberi magna vis pecuniæ.*

Ἐκ μὲν τοι ταύτης ἐγένετο.

Qualis est καπηλική

Est turpis & sordida. Primùm quia est contrà naturam, ut paulò antè dictum est. Deindè quia ipsa pecunia, quæ debebat esse solum medium & instrumentum facilioris permutationis, iam ab hominibus habetur pro fine & scopo permutationis: quatenus homines student per hanc rationem adhuc plures alias pecunias cumulare. Tertiò, quia hæc hominum cupiditas extenditur in infinitum: quemadmodum etiam paulò antè dictum est: unde Aristoteles hoc loco ait: ταύτης τῆς χρηματιστικῆς οὐκ εἶναι τοῦ τέλους πέρας, *id est, finem huius pecuniariæ rationis nullum habere extremum, in quo consistat.*

Quomodo differt hæc καπηλικὴ ab illa priore pecuniæ permutatione?

Primùm in eo differt, quod illa prior est aliquo modo secundum naturam, quatenus per eam indigentiæ & necessitati naturæ succurritur: Hæc autem naturæ repugnat. Deindè quòd illa inservi œconomiæ, estq; eius cognitio œconomo aliquo modo utilis & necessaria: hæc autem propriè ad œconomum non pertinet, ideoqúe ad œconomiam non est necessaria. Neque enim œconomi, quatenus œconomus est, proprium officium est conquirere & augere opes & pecunias: sed opibus & pecuniis rectè in administranda re domestica uti. Tertiò, quòd per priorem rationem acquiruntur veræ & honestæ divitiæ: per hanc verò acquiruntur opes, quæ cum probro aliquo & dedecore acquirentis sunt coniunctæ. Quartò quod prior ratio acquirendæ pecuniæ est finita: respicit enim verum finem, nempè utilitatem domesticorum: hæc autem non est finita, hoc est, non respicit certum & verum finem œconomiæ: sed in infinitum cogitat pecunias cumulare, non utendi, sed solùm possidendi gratia. Κτῆσις *autem non est verus divitiarum finis, sed* χρῆσις.

Sunt ne pecuniæ veræ divitiæ?

Καὶ γὰρ τὸν πλοῦτον πολλάκις.

Plerique quidem homines existimant, τὸν πλοῦτον, *id est, divitias nihil aliud esse quam* πλῆθος νομισμά-

μισμάτων, copiam & multitudinem pecuniarum: ideoq́ in illis conquirendis & cumulandis tantoperè sunt occupati. Verùm Aristoteles hanc eorum opinionem nominat λῆρον, id est, nugas: quia per eam homines vehementer decipiuntur & errant: quod confirmat duabus rationibus. Prima ratio: Quæ divitiæ sunt incertæ, hæ non sunt veræ divitiæ. Sed divitiæ ex solis pecunijs congestæ, sunt incertæ: quoniam pecuniarum seu numerorum valor ex hominum voluntate & arbitrio pendet: qui possunt valorem aut retinere, aut mutare, aut omnino abrogare. Altera ratio est: veræ divitiæ sunt, quarum præsentia & beneficio homo potest se suamq́ vitam sustentare. Atqui solis pecuniis seu numis, licet in magna copia adsint, non potest homo se, vitamque suam sustentare. Ergò pecuniæ non sunt veræ divitiæ. Minor probatur exemplo Midæ regis Phrygiæ, de quo fabulantur Poëtæ, ut est apud Ovid. lib. 11. qui cum ex nimia avaritia precatus esset Iovem, ut quicquid attingeret, illud in aurum converteretur: atq́ huius sui voti compos factus esset, tandem omnes cibi quos comedere volebat, in aurum sunt conversi, ita ut illis frui non posset, ut sic coactus fuerit in summa pecuniarum abundantia fame perire.

Si pecuniæ non sunt veræ divitiæ: quæ sunt igitur causæ propter quas homines tanto studio, tantaque aviditate in illis conquirendis & cumulandis sunt occupari?

Huius rei Aristoteles videtur tres causas adferre. Prima causa est ipsa affinitas & cognatio, quæ est inter œconomiam & χρηματιστικὴν: Nam ad œconomiam benè & feliciter administrandam omnino opus est pecunijs: sine quibus ea quæ necessaria sunt ad alendam familiam: difficulter haberi aut conquiri possunt: itaq; qui bonus vult videri œconomus, etiam studet, quo pacto posit colligere pecunias ad emenda necessaria. Altera causa est innatus amor, & studium vitæ conservandæ & prolongandæ: Quia autem pecuniarum beneficio vitæ præsidia, & subsidia comparantur: ideò etiam homines tantoperè laborant in conquirendis pecunijs. Tertia causa est, nimia voluptatum cupiditas: qua maior hominum pars laborat. Quia autem pecuniæ magnum adferunt adiumentum ad voluptatum desiderium explendum: ideò etiam eam ob causam tantoperè ab hominibus expetuntur. De utraq; iam dicta causa inquit Cic. lib. 1. Offic. Expetuntur autem divitiæ, cùm ad usus vitæ necessarios: tùm ad perfruendas voluptates. Et lib. 2. de fin. Pecunia est effectrix multarum & magnarum voluptatum.

CAPUT

CAPUT VII.

Quoniam præcipuos modos & species τῆς κτητικῆς hactenus explicasti: responde jam ad quæstionem tibi suprà in quinto capite propositam: Est ne ἡ κτητικὴ, eadem cum facultate œconomica, an verò est aliqua ejus pars: aut ejus administra?

Δῆλον δὲ καὶ τὸ ἀπορούμενον ἐξ ἀρχῆς.

Ad hanc quæstionem primùm generatim respondeo negando, nempè: quòd κτητικὴ non eadem sit cum facultate œconomica. Atq; hoc probo tali argumento. Quarum facultatum diversus est finis, & diversum munus, hæ non sunt eædem. Sed prædictarum duarum facultatum diversus est finis & diversum munus. Ergò duæ hæ facultates non sunt eædem. Minor declaratur: Quoniam τῆς κτητικῆς, finis & munus est acquirere opes: τῆς οἰκονομικῆς, verè finis & proprium munus est, posse rebus acquisitis rectè in administratione rei familiaris uti: undè etiam Xenophon œconomum definit esse eum: ὅστις ἄριστα χρῆται τῷ οἴκῳ.

Quomodo hoc ipsum Aristoteles amplius declarat?

Tribus exemplis similibus. Primum simili. Quemadmodum scientia politica non facit homines: sed aliundè eos sumit, eorumq; opera in administranda Repub. utitur: ita œconomiæ munus non est, acquirere opes: sed solùm acquisitis rectè in domestica administratione uti.

Alterum simile. *Quemadmodum textor non ipse facit lanam aut fila: sed ex illis, aliundè sibi allatis, telam & pannum texit: ita œconomus non acquirit opes: sed acquisitis rectè in administratione rei domesticæ utitur.*

Tertium simile. *Quemadmodum ars medica non propterea eadem est cum politica: etiamsi magistratus politici officium sit, in civitate etiam eorum curam habere, quæ pertinent ad valetudinem & sanitatem civium: ita neque κτητικὴ, propterea eadem est cum facultate œconomica: quia boni œconomi officium est, etiam providere de ijs rebus, quæ ad administrandam domum, & alendam familiam sunt necessariæ.*

At si κτητικὴ, non est eadem cum facultate œconomica; Estné aliqua eius pars, aut administra?

Quia κτητικὴ, non est simplex, quemadmodum hactenus est explicatum: ideò ad quæstionem hanc etiam per distinctionem sic respondeo. Ea κτητικὴ, naturalis & necessaria est: per quam indigentiæ, & necessitati naturæ, honesta & iusta ratione succurritur: ea, inquam, maximè pertinet ad œconomiam ratione cognitionis: estque non solùm eius administra, sed etiam aliqua eius pars. Cuiusmodi est prima illa species quæ μεταβλητικὴ καὶ χρηματιστικὴ, nominatur. Ea autem κτητικὴ, quæ neque naturalis,

turalis, neque necessaria est: sed solùm ad explendam hominum avaritiam, aut ad perfruendas voluptates est inventa: ea ad œconomiam non modò non pertinet: verùm etiam est turpis, & fugienda: qualis est ea, quæ καπηλικὴ. cauponaria, & ὀβολοστατικὴ, numularia, fœneratoria, & usuraria appellatur.

Explicasti hactenus unum caput quod circa τὰ κτήματα, opes & facultates est considerandum, nempè τὴν κτητικὴν, rationem acquirendi. Quod est alterum caput, quòd hîc quoq; considerandum est?

ἐπεὶ δὲ τὰ πρὸς τὴν γνῶσιν.

Alterum caput quod circa τὰ κτήματα, id est, opes, & facultates in œconomia considerandum, est περὶ τῆς χρηστικῆς, de ratione utendi, quo pacto nimirum opibus acquisitis rectè in administratione rei domesticæ sit utendum. Ac quemadmodum prius caput pertinebat πρὸς τὴν θεωρίαν καὶ γνῶσιν, ita hoc refertur, πρὸς τὴν πρᾶξιν καὶ ἐμπειρίαν. Eius definitio suprà in 5. cap. fuit tradita.

Quæ traduntur ab Aristotele de hac parte præcepta?

Aristoteles in hoc loco solùm quatuor generalia præcepta tradit, quæ circa rectum divitiarum usum œconomo sunt servanda. Nam de singulis seorsim & accuratius præcipere, propriè ad scientiam politicam non pertinet. Est autem primum præceptum tale. Qui bonus vult esse œconomus, debet habere

peritiam earum rerum, quæ ad familiæ sustentationem maximè sunt utiles & necessariæ, unde, quando, quomodo, & in quem usum sint comparandæ. Hoc præceptum præcipuè pertinet ad primam κτητικὴν, *quæ est secundum naturam, qua ex rebus, quas natura nobis subministrat, victum quærimus: ut ex agricultura, pastura, & venatione.*

Quod est alterum præceptum?

Alterum præceptum pertinet ad κτητικὴν *artificiosam, quæ fit per mutando. Circa rerum permutationes œconomum nosse oportet species sive modos secundum quos permutationes fiunt: & quinam ex illis sint honestiores, utiliores, magisq; necessarij.*

Quæ sunt præcipuæ species permutationum?

Tres: *Mercatura, Fœneratio, & Mercenaria locatio:* ἐμπορία, τοκισμὸς, μισθαρνία. *Mercatura est ratio, quæ vel per mercium commutationem, vel per emptionem & venditionem interveniente pecunia res acquirimus.*

Quæ sunt eius species?

Tres *hoc loco enumerantur ab Aristotele mercaturæ species: una* ναυκληρία, *mercatura nautica, seu maritima, qua merces navibus per mare & flumina hinc indè transvehuntur. Altera* φορτηγία, *subvectoria aut terrestris, qua iumentis vel curribus*

bus merces per terra ex una urbe vel regione ad aliam transportantur. Tertia, παράστασις, *stataria, vel Institoria, qua domi mercatura exercetur, quemadmodum institores facere solent. Differunt autem hæ tres species mercaturæ etiam in eo, quod aliæ alijs sunt tutiores, minusq́ue periculosæ: & quòd aliæ alijs sunt fructuosiores.*

Quid est Fœneratio?

Fœneratio est pecuniæ pro pecunia cum lucro aliquo commutatio. De hac in præcedente cap. dictum est, quòd sit contra naturam pecuniæ, ideoq́ue turpis & sordida.

Quid est μισθαρνία?

Μισθαρνία *est opera mercenaria: quando aliquis suos labores, & suas operas alteri pro mercede addicit, & quasi vendit: Græcè* μισθαρνία ἐστὶν ἡ ἐπὶ μισθῷ γινομένη ἐργασία, *Est opera mercenaria.*

Quæ sunt talium ἐργασιῶν, operarum differentiæ?

Εἰσὶ δὲ τεχνικώταται μὲν τῶν ἐργασιῶν.

Primum ἐργασίαι, *id est, operæ illæ vel præstantur ex certa aliqua arte: ut sunt operæ fabrorum, sartorum, textorum, & aliorũ opificũ: vel præstantur solo corporis robore & viribus: ut sunt operæ baiulorum, lignatorum, fossorum, agricolarum, tabellariorũ, &c. Deindè, Quædam operæ sunt* τεχνικώταται, *artificiosissimæ; in quibus vel nihil, vel admodum parum fortunæ*

fortuna dominatur, ut sunt operæ pictorum, statuariorum, scribarum. Quædam sunt βαναυσόταται, sordidissimæ: per quas corpora laborantium inquinantur: veluti sunt operæ cerdonum, coriariorum, ferrariorum, tinctorum, coquorum, laniorum, & similium opificum. Quædam sunt δουλικώταται, maximè serviles: in quibus præstandis tantùm corporis robur, nullæ autem vires animi & ingenij requiruntur: ut sunt operæ baiulorum, fossorum, & similium, de quibus in priore distinctione etiam dictum est. Quædam denique operæ sunt ἀγεννέσταται. vilissimæ, & maximè ignobiles: in quibus peragendis minimum virtutis requiritur: veluti sunt operæ scopariorum, unctorum, balneatorum, ianitorum, mediastinorum & similium.

Quod est tertium præceptum?

Tertium præceptum pertinet ad eam κτητικὴν, quam suprà nominavit Mixtum, per quam ex rebus naturalibus quidem, sed artificiosè elaboratis & fabricatis, pecuniæ & opes acquiruntur. De his Aristoteles hoc tradit præceptum. Bonum œconomum nosse oportet, ad quæ opera & instrumenta efficienda unaquæq; materia maximè sit accommodata: quo pacto etiam, quando, & unde materia illa sit comparanda, ac præparanda, ut indè opus artificiosum & utile effici possit.

Quod

Quod est quartum præceptum?

Debet etiam bonus œconomus non solùm aliorum scripta legere, qui tàm de naturali, quàm de artificiosa ratione acquirendi aliquid scripserunt: verùm etiam eorum exempla & facta observare & imitari: qui in conquirendis opibus novas & peculiares rationes excogitarunt. Cuius rei duo commemorat exempla. Vnum Thaletis Milesii insignis astronomi, qui cùm ex sua arte prævidisset fore eo anno magnam ubertatem olearum: ipse omnes officinas olearias parvo precio conduxit: posteà, cùm iam tempus advenisset exprimendi, & colligendi oleum: easdem iterum pro magna pecunia aliis elocavit: & hac ratione multum pecuniæ lucrifecit.

Alterum exemplum est de quodam Syracusano: qui ex quinquaginta talentis apud se depositis, omne ferrum coëmit, & sic monopolium instituit: ut quicunq; ferrum habere vellet, cogeretur ab ipso emere: qua ratione ex quinquaginta illis talentis centum lucrifecit.

CAPUT VIII.

Quid in hoc postremo capite agitur? Ἐπεὶ δὲ τρία.

ARristoteles in hoc capite redit ad societatem domesticam, de qua in tertio & quarto capite cœperat agere: præcipuè autem agit de personis & virtutibus

tutibus eorum, per quos œconomia & res familiaris est administanda.

Quæ est eorum differentia?

Qui œconomiam administrant, hi autem sunt ἄρχοντες, id est, imperant, & præsunt alijs: aut sunt ἀρχόμενοι, id est, parent, & imperata faciunt: ut dominus imperat servo, maritus uxori, pater, filio.

Quotuplex est istorum Imperium?

Triplex, iuxtà tres species domesticæ societatis: unum dicitur imperium herile, δεσποτικόν: alterum imperium coniugale, γαμικόν: tertium paternum, πατρικόν.

Estne eadem forma imperij in omnibus his tribus speciebus?

Minimè. Nam paternum imperium est quodammodo βασιλικόν, regium: siquidem pater non solùm authoritate, ætate, & prudentia, verùm etiam benevolentia & beneficentia ita se habet ergà suos liberos, quemadmodum bonus rex se habere debet ergà suos subditos.

Quale est coniugale imperium quod habet maritus in uxorem?

Imperium mariti in uxorem est πολιτικόν, civile: quia est inter æquales, & refertur ad utriusque commune commodum, habet etiam quandam vicißitudi-

cißitudinem: quatenus coniuges inter se communicant consilia, & communiter rem domesticam administrant: ac familiæ imperant.

Quale est imperium herile, quod habet dominus in servum?

Imperium herile est quodammodo Tyrannicum, maximè verò tùm, quando dominus est homo durus & severus. Nam in hoc imperio omnia non solùm ad unius, nempè domini, arbitrium & voluntatem fiunt, verùm etiam ad illius commodum & utilitatem referuntur.

Juréne imperat dominus servo, maritus uxori, pater liberis?

Maximè. Nam quod ad herile imperium attinet, suprà in quarto capite probatum fuit, aliquorum servitutem esse iustam: unde etiam à contrariò sequitur, imperium in tales servos etiam esse iustum. Quod verò imperium mariti in uxorem, & patris in libros sit iustum, probatur ex eo, quia & naturæ & iusticiæ est consentaneum, ut qui à natura aptiores & digniores ad imperandum facti sunt, hi etiam imperium habeant in eos, qui minus sunt apti & digni: antiqui maritum & parentes à natura aptiores & digniores ad imperandum factos esse, quam uxorem & liberos: per se manifestum est.

In jam

In jam commemoratis personis œconomicis, requiruntur ne etiam aliquæ virtutes, per quas possint suo officio in administranda œconomia rectè fungi?

Maximè. Omnis enim bona & perfecta actio à virtute aliqua proficiscitur, & perficitur.

Quæ sunt igitur illæ Virtutes?

Πρῶτον μὲν ἐν πᾶσι δῆλον.

Primùm, Omnes virtutes Ethicæ, quæ communiter in omnibus ijs requiruntur, qui cupiunt pro bonis & honestis viris haberi: tales autem quoq; esse debent domestici: nam à malis & improbis hominibus nunquam poterit res domestica benè administrari. Deindè requiruntur etiam in illis certæ quædam virtutes, quæ peculiariter & propriè ad domestica negocia rectè perficienda pertinent: & propterea œconomicæ virtutes appellantur. Exempli gratia, & domino & patrifamiliâs requiruntur peritia rei familiaris, & prudentia, quâ possit servis & familiæ rectè præcipere, & mandare ea negocia, quæ illis sunt peragenda. In marito autem & patrefamiliâs requiritur gravitas & authoritas, cum amore & humanitate coniuncta, erga uxorem liberos, & reliquam familiam. In uxore, reverentia ergà maritum, pudicitia, taciturnitas. In servo, fidelitas, diligentia, & industria, in exequendis mandatis sui domini. In liberis & pueris, obedientia, modestia, & verecundia.

Quotupli-

Quotuplices facit Aristoteles hoc loco virtutes?

Duplices, quarum aliæ sunt ἀρχικαὶ, quasi imperantes & præcipitantes: quæ conveniunt ijs personis, quæ in administratione rei domesticæ alijs imperare debent: ut domino, marito, patri: aliæ sunt ὑπηρετικαὶ, hoc est, ministrantes: quæ conveniunt ijs, qui alijs debent parêre & imperata facere: ut servo, uxori, liberis.

Estné eadem, quo ad speciem attinet, virtus τοῦ ἄρχοντος, καὶ τοῦ ἀρχομένου, id est, ejus qui imperat, & ejus qui paret?

Φανερὸν τοίνυν ὅτι ἀνάγκη.

Aristoteles hanc quæstionem prolixè in utramqúe partem disputat: Summa autem huius disputationis videtur hæc esse. Quoniam τὸ ἄρχειν, καὶ τὸ ἄρχεσθαι, imperare, & imperium pati, seu imperata facere, specie differunt: sunt enim diversorum prædicamentorum: ideò etiam proficiscuntur à virtutibus specie differentibus. Et sic τοῦ ἄρχοντος καὶ ἀρχομένου, quoad infimam speciem attinet, non est eorum planè eadem prudentia, fortitudo, iusticia, temperantia, aut alia aliqua virtus moralis: licet videantur genere ipso convenire: & tantùm gradibus secundum magis & minus differre: nimirum quòd hæ in alijs sunt excellentiores, & perfectiores: in alijs verò minus perfectæ: pro diversitate condi-

tionis, & dignitatis personarum, à quibus œconomia administratur.

Quomodo Aristoteles hoc discrimen declarat?

Duobus exemplis similibus. Vnum sumitur à duobus potentijs animi humani: quarum una imperat, nempè Ratio: altera obtemperare debet rationi, videlicet Appetitus, seu Cupiditas. Vtriusq; autem potentiæ sunt propriæ quædam, ac specie differentes virtutes. Nam ad rationem pertinent virtutes διανοητικαὶ, intellectuales: ad appetitum verò referuntur virtutes ἠθικαὶ, morales. Alterum exemplum sumitur ab Architecto, & reliquis fabris: quorũ operâ ipse architectus in extruendo ædificio utitur. Architectus est is, qui gubernat totum opus: & imperat cæteris fabris, quid singuli facere debeant: qui sunt quasi eius ministri, ad cuius præscriptum omnia faciunt. Etsi verò architectus, & reliqui fabri versentur circa idem opus: tamen ars architecti specie differt ab arte reliquorum fabrorum: ipsumq; opus architecto potius ascribitur, quàm cæteris fabris, licet ipse quantum ad labores attinet, fortaßè minus quàm cæteri in eo efficiendo laborasse videatur.

Requiriturne in servo aliqua virtus moralis?

In servo, quatenus est homo ratione præditus: & debet

debet domini ſui mandata rectè expedire: in eo virtus moralis quoqúe locum habet, & requitur: alioquin enim videretur ei ratio à natura fruſtrà eſſe tributa. Quatenus verò eſt naturâ ſervus, id eſt, homo rudis & agreſtis: ac ſimpliciter domini ſui imperio ita ſubiectus, ut ex propria ſua voluntate nihil ei ſuſcipere, aut facere liceat: ſed totus ex nutu & arbitrio ſui domini pendet: eatenus eximia aliqua virtus moralis non admodum in eo requiritur. Alioquin enim, ſi virtute aliqua excelleret, indignus eſſet ſervitute.

Quales ſunt ſervi virtutes?

Sunt ὀργανικαὶ, *inſtrumentariæ: dominus enim, ut ſuprà in definitione ſervi dictum fuit, utitur ſervo tanquam inſtrumento animato. Sunt etiam* διακονικαὶ, *hoc eſt, per quas ſervi ſua* διακονήματα, *hoc eſt, miniſteria & obſequia præſtant ſuis dominis in adminiſtranda re familiari. Sunt deniq;* σωματικαὶ, *corporales, quoniam ut plurimum robore, & viribus corporis præſtantur. Atq; ex his rurſum aliæ ſunt* δουλικαὶ, *ſerviles: quæ propriè in ſervo ad miniſteria ſervilia præſtanda requiruntur: aliæ ſunt* τιμιώτεραι, *honoratiores: quæ etiam in homine libero & ingenuo requiruntur: ut ſunt virtutes morales.*

Si in servo etiam requiritur aliqua virtus, à quo est ad virtutem instituendus?

Institutio servi propriè ad dominum pertinet: cui debet servire, & cuius mandata debet exequi: nam servi virtus, non ad ipsum servum refertur, sed ad dominum: siquidem tùm bonus dicitur servus & laudatur: non quando alterius negocia rectè administrat: sed quando domino suo fideliter & rectè servit.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις τὸ νῦν εἰρημένον.

Requiriturné etiam in artifice virtus aliqua mortalis, ad opera suæ artis melius efficienda: quemadmodum in servo ad sua ministeria exequenda?

Nequaquam: *quia non est eadem ratio artificis quæ servi: etiamsi artificis operâ mercenariâ nobis quoqúe frequenter in quotidiana vita sit utendum.*

Quomodo igitur differt artifex à servo?

Varijs modis. Nam in artifice quo ad opus ipsum, quod ei efficiendum est, attinet, solùm requiritur peritia eius artis, quam exercet: qua si præditus est, potest præclarum opus efficere, & propter artem suam laudari, ac bonus artifex dici: quibuscunque tandem moribus sit præditus: ita ut etiam melius & improbus homo, possit propter artis suæ peritiam, & opera quæ ex arte facit, bonus artifex nominari. In servo autem ad ministeria sua rectè expedienda etiam requiritur

quiritur amor ergà dominum, fidelitas & industria in expediendis negocijs sui domini, & vitæ probitas: quæ si in eo non sunt, non poterit domino suo fideliter, & rectè servire: imò ab improbo & malo servo, sæpè magis metuendum nobis est, quàm ab hoste: quemadmodum in proverbio dicitur: Quot servi, tot hostes. Atque hoc est unum discrimen inter servum & artificem, cuius hoc loco obiter mentionem facit Aristoteles.

Quod est alterum discrimen?

Servus est socius & particeps vitæ sui domini: quia simul cohabitat, cibum capit, & conversatur cum suo domino: estque quasi pars sui domini: quatenus numeratur inter eius possessiones: Artifex verò nulla vitæ quotidianæ societate nobis est coniunctus, imò potest esse remotus, & nobis ignotus: ὁ δοῦλος κοινωνὸς ἐστὶ ζωῆς, καὶ ὄργανον πρακτικὸν πρὸς ζωήν, *ut suprà dictum fuit.* ὁ δὲ τεχνίτης πορρώτερον.

Quod est tertium discrimen?

Servus ad omnia officia & obsequia obeunda est obstrictus, quæ à domino suo mandantur. Artifex verò solùm ad certum aliquod opus efficiendum nobis est obligatus, ὁ μὲν τεχνίτης ἀφωρισμένην τινὰ ἔχει δουλείαν.

Quod est quartum discrimen?

Servi aliqui sunt τῇ φύσει, *ideoqúe etiam inviti*

coguntur servire. Nullus autem est τῇ φύσει *artifex: quia nemo nascitur artifex: sed necesse est, ut artem aliquam discat.*

Quod est quintum discrimen?

Servus omnia facit ex mandato & præscripto sui domini: artifex autem suum opus facit, non ex alterius præscripto, sed secundum suæ artis præcepta.

Περὶ δ' ἀνδρὸς, καὶ γυναικὸς, καὶ τέκνων, καὶ πατρός.

Quare Politici officium est, etiam de virtutibus prædictarum personarum considerare?

Quia plurimum interest ad felicitatem civitatis: ut etiam tales personæ sint virtutibus præditæ: per quas possint rectè suo munere in domestica administratione fungi: & sic benè beateq; inter se mutuo vivere. Cùm enim civitas constet ex pluribus domibus seu familijs: ideò non potest ipsa esse felix & beata: nisi etiam domestici sint felices & beati: hæc autem felicitas illis absq; virtute contingere non potest. Præterea plus quàm dimidia pars liberorum hominum in civitate, constat partim ex mulieribus, partim ex pueris, quibus ubi ad virilem ætatem provenerint, Respublica administranda debet commiti: qui nisi rectè ad virtutem fuerint instituti, nunquam poterunt eam benè administrare. Proindè legumlatori & politico in constituenda Repub. diligenter de horum virtutibus est considerandum.

LIBER

Liber Secundus.

Quod est argumentum, & quæ sunt partes Secundi libri?

QVONIAM *Aristoteles in præcedente libro agit de materia, hoc est, de partibus ex quibus civitas constituitur: consequens iam erat, etiam agere de forma civitatis, quæ est ipsa* πολιτεία, *id est,* Respublica, *quàm infrà in libro quarto nominat* ζίον τῆς πόλεως, *vitam & quasi animam civitatis: quo pacto ea sit constituenda. Antequam verò accedat ad hanc doctrinam & præceptionem, prius examinat alias quasdam* Respub. *quæ tùm temporis vel reipsa & actu iam olim erant constitutæ: vel ab alijs quibusdam politicis scriptoribus, & legumlatoribus literis mandatæ & descriptæ, ut ex eorum consideratione eò facilius cognosci posſit, quid in benè constituenda* Repub. *sequendum aut fugiendum sit. Ac in prima quidem parte huius libri, quæ continetur primis quatuor capitibus, examinat utramq;* Platonis Rempub. *eam scilicet, quæ in decem libris de* Repub. *& eam, quæ in duodecim libris de legibus ab eo fuit descripta. In altera verò parte, quæ quinque sequentibus capitibus continetur examinat quinqúe alias* Respub. *quarum duæ etiã solum fuerunt literis consignatæ, à quodam*

Phalea Chalcidonio, & Hippodamo Milesio: tres verò iam anteà re ipsa constitutæ, ut Spartana seu Laconica, Cretensis, & Carthaginensis. Quibus ad finem annectit catalogũ quorundam veterum leg...latorum: ut Solonis, Zaleuci, Charondæ, Onomacriti, Philolai, Platonis, Draconis, Pittaci, Androdamantis.

CAPUT I.

Επεὶ δὲ προαιρούμεθα θεωρῆσαι.

Dixisti Aristotelem in hoc libro examinare & refutare aliorum opiniones, qui de Repub. aliquid scripserunt: unde igitur facit initium?

A scriptis Platonicis, quia eorum tunc maxima fuit authoritas.

Quot sunt præcipua volumina à Platone de hoc argumento conscripta?

Duo: quorum unum inscribitur περὶ πολιτειῶν, *de* Rebus *politicis, continens decem libros: quod volumen Aristoteles solet nominare* πρώτην πολιτείαν, *primam* Platonis *rempub. partim ratione ordinis: quòd fuerit primo loco ab eo conscripta: partim ratione præstantiæ & dignitatis: quia in illis libris describitur idea perfectæ* Reipub. *quæ quia magis optari, quàm constitui potest, in hac humanarum rerum inconstantia, ideò etiam eam nominat* πολιτείαν κατ᾽ εὐχὴν, *Rempub. ex voto. Alterum volumen inscribitur* περὶ τῶν νόμων, ἢ τῆς νομοθεσίας,

μοθεσίας, de legibus, aut ratione ferendarum legum: continens duodecim libros: in quibus describitur, quo pacto possit communiter mediocris aliqua forma bonæ Reipub. constitui: quæ quotidianis usibus huius vitæ sit accommodata. Hanc Aristoteles nominat δευτέραν πολιτείαν, alteram Rempub. Platonis, & κατὰ τὸ δυνατὸν, secundùm id, quod fieri potest, constitutam.

Quot sunt partes examinis, vel refutationis Platonicæ reipublicæ?

Tres: una pertinet communiter ad utrumq; volumen: ea autem breviter solum attingere in quarto capite: altera pertinet ad decem libros de Repub. Ea continetur in tribus primis capitibus. Tertia pertinet ad duodecim libros de legibus: hæc habetur in quarto capite.

Quid communiter in duobus jam dictis voluminibus, Aristoteles præcipuè reprehendit?

Duo: Primùm, Quòd multa quidem acutè, eleganter, & copiosè oratorio more in illis libris disputat: quæ tamen ad propositum & institutum non videntur pertinere: imò magis sunt ἀλλότρια, aliena à materia politica, & quoddammodo πάρεργα, supervacanea: cuiusmodi sunt ea, quæ hinc inde disputat de ideis, de numeris, de anima immor-

potiùs una domus, quæ si rursum ad maiorem unitatem restringuenda esset, tandem fieret unus solùm homo.

Οὐ μόνον δ' πλειόνων ἀνθρώπων.

Quod est alterum argumentum?

Alterum argumentum sumitur ab impossibili, ex natura partium. Cuius partes sunt specie dissimiles: id non potest ad talem unitatem redigi, per quàm omnis dissimilitudo tollatur: sed partes civitatis sunt inter se specie differentes. Ergò civitas non potest ad simplicem unitatem reduci. Minor declaratur primùm distributione, & enumeratione diversarum partium, ex quibus civitas constat. Constat enim ex pluribus pagis, domibus, & familijs, constat etiam ex diversis hominum ordinibus, & vitæ conditionbus: quorum alij sunt ἄρχοντες, id est, in magistratu constitui, alij ἀρχόμενοι subditi: alij nobiles, alij ignobiles: alij patricij, alij plebeij: alij literati, alij idiotæ: alij opifices, quorum rursum sunt variæ differentiæ, alij mercatores, alij agricolæ: alij senes, alij divites: & sic de cæteris hominum differentijs. Deinde declaratur minor per comparationem civilis societatis, cum societate confœderatorum & nationum: nam in hac spectatur multitudo hominum, solùm quo ad numerum: qui quò plures sunt, eò sunt potentiores: in illa autem requiritur multitudo hominum, quorum vitæ conditio specie diversa esse debet, si modo altera alterius

tius indigentiæ velit succurrere. Tertiò probatur minor à natura partium corporis compositi: quæ in omnibus rebus tàm naturalibus, quàm artificialibus, specie inter se sunt dissimiles. Quartò probatur minor à iure Talionis, per quod Aristoteles in quinto Ethicorum asserit ipsas civitates contineri & consistere: unde sic videtur concludere. Ius Talionis est inter dissimiles, qui sunt per proportionem vel Arithmethicam, vel Geometricam ad æqualitatem revocandi. Atqui ius Talionis necessarium est in civitatibus. Ergò in civitatibus sunt dissimiles personæ.

Quod est tertium argumentum?

Καὶ τοι τέγε ἑκάστου ἀγαθόν.

Tertium argumentum sumitur à fine civitatis, qui est ἡ αὐτάρκεια, hoc est, rerum ad vitam necessariarum sufficiens copia: sicut in definitione civitatis dictum est. Argumentum est tale. Quicquid impedit, quò minus civitas finem suum possit assequi: id non est utile civitati. Sed Platonica unitas impedit finem civitatis, nempè τὴν αὐτάρκειαν. Ergò. Minor probatur, Quoniam civitates initiò propterea fuerunt constitutæ: ut homines possent mutuis auxilijs sibi invicem succurrere, in ijs rebus quibus ad vitam commodius degendam indigebant: quæ quoniam variæ sunt & multiplices: ideò etiam à diversis hominibus sunt conquirendæ. Nam si omnes qui civitatem aliquam inhabi-

tionis, & dignitatis personarum, à quibus œconomia administratur.

Quomodo Aristoteles hoc discrimen declarat?

Duobus exemplis similibus. Vnum sumitur à duobus potentijs animi humani: quarum una imperat, nempè Ratio: altera obtemperare debet rationi, videlicet Appetitus, seu Cupiditas. Vtriusq; autem potentiæ sunt propriæ quædam, ac specie differentes virtutes. Nam ad rationem pertinent virtutes διανοητικαὶ, intellectuales: ad appetitum verò referuntur virtutes ἠθικαὶ, morales. Alterum exemplum sumitur ab Architecto, & reliquis fabris: quorũ operá ipse architectus in extruendo ædificio utitur. Architectus est is, qui gubernat totum opus: & imperat cæteris fabris, quid singuli facere debeant: qui sunt quasi eius ministri, ad cuius præscriptum omnia faciunt. Etsi verò architectus, & reliqui fabri versentur circa idem opus: tamen ars architecti specie differt ab arte reliquorum fabrorum: ipsumq; opus architecto potius ascribitur, quàm cæteris fabris, licet ipse quantum ad labores attinet, fortaßè minus quàm cæteri in eo efficiendo laboraße videatur.

Requiriturne in servo aliqua virtus moralis?

In servo, quatenus est homo ratione præditus: & debet

debet domini sui mandata rectè expedire: in eo virtus moralis quoqúe locum habet, & requitur: alioquin enim videretur ei ratio à natura frustrà esse tributa. Quatenus verò est naturâ servus, id est, homo rudis & agrestis: ac simpliciter domini sui imperio ita subiectus, ut ex propria sua voluntate nihil ei suscipere, aut facere liceat: sed totus ex nutu & arbitrio sui domini pendet: eatenus eximia aliqua virtus moralis non admodum in eo requiritur. Alioquin enim, si virtute aliqua excelleret, indignus esset servitute.

Quales sunt servi virtutes?

Sunt ὀργανικαὶ, instrumentariæ: dominus enim, ut suprà in definitione servi dictum fuit, utitur servo tanquam instrumento animato. Sunt etiam διακονικαὶ, hoc est, per quas servi sua διακονήματα, hoc est, ministeria & obsequia præstant suis dominis in administranda re familiari. Sunt deniq; σωματικαὶ, corporales, quoniam ut plurimum robore, & viribus corporis præstantur. Atq; ex his rursum aliæ sunt δουλικαὶ, serviles: quæ propriè in servo ad ministeria servilia præstanda requiruntur: aliæ sunt τιμιώτεραι, honoratiores: quæ etiam in homine libero & ingenuo requiruntur: ut sunt virtutes morales.

Si in servo etiam requiritur aliqua virtus, à quo est ad virtutem instituendus?

Institutio servi propriè ad dominum pertinet: cui debet servire, & cuius mandata debet exequi: nam servi virtus, non ad ipsum servum refertur, sed ad dominum: siquidem tùm bonus dicitur servus & laudatur: non quando alterius negocia rectè administrat: sed quando domino suo fideliter & rectè servit.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις τὸ νῦν εἰρημένον.

Requiriturné etiam in artifice virtus aliqua mortalis, ad opera suæ artis melius efficienda: quemadmodum in servo ad sua ministeria exequenda?

Nequaquam: quia non est eadem ratio artificis quæ servi: etiamsi artificis operâ mercenariâ nobis quoqúe frequenter in quotidiana vita sit utendum.

Quomodo igitur differt artifex à servo?

Varijs modis. Nam in artifice quo ad opus ipsum, quod ei efficiendum est, attinet, solùm requiritur peritia eius artis, quam exercet: qua si præditus est, potest præclarum opus efficere, & propter artem suam laudari, ac bonus artifex dici: quibuscunque tandem moribus sit præditus: ita ut etiam melius & improbus homo, poßit propter artis suæ peritiam, & opera quæ ex arte facit, bonus artifex nominari. In servo autem ad ministeria sua rectè expedienda etiam requiritur

quiritur

quiritur amor ergà dominum, fidelitas & industria in expediendis negocijs sui domini, & vitæ probitas: quæ si in eo non sunt, non poterit domino suo fideliter, & rectè servire: imò ab improbo & malo servo, sæpè magis metuendum nobis est, quàm ab hoste: quemadmodum in proverbio dicitur: Quot servi, tot hostes. Atque hoc est unum discrimen inter servum & artificem, cuius hoc loco obiter mentionem facit Aristoteles.

Quod est alterum discrimen?

Servus est socius & particeps vitæ sui domini: quia simul cohabitat, cibum capit, & conversatur cum suo domino: estq; quasi pars sui domini: quatenus numeratur inter eius possessiones: Artifex verò nulla vitæ quotidianæ societate nobis est coniunctus, imò potest esse remotus, & nobis ignotus: ὁ δοῦλος κοινωνὸς ἐστὶ ζωῆς, καὶ ὄργανον πρακτικὸν πρὸς ζωὴν, *ut suprà dictum fuit.* ὁ δὲ τεχνίτης πορρώτερον.

Quod est tertium discrimen?

Servus ad omnia officia & obsequia obeunda est obstrictus, quæ & à domino suo mandantur. Artifex verò solùm ad certum aliquod opus efficiendum nobis est obligatus, ὁ μὲν τεχνίτης ἀφωρισμένην τινὰ ἔχει δουλείαν.

Quod est quartum discrimen?

Servi aliqui sunt τῇ φύσει, *ideoqúe etiam inviti*

coguntur servire. Nullus autem est τῇ φύσει *artifex: quia nemo nascitur artifex: sed necesse est, ut artem aliquam discat.*

Quod est quintum discrimen?

Servus omnia facit ex mandato & præscripto sui domini: artifex autem suum opus facit, non ex alterius præscripto, sed secundum suæ artis præcepta.

Περὶ δ' ἀνδρὸς, καὶ γυναικὸς, καὶ τέκνων, καὶ πατρὸς.

Quare Politici officium est, etiam de virtutibus prædictarum personarum considerare?

Quia plurimum interest ad felicitatem civitatis: ut etiam tales personæ sint virtutibus præditæ: per quas possint rectè suo munere in domestica administratione fungi: & sic benè beateq; inter se mutuo vivere. Cùm enim civitas constet ex pluribus domibus seu familijs: ideò non potest ipsa esse felix & beata: nisi etiam domestici sint felices & beati: hæc autem felicitas illis absq; virtute contingere non potest. Præterea plus quàm dimidia pars liberorum hominum in civitate, constat partim ex mulieribus, partim ex pueris, quibus ubi ad virilem ætatem provenerint, Respublica administranda debet commiti: qui nisi rectè ad virtutem fuerint instituti, nunquam poterunt eam benè administrare. Proindè legumlatori & politico in constituenda Repub. diligenter de horum virtutibus est considerandum.

LIBER

Liber Secundus.

Quod est argumentum, & quæ sunt partes Secundi libri?

QVONIAM *Aristoteles in præcedente libro agit de materia, hoc est, de partibus ex quibus civitas constituitur: consequens iam erat, etiam agere de forma civitatis, quæ est ipsa* πολιτεία, *id est,* Respublica, *quàm infra in libro quarto nominat* βίον τῆς πόλεως, *vitam & quasi animam civitatis: quo pacto ea sit constituenda. Antequam verò accedat ad hanc doctrinam & præceptionem, prius examinat alias quasdam* Respub. *quæ tùm temporis vel reipsa & actu iam olim erant constitutæ: vel ab alijs quibusdam politicis scriptoribus, & legumlatoribus literis mandatæ & descriptæ, ut ex eorum consideratione eò facilius cognosci posit, quid in benè constituenda* Repub. *sequendum aut fugiendum sit. Ac in prima quidem parte huius libri, quæ continetur primis quatuor capitibus, examinat utramq;* Platonis Rempub. *eam scilicet, quæ in decem libris de* Repub. *& eam, quæ in duodecim libris de legibus ab eo fuit descripta. In altera verò parte, quæ quinque sequentibus capitibus continetur examinat quinqúe alias* Respub. *quarum duæ etiā solum fuerunt literis consignatæ, à quodam*

Phalea Chalcidonio, & Hippodamo Milesio: tres verò iam anteà re ipsa constitutæ, ut Spartana seu Laconica, Cretensis, & Carthaginensis. Quibus ad finem annectit catalogũ quorundam veterum leg...latorum: ut Solonis, Zaleuci, Charondæ, Onomacriti, Philolai, Platonis, Draconis, Pittaci, Androdamantis.

CAPUT I.

Ἐπεὶ δὲ προαιρέμεθα θεωρῆσαι.

Dixisti Aristotelem in hoc libro examinare & refutare aliorum opiniones, qui de Repub. aliquid scripserunt: unde igitur facit initium?

A scriptis Platonicis, quia eorum tunc maxima fuit authoritas.

Quot sunt præcipua volumina à Platone de hoc argumento conscripta?

Duo: quorum unum inscribitur περὶ πολιτειῶν, *de Rebus politicis, continens decem libros: quod volumen Aristoteles solet nominare* πρώτην πολιτείαν, *primam Platonis rempub. partim ratione ordinis; quòd fuerit primo loco ab eo conscripta: partim ratione præstantiæ & dignitatis: quia in illis libris describitur idea perfectæ Reipub. quæ quia magis optari, quàm constitui potest, in hac humanarum rerum inconstantia, ideò etiam eam nominat* πολιτείαν κατ᾽ εὐχὴν, *Rempub. ex voto. Alterum volumen inscribitur* περὶ τῶν νόμων, ἢ τῆς νομοθεσίας,

μοθεσίας, de legibus, aut ratione ferendarum legum: continens duodecim libros: in quibus describitur, quo pacto possit communiter mediocris aliqua forma bonæ Reipub. constitui: quæ quotidianis usibus huius vitæ sit accommodata. Hanc Aristoteles nominat δευτέραν πολιτείαν, alteram Rempub. Platonis, & κατὰ τὸ δυνατὸν, secundùm id, quod fieri potest, constitutam.

Quot sunt partes examinis, vel refutationis Platonicæ reipublicæ?

Tres: una pertinet communiter ad utrumq; volumen: ea autem breviter solum attingere in quarto capite: altera pertinet ad decem libros de Repub. Ea continetur in tribus primis capitibus. Tertia pertinet ad duodecim libros de legibus: hæc habetur in quarto capite.

Quid communiter in duobus jam dictis voluminibus, Aristoteles præcipuè reprehendit?

Duo: Primùm, Quòd multa quidem acutè, eleganter, & copiosè oratorio more in illis libris disputat: quæ tamen ad propositum & institutum non videntur pertinere: imò magis sunt ἀλλότρια, aliena à materia politica, & quoddammodo πάρεργα, supervacanea: cuiusmodi sunt ea, quæ hinc inde disputat de ideis, de numeris, de animæ immor-

talitate, de affectibus, de Musica & Musicis, de Poëtis, de rebus Physicis, & similibus alijs, quarum tractatio & cognitio planè ad rectè constituendam Rempublicam nihil prodest, neque etiam requiritur. Deindè quod in istis libris multa necessaria, & propriè ad doctrinam publicam pertinentia, aut omnino præterierit: aut non satis plenè & perspicuè explicarit.

Ἔχει γὰρ ὁ Σωκράτης φησι.

Quid verò peculiariter in decem libris de Repub. reprehendit?

Quinque sunt capita, quæ Aristoteles in decem libris Platonis de Repub. *reprehendit: ex quibus præcipuum caput est de communione coniugum, liberorum, & bonorum seu facultatum.*

Quot sunt partes refutationis de communione Platonica?

Duæ. Primum enim refutat communionem uxorum & liberorum. Deindè refutat communionem bonorum & possessionum.

Sed quibus rationibus Plato adductus fuit, ut existimaret communionem omnium rerum in civitatem esse introducendam?

Duabus potissimum: quarum prima fuit, Quia existimavit, per hanc communionem, civitatem maximè posse uniri, seu ad unitatem redigi: per quam possit esse diuturna & stabilis. Nam quæ UNUM *sunt ea minus sunt interitui & corruptioni obnoxia:*

xia:

xia, quàm quæ ſunt MULTA. *Ex hac* ὑποθέσει, *Plato ſic argumentabatur. Quicquid facit ut civitas maximè ſit una, illud civitati eſt utile, & per conſequens etiam eſt in civitatem introducendum. Sed communio coniugum, liberorum, & omnium, aliorum bonorum facit, ut civitas maximè ſit una, vel unita. Ergò communio hæc in civitatem eſt introducenda.*

Quid ad hoc argumentum reſpondit Ariſtoteles?

Ariſtoteles in hoc capite negat maiorem propoſitionem, ſeu ὑπόθεσιν *Platonis, quâ ſtatuit unitatem civitati maximè eſſe utilem. Deindè in ſequentibus duobus capitibus examinat minorem propoſitionem.*

Quo pacto probat iſtam Platonis unitatem non poſſe utilem eſſe civitati? Καὶ τοι φανερὸν ἐστιν.

Tribus argumentis hoc probat. Quorum primum ſumitur à contrario effectu. Vnitas Platonica deſtruit civitatem. Ergò non eſt utilis civitatibus. Antecedens probatur ex definitione civitatis ſuprà in lib. 1. tradit: in qua dicitur, quòd civitas ſit communio conſtans ex pluribus pagis, domibus, familijs & hominibus: quæ omnia adeò inter ſe & ſpecie, & accidentibus differunt, ut non poſſint ad ſimplicem aliquam unitatem redigi. Imò ſi civitas ad eiuſmodi unitatem reduceretur, non amplius eſſet civitas: ſed potiùs

potiùs una domus, quæ si rursum ad maiorem unitatem restringuenda esset, tandem fieret unus solùm homo.

Οὐ μόνον δ' πλειόνων ἀνθρώπων.

Quod est alterum argumentum?

Alterum argumentum sumitur ab impoßibili, ex natura partium. Cuius partes sunt specie dißimiles: id non potest ad talem unitatem redigi, per quàm omnis dißimilitudo tollatur: sed partes civitatis sunt inter se specie differentes. Ergò civitas non potest ad simplicem unitatem reduci. Minor declaratur primùm distributione, & enumeratione diversarum partium, ex quibus civitas constat. Constat enim ex pluribus pagis, domibus, & familijs, constat etiam ex diversis hominum ordinibus, & vitæ conditionbus: quorum alij sunt ἄρχοντες, *id est, in magistratu constitui, alij* ἀρχόμενοι *subditi: alij nobiles, alij ignobiles: alij patricij, alij plebeij: alij literati, alij idiotæ: alij opifices, quorum rursum sunt variæ differentiæ, alij mercatores, alij agricolæ: alij senes, alij divites: & sic de cæteris hominum differentijs. Deinde declaratur minor per comparationem civilis societatis, cum societate confœderatorum & nationum: nam in hac spectatur multitudo hominum, solùm quo ad numerum: qui quò plures sunt, eò sunt potentiores: in illa autem requiritur multitudo hominum, quorum vitæ conditio specie diversa esse debet, si modo altera alterius*

rius indigentiæ velit ſuccurrere. Tertiò probatur minor à natura partium corporis compoſiti: quæ in omnibus rebus tàm naturalibus, quàm artificialibus, ſpecie inter ſe ſunt diſsimiles. Quartò probatur minor à iure Talionis, per quod Ariſtoteles in quinto Ethicorum aſſerit ipſas civitates contineri & conſiſtere: unde ſic videtur concludere. Ius Talionis eſt inter diſsimiles, qui ſunt per proportionem vel Arithmethicam, vel Geometricam ad æqualitatem revocandi. Atqui ius Talionis neceſſarium eſt in civitatibus. Ergò in civitatibus ſunt diſsimiles perſonæ.

Quod eſt tertium argumentum?

Καὶ τοι τέ-
γε ἑκάςυ
ἀγαθόν.

Tertium argumentum ſumitur à fine civitatis, qui eſt ἡ αὐτάρκεια, hoc eſt, rerum ad vitam neceſſariarum ſufficiens copia: ſicut in definitione civitatis dictum eſt. Argumentum eſt tale. Quicquid impedit, quò minus civitas finem ſuum poſsit aſſequi: id non eſt utile civitati. Sed Platonica unitas impedit finem civitatis, nempè τὴν αὐτάρκειαν. Ergò. Minor probatur, Quoniam civitates initiò propterea fuerunt conſtitutæ: ut homines poſſent mutuis auxilijs ſibi invicem ſuccurrere, in ijs rebus quibus ad vitam commodius degendam indigebant: quæ quoniam variæ ſunt & multiplices: ideò etiam à diverſis hominibus ſunt conquirendæ. Nam ſi omnes qui civitatem aliquam inhabi-

inhabitant, essent eiusdem conditionis: veluti si omnes essent pistores, aut textores, aut pictores, aut sartores, aut eiusdem alterius alicuius opificii: non possent sese mutuò multum iuvare. Hanc ob causam Aristoteles in lib. 5. Ethic. scribit. Civitas non constat ex medico, & medico, sed ex medico & agricola. Et Plato in lib. 2. de leg. inquit. Nisi omnis generis opifices in unam eandemq; civitatem conveniant: nunquā poterit ea finem suum assequi: ut nimirum sit αὐτάρκης, *hoc est, omnibus rebus necessarijs satis instructa.*

CAPUT II.

Ἀλλὰ μὴν οὐδ᾽ εἰ.

Quæ fuit altera ratio, quæ Platonem permovit: ut existimaret communionem omnium rerum in civitatem esse introducendam?

PLato usus est argumento desumpto ab affectu: quod tale fuit. *Per quam rem tollitur causa omnium discordiarum inter cives, ea civitati maximè est utilis. Sed per communionem omnium rerum, tollitur causa omnium dissidiorum inter cives. Ergò. Minorem probat: Quoniam si omnia sint communia, nemo poterit amplius privatim & pro se solo dicere, hoc est,* MEUM, *vel, hoc non est* MEUM, *sed* TUUM. *Item, hoc non est* TUUM, *sed* MEUM. *Sed omnes communiter poterunt dicere, hoc est* MEUM: *atque hoc modo tollentur ex*

civitati-

civitatibus hæ duæ voces, **MEUM** *&* **TUUM**: *ex quibus omnes propè inter homines existunt discordiæ, lites & controversiæ, tàm in foro & iudicijs quàm privatim extra iudicia in quotidiana vita. Quibus sublatis, necesse est inter cives esse summum animorum consensum & in civitate summam unitatem & concordiam.*

Quid Aristoteles ad hoc argumentum respondet?

Τὸ γὰρ πάντες, διττόν.

Aristoteles primùm negat totum argumentum tanquam falsum & Sophisticum: deinde respondet ad ipsam communionem Platonicā, ostendendo illam minimè utilem esse civitatibus.

Quare argumentum Platonis dicit esse Sophisticum?

Quia laborat ὁμωνυμίᾳ, *æquivocatione, & proptereà nihil certi concludit. Nam vocabulum* πάντες, **OMNES** *est* ὁμώνυμον: *solet enim duobus modis accipi & usurpari. Collectivè nimirum, & distributivè. Quando collectivè accipitur, tunc idem significat, quod* σύμπαντες *id est, omnes simul comprehensi & intellecti: atq; hi non possunt dicere, hoc est* **MEUM**, *sed debent dicere, hoc est* **NOSTRUM**: *verum ita loqui, non multũ facit ad unitatem civitatis constituendum. Sin verò distributivè accipitur,*

tunc

tunc vocabulum OMNES *etiam ex omnibus singulos complectitur & intelligit: sed singuli illi non possunt verè & propriè de uno aliquo dicere, hoc* MEUM: *Nam hac ratione unius eiusdemq; rei plures constituerentur in solidum domini, quod est absurdum.*

Quo argumento Aristoteles improbat communionem rerum Platonicam?

Ab effectu. Quæ res multa adfert civitatibus incommoda, ea non est in civitatem introducenda. Sed Platonica rerum communio, multa secum adfert incommoda. Ergò. Minorem probat enumerationè incommodorum, quæ videntur ex communione illa consequi. Et primo loco in hoc capite enumerat incommoda quæ existunt ex communione uxorum & liberorum: In sequente verò capite enumerat incommoda quæ oriuntur ex communione bonorum, facultatum, & possessionum.

Quot sunt incommoda circa uxorum & liberorum communionem?

Octo. Quorum Primum est, quòd ista communio secum adfert negligentiam circa educationem & institutionem liberorum. Partim quia plerunq; ea negligentius peraguntur, quæ pluribus communiter sunt demandata. Partim verò, quia in tanta multitudine, & incertitudine liberorum, non potest singulo-

ſingulorum adeò accurata & recta eſſe educatio & inſtitutio.

Alterum incommodum eſt, quòd hæc communio abolet gradus cognationum & affinitatum, ac tollit diſcrimina familiarum.

Tertiò parit hæc communio ignorantiam parentum, propriorum liberorum, fratrum, ſororum, agnatorum, cognatorum, affinium.

Vnde conſequitur Quartum incommodum, quòd per iſtam ignorantiam ſæpè perpetrantur maxima ſcelera in conſanguineos, ut parricidia, inceſtus, adulteria, ſtupra.

Ex quibus ſequitur Quintum incommodum: quòd quia iſta ſcelera per ignorantiam admittuntur: etiam non ſolent iuſto modo ab hominibus caſtis puniri aut expiari: undè neceſſe eſt, ut etiam divinitus publicis calamitatibus, bello, fame, peſte, & ſimilibus malis vindicentur: ex quibus tandem conſequuntur imperiorum, regnorum, & rerumpub. ruinæ, everſiones, atq; interitus.

Sextum incommodum eſt, quòd per iſtam communionem amor, qui debeat eſſe ſummus inter coniuges, parentes, & liberos, minuitur, quatenus cogitur ſe extendere ergà tàm multos, & ſic redditur, ut Ariſtoteles inquit, quodammodo ὑδαρὴς, *aquoſus, inſtar vini aut mellis, cui nimium aqua eſt admxtum.*

Septimum incommodum est, quòd necesse est ex ista communione consequi confusionem ordinem & tribuum in Platonis Repub. Siquidem ipse statuit, liberos sic natos, pro ingeniorum diversitate nunc in hanc, nunc in aliam tribum esse transferendos.

Postremo & octavo loco reprehendit Aristoteles, quòd Plato communionem istam coniugum & liberorum solis magistratibus, & custodibus urbis, hoc est, militibus præsidiarijs concesit: reliquorum autem civium, ut agricolarum, opificum, mercatorum, & aliorum, nullam, quod ad hanc communionem attinet, quo pacto se habere debeant, fecit mentionem.

CAPUT III.

Ἐχόμενον δὲ τούτων ἐστίν.

Quæ est altera pars reprehensionis circa communionem Platonicam?

EA pertinet ad communionem bonorum, seu possessionum & facultatum.

Quotuplex hoc loco circa hanc communionem se offert quæstio?

Triplex: partim quo ad κτῆσιν, partim quo ad χρῆσιν, partim quo ad utrunqúe. Vel enim quæritur, utrum bona debeant esse propria, fructus verò communes. Vel utrum bona debeant esse communia, fructus verò sint distribuendi singulis in suos privatos usus: vel utrum & bona, & fructus debeant

beant esse communia. Quæ sententia videtur Platoni placuisse: quàm propterea Aristoteles hoc loco impugnat & refutat.

Quo argumento refutat Aristoteles communionem bonorum Platonicam?

Δηλοῦσι καὶ αὐτῶν συναποδημοῦν κοινωνίας.

Quæ res multa & magna in se habet incommoda, ea non est in civitatem introducenda. Sed communio bonorum Platonica, multa & magna habet incommoda. Ergò. Minor probatur à contrario. Proprietas bonorum multa habet commoda: Ergò communio bonorum habet multa incommoda.

Quæ sunt commoda proprietatis bonorum?

Quatuor. Primum, quia maiore studio diligentia, & fide administrantur & peraguntur ea, quæ sunt propria, quàm ea quæ sunt communia aut aliena.

Deindè, quia circa eorum administrationem, rarò existunt quærelæ: quia labores sunt distincti per certas personas.

Tertiò, quia de proprijs bonis possumus erga alios exercere liberalitatem, & beneficentiam erga amicos, hospitus, egenos, & alios quoscunque.

Quartò, quia proprietas bonorum in se habet & voluptatem & utilitatem. Siquidem propria ma-

gis nos oblectant nobisq́ꝫ prosunt: quàm aliena, aut communia.

Quæ sunt autem illa incommoda communionis bonorum, quæ ab Aristotele in hoc capite recensentur?

Primum incommodum, seu prima difficultas, existit circa distributionem laborum, & fructuum in colendis communibus agris, & percipiendis eorum fructibus: in qua distributione non potest semper ea servari æqualitas, quæ omnibus placet: propterea quòd habendus est iam hac distributione respectus personarum, secundum proportionem Geometricam. Hinc autem ab hominibus imperitis variæ solent oriri querelæ: quando vident interdum eos qui plurimum laborant, minus accipere: quàm eos, qui (ut ipsi arbitrantur) parum, aut nihil laborant.

Alterum incommodum est, quòd in omni communione plerunque frequentes sunt lites & contentiones: propter diversitatem ingeniorum eorum, qui inter se communicant. Vnde natum est apud Germanos proverbium, qaod dicit solet, **Gemein ward nie rein.**

Tertium incommodum est, quòd communio Platonica tollit è civitate duas virtutes: nempè Temperantiam quæ iubet abstinere ab alterius coniuge: hoc autem communio Platonica concedit. Deindè

Deindè tollit Liberalitatem, quæ præcipit, ut de proprijs nostris bonis aliis benefaciamus: in Platonis verò Repub. tollitur bonorum proprietas: igitur simul etiã tollitur Liberalitas. Qui enim de alienis, aut communibus bonis alicui benefacit: is propriè, & verè non dici potest liberalis.

Quartum incommodum est, quòd hæc bonorum communio sit quodammodo ἐκ τῶν ἀδυνάτων, ex numero eorum, quæ non possunt haberi, aut revera constitui: quæ etiam videtur asse causa, cur per tot secula, antè, & pòst Platonem, à tàm multis & prudentißimis legumlatoribus in nullam civitatem fuerit introducta: neq; etiam ab ullis populis recepta, & usurpata.

Quintum incommodum est, quòd Plato hanc bonorum communionem non satis dilucidè, distinctè, & plenè explicarit: quo pacto in singulis civium ordinibus sit instituenda. Videtur enim tantùm de bonis & facultatibus magistratuum, & custodum urbis locutus esse: reliquorum autem civium, ut agricolarum, opificum, mercatorum, nullam facit mentionem: ex quo etiam patet, hanc eius doctrinam in hac parte esse mancam, & imperfectam, atque ideò reijciendam.

Εὐπρόσωπος μὲν οὖν.

Atqui videtur hæc Platonica communio esse εὐπρόσωπος, hoc est, splendida, καὶ φιλάνθρωπος, hoc est, plena humanitatis?

Verum quidem hoc est, præsertim si velimus considerare, quot & quantæ passim existant controversiæ, lites, & contentiones, circa bonorum & possessionum proprietates, tàm publicè in foro & iudicijs: quàm privatim extrà iudicia in contractibus & commercijs hominum in quibus committuntur tot doli, fraudes, periuria, furta, rapinæ, & multa alia scelera: quorum nullum videtur posse locum habere in communione bonorum. Sed sciendum est, istorum iam enumeratorum malorum propriè causam non esse τὴν ἀκοινωνησίαν τῶν κτημάτων, id est, bonorum negatam communionem, sed potiùs τὴν μοχθηρίαν καὶ πλεονεξίαν, perversitatem & avaritiam hominum: quorum cupiditates circa eiusmodi externa bona sunt ἄπληστοι, nunquam possunt expleri: unde fit, ut non contenti suis proprijs bonis, etiam cupiant aliorum bona ad se, per fas & nefas attrahere.

Nullàne igitur prorsus communio bonorum in civitate potest locum habere?

Maximè. Sed est aliqua alia communio bonorum, multò honestior, laudabilior, & commodior: plena virtutis & humanitatis, per quam nimirum proprietas, & distinctio bonorum retinetur: usus verò & fructus eorum efficiuntur communes, hac

nimirum

nimirum ratione: quando de nostris proprijs bonis, etiam aliorum civium inopiæ & egestati succurrimus, eaq; in re animi nostri benevolentiam, & beneficentiam erga concives nostros declaramus: atq; hoc modo bona nostra simul & propria manent, & fiunt communia: quemadmodum de veris amicis dici solent: Amicorum omnia esse communia. De qua re Salomon in proverb. cap. 5. hoc tradit præceptum: Bibe aquam in fontibus: rivuli tui forás deriventur in plateas: at tu dominus esto horum solus.

Habent prætereà, qui in eadem civitate habitant, multa alia communia: videlicet, Templa, religionem, libertatem, curiam, iudicia, iura, suffragia, forum, portus, flumina, pascua, & his similia: quibus communiter omnes uti ac frui possunt: per quæ civitas etiam aliquo modò communis, & una efficitur, citrà Platonicam communionem, & unitatem.

Hactenus explicasti, quo pacto Aristoteles refutat communionem Platonicam: sunt ne etiam quædam alia, quæ in Platonis Republica reprehendit?

Ἔτι δὲ κυρίους ποιεῖ τῶν κτημάτων.

Aristoteles in hoc loco adhuc quatuor alia capita attingit, quæ videntur à Platone in suis libris de Repub. non usq; adeò benè esse constituta: quorum primum pertinet ad agricolas: alterum est de officio virorum & mulierum; tertium est de magistratibus:

quartum est de differentia ingeniorum in hominibus, desumpta à diversitate metallorum.

Quid reprehendit circa agricolas?

Tria. Primum est quod concessit agricolis, ut possent habere proprios agros & fundos, ex quibus colligerent proprios fructus: quod ideò periculosum est, quia agricolæ hoc modo divites effecti, facilè poterunt animos erigere, seq; suis dominis opponere: quemadmodum aliquando Lacedæmoniis, Cretensibus, & Atheniensibus contigit, ab ipsorum colonis & servis.

Alterum quod circa agricolas in Platone reprehendit, est, quod nihil de eorum disciplina, legibus, magistratibus & sodalitatibus tradit.

Tertium est, quod liberum agricolis reliquit, ut communes, vel nō communes haberent uxores: quam rem ostendit perniciosam esse rei domesticæ.

Ἄτοπον δὲ καὶ τὸ ἐκ τῶν θηρίων.

Quid reprehendit circa officium virorum & mulierum?

Quod eadem voluit esse earum officia & exercitia, tàm domi in urbi, quàm foris extrà urbem in colendis agris; tàm in pace, in administranda Republic. quàm in bello gerendo. Hoc saltem servato discrimine: ut ea quæ plus prudentiæ & laboris requirunt, committerentur viris: leviora autem & faciliora, mulieribus, propter infirmitatem sexus.

Reprehendit

Reprehendit etiam ſimilitudinem à beſtijs deſumptam, qua voluit hoc ſuum inſtitutum probare, tanquam ineptam & abſurdam: quemadmodum etiam Lactantius lib. 3. cap. 33. eam deridet.

Quid reprehendit circa Platonis magiſtratus?

Quod ſemper eoſdem voluit eſſe magiſtratus: hoc enim ait facile præbere cauſam & occaſionem ſeditionibus: quando cæteri vident ſe planè à publicis illis honoribus & officijs eſſe excluſos: ac ſemper debere aliorum imperio eſſe ſubiectos.

Ἐπισφαλὲς δὲ καὶ τοὺς ἄρχοντας.

Quid circa differentiam hominum reprehendit?

Socrates apud Platonem in lib. 3. de Repub. Ingenia hominum comparat metallis. Fingit enim naturam aliquibus tribuiſſe aureum ingenium: atq; tales plurimum valere prudentia: ideoqúe aptos eſſe ad gubernationem. Alijs verò argenteum datum eſſe ingenium, qui ſunt animoſi & cordati: atq; ideò apti ad militiam & defenſionem urbis. Tertium verò genus eſſe eorum, quibus conceſſum eſt æneum & ferreum ingenium: qui propter robur & vires corporis apti ſunt ad labores: atqúe ex his ſumendos eſſe agricolas & opifices. Reprehendit præterea, quòd per hoc ſuum inſtitutum, de perpetuitate magiſtratuum, privavit eos ſua felicitate: dum vult eos per

Ὅπῃ δ᾽ ἀναγκαῖον αὐτῷ ποιεῖν.

omnem suam vitam in illis curis & molestijs administrandæ Reipub. esse occupatos: quibus certè & ingenij & corporis vires plurimùm debilitantur & franguntur. Atq; hac ratione videtur Plato secum ipse pugnare, in eo, quòd vult totam civitatem esse beatam, & tamen præcipuam eius partem spoliat istâ beatitudine.

CAPUT IIII.

Σχεδὸν δὲ παραπλησίως ϗ περί.

Quæ est tertia pars refutationis, seu reprehensionis Reipub. Platonis?

TErtia hæc pars reprehensionis Reipublicæ Platonicæ pertinet ad eius duodecim libros de legibus: in quibus Plato constituit alteram suam Rempublicam describere, diversam quidem à prima illa, quam in X. libris de Repub. descripsit: sed tamen faciliorem, & magis accommodatam ad præsentem rerum humanarum conditionem, pro ratione personarum, temporum, locorum, & aliarum circumstantiarum.

Quomodo distribuit hanc refutationem?

In duas partes: quarum una est generalis, altera specialis.

Quid generatim Aristoteles in his XII. libris reprehendit?

Tria præcipuè. Primùm quòd multa in his libris

bris Plato tradiderit πάρεργα καὶ μὴ ἀναγκαῖα, quæ ad constituendam bonam Reipub. formam propriè non pertinent: ea verò quæ magis necessaria & utilia quæ fuissent, aut leviter solùm attigerit: aut omninò prætererit. Deindè quòd nihil tradidit de tota forma optimæ Reipub. qualis esse, aut quomodo constitui debeat. Tertiò, quòd cùm sibi proposuisset novam aliquam formam Reipub. describere, quæ à priore diversa esset, tamen subinde relabitur ad illam primā, quæ magis optari, quam haberi in hac vita potest: quemadmodum ipsemet in lib. 5. de Repub. fatetur.

Quæ verò sunt ea quæ speciatim in illis XII. libris reprehendit?

Τὸ μὲν ἐν πέντε ἔχουσι.

Eorum sunt sex capita seu constituta: quorum primum est de nimis magno numero τῶν φυλάκων, custodum seu militum præsidiariorum, quibus custodia & defensio urbis sit commitenda: requirit enim quinquies mille & quadraginta milites, qui semper in armis præstò esse debeant ad custodiendam & defendendam urbem, quibus si connumerentur eorum uxores & liberi, nimis erit magnus numerus otiosorum hominum in civitate.

Quod est alterum caput huius reprehensionis?

Λέγομεν δὲ ὡς δεῖ τὸν νομοθέτην.

Alterum caput est, quòd Plato scripsit in constituenda

ſtituenda civitate duo ſolùm eſſe ſpectanda, nempè locum in quo velimus eam conſtituere, & homines qui eam debent inhabitare: non autem mentionem facit vicinorum, qui circa civitatem habitant: quorum tamen conſideratio quoq́; ad legislatorem & politicum pertinet: multum enim ad tranquillitatem & pacem civitatis confert, quales habeat vicinos: quemadmodum in Proverbio dicitur: Nemo poteſt diutiùs pacem habere, quàm vicinus ipſius voluerit.

καὶ τὸ πλῆθος δὲ τῆς κτήσεως.

Quod eſt tertium caput?

Tertium caput huius reprehenſionis eſt de patrimonijs, facultatibus, & poſſeſſionibus civium. Tria autem circa iſta reprehendit in Platonis legibus. Primùm quòd cenſuit quemlibet ſolùm tantas debere habere opes & divitias, ut indè poſſit σωφρόνως, temperanter & frugaliter vivere: Liberalitatis autem nullam fecit mentionem, ut de ſuis facultatibus etiam poſſit erga alios beneficentiam & liberalitatem exercere: cùm tamen ea quoqúe virtus ſola & præcipuè ad verum uſum divitiarum pertineat. Deindè quòd cùm definierit certum terminum divitiarum, quantas cuilibet habere liceret, non etiam ſimul determinaverit certum numerum liberorum, ſervorum & domeſticorum, nequis plures gigneret liberos, quàm poſſet alere: aut quibus tantùm patrimonij relinqueret, undè etiam ipſi vitæ

neceſſaria

nessaria habeant. Nam nisi hoc diligenter præcaveatur, facilè poterunt aliqui ex civibus ad suam redigi paupertatem: qua ex re facilè etiam possint existere inter eos offensiones, discordiæ, lites, & seditiones. Tertiò circa hoc caput reprehendit, quòd voluit æqualitatem esse bonorum & possessionum circa bona immobilia, cuiusmodi sunt agri, fundi, prædia, prata, ædes, & his similia: circa bona verò mobilia, veluti sunt pecora, iumenta, pecuniæ, vasa aurea & argentea, & alia utensilia domestica, permisit ea augeri in quadruplum.

Quod est quartum huius reprehensionis caput?

Ἐ᾽ν ἑξκαιδεκάτῳ...

Quartum caput pertinet ad magistratum in Platonis Republica. In quo duo reprehendit. Vnum est de discrimine magistratuum & subditorum: quod minus apta similitudine, à tela textorum desumpta, solùm obiter indicavit, non autem satis explicavit. Dixit enim τοὺς ἄρχοντας ἀπὸ τῶν ἀρχομένων *differre, quemadmodum stamen differt à trama: quòd nimirum subditi sint instar staminis, id est crassioris fili: ij verò qui imperium habent, instar tramæ, quæ ex puriore filo constat. Alterum pertinet ad rationem eligendi magistratum, quæ extat in sexto lib. de Legibus, ubi iubet magistratum eligendum esse per suffragia eorum, qui & ipsi anteà per eiusmodi electionem in magistratum pervenerunt*

runt: hanc rationem eligendi ideò improbat, quia per eam fieri potest, ut iidem sæpiùs in magistratum deligantur: & hoc modo gubernatio & imperium sit tantùm penes paucos, quod est Oligarchicum.

Καὶ τὴν τῶν οἰκοπέδων.

Quod est quintum caput huius reprehensionis?

Quinta reprehensio est de incommoda distributione ædium seu habitationum. Plato *enim in sua civitate civibus attribuit* δύο οἰκόπεδα, *hoc est, duas areas, in quibus possent binas domos extruere in diversa urbis parte, unam in media urbe, alteram circa extremitates urbis: hanc distributionem Aristoteles reprehendit tanquam incommodam ad rem familiarem benè & utiliter administrandam: siquidem difficile sit unam domum benè administrare: multò igitur difficilius & propè* ἀδύνατον, *binas domos, in diversis locis sitas, inhabitare, aut administrare.*

Ἡ δὲ σύνταξις ὅλη βούλεται.

Quid postremo loco reprehendit?

Plato suam rempub. quam in XII. libris de legibus descripsit, existimavit post Regiam *gubernationem esse optimam inter reliquas formas rerumpublicarum. Aristoteles verò hoc ipsum negat, & tali argumento probat. Ea forma reipub. post* Regiam *gubernationem censenda est optima, quæ ex omnibus bonis formis rerumpub. rectè est temperata & composita. Declaratur exemplo* Reipub. *Lacedæmoniorum*

rum. Sed Platonis Respub. in XII. libris de legibus descripta, non est ex omnibus bonis Rerumpub. formis benè & rectè temperata & commixta. Ergò Platonis hæc respub. ab eo in XII. lib. de legibus descripta, non est optima. Minor probatur. Quia videtur composita esse vel ex oligarchia & democratia, vel ex tyrannide & democratia: quæ formæ cùm omnes sint vitiosæ, nunquam possunt constituere bonam Reipub. formam. Præterea ipsa mixtura duarum prædictarum formarum videtur, non rectè & æqualiter esse temperata: quia eius Respub. videtur magis esse oligarchica: quod apparet ex ratione creandorum magistratuum: quæ à Platone ita fuit constituta: ut electio solùm fieret ab ijs, qui etiam anteà fuissent in magistratu: & ut huic electioni necessaro semper interessent ditiores: pauperibus verò liberum hoc relinqueretur: sic enim facilè fieri poterat, ut semper ditiores ad eiusmodi honores & publica officia eligerentur: quod est oligarchicum.

CAPUT V.

Quid reprehendit Aristoteles in ea Repub. quàm Phaleas quidam Chalcedonius descripserat?

Διὸ Φαλέας ὁ Χαλκηδόνιος.

D*Vo præcipuè in Phaleæ Republica reprehendit Aristoteles, unum est de æquatione seu æqualitate bonorum & possessionum: sicut enim Plato voluit introducere bonorum communionem. ita Phaleas*

leas conatus est introducere in suam Rempublicam omnium bonorum æquationem: ne quisquam civium plures haberet possessiones & opes, quàm alter: Alterum quod reprehendit, est, quòd opifices exclusit è numero civium: & hac ratione nimis exiguam fecit civitatem.

Quare Phaleas æquationem bonorum excogitavit?

Vt præriperet civibus suis causam invidiæ, & æmulationis: quæ plerunq; solent inter homines exoriri, propter inæqualitatem bonorum cùm vident alios ditiores & fortunatiores esse, quàm ipsi sunt: Quemadmodum Horat. *ait: Invidus alterius rebus macrescit optimis. Et homini invido semper videtur fertilior esse seges in alienis herbis: vicinumq; pecus grandius uber habere: ut scribit Ovidius.*

ἔτι στασιάζουσιν οὐ μόνον.

Potestné per istam æquationem bonorum invidia hoc modo præcaveri?

Aristoteles hoc circa finem capitis negat fieri posse: idque propter diversitatem hominum: quorum alij sunt χαρίεντες, *gratiosi, seu gratia digni alij verò sunt* οἱ πολλοὶ, *vulgares & plebeij. Nam* οἱ χαρίεντες *qui virtutibus, nobilitate, dignitate, authoritate, prudentia, eruditione & similibus alijs bonis, cæteris antecellunt, ægrè ferunt, quando æquiparantur* τοῖς πολλοῖς, *id est, cæteris qui eiusmodi*

modi dotibus illis longè sunt inferiores. Existimant enim hoc esse contrà regulam iustitiæ: quæ iubet, inæquales etiam inæquali loco esse habendos.

Quæ sunt autem illa, quæ Aristoteles in Repub. Phaleæ circa æquationem bonorum reprehendit? Δεῖ δὴ μηδὲ τοῦτο λανθάνειν.

Quinq;. Primum est, quod non etiam sanxit æqualitatem liberorum, quo ad numerum tenendam esse. Nam si ijs, qui multos habent liberos, non plures possessiones & opes sunt concedendæ, quàm ijs qui paucos, vel nullos habent liberos: quin illi facile redigantur ad egestatem & inopiam: quòd sanè periculosum est in civitatibus: quoniam egestas & paupertas sæpè præbuit causas turbarum & seditionum in Rebuspub. Hanc ob causam etiam prudentes Legumlatores conati fuerunt legibus quibusdam præcavere, nè ex civibus aliqui nimium ditescerent, alij verò ad extremam paupertatem redigerentur: quod Aristoteles quatuor Exemplis declarat.

Quod est alterum vitium? Ἀλλ' εἰς τὴν ἰσότητα.

Quòd Phaleas nihil statuit de mediocritate, quæ circa opes & divitias est servanda: cùm tamen sine ea neq; recta possessio, neq; verus divitiarum usus esse possit.

Quod est tertium vitium seu erratum? Ἔτι δ' εἴ τις ἐν τὴν μετρίαν.

Quod nihil præcepit de frenandis & moderandis

quartum est de differentia ingeniorum in hominibus, desumpta à diversitate metallorum.

Quid reprehendit circa agricolas?

Tria. Primum est quod concessit agricolis, ut possent habere proprios agros & fundos, ex quibus colligerent proprios fructus: quod ideò periculosum est, quia agricolæ hoc modo divites effecti, facilè poterunt animos erigere, seq; suis dominis opponere: quemadmodum aliquando Lacedæmoniis, Cretensibus, & Atheniensibus contigit, ab ipsorum colonis & servis.

Alterum quod circa agricolas in Platone reprehendit, est, quod nihil de eorum disciplina, legibus, magistratibus & sodalitatibus tradit.

Tertium est, quod liberum agricolis reliquit, ut communes, vel nō communes haberent uxores: quam rem ostendit perniciosam esse rei domesticæ.

Quid reprehendit circa officium virorum & mulierum?

Ἄτοπον δὲ καὶ τὸ ἐκ τῶν θηρίων.

Quod eadem voluit esse earum officia & exercitia, tàm domi in urbi, quàm foris extrà urbem in colendis agris: tàm in pace, in administranda Republic. *quàm in bello gerendo.* Hoc *saltem servato discrimine: ut ea quæ plus prudentiæ & laboris requirunt, committerentur viris: leviora autem & faciliora, mulieribus, propter infirmitatem sexus.*

Reprehendit

Reprehendit etiam similitudinem à bestijs desumptam, qua voluit hoc suum institutum probare, tanquam ineptam & absurdam: quemadmodum etiam Lactantius lib. 3. cap. 33. eam deridet.

Quid reprehendit circa Platonis magistratus?

Ε'πισφαλὲς δὲ κὴ τὺς ἄρχοντας.

Quod semper eosdem voluit esse magistratus: hoc enim ait facile præbere causam & occasionem seditionibus: quando cæteri vident se planè à publicis illis honoribus & officijs esse exclusos: ac semper debere aliorum imperio esse subiectos.

Quid circa differentiam hominum reprehendit?

Ο'π δ' ἀναγκαῖον αὐτῷ ποιεῖν.

Socrates apud Platonem in lib. 3. de Repub. Ingenia hominum comparat metallis. Fingit enim naturam aliquibus tribuisse aureum ingenium: atq; tales plurimum valere prudentia: ideoqúe aptos esse ad gubernationem. Alijs verò argenteum datum esse ingenium, qui sunt animosi & cordati: atq; ideò apti ad militiam & defensionem urbis. Tertium verò genus esse eorum, quibus concessum est æneum & ferreum ingenium: qui propter robur & vires corporis apti sunt ad labores: atqúe ex his sumendos esse agricolas & opifices. Reprehendit præterea, quòd per hoc suum institutum, de perpetuitate magistratuum, privavit eos sua felicitate: dum vult eos per

omnem suam vitam in illis curis & molestijs administrandæ Reipub. *esse occupatos: quibus certè & ingenij & corporis vires plurimùm debilitantur & franguntur. Atq; hac ratione videtur* Plato *secum ipse pugnare, in eo, quòd vult totam civitatem esse beatam, & tamen præcipuam eius partem spoliat istâ beatitudine.*

CAPUT IIII.

Σχεδὸν δὲ παραπλησίως ϗ περὶ.

Quæ est tertia pars refutationis, seu reprehensionis Reipub. Platonis?

T*Ertia hæc pars reprehensionis* Reipublicæ Platonicæ *pertinet ad eius duodecim libros de legibus: in quibus,* Plato *constituit alteram suam* Rempublicam *describere, diversam quidem à prima illa, quam in X. libris de* Repub. *descripsit: sed tamen faciliorem, & magis accommodatam ad præsentem rerum humanarum conditionem, pro ratione personarum, temporum, locorum, & aliarum circumstantiarum.*

Quomodo distribuit hanc refutationem?

In duas partes: quarum una est generalis, altera specialis.

Quid generatim Aristoteles in his XII. libris reprehendit?

Tria præcipuè. Primùm quòd multa in his libris

bris Plato tradiderit πάρεργα καὶ μὴ ἀναγκαῖα, *quæ ad constituendam bonam Reipub. formam propriè non pertinent: ea verò quæ magis necessaria & utilia quæ fuissent, aut leviter solùm attigerit: aut omninò prætererit. Deindè quòd nihil tradidit de tota forma optimæ Reipub. qualis esse, aut quomodo constitui debeat. Tertiò, quòd cùm sibi proposuisset novam aliquam formam Reipub. describere, quæ à priore diversa esset, tamen subinde relabitur ad illam primã, quæ magis optari, quam haberi in hac vita potest: quemadmodum ipsemet in lib. 5. de Repub. fatetur.*

Quæ verò sunt ea quæ speciatim in illis XII. libris reprehendit?

Τὸ μὲν ἐν περιττὸν ἔχουσι.

Eorum sunt sex capita seu constituta: quorum primum est de nimis magno numero τῶν φυλάκων, *custodum seu militum præsidiariorum, quibus custodia & defensio urbis sit commitenda: requirit enim quinquies mille & quadraginta milites, qui semper in armis præstò esse debeant ad custodiendam & defendendam urbem, quibus si connumerentur eorum uxores & liberi, nimis erit magnus numerus otiosorum hominum in civitate.*

Quod est alterum caput huius reprehensionis?

Λεγέλας δ' εἰς δεῖ τὸν νομοθέτην.

Alterum caput est, quòd Plato scripsit in constituenda

ſtituenda civitate duo ſolùm eſſe ſpectanda, nempè locum in quo velimus eam conſtituere, & homines qui eam debent inhabitare: non autem mentionem facit vicinorum, qui circa civitatem habitant: quorum tamen conſideratio quoq́ ad legislatorem & politicum pertinet: multum enim ad tranquillitatem & pacem civitatis confert, quales habeat vicinos: quemadmodum in Proverbio dicitur: Nemo poteſt diutiùs pacem habere, quàm vicinus ipſius voluerit.

καὶ τὸ πλῆ-τος δὲ τῆς κτήσεως.

Quod eſt tertium caput?

Tertium caput huius reprehenſionis eſt de patrimonijs, facultatibus, & poſſeſſionibus civium. Tria autem circa iſta reprehendit in Platonis legibus. Primùm quòd cenſuit quemlibet ſolùm tantas debere habere opes & divitias, ut indè poſſit σωφρόνως, temperanter & frugaliter vivere: Liberalitatis autem nullam fecit mentionem, ut de ſuis facultatibus etiam poſſit erga alios beneficentiam & liberalitatem exercere: cùm tamen ea quoqúe virtus ſola & præcipuè ad verum uſum divitiarum pertineat. Deindè quòd cùm definierit certum terminum divitiarum, quantas cuilibet habere liceret, non etiam ſimul determinaverit certum numerum liberorum, ſervorum & domeſticorum, nequis plures gigneret liberos, quàm poſſet alere: aut quibus tantùm patrimonij relinqueret, undè etiam ipſi vitæ neceſſaria

nessaria habeant. Nam nisi hoc diligenter præcaveatur, facilè poterunt aliqui ex civibus ad suam redigi paupertatem: qua ex re facilè etiam possint existere inter eos offensiones, discordiæ, lites, & seditiones. Tertiò circa hoc caput reprehendit, quòd voluit æqualitatem esse bonorum & possessionum circa bona immobilia, cuiusmodi sunt agri, fundi, prædia, prata, ædes, & his similia: circa bona verò mobilia, veluti sunt pecora, iumenta, pecuniæ, vasa aurea & argentea, & alia utensilia domestica, permisit ea augeri in quadruplum.

Quod est quartum huius reprehensionis caput?

Quartum caput pertinet ad magistratum in Platonis Republica. *In quo duo reprehendit. Vnum est de discrimine magistratuum & subditorum: quod minus apta similitudine, à tela textorum desumpta, solùm obiter indicavit, non autem satis explicavit. Dixit enim* τοὺς ἄρχοντας ἀπὸ τῶν ἀρχομένων *differre, quemadmodum stamen differt à trama: quòd nimirum subditi sint instar staminis, id est crassioris fili: ij verò qui imperium habent, instar tramæ, quæ ex puriore filo constat. Alterum pertinet ad rationem eligendi magistratum, quæ extat in sexto lib. de Legibus, ubi iubet magistratum eligendum esse per suffragia eorum, qui & ipsi anteà per eiusmodi electionem in magistratum pervenerunt*

Ἐκλέλειπται δὲ τοῖς νόμοις.

runt: hanc rationem eligendi ideò improbat, quia per eam fieri potest, ut ijdem sæpiùs in magistratum deligantur: & hoc modo gubernatio & imperium sit tantùm penes paucos, quod est Oligarchicum.

Καὶ τὴν τῶν οἰκοπέδων.

Quod est quintum caput huius reprehensionis?

Quinta reprehensio est de incommoda distributione ædium seu habitationum. Plato enim in sua civitate civibus attribuit δύο οἰκόπεδα, hoc est, duas areas, in quibus possent binas domos extruere in diversa urbis parte, unam in media urbe, alteram circa extremitates urbis: hanc distributionem Aristoteles reprehendit tanquam incommodam ad rem familiarem benè & utiliter administrandam: siquidem difficile sit unam domum benè administrare: multò igitur difficilius & propè ἀδύνατον, binas domos, in diversis locis sitas, inhabitare, aut administrare.

Ἡ δὲ σύνταξις ὅλη βούλεται.

Quid postremo loco reprehendit?

Plato suam rempub. quam in XII. libris de legibus descripsit, existimavit post Regiam gubernationem esse optimam inter reliquas formas rerumpublicarum. Aristoteles verò hoc ipsum negat, & tali argumento probat. Ea forma reipub. post Regiam gubernationem censenda est optima, quæ ex omnibus bonis formis rerumpub. rectè est temperata & composita. Declaratur exemplo Reipub. Lacedæmonio-

rum

rum. Sed Platonis Respub. in XII. libris de legibus descripta, non est ex omnibus bonis Rerumpub. formis benè & rectè temperata & commixta. Ergò Platonis hæc respub. ab eo in XII. lib. de legibus descripta, non est optima. Minor probatur. Quia videtur composita esse vel ex oligarchia & democratia, vel ex tyrannide & democratia: quæ formæ cùm omnes sint vitiosæ, nunquam possunt constituere bonam Reipub. formam. Præterea ipsa mixtura duarum prædictarum formarum videtur, non rectè & æqualiter esse temperata: quia eius Respub. videtur magis esse oligarchica: quod apparet ex ratione creandorum magistratuum: quæ à Platone ita fuit constituta: ut electio solùm fieret ab ijs, qui etiam anteà fuissent in magistratu: & ut huic electioni necessaro semper interessent ditiores: pauperibus verò liberum hoc relinqueretur: sic enim facilè fieri poterat, ut semper ditiores ad eiusmodi honores & publica officia eligerentur: quod est oligarchicum.

CAPUT V.

Quid reprehendit Aristoteles in ea Repub. quàm Phaleas quidam Chalcedonius descripserat?

Διὸ φαλέας ὁ Χαλκηδόνιος.

DVo præcipuè in Phaleæ Republica reprehendit Aristoteles, unum est de æquatione seu æqualitate bonorum & possessionum: sicut enim Plato voluit introducere bonorum communionem. ita Phaleas

modi dotibus illis longè sunt inferiores. Existimant enim hoc esse contra regulam iustitiæ: quæ iubet, inæquales etiam inæquali loco esse habendos.

Quæ sunt autem illa, quæ Aristoteles in Repub. Phaleæ circa æquationem bonorum reprehendit?

Δεῖ δὲ μηδὲ τοῦτο λανθάνειν.

Quinq;. Primum est, quod non etiam sanxit æqualitatem liberorum, quo ad numerum tenendam esse. Nam si ijs, qui multos habent liberos, non plures possessiones & opes sunt concedendæ, quàm ijs qui paucos, vel nullos habent liberos: quin illi facile redigantur ad egestatem & inopiam: quòd sanè periculosum est in civitatibus: quoniam egestas & paupertas sæpè præbuit causas turbarum & seditionum in Rebusspub. Hanc ob causam etiam prudentes Legumlatores conati fuerunt legibus quibusdam præcavere, nè ex civibus aliqui nimium ditescerent, alij verò ad extremam paupertatem redigerentur: quod Aristoteles quatuor Exemplis declarat.

Quod est alterum vitium?

Ἀλλ' εἰς τὴν ἰσότητα.

Quòd Phaleas nihil statuit de mediocritate, quæ circa opes & divitias est servanda: cùm tamen sine ea neq; recta possessio, neq; verus divitiarum usus esse possit.

Quod est tertium vitium seu erratum?

Ἔτι δ' εἴ τις ἐν τὴν μετρίαν.

Quod nihil præcepit de frenandis & moderandis

ſint domi tempore pacis inter ſe concorditer vivere: non autem conſideravit, quo pacto tempore belli civitas inſtructa eſſe debeat ſumptibus bellicis adverſus vicinos, aut externos hoſtes: ſi neceſſitas poſtulaverit, ut cogatur ad aliquod tempus bellum vel ſuſtinere, vel gerere, vel etiam ab urbe avertere & propulſare.

Quid quinto loco reprehendit in hac conſtitutione Phaleæ?

ὁμαλῶς δὲ καὶ περὶ τῆς κτήσεως.

Quod planè nihil certi definit, quantæ debeant eſſe opes & facultates civitatis: ut neque nimis ſint magnæ & ſplendidæ, quæ facilè poſſint animos vicinorum ſpe magnæ alicuius prædæ conſequendæ, allicere, ad inferendum civitati bellum: neq; etiam nimium ſint tenues & exiguæ: quæ non ſufficiunt ad faciendos publicos ſumptus nomine civitatis.

CAPUT VI.

Quid in hoc capite agit Ariſtoteles?

Ἱππόδαμος δὲ εὐρυφῶντος.

E*Xaminat Ariſtoteles in hoc capite Rempub. ab Hippodamo Mileſio deſcriptum: & quid in eius legibus atq; inſtitutis probandum aut improbandum videatur, indicat.*

Quot ſunt partes huius Examinis?

Duæ. Prima continet commemorationem aliquot Legum & inſtitutorum Hippodamii. Altera

continet eorundem refutationem aut reprehensionem.

Quæ fuerunt igitur ejus leges & instituta?

Duplicia, quædam enim pertinent ad materiam, quædam verò ad formam civitatis. Circa materiam considerantur primùm ipsi homines, qui civitatem debent inhabitare: deindè ἡ χώρα, hoc est, ipse locus, in quo civitas est extruenda: ipsiqúe agri qui sunt circa civitatem siti. Circa formam consideratur ipsa ratio gubernationis, item leges, iudicia, magistratus.

Κατασκέναζε δὲ τὴν πόλιν.

Quæ fuerunt ejus leges quo ad materiam civitatis?

Primò, Civitatem voluit esse τῷ πλήθει μυρίανδρον· id est, constare ex decem millibus civium.

Secundò, Civium constituit tres ordines, Agricolas, Opifices, & Milites.

Tertiò, Agros circa civitatem distinxit in tres partes: ita ut aliqui essent sacri, sive Diis & Divino cultui dicati: alij publici seu communes, ex quibus alerentur: ij, qui publica civitatis negocia administrarent: alij deniq; privati & proprij, ex quibus agricolæ victum suum haberent.

Ὤιετο δ' εἴδη καὶ τῶν νόμων.

Quæ fuerunt ejus instituta quoad formam Civitatis?

Primò: Tria solùm constituit iudicia: unum de iniuria: alterum de damno: tertium de cæde.

His

His addidit unum supremum tribunal ex senibus quibusdam delectis constitutum, ad quod posset fieri provocatio in causis non satis rectè iudicatis.

Secundò, Novam introduxit rationem ferendorum suffragiorum & dicendarum sententiarum: nempè per tabellas, in quibus singuli Iudices unica solùm inscripta litera suam sententiam indicarent.

Tertiò, Legem tulit, ut si quis utile aliquid Reipublicæ invenisset, præmio afficeretur.

Quartò, Censuit eorum liberos, qui in bello pro Repub. fortiter occubuissent, ex publico ærario alendos esse.

Quintò, Magistratum ab omnibus civium ordinibus eligendum esse, ab agricolis, opificibus, & militibus.

Sextò, Eorum qui in magistratum eliguntur officium esse, ut curam haberent primùm omnium publicorum negociorum, quæ totam civitatem spectant: deindè peregrinorum & hospitum, ne à civibus iniuriam aliquam, vim, aut fraudem patiantur. Tertiò, Orphanorum, qui parentibus essent orbati: ut etiam illi rectè educarentur & instituerentur.

Quæ sunt autem ea, quæ Aristoteles in his institutis Hippodami reprehendit?

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις πρῶτον,

Primùm reprehendit distributionem Hippodami, quantum ad cives & agros attinet. Nam circa civium distributionem tria reprehendit. Primùm,

quòd omnes tres ordines, nempè Agricolas, Opifices, & Milites voluit æquè pro Civibus esse habendos: & tamen noluit eos æquè esse publicorum honorum & officiorum in civitate participes. Quæ ex re necessario sequitur, ut neq; ipsi inter se, neq; ergà Civitatem & Rempub. pari amore & studio sint affecti. Vndè tandem quoqúe necesse est exoriri simultates, offensiones, dissensiones, & postremò etiam seditiones. Quòd verò ad agrorum distributionem attinet, reprehendit, quod tertiam partem agrorum fecit, communem, è quibus custodes civitatis alerentur: non autem disertè definivit, à quibus communes illi agri debeant coli, utrum à solis agricolis an verò etiam à militibus seu custodibus. Nam si à solis agricolis coli debent: non poterunt ipsi tantam copiam fructuum colligere, quæ utrisq; alendis sufficiat: si verò etiam à militibus coli debent: nulla aut exigua erit inter hos duos ordines civium differentia: & sic potius duos solùm ordines civium, quàm tres, debuisset facere.

Οὐ καλῶς δ' οὐδ' ὁ περὶ τῆς κρίσεως.

Secundò reprehendit legem Hippodami, per quam novam voluit introducere rationem ferendi suffragia & dicendi sententiam in iudicio: nimirum quòd singulis iudicibus tribuit tres tabellas, per quas unica solùm literá inscriptá suam indicarent sententiam: præcipuè verò quòd iudici tribuit tertiam tabellam, per quam ipsum rerum neqúe condemnaret,

mnaret, neque absolveret, sed mediam teneret rationem: atque hoc pacto ex iudice fecit, arbitrum, cuius proprium est ex æquo & bono mediam ingredi viam, & neutram partem litigantium omnino vel absolvere, vel condemnare. Atq; sic sustulit discrimen, quod est inter iudicium & arbitrium, item inter iudicem & arbitrum: de quo apud Cicer. in Oratione pro Q. Roscio Comœdo sic legitur. *Aliud est iudicium, aliud est arbitrium. Iudicium est pecuniæ certæ, arbitrium est incertæ. Ad iudicium hoc animo venimus: ut totam litem aut obtineamus, aut amittamus. Ad arbitrium hoc animo adimus: ut neqúe nihil, neqúe tantùm, quantum postulavimus, consequamur. Atqúe hinc est, quod in iudicio arbitrario permissum est ipsis arbitris* κοινολογεῖσθαι, *id est, consilia inter se conferre & communicare: in iudicio autem forensi ista* κοινολογία, *consiliorum & sententiarum communicatio planè est probibita: sed Iudex tenetur simpliciter secundùm allegata & probata, litigantium sententiam pronunciare.*

Tertiò reprehendit legem eam, quâ statuit eos qui publicæ utilitatis gratiâ novum aliquod inventum excogitassent. Quam leges affirmat prima quidem facie esse εὐόφθαλμον *speciosam: sed tamen revera periculosam: primum quia præbet occasionem calumniandi, mutandi, & abrogandi veteres leges:* Περὶ δὲ τῶν τοῖς εὑρίσκουσί τι

tanquam essent malæ & perniciosæ. Unde etiam paulatim tota Reipub. forma potest mutari. Deindè quia hæc lex movet in animis hominum hanc dubitationem, seu quæstionem: utrum licet antiquas & patrias leges aliquando corrigere, mutare, aut prorsus abrogare: ex qua dubitatione plurimum frangitur, & imminuitur legum authoritas.

Quid Aristoteles de hac quæstione judicat?

Aristoteles quæstionem de legum mutatione disputat in utramq; partem affirmando & negando.

Quomodo affirmando?

Ἐπεὶ δὲ πεποιήμεθα.

Quinq; argumentis. Primum ab exemplo simili cæterarum artium: si in cæteris artibus licuit interdum quædam præcepta corrigere, & mutare, donec ad perfectionem aliquam producerentur: igitur idem etiam in doctrina politica, ad quam leges propriè pertinent, licet pro ratione circumstantiarum facere. Sed antecedens verum esse testatur ipsa experientia: quòd nimirum artes & scientiæ non statim simul fuerint inventæ, & perfectæ: sed habuerunt sua incrementa, per quæ paulatim quædam auferendo, quædam addendo, quædam deniq; immutando, ad suam perfectionem & absolutionem pervenerunt. Declarat hoc Aristoteles exemplo artis medicæ, & gymnasticæ.

Alterum argumentum sumitur ex loco comparatorum

torum à pari. Si licuit veteres leges corrigere, mutare, & abrogare, propterea quòd viderentur vel nimis barbaræ, vel illis temporibus minus accommodatæ: igitur licebit etiam novas leges mutare, si minus conveniunt nostris temporibus, personis, locis, alijsq́; circumstantijs. Sed antecedens est verum: probatur duobus exemplis. Ergò.

Tertium argumentum à fine legum. Si finis legum esse debet salus populi, & utilitas Reipub. *igitur si aliquæ leges sunt, quæ illum finem non amplius spectant, neq; adferre possunt: meritò sunt vel corrigendæ, vel mutandæ, aut omninò abrogandæ. Magis enim præsentis* Reipub. *status, conditio, & utilitas, quàm maiorum consuetudo est spectanda.*

Quartum argumentum à legum qualitate. Quæ inepta & stulta sunt, ea licet corrigere & mutare. Sed multæ antiquæ leges fuerunt ineptæ & stultæ utpotè à primis hominibus, qui fuerunt simplices & agrestes, latæ. Ergò licuit illas leges corrigere & mutare. Minor probatur ex fabulis poëtarum, qui propter primorum hominum simplicitatem & ruditatem, finxerunt eos fuisse è terra aut ex lapidibus natos, undè etiam γηγενεῖς & λαοὶ fuerunt dicti.

Quintum argumentum à legum defectu. In quibus est aliquis defectus, & quæ sunt imperfecta: ea licet corrigere & perficere. Sed in legibus scriptis sæpè reperitur aliquis defectus. Ergò leges

ſcriptas licet corrigere, & perficere. Minor probatur. Quia leges univerſaliter ſcribuntur, neque poſſunt omnia ſingularia complecti.

Ἄλλον δὲ τρόπον ἐπισκοποῦσιν.

Quibus argumentis Ariſtoteles probat Leges non eſſe mutandas?

Duobus: quorum unum ſumitur ab effectu per comparationem. Cuius rei mutatio plus mali & damni Reipub. adferre poteſt, quàm boni & commodi, ea non eſt mutanda. Sed legum mutatio plus mali, quàm boni, Repub. adferre poteſt. Ergò leges non ſunt mutandæ. Minor probatur, Quia unius legis mutatio, omnium reliquarum legum authoritatem frangit, & minuit: introducit etiam malam conſuetudinem: per quam homines aſſueſcunt paulatim leges contemnere, aut mutare: quæ res admodum pernicioſa eſt Reipub.

Alterum argumentum contrà legum mutationem continet refutationem ſimilitudinis, quæ paulò anteà in primo argumento fuit allata. Oſtendit enim magnam eſſe diſſimilitudinem inter præcepta artium & leges politicas. Primùm enim artium præcepta ſuam veritatem & certitudinem habent ex ſeipſis, & confirmatam pluribus rationibus & exemplis ac referuntur ſolùm πρὸς τὴν θεωρίαν, καὶ γνῶσιν. *Legum autem veritas & certitudo pendet à longo uſu, conſuetudine, & experientia hominum: ac referuntur* πρὸς τὴν πρᾶξιν. *Deindè unius*

unius legis mutatio aut abrogatio frangit atque imminuit apud homines imperitos, etiam reliquarum legum vim & authoritatem, qui existimant, si impunè licet unam legem mutare aut violare, etiam licitum esse reliquas violare. In artibus verò possunt interdum quædam præcepta corrigi aut mutari, salvâ permanente veritate & certitudine reliquorum præceptorum. Tertiò legem mutatio est difficilis, quia longo tempore, & diuturnâ consuetudine, quæ transit in naturam, sunt ita confirmatæ, ut sine magno motu, non facilè possunt mutari, aut penitus abrogari. Artium verò præcepta pleraq; solùm rationibus quibusdam probabilibus nituntur: quæ allatis melioribus rationibus, sine periculo possunt mutari.

CAPUT VII.

DE LACEDÆMONIORUM Republica.

EXaminat Aristoteles in hoc capite Rempub. Lacedæmoniorum seu Spartanorum, quàm præcipuus & maximè celebris legislator Lycurgus dicitur constituisse: quæ etiam illis temporibus habita fuit laudatissima, teste etiam Cicerone, qui in Oratione pro L. Flacco his verbis eam commendat. *Adsunt, inquit, Lacedæmonij, cuius civitatis spectata, ac nobilitata virtus, non solùm natura corroborata,*

Περὶ τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας.

roborata, verùm etiam disciplina putatur: qui soli in toto orbe terrarum septingentos iam annos, & amplius, unis moribus, & nunquam mutatis legibus, vivunt.

Quot sunt præcipua capita eorum quæ Aristoteles in hac Repub. reprehendit?

Novem. I. De servorum apud eos conditione. II. De mulierum licentia & luxuria. III. De patrimoniorum & possessionum inæqualitate. IIII. De liberorum procreatione. V. De Magistratibus. VI. De publicis convivijs civium. VII. De præfectura navali seu classica. VIII. De universa legum constitutione & scopo. IX. De publico.

Quæ fuit servorum conditio apud Lacedæmonios?

Lacedæmonij expugnato & destructo oppido HELO, *incolas omnes captivos secum in suam regionem abduxerunt, undè etiam* εἱλῶτες *fuerunt appellati, eosq; in vicinos pagos iuxta urbem distribuerunt: ut eorum opera, & servitijs in colendis agris atq; alijs laboribus similibus expediendis, uterentur: quo ipsi interea à talibus laboribus immunes, melius & commodius possent publicis civitatis negocijs administrandis vacare: & ad bellicas expeditiones in amplificando suo imperio esse paratiores, minusq; impediti.*

Quare

Quare Aristoteles hoc Lycurgi institutum improbat?

Ἔοικε δὲ πεὶ μηδὲν ἵπερον.

Propter duas præcipuè causas. Primùm quia est aliquo modo civitati periculosum. Quia tanta multitudo servorum extra urbem habitantium, facile vel inter se, vel cum vicinis hostibus, potest conspirationem adversus cives, qui urbem inhabitant, facere: quemadmodum aliquando Thessalis accidit, à suis servis, quos ἀπὸ τῆς πενίας, à paupertate, πενέας appellarunt: idem quoq; ipsis Lacedæmonijs contigit: cum ipsorum servi sese adiunxissent Messenijs eorum hostibus.

Deindè reprehendit hoc institutum Lycurgi, quòd nihil præcepit de servorum disciplina, quo pacto sint in officio retinendi, & quomodo tractandi: nè vel per indulgentiam petulanter & contumeliosè adversus suos dominos efficiantur: vel per nimiam severitatem suorum dominorum adversus ipsos exasperentur, seseq; illis opponant: ita ut non minus quàm hostes sint metuendi.

Quid circa mulieres in Lacedæmoniorum Repub. Aristoteles reprehendit?

Ἔτι δὲ ἡ περὶ τὰς γυναῖκας ἄνεσις.

Liberiorem vivendi rationem, & nimiam licentiam quàm sibi assumebant, propter virorum absentiam: qui perpetuis ferè bellis, conservandi & amplificandi sui imperij studio, erant in castris extra ur-

tra urbem occupati. Ex hac enim licentia mulieres Lacedæmoniæ efficiebantur intemperantes, & luxuriosæ in victu, vestitu, ornatu & cæteris voluptatibus: undè sequebatur etiam avaritia in conquirendis opibus & pecunijs, quæ sunt voluptatum ministræ: quæ vitia etiam posteà pervaserunt in earum maritos, ut redderentur molles, delicati, & effœminati: adeò ut tandem amiserint cùm imperio, omnem authoritatem, quam apud Græcos, & alias gentes habuerunt & verum factum sit Oraculum, quod Apollo ipsis responderat: Spartam nulla alia re, nisi avaritia potituram: ut refert Cicero lib. 7. Offic. & Plutarchus in Laconicis, ἁ φιλοχρηματία Σπάρταν ὀλεῖ, ἄλλο δ' οὐδέν. *Quæ omnia adversabantur scopo Lycurgi legislatoris ipsorum: cuius consilium fuerat, talem formam Reipub. in urbe Spartana constituere, per quam tota civitas efficeretur virtutis studiosa & per consequens etiam beata. Cùm autem mulieres Spartanæ, quæ sunt propè dimidia pars civitatis, talibus vitijs laborarent: non potuit tota civitas propter virtutis studium revera felix & beata prædicari.*

Μετὰ γὰρ τὰ νῦν ῥηθέντα.

Quid circa patrimoniorum & possessionum distributionem reprehendit in Lycurgi Legibus?

Τὴν ἀνωμαλίαν, *inæqualitatem bonorum: quòd aliqui nimis multos, aliqui autem nullos, aut admodum*

modum paucos haberent agros: ita ut aliqui viverent in summa copia & abundantia rerum aliqui verò extrema premerentur egestate. Etsi enim Lycurgus initiò agros civitatis æqualiter inter cives suos distribuisset: & ut ista æqualitas servaretur, lege prohibuisset, ne cui liceret agros suos vendere, aut ab alijs agros emere: tamen quia permisit, ut posset aliquis alteri partem aliquam suorum agrorum donare, qui filiæ nubenti doto loco dare, aut etiam testamento alteri legare: ideò factum est ut per istas donationes, & dotes, patrimonia non minus imminuerentur, aut ad alias familias transferentur, quàm per emptiones & venditiones. Hinc ergò posteà consecuta est ista patrimoniorum & possessionum ἀνωμαλία, inæqualitas: ut aliqui indè efficerentur ditißimi, aliqui verò redigerentur ad summam paupertatem.

Quid circa liberorum procreationem reprehendit?

ὑπεναντίος δὲ καὶ ὁ περὶ τὴν τεκνοποιίαν νόμος.

Lycurgus volens suam civitatem per liberorum procreationem efficere populosam, ut esset civium magnus numerus: legem tulit ut qui tres genuisset filios liber esset ab excubijs & custodia urbis: qui verò quatuor aut plures filios suscepisset, prorsus ab omnibus publicis muneribus & oneribus esset immunis. Præterea, ut Plutarchus in vita Lycurgi refert, legem tulit: ut iuvenes illis senibus, qui nullum

lum civem patriæ genuissent, non debitum honorem exhiberent. Hoc institutum Lycurgi, Aristoteles reprehendit, quia etiam adversatur æqualitati patrimoniorum & possessionum: per quæ multitudinem liberorum quoq; imminui, & ad inæqualitatem redigi necesse est: ita ut non solùm parentes, verùm etiam ipsorum liberi efficiantur pauperes, & hoc modo civitas repleatur multis pauperibus civibus: quod non solùm vitiosum, verùm etiam periculosum est Reipub.

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ περὶ τὴν ἐφορείαν.

Quid Aristoteles quinto loco reprehendit in Lycurgi Repub.?

Distributionem Magistratuum. Nam tres ordines sive species constituit magistratuum. Prima species diceb... ἐφορεία, inspectio, qui magistratus constabat ex quinq; viris ex plebe per sortem electis. Altera species fuit ἡ γερουσία, Senatus: qui constabat ex 28. senibus, ex optimatibus electis. Tertia species fuit ἡ βασιλεία, regia potestas duorum videlicet summorum virorum, qui nominabantur βασιλεῖς, & eligebantur ex duabus certis familijs, Herculis nimirum, & Aristodemi.

Quæ reprehendit circa ἐφορείαν?

Quinque. Primùm: Quod hic Magistratus, cuius summa erat authoritas & potestas, per sortem eligeretur, ex universo populo: undè fiebat, ut interdum

terdum homines imperiti & pauperes ad hunc Magistratum pervenirent: quod valdè periculosum est in civitatibus. Etenim imperiti non possunt rectè de gravioribus causis iudicare: pauperes verò facilè possunt corrumpi largitionibus.

Deindè, quòd Ephororum potestas propè erat tyrannica: nam à cæteris magistratibus, ad ipsos fiebat provocatio: undè factũ est, ut etiam ipsi reges, & Senatores cogerentur eos venerari.

Tertiò, quod Ephororum electio non fieret bono modo, sed propè pueriliter & ridiculè.

Quartò, quòd Ephoris qui plerunq; fuerunt homines imperiti & plebeij, permisit potestatem iudicandi de gravissimis causis & controversiis.

Quintò, quòd cum ipsi essent quasi censores morum, & admodum duri & severi, in aliorum vitijs observandis & castigandis: ipsi tamen interea lautè, splendidè & dissolutè viverent, contrà severitatem disciplinæ Laconicæ.

Quæ reprehendit in altero Magistratu, qui nominatur γερουσία?

Ἔχει δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν τῶν γερόντων.

Tria. Primùm, quòd hic Magistratus erat perpetuus, adeò ut etiamsi aliquis vel propter senectutem, vel propter morbum factus esset inutilis: tamen non licebat eum removere, aut in eius locum alium substituere.

Deindè, quòd erat ἀνεύθυνος, id est, immunis à

reddendis rationibus eorum, quæ aliquis in hoc magistratu gessisset.

Tertiò, quòd inepto & propè puerili modo, in senatum hunc eligerentur.

περὶ ϳ βασιλείας, εἰ μὲν μὴ βέλτιον.

Quid reprehendit in tertio Magistratu, ἐν τῇ βασιλείᾳ?

Unicum hoc reprehendit in tertio Magistratu, quod Lycurgus voluit, ut solùm ex duabus familijs, ab Hercule oriundis, reges isti eligerentur: atq; hac ratione videatur regnum illud hæreditario iure per successionem ad pastores Herculis voluisse transmittere: cùm tamen in eligendis magistratibus, virtus potius & prudentia consideranda sit, quàm genus & familia.

Οὐ καλῶς δὲ οὐδὲ περὶ τά.

Quid reprehendit in publicis convivijs Lacedæmoniorum?

Circa publica convivia, quæ Lycurgus apud Lacedæmonios instituit, & ἀπὸ τοῦ φείδεσθαι, à parsimonia, φιτίδια, appellavit, reprehendit Aristoteles, quòd voluit, ut etiam pauperes, si modò cupiant publicorum honorum & officiorum esse capaces, sumptus præfinitos ad illa convivia contribuerent: quæ contributio quoniam illis erat difficilis, & molesta: ideò etiam non potuerunt hilari & læto animo ad ea accedere, & cum ditioribus civibus eadem celebrare. Itaq; existimat sumptus illos pro pauperibus ex publico

publico ærario sumendos esse, sicut Cretenses facere consueverunt. Hoc enim ad concordiam & mutuam civium benevolentiam fovendam, plurimùm profuturum: siquidem propter hanc præcipuè causam talia convivia olim fuerunt instituta.

Quid circa ναυαρχίαν, id est, præfecturam navalem seu classicam reprehendit?

Τῶν δὲ περὶ τοὺς ναυάρχους νόμων.

Quòd præfecto classico summa tribuebatur potestas extra urbem in bello navali: adeò ut esset quasi tertius quidam rex apud Lacedæmonios, & oppositus duobus urbanis regibus: Quâ ex re facilè poterant exoriri dissensiones: nam periculosum est, si pluribus nimia in civitate potestas conceditur. Pleruncque enim inter tales solet existere quædam dissimulatio.

Quid circa τὴν ὅλην σύνταξιν, id est, universam Reipub. Laconicæ constitutionem?

Καὶ ὡδὶ δὲ τῇ ὑποθέσει τοῦ νομοθέτου ἐπιτιμήσειεν ἄν τις.

Aristoteles in hoc loco & infrà in libro septimo capite 14. universam Reipublicæ Laconicæ constitutionem eo potissimum nomine reprehendit, quòd videretur ad unum solum scopum esse directam: nimirum ut cives eius possent pluribus dominari, & imperium suum longè latéque dilatare. Ideoque unam solùm virtutem excolebant, nempè fortitudinem bellicam: eamque non propter se, sed solùm ut per eam efficerentur aliorum domini. Ad virtutes verò pa-

cis cuiusmodi sunt, prudentia, iustitia, æquitas, temperantia, modestia, liberalitas, parsimonia & similes aliæ virtutes, non erant assuefacti. Vnde factum est, ut in bello quidem viderentur esse egregij & utiles: pacis verò tempore inutiles, luxuriosi & ignavi, & effœminati: quibus vitijs cùm in ocio & pace dediti essent, tandem & seipsos perdiderunt, & imperium suum iterum amiserunt: ita ut de illis vulgò dici solebat, Lacedæmonios nosse quidem vincere, nescire autem victoriâ uti.

Quid reprehendit circa ærarium Lacedæmoniorum?

Φαύλως δ' ἔχει καὶ περὶ τὰ κοινὰ χρήματα τοῖς Σπαρτιάταις.

Postremum, quod Aristoteles in Lycurg. Repub. reprehendit, est. Quod videtur nullam habuisse rationem & curam ærarij & publicæ pecuniæ, quo pacto colligenda & conservanda sit ad publicum civitatis usum: cum tamen cogerentur subindè maxima bella gerere: quorum nervus pecunia esse dicitur. Neq; verò solùm eius usus est ad comparandum apparatum bellicum & ad muniendam civitatem mœnibus, propugnaculis, fossis & aggeribus: Verùm etiam extra tempus belli, ad plurimas alias & maximè necessarias res opus est civitati pecunia: maximè verò ad coëmptionem & repositionem frugum, aliorumque victualium, de quibus in annonæ caritate, civium inopiæ est succurrendum. Item ad extruenda, & sarta tecta conservanda publica civitatis

vitatis ædificia: ut sunt templa, palatia, Basilicis, curiæ, tribunalia, theatbra, termæ, porticus, aquæductus: Item ad servandas publicas vias: ad reficiendos & conservandos pontes & fontes: ad obeundas civitatis nomine legationes, aut legatos, hospites, & peregrinos honestè excipiendos. Deniq; ad infinitos propè alios usus, in quibus necesse est, civitatem pecuniâ instructam esse. De quibus omnibus quoniam Lycurgus nihil præcepit: meritò videatur alicui, eius Respub. non perfectè esse descripta.

CAPUT VIII.
DE CRETENSIUM REPUBLICA.

Quid agit Aristoteles in hoc capite?

COmparat Cretensium Rempub. cum Laconica: eaq; comparatione ostendit quid habeant inter se simile & dißimile: Ex quibus etiam hoc obiter intelligitur Lycurgum in constituenda Laconum Repub. multa à Cretensium institutis sumpsisse: & aliquo modo correxisse.

Ἡ δὲ Κρητικὴ πολιτεία, παρεγγὺς μὲν ἐστι.

Quæ sunt illa in quibus duæ hæ Respub. conveniunt?

Quatuor. Primum pertinet ad culturam agrorum: in qua utraque Respub. utitur in ea re opera servorum. Nam quemadmodum Lacedæmonij agros suos colebant per servos, extra urbem sparsim

in pagis habitantes quos εἵλωτας *nominarunt: ita etiam Cretenses suos agros per vicinos colonos ipsorum dominio subiectos: quos* περιοίκους *appellarunt.*

Deindè conveniunt etiam quo ad publica convivia, quæ cives certis anni temporibus simul celebrabant, eaq́ꝫ ab illis peculiari vocabulo ἄνδρια *nominabantur.*

Tertiò conveniunt in eo quod eosdem ferè habebant Magistratus. Nam quemadmodum apud Lacedæmonios Magistratus divisus erat in tres ordines: in Ephoros, Senatores, & duos Reges: ita etiam apud Cretenses erant primùm ij qui dicebantur κόσμοι, *quasi* κοσμήτορες τοῦ λαοῦ, *quorum officium erat providere ut omnia in Repub. bono ordine, & decenter administrarentur. Deindè Senatorum in utraque Repub. par fuit authoritas, & idem officium. Tertiò habuerunt etiam Cretenses initiò suos reges; quorum tamen authoritas & dignitas posteà ad Cosmos fuit translata: qui in expeditionibus bellicis, regum vices egerunt.*

Quartò quod ad publicas conciones & deliberationes attinet, etiam in eo conveniunt hæ duæ Respub. quòd omnibus pariter concessum erat illis interesse: sed tamen apud Cretenses nihil licebat decernere, nisi quoque à Cosmis & Senatoribus fuisset approbatum.

In quibus differunt hæ duæ Respublicæ?

Τὰ μὲν οὖν τῶν συσσιτίων ἔχει βέλτιον.

In duobus. Primùm circa publica convivia civium, quæ apud Cretenses ideò meliùs quàm apud Lacedæmonios fuerunt constituta: quod apud Cretenses ex publica pecunia illa celebrarent, ita ut planè nemo ex civibus ab illis excluderetur: apud Lacedæmonios verò cives pauperes, qui non possent præfinitos sumptus contribuere, non solùm ab illis conviviis, sed etiam à cæteris publicis honoribus & officijs erant exclusi, qua ex re multæ inter cives exoriebantur discordiæ & contentiones.

Alterum discrimen est circa Cosmorum & Ephororum electionem. Nam apud Lacedæmonios Ephori etiam ex plebe eligebantur: apud Cretenses verò Cosmi eligebantnr solùm ex certis quibusdam & magnis familijs.

Quæ præterea Aristoteles circa hos Magistratus reprehendit?

Περὶ ὧν τοὺς αὐτοὺς ἄν τις εἴποι λόγους.

Tria. Primùm quòd non cogebantur rationes reddere eorum, quæ in suo Magistratu gessissent.

Secundò, Quòd isti magistratus erant perpetui: ita ut non licebat illos deponere, quantumvis propter ætatem, vel morbum, vel ingenij aut virium defectum non amplius rectè co fungi aliquis posset.

Tertiò, Quòd ij qui in his Magistratibus erant constituti, non κατὰ γράμματα, ex legum præscripto,

sed saltem pro suo arbitratu sententiam dicerent, & iudicarent.

CAPUT IX.

Πολιτεύεσθαι δὲ δοκοῦσι καὶ Καρχηδόνιοι.

Quod est judicium Aristotelis de Carthaginensium Respublica?

Carthaginensium Rempub. Aristoteles existimat non fuisse usque adeò malè constitutam: partim quia habuit multa similia & communia cum duabus præcedentibus, nimirum cum Laconica & Cretensi Repub. partim etiam quia licet fuerit populosa & habuer t numerosam plebem: tamen diutißimè suis proprijs legibus, absq; ulla seditione, aut Tyrannide fuerit administrata, & conservata.

Ἔχει δὲ παραπλήσια τῇ Λακωνικῇ.

Quæ habuit autem hæc Respublica communia & similia cum duabus jam dictis?

Duo præcipuè. Primùm quod ad conciliandam & alendam inter cives mutuam concordam, etiam habuerunt suas sodalitates & distincta collegia, quæ una simul celebrabrant statis temporibus publica convivia: sicuti Lacedæmonij & Cretenses. Deinde quòd eosdem propè habuerunt magistratuum ordines: nisi quòd quinqueviratus Ephororum apud Carthaginenses sese extendebat in centumviratum, qui Magistratus ab Aristotele ἑκατονταρχία, *hoc loco nominatur. Præterea Lacedæmonio-*

moniorum reges eligebantur solùm ex familia Hera*clidarum: apud Carthaginenses verò eligebantur etiam ex diversis familijs: pro ut videbantur aliqui ad istam dignitatem maximè idonei.*

Quæ autem vitia in Repub. illa Aristoteles notavit?

Quatuor præcipuè. Quorum primùm est, quòd eorum Legislator nõ omnes leges consimiliter ad eum scopum, quem sibi proposuerat, accommodavit.

Quomodo?

Quia Legislatori propositum fuerat, eiusmodi Rempub. *apud Carthaginenses constituere, quæ esset mixta & temperata ex aristocratia, & bona politia: ipse verò multa instituta immiscuit, quæ magis erant democratica, & oligarchica, quam aristocratica: quemadmodum Aristoteles declarat enumeratione quorundam institutorum, quæ apud Carthaginenses erant in usu.*

Τὰ μὲν ἐν πλεῖστα τῶν ἐπιτιμηθέντων.

Quod est alterum vitium?

Quod in eligendis magistratibus non solius virtutis, sed etiam divitiarum habuerunt rationem: existimantes pauperes esse occupatores in acquirendo victu: atque ideò minùs commodè posse publicis negocijs administrandis vacare. Verùm huic incommodo Legislator facilè potuisset occurrere, si legem sanxisset, ut pauperibus, qui in magistratum fuis-

Δεῖ δὲ νομίζειν ἁμάρτημα νομοθέτου.

ſent cooptati, ex publico ærario aliud detur: ita ut abſq; damno aliquo poſſent, & ipſi eiuſmodi publicis muneribus fungi.

Quare Ariſtoteles in eligendis magiſtratibus cenſet non ſpectandas eſſe opes & divitias?

Huius rei duas adfert cauſas. Prima eſt, Quia ex ea re homines concipiunt malam de divitijs opinionem: quaſi eſſent res precioſæ & honorandæ: propterea quòd propter illas hominibus conferantur eiuſmodi honores & dignitates. Ex qua opinione deindè conſequitur, quòd etiam homines incipiunt divitias magnifacere, & in honore habere: ſperantes etiam ſe per illas aliquando poſſe evadere honoratiores. Quæ ſanè res pernicioſiſſima eſt civitatibus. Altera cauſa eſt, quia iſta res occaſionem præbet hominibus ambitioſis, ut cupiant per largitiones & munera ad eiuſmodi honores pervenire: quos ubi conſecuti ſunt, poſtea conantur quæſtum ex ſuo magiſtratu facere: ad recompenſationem eorum, qui in largitiones inſumpſerunt.

Φαῦλον δ᾽ ἂν δόξειεν εἶναι.

Quod eſt tertium vitium in hac Repub.?

Quòd interdum uni alicui plures magiſtratus, & plura publica negotia peragenda committebantur. Hoc autem minimè fieri debere, præſertim in magnis civitatibus, in quibus eſt hominum idoneorum magna copia, probat duobus argumentis: unum ſumitur

ſumitur ex loco comparatorum. Si difficile eſt unum magiſtratum rectè gerere: multò difficilius eſt plures magiſtratus benè adminiſtrare. Alterum à ſimili: Quemadmodum abſurdum eſt uni & eidem homini mandare, ut ſimul tibiâ canat, & calceos conficiat: ita inconveniens eſt, uni & eidem duos diverſos magiſtratus mandare.

Quod eſt quartum vitium?

Ὀλιγαρχικῆς δ' οὔσης τῆς πολιτείας.

Quòd ad præcavendam ſeditionem, & demulcendam plebem, ſolebant interdum quoſdam ex illis ad præfecturas provinciarum extrà urbem mittere, ut ex illis diteſcerent. Sed Ariſtoteles hunc modum deliniendi populum improbat, tanquam incertum & à fortuna dependentem: ac potiùs bonis legibus, & bona diſciplina ſeditiones eſſe præcavendas.

CAPUT IIII.

Quæ fuerant Solonis leges, & inſtituta in Republica Athenienſi?

Τῆς δὲ ἀποφηναμένων.

ARiſtoteles ait Solonem Athenienſium legislatorem à quibuſdam laudatum fuiſſe propter leges quaſdam & conſtitutiones, quarum ipſe in conſtituenda ea Repub. author fuit: inter quas etiam fuerunt ea qua ſequuntur inſtituta. I. Quòd Oligarchiam, & intollerabilem dominatum atque potentiam triginta Tyrannorum ſuſtulit. II. Quòd populum

populum à servitute, quâ premebatur, liberavit. III. Quod pristinam democraticam populo restituit. IIII. Quod Rempub. Atheniensium ex diversis formis commixtam, eâ prudentia temperavit, ut indè efficeretur bona & commoda quædam πολιτεία.

Quonam pacto?

Nam, Quòd iudicium Areopagiticum constituit,
10 *in quo paucorum fuit summa authoritas & potestas: representavit Oligarchiam. Quòd omnes magistratus non amplius sorte, sed per suffragia ex tribus primis civium ordinibus eligendos esse censuit: id est, Aristocraticum. Quod deniq; iudicia omnia excepto Areopagitico ad populum transtulit: populoq; potestatem fecit eligendi magistratum, ab eoq; reposcendi rationes eorum, quæ in magistratu gessissent: referri potest ad Democratiam.*

Φαίνεται δ' οὐ κατὰ τὴν Σόλωνος.

Atqui sunt aliqui qui reprehendũt Solonis Rempub. propterea quod ea tandem degeneravit in deterrimam Democratiam, & propè Tyrannicam populi licentiam?

Negat Aristoteles hoc Solonis culpâ factum esse: sed partim casu quodam fortuito: eo nimirum tempore, quo Athenienses cum Persis & Medis bellum gerentes iuxta Salaminem, navali prælio eos superassent: cuius victoriæ, cum populus præcipuè author

autor extitisset, cœpit animos erigere, ac petulantius superbire: partim verò culpa τῶν δημαγωγῶν, hoc est, eorum oratorum, qui populo nimium adulabantur, & suis assentationibus eius petulantiam magis magisq; confirmabant.

Quo pacto Solon distribuit cives Athenienses?

Τὰς δ᾽ ἀρχὰς ἐκ τῶν γνωρίμων

In quatuor ordines, secundum eorum opes & facultates, seu census. Quorum primus fuit eorum, qui vocabantur πεντακοσιομέδιμνοι, qui in annuis reditibus habuerunt quingentos medimnos: horum tributum fuit unum talentum. Alter eorum, qui nominabantur ἱππάδες, equestres, qui in annuis proventibus habebant trecentos medimnos: horum tributum erat dimidium talentum. Tertius eorum, qui dicebantur ζευγῖται, quia poterant aliquot iuga boũ alere: horum tributum erant decem minæ. Quartum ordo eorum, qui appellabantur θῆτες, servi, & mercenarij: quibus nullum tributum imponebatur.

Quomodo distinguit Aristoteles circa finem huius libri eos, qui antè ipsum aliquid, vel de Legibus, vel de constituendis Rebuspub. scripserunt, & tradiderunt?

Νομοθέται δ᾽ ἐγένοντο.

Aristoteles veterum Legislatorum, & Politicorum scriptorum duo facit genera. Vnum eorum, qui

qui domi in ocio privatam vitam remotam à publicis negocijs, & Reipub. administratione, traduxerunt: sola θεωρία ista & speculatione sese oblectantes, non admodum solliciti fuerunt, quo pacto re ipsa ea, quæ excogitarunt, possent ad usum transferre: in quorum numero fuerũt Philosophi politici, ut Plato, Phaleas, Hippodamus, & alij his similes, qui nunquam ad Rempub. accesserunt. Alterum genus est eorum, qui non nudâ solùm speculatione, & inventione Legum contenti fuerunt: sed conati sunt, ea quæ excogitarunt, etiam in actum producere, & ad usum transferre: itaq; ipsemet secundum legis vel novam aliquam Rempub. constituerunt: vel etiam, in qua vixerunt, administrarunt, quos Aristoteles hoc loco dicit, non fuisse solùm νομοθέτας, sed etiam δημιουργοὺς τῆς πολιτείας, hoc est, non solùm legum inventores, sed etiam Rerumpublicarum conditores.

Liber Tertius.

Quod est argumentum, & quæ sunt partes huius tertij Libri?

T*Res sunt huius Libri præcipuæ partes: quarum Prima est de cive & civitate, quæ sunt*

materia

materia & subiectum civilis societatis, circa quæ hæc doctrina præcipuè versatur. Inquirit enim quis propriè dicatur civis, & quæ sit civitatis definitio, quodq; sit boni civis officium. Altera pars à quarto capite usq; ad decimum est de forma civitatis quæ à Græcis Πολιτεία, *à* Cicerone *Respublica nominatur. In hac parte docet quid sit* Πολιτεία, *quot item sunt eius differentiæ & species: easq; definiendo explicat. Interserit etiam utilissimam quæstionem, quâ quæritur, utrum legibus potius, an verò hominibus imperium & dominium civitatis sit concedendum. In tertia parte à decimo capite usq; ad finem agitur, de prima & præcipua forma* Reipub. *quæ* Βασιλεία, *hoc est,* Regnum *sive* Regia *gubernatio appellatur: & de quinq; eius differentiis, sive speciebus.*

CAPUT I.

Quoniam Aristoteles deinceps traditurus est Præcepta de ratione constituendi & administrandi aliquam Rempublicam. Undè existimat faciendum esse initium?

Τῆς περὶ πολιτείας ἐπισκέψεως.

A *definitione Civitatis, & Civis.*

Quas ob causas?

Primùm. *Quia ista vocabula non semper eodem modò accipiuntur, ita ut interdum de illis oriatur*

tur dubitatio quomodo sint intelligenda. Qua in re servat Aristoteles præceptum Dialecticorum, qui iubent ὁμώνυμα, semper esse prius distinguenda, antequam in disputando aut docendo progrediamur. Cuius præcepti etiam Cicer. lib. 1. Officiorum his verbis mentionem facit. Omnis, inquit, quæ à ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet à definitione proficisci: ut intelligatur, quid sit id, de quo disputatur.

Altera causa est, Quia ista duo, Civitas & Civis, sunt præcipuum subiectum, circa quod doctrina hæc versatur. In qualibet autem arte & scientia, eius subiectum inprimis est considerandum & explicandum. Tertia causa est, Quia Civis & Civitas ergà se mutuò ita sunt affecta, quemadmodum totum & partes: non potest autem totum perfectè cognosci, nisi etiam partes eius cognoscantur. Itaq; cum Cives sint partes Civitatis, meritò etiam explicandum est, quisnam sit Civis dicendus.

Dic igitur definitionem Civis: nam Civitatis definitio supra in primo libro est tradita?

Vocabulum Civis bifariam accipitur: vel κυρίως καὶ ἁπλῶς, propriè & similiter seu absolutè: vel μὴ κυρίως, ἀλλὰ κατά τι, non propriè, sed secundum quid, hoc est, certo quodam modo & respectu: μετὰ προσθήκης, cum aliqua adiectione seu conditione.

Quis

Quis dicitur propriè Civis?

Civis propriè dicitur is, qui in civitate particeps est magistratus & iudicij: ὁ μετέχων ἀρχῆς, καὶ κρίσεως, *hoc est, cui aditus patet ad honores in magistratu gerendo, & in exercendis iudicijs.* Πολίτης δ' ἁπλῶς οὐδενὶ τῶν ἄλλων.

Quis dicitur impropriè & secundus quid Civis?

Impropriè Civis dicitur, qui etiamsi in civitate habitat, tamen non est capax honorum in magistratu, & iudiciorum, hoc est, non licet ei gerere magistratum, aut exercere iudica.

Quot sunt horum civium genera?

Quatuor. Primum est eorum, qui dicitur ποιητοὶ, *cives factitij: qui civitate sunt donati, & in numerum civium aliundè asciti: à Platone* νεοπολῖται. *Alterum genus est eorum, qui tantùm ratione habitationis & domicilij, quod in civitate habent, dicuntur cives: nominantur* μέτοικοι, *inquilini, ut incolæ,* Hindersassen. *Tertium genus est eorum, qui propter controversiam & litem, quam habent cum veris civibus in foro, & curia, se subiecerunt eisdem iudicijs, quoad eorum causa cognoscatur & dijudicetur: atqúe hac ratione aliquo modo etiam dicuntur esse participes iudiciorum. Quartum genus est eorum, qui propter ætatem non possunt pro veris civibus haberi: quia non possunt fungi officio*

verorum civium: cuiusmodi sunt primùm filij civium: qui adhuc sunt impuberes, neque deposuerunt prætextam, ac propterea nondum sunt in tabulas perfectorum civium relati. Deinde sunt senes, qui propter ætatem, aut ingenij & virium imbecillitatem non possunt amplius Reipub. negotiis administrandis adhiberi: qui hoc loco nominantur ἀφειμένοι, *quasi dimissi & soluti à publicis officijs: item* παρηκμακότες, *effati & emeriti: à Latinis, autore Festo, Depontani. Vnde natum est proverbium, Sexagenarium de ponte. His etiam quinto loco addi possunt ij, qui propter facinus aliquod in exilium sunt eiecti, aut ignominiâ notati: hi etiamsi anteà fuerint veri cives, tamen non possunt amplius propriè cives nominari.*

Ὁρίζονται δὴ πρὸς τὴν χρῆσιν.

Quæ est vulgata civis definitio?

Civis est, qui ex utroque parente cive, in aliqua civitate natus est. Vel ut quidam volunt, Qui à tribus aut quatuor gradibus suorum maiorum civis natus est. Et propterea nominari potest Patricius, ein Geschlechter.

Quod est Aristotelis judicium de hac definitione?

Aristoteles negat aliquem solùm propter locum sive patriam, in qua natus est, verè & simpliciter posse civem nominari: idque probat tribus absurdis consequentibus. Primum est tale. Si civis definiendus est à maiorum suorum natalibus, incerta erit definitio: quoniam etiam de illis simpliciter dubitari

tari potest, utrum etiam ipsi hoc modo à suis maioribus cives nati fuerint. Deindè à loco Gorgiæ Leonthini Sophistæ: qui, cum Larissæi gloriarentur, se esse cives natos à suis parentibus, respondit: ergò vestri patres fuerunt Λαρισσοποιοὶ, *hoc est, Larissæorum fabricatores: quemadmodum statuarij dicuntur esse* ἀγαλματοποιοὶ, *hoc est, statuarum fabricatores. Tertiò rursum ab absurdo: si ij tantùm sunt cives, quorum parentes aut maiores fuerunt cives: igitur ij, qui primi conditores alicuius urbis fuerunt, non poterunt dici cives: quoniam nati fuerunt, antequam urbs illa fuisset ab ipsis condita: quod est valde absurdum. Hac enim ratione etiam Romulus non potuisset esse aut dici civis Romanus: natus enim fuerat antè conditam Romam. Deniq; si locus in quo aliquis natus est, facit eum civem: igitur Mercatorum, Militum, Mendicorum, & peregrinantium liberi, quibus casu aliquo fortuito contingit in aliqua urbe nasci, etiam poterunt cives eius urbis nominari: quod tamen est falsum.*

Suntne rata habenda & servanda ea, quæ antè mutatam formam Reipub. fuerunt decreta? Ἀλλ' ἴσως ἐκείνην μᾶλλον.

Maximè: quia fides nunquam est violanda, qualiscunq; tandem sit rerum status, personarum conditio, aut temporum mutatio. Itaq; Divus Petrus præcepit etiam malis & improbis magistratibus obediendum esse in rebus civilibus, quatenus salva conscientia illud fieri potest.

CAPUT II.

Ἔοικε δ' οἰκεῖος ὁ λόγος.

Quomodo dicitur civitas aliqua esse eadem, aut à se seipsa diversa?

PRo huius quaestionis explicatione, notanda est haec distinctio: Quòd vocabulum Civitatis accipitur vel materialiter vel formaliter. Cùm materialiter accipitur, tunc usurpatur pro urbe, quatenus sita est in certo aliquo loco, & moenibus cincta, constatque ex pluribus domibus & hominibus, qui eas inhabitant. Cùm autem formaliter accipitur, cùm intelligimus formam ipsam & modum administrationis: quae Graecè πολιτεία, Latinè Respublica nominari solet: cuius sunt plures & diversae species: veluti sunt ἀριστοκρατία, ὀλιγαρχία, δημοκρατία, & reliquae species. Quòd igitur ad materiam attinet, Civitas non potest propter eam eadem aut diversa dici quatenus in eodem aut diverso loco est extructa, aut iisdem moenibus cincta, aut diversis moenibus distincta: neque etiam quatenus iidem, aut diversi homines eam inhabitant: neq; enim res suam essentiam aut denominationem habent à materia, sed à forma: quâ retentâ, aut mutatâ res dicuntur esse eaedem, aut diversae. Proindè si forma administrationis civitatis, hoc est, Reipub. eadem manet, etiam civitas dicitur esse eadem: etiamsi fortè locus eius sit mutatus, & non amplius sint iidem in ea cives: si verò forma mutatur, veluti si democratia mu-

tia, mutetur in Oligarchiam, aut Aristocratiam: tùm non amplius dicitur esse eadem: etiamsi idem eius maneat locus, ijdemqúe sint cives, qui anteà fuerant.

Quo pacto Aristoteles hanc responsionem declarat?

Αλλὰ τῶν αὐτῶν κατοικούντων.

Tribus exemplis similibus: quorum unum sumitur à fluminibus, quæ semper retinent suam appellationem, & dicuntur esse eadem, licet interdum locum & alveum suum mutent: eorumq; aquæ subindè defluant & præterlabantur, aliæq; in earum locum affluant & succedant. Alterum exemplum sumitur à choro scenico: qui licet ex ijsdem histrionibus constet, tamen mutata forma fabulæ, etiam nō amplius idem esse dicitur: sed in Comœdia dicitur esse Comicus, in Tragœdia, Tragicus: retentâ verò formâ fabulæ, etiam eodem nomine appellatur, etsi histriones fuerint diversi. Tertium exemplum huic est simile, desumptum ab harmonia musica: quæ licet constet ex ijsdem vocibus & sonis, tamen mutatâ compositionis formâ, etiam diversas sortitur appellationes: ita ut harmonia Lydia sit diversa ab harmonia Dorica, aut Phrygia: & cantus primi toni specie differat à cantu secundi aut tertij toni. Itaq; propter mœnia, quibus civitas est cincta, aut distincta, non potest civitas una, eademqúe aut diversa nominari. Nam poßit fieri

ut tota Peloponnesus unis mœnibus cingeretur: non propterea una posset nominari civitas. Sic civitates interdum flumine aliquo, aut collibus in diversas partes quodammodo disiunguntur: non tamen propterea diversæ civitates esse dicuntur. Vt Roma licet fluvio Tyberi, & septem collibus fuerit in plures quasi partes distincta, tamen una eademq; fuit urbs nominata.

CAPUT III.

Τῶν δὲ νῦν εἰρημένων.

Estne eadem virtus viri boni, & civis boni?

SImpliciter quidem non est: aliquo modo tamen & secundum quid est eadem. ἁπλῶς μὲν οὐχ᾽ ἡ αὐτή: ἀλλὰ κατά τι, καὶ πῶς.

At ego putabam eum, qui est vir bonus, etiam esse civem bonum: & sic utriusq; eandem esse virtutem?

Nequaquam ita se res habet: possunt enim hæc duo, nempe vir bonus, & civis bonus, nonnunquam esse separata: quemadmodum Aristoteles aperte in quinto Ethicorum cap. 2. affirmat, inquiens οὐ γὰρ ἴσως ταὐτὸν ἀνδρί τ᾽ ἀγαθῷ εἶναι, καὶ πολίτῃ παντί. *Idem etiam testatur Cicer. in Epistola ad Lentulum: Ego postulavi à Repub. ut me, quem bonum civem semper habuisset, etiam bonum virum esse pateretur. Et ad Atticum scribit, Gaudeo te & viri boni, & civis boni verbis esse delectatum.*

Qua

Quæ est igitur virtus viri boni?

Virtus viri boni est, ἡ καλοκαγαθία, hoc est, omnis probitas & honestas, & ut Cic. *lib. 3.* Officiorum *scribit, Viri boni nomen innumerabilibus officijs continetur.*

Quæ est virtus civis boni?

Ea quæ est accommodata ei formæ Reipub. *in qua vivit, hoc est, posse vitam, mores, & omnes suas actiones accommodare legibus, & institutis suæ civitatis. Quemadmodum enim eorum, qui simul navigant, communis cura esse debet secundus navigationis cursus: ita etiam civium communis cura esse debet salus & conservatio civitatis.*

Quare autem non simpliciter eadem est virtus viri boni, & civis boni?

Εἴπερ ἐν εἰσὶ πλείοι πολιτειαν εἴδη.

Huius rei Aristoteles tres adfert rationes. Prima ratio est, Quia vir bonus, quo ad virtutem, in omni loco & tempore, & in quacunque fortuna semper eodem modo se habet, ad solam nimirum honestatem spectans, à quo suo proposito non patitur se ulla ratione dimoveri, unde etiam in Ethicis dicitur esse τετράγωνος, instar lapidis quadrati. Civis autem bonus, virtutem suam & actiones omnes accommodare debet ad utilitatem eius civitatis & Reipub. *in qua vivit: cùm autem plures sint* Reipub. *formæ, ideò non potest semper eadem simpliciter eius esse virtus. Et per consequens viri boni, & civis boni non semper eadem est virtus.*

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον.

Quæ eſt altera ratio?

In Repub. benè conſtituta, omnes cives etiam debent eſſe boni cives: alioquin enim Reſpub. non poterit dici benè eſſe conſtituta: non autem neceſſe eſt, ut omnes cives quoq; ſint viri boni: quia iſtud fieri in hac humanarum rerum conditione non poteſt: ergò civem bonum, & virum bonum eſſe ſunt diverſa. Et per conſequens, Non eadem eſt virtus viri boni, & civis boni.

Ἐπεὶ ἐξ ἀνομοίων.

Quæ eſt tertia ratio?

Tertia ratio ſumitur à natura eorum, quæ ſunt compoſita. Omne quod compoſitum eſt, conſtat ex diſsimilibus partibus: quarum etiam diverſæ ſunt functiones & actiones: quæ etiam proficiſcuntur à diverſis facultatibus & virtutibus. Sed civitas ſeu Reſpub. eſt compoſita quædam ſocietas ex diverſæ conditionis hominibus & civibus: quemadmodum per ſe notum eſt. Ergò non omnium civium eædem ſunt functiones, eædemq; virtutes. Maiorem Ariſtoteles declarat aliquot exemplis per inductionem: primùm animalis, quod conſtat ex anima & corpore: deindè, Animi humani, cuius ſunt diverſæ potentiæ: tertiò, ſocietatis domeſticæ, in qua ſunt diverſi homines, Maritus & Vxor: Dominus & Servus: Parentes & Liberi. Quartò chori, qui conſtat ex coryphæo, duce, & cæteris ſaltatoribus, qui eum ſequuntur.

Sed

Sed quando poteſt aliquis in civitate aût Republica aliqua ſimul eſſe & nominari civis bonus, & vir bonus? Δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων.

Ad hanc quæſtionem Ariſtoteles in fine huius capitis, & in ſeptimo capite quarti libri reſpondet ex duplici diſtinctione: quarum una eſt ipſorum civium, quorum aliqui dicuntur ἄρχοντες, id eſt, in magiſtratu conſtitui, alij verò ἀρχόμενοι, id eſt, ſubditi. Altera diſtinctio eſt formarum Reipub. quarum aliquæ ſunt bonæ, & rectè conſtitutæ: aliæ autem mala & vitioſa. Secundum has diſtinctiones ad propoſitam quæſtionem ſic reſpondet. Quòd nimirum in ſola Ariſtocratia, hoc eſt, in ea civitate, quæ ab optimantibus ſecundum optimas leges adminiſtratur, is cui magiſtratum gerere licet, poſſit ſimul revera eſſe, & dici civis bonus, & vir bonus.

Quæ eſt huius rei cauſa?

Duæ ſunt cauſæ. Prima eſt, Quia in hac forma Reipublicæ in eligendis magiſtratibus, & conferendis publicis honoribus ſolius virtutis habetur ratio, abſqúe ullo aliarum rerum reſpectu, veluti divitiarum, nobilitatis, potentiæ, amicitiarum, & ſimilium rerum: ex quo ſequitur quòd is, qui hoc modo in magiſtratum eligitur, etiam ſit vir bonus, & per conſequens etiam civis bonus. Altera cauſa eſt, Quia in Ariſtocratia gubernatio non eſt ſolùm

penes paucos aliquos divites, vel nobiles, ut in Oligarchia: sed est penes omnes, qui libertate & virtute sunt pares: idq́; per vicißitudinem imperandi & parendi: quæ vicißitudo admodum utilis est ad rectam gubernationem: quemadmodum in proverbio dicitur, οὐκ ἔστιν εὖ ἄρξαι, μὴ ἀρχθέντα: id est, non potest bene imperare is, qui nunquam alterius imperio fuit subiectus. Cui etiam simile est illud, quod Plato in libro sexto de legibus scribit de imperio domestico, ὁ μὴ δουλεύσας, οὐδ᾽ ἂν δεσπότης γένοιτ᾽ ἄξιος ἐπαίνου, Qui nunquam servivit, non poterit unquam laude dignus dominus fieri. De hac vicißitudine imperandi & parendi in liberis civitatibus etiam Cicero in lib. 3. de leg. sic scribit. Non solùm magistratibus præscribendus est imperandi, sed etiam civibus obtemperandi modus. Nam & qui benè imperare cupit, pareat aliquando necesse est: & qui modestè paret, videtur dignus esse, qui aliquando imperet: itaq; oportet & eum, qui paret, sperare se aliquo tempore imperaturum: & illum, qui imperat, cogitare brevi tempore sibi rursus parendum. Scientia igitur rectè imperandi & parendi in libera civitate & Repub. communiter ad utrosq; pertinet, tam ad eos qui in magistratu sunt constituti, quàm ad subditos. Sed tamen est etiam utrorumq; propria quædam virtus, quæ in illis requiritur.

Quæ

Quæ est igitur propria virtus τοῦ ἄρχοντος, id est, ejus qui in magistratu est constitutus?

Φαμὲν δὲ τὸν ἄρχοντα τὸν σπουδαῖον.

Propria virtus τοῦ ἄρχοντος est φρόνησις ἀρχική, id est, eiusmodi prudentia, quâ potest rectè imperare & præesse suis subditis: ac refertur ad formam imperij sui: proindè pro diversitate imperij, etiam diversa requiritur in imperante prudentia: alia in imperio Oeconomico, alia in imperio Politico, alia in imperio Regio, Populari, Oligarchico, & sic consequenter.

Quæ est propria virtus subditi?

Propria virtus τοῦ ἀρχομένου, subditi est, ut inquit Aristoteles, δόξα ἀληθής, vera & recta opinio de ijs, quæ à magistratu & legibus præcipiuntur: quòd nimirum sint bona & salutaria: ut hac opinione seu persuasione efficiantur subditi promptiores ad præstandam obedientiam legibus, & magistratui.

Quo argumento Aristoteles probat diversam esse virtutem τοῦ ἄρχοντος καὶ τοῦ ἀρχομένου?

A diversa eorum educatione. Nam qui ad diversas virtutes educantur & instituuntur, eorum etiam virtutes sunt diversæ. Sed Magistratuum & subditorum liberi ad diversas virtutes educantur & instituuntur. Ergò. Minor declaratur primùm testimo-

testimonio Euripidis, *apud quem cuiusdam principis filius à præceptore suo postulabat, ut in talibus præceptis ipsum institueret, per quæ aliquando, si in magistratum eligeretur, posset patriæ suæ esse utilis. Deindè à dicto cuiusdam Iasonis, qui dicebat se quodammodo fame consumi, quod non posset aliis imperare: quo dicto ostendere voluit, se non didicisse, quo pacto debeat aliis parêre.*

Ἐπεὶ οὖν ποτε δοκεῖ ἀμφότερα.

Sed præter prudentiam requiruntur ne etiam aliæ virtutes in eo qui magistratum gerit?

Imò, nam in principe & magistratu omnes etiam reliquæ virtutes morales requiruntur, quæ in eo etiam debent esse excellentiores & perfectiones, ut revera sint ἀρχικαί, *hoc est, viro principe & magistratum gerente dignæ: quemadmodum etiam in imperatore & duce exercitus maior requiritur fortitudo, quàm in gregario milite: & in muliere maior temperantia, quàm in viro.*

Quæ est postrema huius capitis quæstio?

Aristoteles circa finem huius capitis tractat quæstionem de opificibus: utrum revera inter cives sint numerandi, & pro civibus habendi. Atqúe eam in utramq; partem disputat: deindè suam de ea sententiam explicat.

Quomodo partem negativam probat?

A definitione Civis, quæ suprà fuit tradita Verus

rus civis est is, qui capax esse potest magistratus & iudicij in sua civitate. Opifices autem non possunt esse capaces magistratus & iudicij. Ergò Opifices non possunt in numero civium haberi. Minor probatur. In benè constituta Repub. magistratus conferuntur respectu virtutis, ijs quibus ocium est, ut possint vacare virtutis studio, & negocijs publicis administrandis. Opifices autem non habent tale ocium, ut possint virtutis studio vacare, & publica negotia administrare. Sunt enim perpetuò occupati in quotidiano victu per assiduos labores acquirendo. Ergò Opifices publica hæc officia magistratuum & iudiciorum non possunt committi.

Quid ad hoc argumentum Aristoteles respondet?

Περὶ δὲ τὸν πολίτην ἔτι λείπεταί τις.

Negat Aristoteles propterea definitionem civis suprà positam esse falsam: etiamsi affirmemus opifices esse cives, nec tamen capaces magistratuum & iudiciorum. Atq; hoc declarat distinctione: Cives sunt duplices: aliqui ἁπλῶς, *absolutè & simpliciter, quibus competit suprà dicta definitio: aliqui autem* ἐξ ὑποθέσεως, καὶ κατά τι, *cum aliqua conditione, & secundum quid: ut pueri, qui sunt imperfecti cives: his etiam annumerari possunt opifices.*

Quomodo

Quomodo probas partem affirmantem, quod opifices ſint pro civibus habendi?

Ex loco comparatorum, pari, hoc modo: ſi pro cive habendus eſt is, cui conceſſum eſt habitare in civitate, & cuius opera civitati eſt neceſſaria: igitur etiam opifices ſunt pro civibus habendi: ſiquidem ipſis conceditur ius habitandi in civitate, eorumq́ opera civitate ita eſt neceſſaria, ut illis carere civitas non poßit.

Quid ad hoc argumentum reſpondet Ariſtoteles?

Primùm Ariſtoteles negat ſolùm ius habitationis poſſe aliquem efficere, aut reddere civem: nam etiam inquilini, item hoſpites, peregrini, & multi alij his ſimiles habent ad aliquod tempus ius habitandi in aliqua civitate: non tamen propterea poſſunt cives nominari. Deindè negat omnes eos pro civibus eſſe habendos, quorum operâ civitas carere non poteſt. Etenim ſervorum, mercenariorum & eorum, qui civitatis ſordes amovent, operâ civitas carere non poteſt: neq; tamen pro civibus propterea ſunt habendi.

Φανερὸν δ' ἐντεῦθεν μικρόν.

Quæ eſt autem Ariſtotelis de propoſita quæſtione ſententia?

Ariſtoteles hanc quæſtionem ait conſiderandam & dijudicandam eſſe ex forma eius Reipub. *in qua quiſque vivit: propterea quòd vocabulum* Civis, *eſt in numero relativorum quæ non ſeorſim, & per ſe verùm reſpectu ſuorum correlativorum ſolent explicari*

plicari & definiri. Respicit autem civis ipsam civitatem & Rempub. τὴν πόλιν, καὶ πολιτείαν: *cuius respectu etiam ipse civis est definiendus: sed quia sunt variæ Rerumpub. formæ, ideò etiam vocabulum civis non semper eodem modo consideratur: undè quoque fit, ut interdum poßit aliquis in aliqua Repub. & civitate esse, & nominari civis: qui tamen in alia civitate & Repub. non potest haberi pro cive. Exempli gratia: Opifices poßunt in Democratia esse cives, quoniam capaces sunt magistratuum & publicorum officiorum: in Oligarchia autem non poßunt esse cives: quia non poßunt propter paupertatem cooptari in magistratum. Nam in Oligarchia solùm divites & nobiles sunt capaces publicorum honorum. Consimiliter vir bonus licet pauper sit, potest tamen esse civis in Aristocratia: qui tamen in Oligarchia non potest in civium numero haberi: quoniam non habet tantas opes, ut poßit æquipararari reliquis, qui in magistratum eliguntur.*

CAPUT IIII.

Quid in hoc capite agitur?

Ἐπεὶ δὲ ταῦτα διώρισται.

Q*Voniam hactenus in tribus præcedentibus capitibus egit de civibus, qui sunt veluti materia, ex qua Civitas & civilis societas constat: ideò iam progreditur ad formam civitatis explicandam: priùs tamen etiam breviter repetit ea, quæ suprà in primo libro de causa efficiente & finali dixerat.*

Quæ

Quæ est causa efficiens civitatis?

Ὑποθέτεον δὴ φανερὸν τίνος χάριν συνέστηκε.

Causa efficiens seu origo civilis societatis ipsarumque civitatum est ἡ φύσις, *ipsa* Natura. *Quatenus nimirum homo à natura ad civilem societatem colendam ita factus est: ut etiamsi omnia vitæ necessaria haberet, nullaque re indigeret: tamen naturali instinctu societatem hanc expeteret: undè etiam dicitur esse* τῇ φύσει ζῶον πολιτικόν.

Quæ est causa finalis civitatis?

De fine propter quem civitates initiò fuerunt constitutæ, suprà lib. 1. cap. 1. & 2. prolixè est explicatum. Hoc *autem loco interdum duos fines repetit: quorum unus est ipsa utilitas non solùm publica & communis omnium: verùm etiam privata singulorum civium.* τὸ κοινῇ πᾶσι, καὶ χωρὶς ἑκάστοις συμφέρον. *Alter est mutata in hac vita hominum conversatio & consuetudo: siquidem solitaria vita per se est molesta: & feris belluis potiùs, quàm hominibus conveniens.* Συνέρχονται δὲ καὶ τοῦ συζῆν ζῶω ἕνεκεν αὐτοῦ.

Quæ est causa formalis civitatis?

Forma civitatis dicitur ἡ πολιτεία, *id est Respublica: quæ infrà lib. 4. dicitur esse* βίος τῆς πόλεως, *anima & vita civitatis.*

Ἔστι δὲ πολιτεία πόλεως τάξις.

Quomodo definitur ἡ πολιτεία ab Aristotele?

Aristoteles suprà in primo capite tradidit hanc definitio-

definitionem, πολιτεία ἐστὶ τάξις τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων: *Politia est ordo eorum, qui civitatem inhabitant.* *Hanc definitionem hoc loco magis explicat, inquiens:* πολιτεία ἐστὶ τάξις πόλεως, τῶν δὲ ἄλλων ἀρχῶν, καὶ μάλιστα τῆς κυρίας πάντων, *hoc est, Politia est ordo, seu descriptio (ut Cicero vertit) civitatis, & magistratuum, maximè verò eius magistratus, qui omnium est præcipuus.* *Huic definitioni consentit etiam ea, quæ infrà in lib. 4. cap. 1. traditur:* πολιτεία ἐστὶ τάξις ἐν ταῖς πόλεσιν ἡ περὶ τὰς ἀρχὰς τίνα τρόπον νενέμηνται καὶ τί τὸ κύριον τῆς πολιτείας, καὶ τί τὸ τέλος ἑκάστης τῆς πολιτείας ἐστί. *Politia est descriptio ordinis in civitatibus circa magistratus, quo pacto distributi sint; & quid sit id, quod in civitatis administratione summam potestatem atq; authoritatem obtinet: quis denique cuiusq; Reipub. sit finis.*

Quot modis accipitur vocabulum πολιτείας ab Aristotele?

Duobus modis, vel generatim & communiter, pro quavis forma civilis gubernationis: atq; huic significationi competunt iam illatæ definitiones. *Vel speciatim & peculiariter, pro certa quadam forma gubernationis: quæ ex alijs bonis formis est mixta, & temperata; de qua Aristoteles agit infrà in lib. 4. cap. 8.*

Ex qua re præcipuè æstimanda est forma civitatis?

Ἐκ τοῦ πολιτεύματος, *id est, ex eo magistratu penes quem est summa potestas, & administratio in civitate.*

Ἄλλα μὲν καὶ τῆς ἀρχῆς.

Est ne una solùm, an verò sunt plures Rerumpub. formæ?

Quoniam forma Reipub. æstimatur, ut modò dictum est, ἐκ τοῦ πολιτεύματος, *id est, ex forma gubernationis: ea autem non apud omnes est eadem: ideò etiam non est eadem forma Reipub.*

Quonam pacto?

Nam gubernatio vel est penes unum, & dicitur μοναρχία: *quæ si est bona, dicitur* βασιλεία, *Regnũ: si vitiosa, dicitur* τυραννίς. *vel est penes paucos, qui, si propter virtutem sunt electi, dicitur eorum gubernatio* ἀριστοκρατία: *si verò solùm propter nobilitatem, divitias, aut potentiam ad imperium pervenerunt, appellatur* ὀλιγαρχία. *vel deniq; est penes universam multitudinem, & nominatur* δημοκρατία.

Quomodo confirmatur ab Aristotele hæc distinctio?

A similitudine formarum domesticæ gubernationis. Quia enim domus est initium, & primum quasi fundamentum civitatis: ideò etiam ad domesticæ societatis imaginem civitas, quæ est magna

gna quædam domus e. . . . .itüenda. Vnde Aristoteles in 8. lib. Ethic. cap. . . . ostendit omnium formarum & specierum Reipub. imaginem quandam reperiri in societate domestica.

Quæ sunt species imperii domestici?

Duæ, una est, in qua spectatur solùm privata utilitas eius, qui imperat: quemadmodum fit in imperio herili, in quo omnia ad unius domini utilitatem referuntur. Altera est, in qua spectatur communis utilitas, tam eius qui imperat, quàm eorum qui parent: ut fit in imperio paterno & coniugali.

Estne eadem quoque differentia in imperio politico?

Διὸ καὶ τὰς πολιτικὰς ἀρχάς.

Maximè. Nam in magistratum gerunt in politico imperio, horum aliqui suum solùm privatum commodum, neglecto communi & publico bono, quærunt: ut fit in Tyrannide, & Oligarchia: quæ formæ proptereà etiam dicuntur esse vitiosæ, & malæ: ab Aristotele nominantur παρεκβάσεις, quasi digressiones seu aberrationes à bona forma gubernationis. Aliqui verò publicum & commune bonum civitatis, eorumquе quibus imperant, quærunt: quemadmodum fit in regia gubernatione, item in Aristocratia, & bona Democratia: quæ forma nominantur ab Aristot. ὀρθαὶ, rectæ & bonæ

CAPUT V.

Ἐπεὶ δὲ πολιτεία μὲν καὶ πολίτευμα.

Quot sunt igitur in universum formæ Rerumpublicarum?

SEx: *quarum tres sunt bonæ.* Βασιλεία, *Regnum:* Ἀριστοκρατία, *Optimatum potestas:* Πολιτεία, *communi vocabulo specialiter accepto. Tres sunt vitiosæ, quæ iam dictis opponuntur:* Τυραννίς, *tyrannicum imperium:* ὀλιγαρχία, *paucorum dominatus:* δημοκρατία, *populi potestas.*

Καλεῖν δ' εἰώθαμεν, τῶν μὲν.

Define singulas has species?

Βασιλεία, *est imperium legitimum unius, ad communem utilitatem spectans:* βασιλεία ἐστὶ μοναρχία πρὸς τὸ συμφέρον ἀποβλέπουσα.

Ἀριστοκρατία *est imperium plurium, quàm unius, ad communem utilitatem spectans:* ἀριστοκρατία ἐστὶν ἀρχὴ πλειόνων ἑνὸς, πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον ἀποβλέπουσα.

Πολιτεία *est imperium legitimum populi, ad communem utilitatem spectans:* πολιτεία ἐστὶν ἀρχὴ, ἐν ᾗ τὸ πλῆθος πολιτεύεται πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον.

Τυραννὶς *est imperium unius, quia omnia ad privatum suum commodum refert:* Τυραννὶς ἐστὶν μοναρχία πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ μοναρχοῦντος ἀποβλέπουσα.

Ὀλιγαρχία *est imperium paucorum divitum, qui omnia ad suam utilitatem referunt:* ὀλιγαρχία

ὅςὶν ἀρχὴ πρὸς τὸ συμφέρον ὀλίγων τοῦτ' ὅςι τῶν εὐπόρων ἀποβλέπουσα. Vel ὅταν ὦσι κύριοι τῆς πολιτείας οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες. Hæc à Xenophonte etiam πλουτοκρατία nominatur.

Δημοκρατία est imperium multorum omnia ad utilitatem pauperum referens: δημοκρατία δεὶ ἀρχὴ πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἀπόρων ἀποβλέπουσα. Vel ὅταν ὦσι κύριοι τῆς πολιτείας, οἱ μὴ κεκτημένοι πλῆθος οὐσίας, ἀλλ' ἄποροι.

Quare politico etiam de his formis est explicandum?

Propter duas causas, Primùm διὰ τὴν γνῶσιν, ut istarum formarum naturam & proprietates possit melius cognoscere: easq; à se mutuò distinguere. Deinde διὰ τὴν πρᾶξιν, ἢ χρῆσιν: ut possit melius scire quomodo singulæ hæ formæ in civitatibus & Rebuspublicis instituendæ & administrandæ.

Estne multitudo vel paucitas imperantium vera & propria nota Democratiæ & Oligarchiæ?

Εἶναι τινὰ γνωστῶν δηλόνοτι.

Minimè: sed Oligarchiæ propria nota est imperantium nobilitas, aut divitiæ. Democratiæ verò, nota est æqualitas libertatis utrorumq; tàm imperantium, quàm subditorum. Numerus verò eorum, hoc est, paucitas vel multitudo est tantùm nota per accidens. Siquidem ubiqúe ferè accidit, ut sint

CAPUT V.

Ἐπεὶ δὲ πολιτεία μὲν καὶ πολίτευμα.

Quot sunt igitur in universum formæ Rerumpublicarum?

SEx: *quarum tres sunt bonæ.* Βασιλεία, *Regnum:* Ἀριστοκρατία, *Optimatum potestas:* Πολιτεία, *communi vocabulo specialiter accepto. Tres sunt vitiosa, quæ iam dictis opponuntur:* Τυραννίς, *tyrannicum imperium:* ὀλιγαρχία, *paucorum dominatus:* δημοκρατία, *populi potestas.*

Καλεῖν δ' εἰώθαμεν, τῶν μὲν.

Define singulas has species?

Βασιλεία, *est imperium legitimum unius, ad communem utilitatem spectans:* βασιλεία ἐστὶ μοναρχία πρὸς τὸ συμφέρον ἀποβλέπουσα.

Ἀριστοκρατία *est imperium plurium, quàm unius, ad communem utilitatem spectans:* ἀριστοκρατία ἐστὶν ἀρχὴ πλειόνων ἑνὸς, πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον ἀποβλέπουσα.

Πολιτεία *est imperium legitimum populi, ad communem utilitatem spectans:* πολιτεία ἐστὶν ἀρχὴ, ἐν ᾗ τὸ πλῆθος πολιτεύεται πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον.

Τυραννὶς *est imperium unius, quia omnia ad privatum suum commodum refert:* Τυραννὶς ἐστὶν μοναρχία πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ μοναρχοῦντος ἀποβλέπουσα.

Ὀλιγαρχία *est imperium paucorum divitum, qui omnia ad suam utilitatem referunt:* ὀλιγαρχία ἐστὶν

ὅτιν ἀρχὴ πρὸς τὸ συμφέρον ὀλίγων τοῦτ᾽ ἔστι τῶν εὐπόρων ἀποβλέπουσα. Vel ὅταν ὦσι κύριοι τῆς πολιτείας οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες. Hæc à Xenophonte etiam πλουτοκρατία nominatur.

Δημοκρατία est imperium multorum omnia ad utilitatem pauperum referens: δημοκρατία δὲ ἀρχὴ πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἀπόρων ἀποβλέπουσα. Vel ὅταν ὦσι κύριοι τῆς πολιτείας, οἱ μὴ κεκτημένοι πλῆθος οὐσίας, ἀλλ᾽ ἄποροι.

Quare politico etiam de his formis est explicandum?

Propter duas causas, Primùm διὰ τὴν γνῶσιν, ut istarum formarum naturam & proprietates possit melius cognoscere: easq; à se mutuò distinguere. Deindè διὰ τὴν πρᾶξιν, ἢ χρῆσιν: ut possit melius scire quomodo singulæ hæ formæ in civitatibus & Rebuspublicis instituendæ & administrandæ.

Estne multitudo vel paucitas imperantium vera & propria nota Democratiæ & Oligarchiæ?

Minimè: sed Oligarchiæ propria nota est imperantium nobilitas, aut divitiæ. Democratiæ verò, nota est æqualitas libertatis utrorumq; tàm imperantium, quàm subditorum. Numerus verò eorum, hoc est, paucitas vel multitudo est tantùm nota per accidens. Siquidem ubiq́ue ferè accidit, ut sint

E'οι ... γ... εἶν δη... νόπ.

Græca appellamus: aut iniusti optimates: aut iniustus ipse populus: nulla est Respublica.

CAPUT VI.

Recténe Oligarchici sibi arrogant jus imperandi, propterea quod divitijs, nobilitate, aut potentia cæteris sunt superiores: Democratici verò, quia libertate sunt cæteris æquales? Αἰτητέον ʒ. περὶ τῶν πολιτικῶν ὅρους ? ι.

VTriq; quidem videntur καὶ ἄ τι, id est, aliqua ex parte iure sibi vendicare imperium: sed tamen non nituntur eo iure, quod est ἁπλῶς, simpliciter, & absolutè iustum: atq; adeò falsa consequentia seipsos decipiunt. Non enim vera est hæc consequentia: Oligarchici sunt nobilitate, divitijs, & potentia cæteris [illegible] igitur sunt simpliciter & absolutè supe[illegible]re sibi vendicant in illos imperium. Ne[illegible]equitur: Democratici sunt libertate ijs, q[illegible]nt, pares: igitur simpliciter, & per omnia sunt [illegible]uales. Potest enim fieri, ut qui in Oligarchi[illegible]ijs & nobilitate sunt superiores, tamen virtute [illegible]eris sint inferiores: & qui in Democratia libertate sunt æquales, tamen virtute & alijs rebus sint inæquales & superiores.

Qua igitur re potissimum jus imperandi est æstimandum & definiendum?

Virtute: quia tanta est eius præstantia & digni-

tas, ut meritò ipsa sit verus ὅρος, terminus, quo verum & legitimum imperium circumscribitur & continetur: unde etiam virtuti, & iis qui virtute præditi sunt, iure imperium in civitate & Republica debetur.

Quare autem virtus est ὅρος, terminus justi imperij in civitate?

Propter duas causas. Primum, quia virtus est vera mensura & regula, secundum quàm omnium rerum, maximè verò actionum humanarum bonitas & perfectio æstimanda est: quemadmodum affirmat Aristoteles in lib. 3. & 9. Ethic. cap. 4. & lib. 10. c. 5. Deinde quia virtus plurimùm confert ad principalem finem civitatis, hoc est, ad beatitudinem, quæ maximè consistit in actionibus virtutis: quemad- ex Ethicis constat.

Quid hinc colligis?

Ex his patet, quòd ij, qui in Aristocratia i[illegible] int, nituntur τῷ ἁπλῶς δικαίῳ, absoluto iure. [illegible]utem qui in Oligarchia imperant, nituntur solùm [illegible]ῷ κατά τι δικαίῳ, iure secundum quid.

At non civitates etiam initiò constitutæ fuerunt propter rerum necessariarum acquisitionem, vitæ societatem, mutuum auxilium, & rerum commercia exercenda?

Maximè, quoniam ista omnia requiruntur πρὸς τὴν

τὸν [illegible] ταρκειαν, de qua in definitione eius [illegible]t, ut civitas habeat sufficientem copiam [illegible] eorum, quæ ad vitam commodè degendam sunt necessaria. Sed tamen ista non sunt principalis finis civilis societatis: verùm τὸ εὖ ζῆν, seu ἡ εὐδαιμονία, id est, beatitudo, quæ in actionibus virtutum posita est, ut nimirum homines in ista societate rectè, & ex virtute simul benè beateq; vivant.

Quomodo probat Aristoteles ista, quæ modò enumerasti, non esse primarium finem civitatis?

Ex absurdis consequentibus. Nam si divitiæ sunt principalis finis civitatis, igitur Oligarchia est optima Republica forma: quoniam in ea, in eligendis magistratibus honores illi conferuntur præcipuè iis, qui maximum habent censum, & reliquis sunt ditiores. Deindè si propter solam vitæ communionem civitates sunt constitutæ: tunc etiam servi qui simul vivunt, & labores suos peragunt: imo etiam quædam bestiæ quæ simul gregatim pascuntur, viderentur constituere civitatem. Tertio, si civitates solum constitutæ essent, propter mutua fœdera & auxilia: aut propter commercia invicem exercenda: tunc etiam ij populi, qui in remotissimis locis habitant, & tamen confœderati sunt, & inter se commercia exercent, possent unam civitatem con- Quæ sit ὁ τέλος ἐστὶ ἡ πόλις ἡ εὐδαιμονία

stituere. Sed quia ista omnia [illegible] *it, ideò etiam f*[illegible]*lsum est dicere, civi*[illegible] *fines præcipuè constitutas esse.*

C[illegible]UT VII.

Ἡ δ' ἀρετὴ λεχθεῖσα ἀπορία.

Cui permittend[illegible]st τὸ κύριον τῆς πόλεως, id est, summum imperium in civitate?

A*D hanc quæstionem Aristoteles respondet circa finem huius capitis c*[illegible] *distinctio*[illegible]*e, idq́ κατ' ἀφαίρεσιν, καὶ θέσιν.* [illegible]*mmum imperium in civitate simpliciter neq́ solis legibus, neq́ solis hominibus: sed utrisq́ simul concedendum est: primariò quidem legibus, si sunt bonæ: secundariò verò hominibus, virtute & prudentiâ excellentibus: in iis nimirum rebus & casibus, de quibus in legibus nihil certi est definitum & statutum.*

Quare non solis legibus summa potestas in civitate est tribuenda?

Propter duas causas. *Prima est, Quia interdum leges quædam sunt malæ, & iniquæ: nempè in vitiosis Rerumpub. formis, ut in Tyrannide, & Oligarchia, ad quas ipsæ sunt accommodatæ: quibus qui obtemperat, potest quidem civis bonus, non autem vir bonus nominari. Altera causa est, Quia nonnunquam leges aliquæ, quod ad τὸ ῥητόν, hoc est, verba ipsa attinet, videntur esse vel obscuræ & ambiguæ: vel nimis duræ & rigidæ: ideoq́ requi*ru[illegible]

runt aliquam ἐπιείκειαν, æquitatem, [b]enignam virorum prudentium & bonorum interpretationem & moderationem.

Quare non solis hominibus summa potestas in civitate est con[ce]denda?

Quia omnes homines obnoxij sunt affectibus, quibus plerique ita [ca]piuntur & trahuntur, ut quod verum & rectum est [n]on intelligere, aut si intelligunt, sequi non possint: & propterea in iudicando, & dicenda sententia sæpissimè falluntur, & à vero & iusto aberrant.

Quæ autem hoc l[oc]o circa homines notanda est distinctio?

Si hominibus permittendum est in civitate summum imperium, tum illud permittendum est vel uni, vel paucis, vel omnibus simul. Quando uni homini conceditur, tunc ille vel est bonus & virtute excellens, & nominatur Rex, eiusque imperium est bonum & vocatur Regnum: vel est malus & improbus, & dicitur Tyrannus, eiusque imperium est malum & iniustum, & appellatur Tyrannicum. Quod si paucis aliquibus excellentibus in civitate permittitur dominium, tunc illi vel excellunt virtute, & eorum imperium appellatur Aristocraticum: vel excellunt nobilitate, divitijs, aut potentia, & eorum imperium vocatur Oligarchicum. Si omnibus, tunc illi vel æquales sunt libertate, &

eorum

eorum ... dicitur Democraticum: vel virtute & libert... simul, & eorum imperium nominatur Politicum, specialiter sic dictum.

Quibus igitur existimas inter hos summum imperium in civitate permittendum esse?

Tria sunt hic notanda. Primùm quantum ad bonos & virtutibus excellentes attinet, extra controversiam est, talibus imperiū esse tribuendum, hi enim soli possunt benè & utiliter alijs imperare. Deindè Quòd etiam malis & improbis hominibus non sit nimia potestas in civitate concedenda, consimiliter manifestum est: non solùm quia potestate sua abuterentur in perniciem subditorum: verùm etiam quia propter hanc potestatem, quæ illis Reip. ab. nomine fuit concessa, omnia eorum etiam iniqua decreta, & malæ actiones, viderentur posse habere aliquem prætextum iuris, quasi essent iustè & rectè ab illis facta: quoniam ea quæ decernuntur ab ijs, penes quos est summum in aliqua civitate & Repub. imperium, communiter putantur esse iusta: etiamsi sæpè ab illis decernantur ea, quæ sunt iniqua: ut fit in Tyrannide, in Oligarchia, & in mala Democratia. Tertiò, etiam de uno rege, & paucis optimatibus dubitari potest, utrum semper utile sit, talibus summum imperium concedere: propterea quòd hoc modo cæteri omnes videntur ab istis honoribus planè esse exclusi: quæ res, quia non caret ignomi-

ignominia, facilè potuerunt indè existere offensiones, invidiæ, æmulationes. tandem etiam turbæ & seditiones, adversus eos, quibus solis ad eiusmodi honores patet aditus, Quæ sanè res periculosa eſt civitatibus & Rebuſpub.

Quare paucis optimatibus concedendum eſt imperium?

Quia in talibus videntur omnia illa virtutum ornamenta & dona, quæ ad rectè imperandum requiruntur, quodammodo esse comportata, quæ in cæteris hominibus tantùm particulatim & seorsim conspiciuntur.

Semper nè pauci optimates præferendi sunt in imperio multitudini seu populo?

Ὅπ δὲ δεῖ κύριον εἶναι μᾶλλον τὸ πλῆθος.

Non semper. Sed notanda eſt hoc loco hæc distinctio. Duo sunt genera multitudinis seu populi: unum eſt eorum, qui prorsus sunt agreſtes, rudes, & imperiti, ac propterea ad imperandum planè inepti. Alterum eſt liberorum hominum, qui etiam aliqua prudentia sunt præditi, & amantes sunt honeſtatis: ex hoc genere etiam possunt deligi aliqui, quibus imperium eſt concedendum: atq; hac ratione tales multi præferendi sunt paucis optimatibus: nam multorum virtutes simul consideratæ, possunt superare paucorum optimatum virtutes. Declaratur hæc responsio duabus similitudinibus. Prima,

Quem-

Quemadmodum convivia, quæ multorum ſumptibus apparantur, lautiora & ſplendidiora eſſe poſſunt, quam ea, quæ paucorum ſumptibus inſtruuntur: ita etiam multorum conſilia ſimul collecta, poſſunt meliora & utiliora eſſe, quàm paucorum: iuxta proverbium, Oculi plus vident, quàm oculus. Altera ſimilitudo. Quemadmodum plures Poëtæ, Muſici, Pictores, & ſimiles artifices melius poſſunt iudicare de aliquo poëmate, cantu, pictura, aut ſimili aliquo opere quàm unus: ita plures melius poſſunt de aliquo negotio Reipub. conſultare, quàm ſolùm unus, aut pauci.

Διὸ καὶ τὴν πρότερον εἰρημένην ἀπορίαν.

Quoniam dixiſti etiam populo poſſe interdum in civitate aliquam poteſtatem concedi: quæro ex te,

Quarum rerum poteſtas populo ſit concedenda?

Pro huius quæſtionis explicatione, notandum eſt, duplices eſſe magiſtratus: alij enim ſunt ſummi & maiores: alij verò inferiores, & minores. Quia verò ad ſummos magiſtratus rectè adminiſtrandos requiritur magna potentia, ſingularis iuſtitia, & multarum rerum experientia: populus autem plerunq; eſt imprudens, imperitus, & iniuſtus, quemadmodum dici ſolet, homine imperito nihil eſſe iniuſtus: ideò ſummi magiſtratus populo non poſſunt facilè & tutò committi. Ne autem populus exiſtimet, ſe planè à publicis honoribus & officijs excludi, idque ægrè ferat: ideò poſſunt ei inferiores & minores

nores magistratus concedi. Atq; hoc confirmat Aristoteles authoritate & facto Solonis, qui populo quidem concessit, ut interesset electioni magistratuum, & audiendis rationibus eorum, quæ in magistratu gesta sunt: ut verò solus per se imperaret, non permisit: & Aristoteles hoc loco ait, populo concedi posse, ut intersit publicis consultationibus & iudicijs: existimans hac ratione prudentiorum consilia quodammodo posse imperari, & ad bonam mediocritatem revocari, si commisceantur cum imperiti populi consilijs: quemadmodum crassior cibus, commixtus, cum subtiliore & puriore cibo, melius & salubrius præbet nutrimentum, quàm si uterq; seorsim assumatur.

I. Objectio. Atqui magistratû eligere rationes gesti magistratus examinare de rebus gravibus consultare, & de magnis controversijs rectè judicare, sunt res magni momenti: ad quas rectè peragendas, requiritur non vulgaris prudentia, longa experientia, & singulare judicium: quæ non videntur esse in imperita multitudine?

Ἔχει δ' ἡ τάξις αὕτη τῆς πολιτείας ἀπορίαν.

Responsio. *Vera quidem hæc sunt: sed tamen non propterea populum omninò à talibus negocijs administrandis excludunt. Nam si singuli ex populo seorsim intelligantur, tùm nihil horum possunt præstare: si verò coniunctim omnes simul intelligantur, tum poterunt ea meliùs præstare, quàm pauci, licet videantur esse optimi.*

II. Objectio.

Ἔπειτα καὶ περὶ τὴν αἵρεσιν.

II. Objectio. De rebus ignotis nemo potest rectè judicare: populus autem ignorat, quo pacto magistratus sit administrandus. Ergò de rationibus rerum in magistratu gestarum non potest rectè judicare?

Responsio. *Non semper necesse est eum, qui de aliorum operibus velit iudicare, etiam tenere eam artem, per quam poßit similia opera efficere. Neq; enim soli artifices poßunt de operibus suarum artium iudicare, utrum rectè facta sint, necne: sed etiam ij, qui operibus eorum utuntur, etiam si ea facere non poßint. Exempli gratia, De domo, utrum ad usum commodè sit extructa, meliùs potest iudicare is, qui eam inhabitat, quàm ipse architectus: de Cithara utrum rectè sit fabricata, meliùs iudicare potest Citharœdus, qui ea utitur, quàm is qui eam fecit: de epulis utrum benè sint præparatæ, meliùs iudicare poßunt convivæ, quæ illis vescuntur, quàm coquus: unde Martialis scribit: Coquum debere habere domini sui gulam.*

CAPUT VIII.

Εἰ γὰρ οἱ μὲν βραδεῖς, οἱ δὲ ταχεῖς.

Dixisti suprà, eos quibus magistratus & honores in civitate conferendi sunt, debere aliquo bono cæteris antecellere: intelligitne Aristoteles quorumlibet bonorum excellentiam ὑπεροχὴν?

MInimè. *Alioquin enim etiam propter excellentiam*

lentiam bonorum corporis, ut formæ, roboris, sanitatis, velocitatis pedum, & similium rerum, honores magistratus essent aliquibus conferendi: quòd est absurdum.

Quæ sunt igitur illa bona, quæ in hujusmodi honoribus conferendis sunt spectandæ?

Quinque potissimum ab Aristotele in hoc capite enumerantur, quæ propterea etiam ab eo nominantur ἀγαθὰ πολιτικὰ, *bona civilia: quia ad civilem societatem & gubernationem magnum præstant adiumentum. Nempe* ἡ ἀρετὴ, *virtus:* ἡ εὐγένεια, *nobilitas:* ὁ πλοῦτος, *divitiæ:* ἡ ἐλευθερία, *libertas: &* ἡ δύναμις τοῦ πλήθους, *populi potentia.*

Quare propter ista bona honores sunt conferendi?

Quia sine his civitas vel planè non consistere, vel saltem non benè constitui potest.

Suntne singula ista bona eodem modo spectanda in eligendis magistratibus, & conferendis honoribus?

Minimè. Nam eorum magna est varietas & differentia. Quædam enim ex his sunt necessaria: quædam verò non sunt necessaria, sed honoraria. Et necessaria rursum sunt duplicia: quædam sunt simpliciter necessaria ad omnem civitatem constituendam, sive benè, sive malè sit constituta: ut sunt

Divitiæ & Libertas: nam ex solis pauperibus aut servis nulla potest constare civitas. Quædam necessaria sunt secundùm quid, nempè ad bonam beatamq; constituendam civitatem: ut est virtus, cuius duas Aristoteles præcipuè species enumerat, quæ in civili societate maximè sunt necessariæ: Iustitiam nimirum domi in pace: Fortitudinem foris in bello. Honoraria bona sunt, quæ pertinent vel ad ornamentum & splendorem civitatis, ut est Nobilitas: vel ad eius defensionem & conservationem, ut est externa potentia.

Quod est autem præcipuum bonum ex his quinque, quod in honoribus & magistratibus conferendis maximè est suspectandum?

Virtus: quia ea plurimùm confert ad commune bonum & principalem finem civitatis, qui est ἡ εὐδαιμονία, id est, civilis felicitas: quæ potissimùm consistit in actione virtutis: per eam enim civitas optimè potest administrari.

Quomodo Aristoteles declarat?

Exemplo simili aliarum artium. Quemadmodum in aliis artibus & scientiis honores, laudes & præmia artificibus tantùm tribuuntur propter illud bonum, per quod in sua arte excellunt, ac possunt opes suæ artis optimè efficere: ita in Republica magistra-

magiſtratus & honores ijs tantùm conferendi ſunt, qui excellunt eo bono, per quod Reſpub. optimè poteſt adminiſtrari: non autem propter alia bona, quæ ad Reipub. rectam adminiſtrationem parum, aut nihil conferunt.

An non videntur etiã reliqui cives iſtos honores jure in civitate petere, videlicet Divites, propter amplas poſſeſſiones, quas in urbe, & extrà urbem habent: Nobiles vero propter antiquitatem & ſplendorẽ familiæ quæ civitati ſunt ornamento: Plebeij deniq; propter potentiam: quia numero ſunt cæteris ſuperiores? ἐγῆται μὲν ἂν καὶ πρότερον.

Rectè dicis, quod iſti quoq; ius aliquod prætendunt, propter quod exiſtimant ſibi deberi imperium in Republica. Verùm hoc ipſorum ius, non eſt, ἁπλῶς δίκαιον, *id eſt, ſimpliciter ius, ſed ſolùm* κατά τι, *aliqua ex parte: proindè non ſequitur, divites vel nobiles excellunt uno aliquo bono, ut divitijs, ſeu nobilitate: igitur ſimpliciter in omnibus ſunt cæteris præferendi. Prætereà iſta bona quibus excellunt, per ſe non multum conferunt ad principalem finem civitatis: niſi tantùm per accidens & ſecundum quid.*

Sed quid faciendum eſt, ſi in aliqua civitate ſimul reperiuntur & divites, & nobiles, & plebeij: qui de iſtis honoribus contendunt? Ἄρ' ἔτω πάντες εἶεν ἐν μιᾷ πόλει.

Hic conſiderandum eſt, qualis forma ſit Reipub.

Nam in Oligarchia honores isti conferendi sunt divitibus & nobilibus: in Democratia verò, plebeijs: in Aristocratia ijs, qui virtute excellunt.

Quid igitur in universum in magistratibus & honoribus conferendis est faciendum?

In conferendis magistratibus & publicis officijs semper spectandum est totius civitatis, omniumq́; civium commodum: τὸ τῆς ὅλης πόλεως συμφέρον, καὶ τὸ κοινὸν τὸ τῶν πολιτῶν: *quod præceptum etiam bono legislatori inprimis observandum esse Cicero in libro primo Officiorum ex lib. 7. Plat. de Repub. his verbis refert: Qui Reipub. præfuturi sunt, hoc Platonis præceptum teneat: ut totum corpus Reipub. curent: qui autem parti civium consulunt, partem negligunt, rem perniciosissimam in civitatem inducunt, seditionem & discordiam.*

CAPUT IX.

Εἰ δή τι ἐστὶν εἷς τοσοῦτον διαφέρων.

Estne pro cive habendus, & pari modo quo reliqui cives legibus subjiciendus is, qui virtute, nobilitate, divitiis, & aliis bonis, cæteris civibus adeò excellit, ut propter istam excellentiam non videatur cum illis esse comparandus?

SI quis fortè talis in civitate reperiatur, quam descripsisti: is revera neq; pro cive est habendus. neq́; ijsdem legibus, quibus cæteri, subijciendus.

Quibus

Quibus argumentis Aristoteles hoc confirmat?

Quinq;. Quorum primum est tale: quicunq; est verus civis in aliqua civitate, is etiam dicitur esse pars eius civitatis. Sed talis qui hoc modo virtute suâ, cæteris omnibus civibus antecellit, non potest revera pars dici civitatis. Ergò talis non potest revera pro cive haberi: & per consequens etiam ijsdem legibus non est subijciendus. Minor probatur à natura partium alicuius totius, quæ debent sibi mutuò analogicè, hoc est, secundum proportionem ita correspondere, ne videantur diversorum corporum esse partes. Exempli gratia, si in corpore humano unus pes multò longior sit altero pede, non videbitur ad illud corpus pertinere: ita si caput aut aliud aliquod membrum, proportione non respondeat cæteris membris corporis.

Quod est alterum argumentum?

Qui admodum sunt inæquales, non debent neque possunt æquali loco & iure haberi. Sed qui virtute adeò cæteris civibus antecellit, is est illis inæqualis. Ergò non potest æquali loco & iure cum illis haberi, & legibus subijci. Nam facta comparatione, videtur quasi DEUS *quidem inter illos esse.*

Quod est tertium argumentum?

Leges feruntur tantùm ijs, qui seipsos in officio

continere vel non possunt, vel nolunt: ut nimirum à vitiis coërceantur. Sed qui virtutibus adeò excellit, ut omnes reliquos superet: is ultrò officium facit, & quodammodo sibiipsi lex est: imò etiam alios suo exemplo ad virtutem potest excitare. Ergo talis non est iisdem legibus cum cæteris civibus subiiciendus.

Quod est quartum argumentum?

Quartum argumentum sumitur ab exemplo fabuloso Antisthenis, continens absurdum consequens: Quemadmodum olim in comitiis animalium, lepores diversi fuerunt, cum postularent, ut Leones æquali iure, & iisdem legibus cum ipsis viverent: propterea quòd virtute & viribus leones plurimùm ipsis antecellere viderent. Ita quoque absurdum, & ridiculum esset, in civitate eos, qui plurimùm cæteris civibus antecellunt, velle cogere, ut iisdem legibus cæteris civibus sint subiecti.

Διὸ καὶ τιθέντα τὸν ὀστρακισμόν.

Quod est quintum argumentum?

Quintum argumentum sumitur à consuetudine, & facto quarundam civitatum Græciæ, quæ à populo gubernabantur. Hæc enim, ut æqualitatem inter suos cives conservarent, solebant eum, qui propter virtutis, nobilitatis, divitiarum, aut similium rerum excellentiam, vellet cæteris antecellere, & non amplius

amplius pari cum illa iure & loco haberi, talem inquam, solebant ad certos annos à civitate relegare, & quasi in exilium ad aliquod tempus mittere, ad reprimendam & imminuendam eius authoritatem & potentiam: ne fortè propter excellentiam suam altiores spiritus sumere, & dominatum atque imperium in civitate, cæteris civibus oppressis, affectare auderet. Hanc relegationem peculiari vocabulo ὀστρακισμὸν *nominabant:* ἀπὸ τῶν ὀστράκων, *id est, à testis sive calculis, quibus nomina eorum, qui relegabantur, erant inscripta. Apud Syracusanos dicebatur* πεταλισμὸς, ἀπὸ τῶν πετάλων, *à folijs arborum: per quæ suffragia colligebantur.*

Quomodo declaratur ab Aristotele hoc argumentum?

Huius relegationis Aristoteles quatuor commemorat exempla. Primum est fabulosum de Hercule, qui è societate Argonautarum fuit exclusus, tantùm propter hanc causam, quòd existimarent eum excellentiorem esse, quàm ut possit cum illis pari loco & iure haberi in perferendis navigationis laboribus & molestijs.

Μυθολογεῖται δὲ καὶ τοὺς Αργοναύτας.

Alterum sumitur à Periandri Corinthiorum Tyranni consilio, quod dedit Thrasybulo Milesio affectanti Tyrannidem: suadens ut præcipuos ci-

ves è medio tolleret, si velit regnum occupare.

Tertium est de Atheniensibus, qui Chios, Samios, & Lesbios socios suos & confœderatos subegerunt, eorumq; vires fregerunt: ne cogerentur sibi deinceps ab illis metuere.

Quartum exemplum est de rege Persarum: qui cum videret Medos & Babylonios recordatione veteris imperij, quod aliquando habuissent, rursum magnos spiritus assumere, & elatiore animo fieri: eorum vires ita fregit, nequid deinceps auderent adversus ipsum moliri.

NOTA. *Huius relegationis etiam Cicero meminit in lib. 5. Tuscul. his verbis: Heraclytus Physicus de Principe Ephesiorum Hermodoro scribit, universos Ephesios esse morte mulctandos, quòd cum civitate expellerent Hermodorum, ita locuti sunt: Nemo de nobis unus excellat: sed si quis extiterit, alio loco & apud alios sit. Quid Aristides? nonne ob eam causam expulsus est patriâ, quòd præter modum iustus esset?*

Estne hæc ratio relegandi viros claros justa?

Ad hanc quæstionem Aristoteles respondet per duplicem distinctionem: quarum prima sumitur à causa finali: altera ex differentia formarum Reipublicæ.

Quæ

Quæ est prima distinctio?

Ostracismus consideratur vel simpliciter & per se: & sic videtur esse iniustus: Nam viri excellentes potius retinendi sunt & honorandi in civitatibus, quàm eijciendi. Vel consideratur respectu finis, propter quem fuit inventus, & tunc videtur in se habere τὸ δίκαιον πολιτικὸν, *ius quoddam politicum: nimirum ad conservandum tranquillum statū civitatis: quem nonnunquam viri excellentes propter regnandi cupiditatem, & honorum ambitionem solent perturbare. Cuius rei manifestum est exemplum in Caio Iulio Cæsare, qui regnandi gratiâ, etiam ius violendum esse cum Euripide affirmavit.*

Διὸ καὶ ταῖς ὁμολογουμέναις ὑπεροχαῖς.

Estne hæc ratio tollendi inæqualitatem inter cives, bona & laudabilis?

Minimè: quoniam est enim violenta, ideò etiam est iniusta. Proindè boni legumlataris officium est, potiùs initiò Rempub. ita constituere, ne possit talis inæqualitas inter cives exoriri, quàm postquam exorta est, velle eam tàm violento remedio corrigere, aut tollere.

Quæ est altera distinctio?

Altera distinctio sumitur à diversis speciebus seu formis Rerumpublicarum: quarum aliæ sunt bonæ, & ut Aristoteles suprà nominavit: ὀρθαὶ

Ἐν μὲν οὖν ταῖς παρεκβεβηκυίαις πολιτείαις.

rectæ: aliæ verò sunt vitiosæ & pravæ: quæ suprà nominantur παρεκβάσεις, aberrationes. Itaq; in bonis Rebuspub. iniquum est, eiusmodi excellentem virum, aut è civitate eijcere, aut cogere, ut legibus eodem modo sit subiectus, quo reliqui vulgares cives? cùm potiùs æquum esset, ut reliqui ultrò se illius imperio subijcerent: ipseq; veluti perpetuus rex in civitate esset. In malis verò & pravis Rebuspub. aliquomodo utile & iustum videri potest, eiusmodi virum, qui propter virtutis excellentiam non potest pari iure & ijsdem legibus cum cæteris vivere, non habendum esse pro cive: propterea quòd videtur quasi Deus quidem esse inter homines.

CAPUT X.

DE REGNO.

Quæ est prima & præcipua forma politicæ gubernationis?

Ὕστις ᾗ καλῶς ἔχει μετὰ τοὺς εἰρημένους.

E*A quæ nominatur βασιλεία, Regnum seu Μοναρχία βασιλική, Regia gubernati: & ut Cicero lib. 3. de leg. loquitur, regalis potestas: quod genus imperij, ipse in eodem loco affirmat, primùm ad homines iustißimos & sapientißimos fuisse delatum.*

Sunt

Suntne plures species Regni?

Maximè, pro diversa Regnum potestate. Nam Reges aliqui habent plenam & liberam potestatem imperandi & mandandi: atq; hi nominantur αὐτοκράτορες, quasi soli, & per se domini existentes: nominantur etiam ἀνυπεύθυνοι, id est, non subiecti rationibus: qui nemini coguntur rationes suæ administrationis reddere. Alij verò habent potestatem definitam & limitatam: atque hi rursum vel certis legibus sunt circumscripti, secundum quas debent Rempub. administrare: vel adiunctos habent custodes, & quasi censores, qui eos continent in officio, ne sua potestate adversos subditos abutantur: quemadmodum apud Lacedæmonios regibus additi fuerunt Ephori.

Quot igitur Aristoteles in hoc loco enumerat species Regni?

Quinqúe, nempè Regnum, Laconicum, Barbaricum, Æsymnetia, Heroicum, & Plenarium. Λακωνικὴ. Βαρβαρικὴ, Αἰσυμνητεία, Ἡρωικὴ, Παμβασιλεία.

Ἡ γὰρ ἐν τῇ Λακωνικῇ πολιτείᾳ.

Quid est Regnum Laconicum?

Regnum Laconicum est imperium militare, legitimum, perpetuum & hæreditarium, cum summa potestate. ἡ βασιλεία Λακωνικὴ ἐστὶ στρατηγία τὶς νόμιμος,

νόμιμος, αὐτοκρατόρων ἀΐδιος, διὰ βίου, κατὰ γένος. *Erat quasi prætura militaris apud Romanos.*

Quid est regnum Barbaricum?

Regnum Barbaricum est imperium quoddam herile, hæreditarium & legitimum. Μοναρχία βαρβαρικὴ ἐστὶν ἀρχὴ δεσποτικὴ ἐκ γένους, καὶ κατὰ νόμον.

NOTA. *Hæc species regni videtur esse quædam Tyrannica potentia: sed differt à Tyrannide. Primùm, quia Tyrannus nullis legibus est subiectus: sed omnia pro arbitrio administrat: hic autem Rex secundum leges patrias gubernat. Deindè Tyrannus violenter imperat invitis & nolentibus: Hic autē Rex non imperat invitis & nolentibus. Tertiò, Tyrannus cogitur metuere suos subditos, seq; contrà eorum vim munire præsidijs. Hic verò rex à suis subditis, eorumq; custodia contrà externam vim defenditur. Quartò, quia hoc regnum est hæreditarium per successionem: Tyrannicum verò imperium plerunq; est violentum.*

Quid est Αἰσυμνητεία?

Ἕτερον δ' ὅπερ ἦν ἐν τοῖς ἀρχαίοις.

Αἰσυμνητεία *est imperium propè Tyrannicum, per suffragia ad aliquem delatum.* αἰσυμνητεία ἐστὶν αἱρετὴ τυραννίς: *differt à barbarica monarchia: primùm quia non est hæreditaria & per successionem: sed est per electionem. Deindè, quia hoc imperium non est perpetuum, sed ad certum tempus alicui conceditur.*

Quid

Quid est regnum Heroicum?

Regnum Heroicum est imperium, quale fuit Heroum temporibus, voluntarium, hæreditarium, ac legitimum. ἡρωϊκὴ μοναρχία ἐστὶν ἀρχὴ, ἡ κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους, ἑκούσιός τε, καὶ πάτριος γιγνομένη κατὰ νόμον.

Τέταρτον δ' εἶδος μοναρχίας βασιλικῆς.

CAPUT XI.

Quid est Παμβασιλεία?

ΠΑμβασιλεία *est imperium, in quo unus omnium rerum summam habet potestatem.* Παμβασιλεία ἐστὶν ἀρχὴ, καθ' ἣν ὁ βασιλεὺς πάντα κατὰ τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν πράττει καὶ ἄρχει: *ut in sequente capite dicitur. Hæc species regni similis est imperio Oeconomico, in quo paterfamiliás omnium rerum plenissimam habet potestatem, & omnia ad familiæ utilitatem administrat. Est autem hæc forma gubernationis ex tribus bonis optima.*

Περὶ δὲ τῆς παμβασιλείας καλουμένης.

Estne melius ab uno aliquo viro optimo Rempub. gubernari, an ab optimis legibus? vel quod idem est: Regi ne potiùs, quàm legibus in civitate concedendum est imperium?

Ἀρχὴ δ' ἐστὶ τῆς ζητήσεως αὕτη.

Hæc quæstio comparationem habet Regis ac Legum: estq́ similis ei quæstioni, quæ suprà in septimo capite fuit explicata: Vtrum summum imperium in civitate legibus potiùs, an hominibus sit permit-

permittendum. Disputatur autem ab Aristotele quoqúe in utramq́; partem. Ac primùm, quòd Regi potiùs, quàm Legibus concedendum sit imperium, eius adfert duas rationes. Prima, Quia Leges solùm generatim & universaliter præcipiunt, de rebus faciendis vel omittendis: Rex autem potest sigillatim de singularibus rebus aliquid certi iudicare & statuere: consideratis omnibus circumstantijs, quas leges neqúe prævidere, neque etiam verbis exprimere potuerunt. Secunda ab exemplo simili cæterarum artiū. Quemadmodum artium perfectio magis cernitur in singularium operum effectione, quàm in sola cogitatione universalium præceptorum: ita quoq́; bona Reipub. administratio magis consistit & cernitur in prudentiam virorum bonis consilijs circa negotia singularia rectè peragenda, quàm in universali legum præceptione, & observatione.

Κρεῖττον δ' ᾧ μὴ πρόσεστι.

Quibus argumentis probat legibus potiùs quàm Regi imperium esse concedendum?

Etiam duobus. Primùm, Sine qua re neque Rex, neqúe ullus alius magistratus rectè imperare potest, ei quoque rei iure debet imperium concedi. Sed sine legibus neq́; rex, neque ullus alius magistratus rectè imperare potest. Ergò legibus concedendum est imperium. Alterum, Imperium quod est sine affectibus, melius est eo, quod est cum affectibus. Sed legum

gum imperium est sine affectibus: Regum autem imperium non est planè sine affectibus. Ergo Legibus potius debetur imperium, quàm Regi.

Quæ est Aristotelis sententia de hac quæstione?

Α᾽λλ᾽ ἴσως ἂν φαίη τις.

Aristoteles ingreditur mediam inter duas prædictas opiniones viam, & affirmat, utrisq; & Regi seu hominibus, & Legibus imperium esse concedendum. Legibus quidem, in ijs rebus & negotijs, in quibus manifestè, & certò aliquid definiunt & statuunt. Regi verò sive hominibus in ijs negotijs, in quibus leges deficiunt: & nihil certi potuerunt determinare: atqúe huius responsionis tres adfert rationes. Prima, Quia Rex prudens potest particularia observare, & dijudicare: atq; hoc modo ea legibus accommodare. Secunda, Quia Rex est legis corrector & interpres: quatenus sequitur æquitatem, neq; urget summum ius, quod sæpè est summa iniuria. Tertia, Quia Rex est custos & defensor legis: si modò lex sit iusta.

Sed hîc rursum quæritur: utrum ab uno aliquo, an verò à multis sit determinandum illud, quod à legibus non est manifestè determinatum, & definitum?

Εἰ δὲ δὴ τοῦτο μὴ ῥᾴδιον.

Ad hanc quæstionem respondet Aristoteles, Multorum prudentium virorum iudicio potiùs standum

ſtandum eſſe, quàm unius alicuius, licet videatur eſſe prudentiſsimus atque huius rei adfert tres rationes. Prima eſt, Quia multi ſimul coniuncti, prudentiores ſunt, quàm unus aliquis. Altera, Quia ſingularia meliùs poſſunt à pluribus obſervari & dijudicari, quàm ab uno. Tertia, Quia multi minus poſſunt pecuniâ corrumpi, quàm unus.

Objectio. Atqui ſi pluribus, quàm uni conceditur imperium: illi facilè poſſunt inter ſe diſſidere: unus autem eſt ἀστασίαστος, id eſt, non obnoxius eſt diſſidiis: igitur uni potiùs, quàm pluribus concedendum eſt imperium?

Solutio. Boni viri ſive pauci ſint, ſive multi, non diſsident inter ſe: quia propter virtutum, qua præditi ſunt, ſemper eodem modo in Repub. adminiſtratione ſunt affecti: reſpicientes nimirum ad eundem finem, communem civitatis utilitatem & felicitatem. Proindè adhuc videtur, pluribus potiùs bonis, quàm uni alicui imperium in civitate eſſe tribuendum. Ex quo etiam ſequitur Ariſtocratiam meliorem eſſe Regno, ſeu Regia gubernatione.

Καὶ διὰ τοῦτ' ἴσως ἐβασιλεύοντο πρότερον.

Cur igitur initio apud antiquas pleræq; ferè civitates, ſolùm ab uno, tanquam Rege fuerunt adminiſtratæ?

Ariſtoteles tres adfert rationes. Prima, Quia rarò reperiebatur plures, qui imperia digni viderentur.

rentur. Secunda, Quia primæ civitates non adeò magnæ & amplæ fuerunt: ita ut facilè possent ab uno administrari. Tertia, Quia primi homines ultrò, & sua sponte sese subiecerunt viris præstantibus, partim propter virtutem quâ excellebant: partim propter beneficia quæ ab illis vel acceperant: vel se accepturos sperabant.

Quomodo autem factum est, ut regiæ istæ gubernationes fuerint mutatæ in alios formas Rerumpublicarum?

Ἐπεὶ δὲ συνέβαινε γίγνεσθαι.

Principio quidem, ut antea dictum est, civitates ferè tantùm per Reges, vel potiùs Regulos, gubernabantur: eò quòd non usque adeò magnæ essent: & pauci reperirentur homines virtute & prudentiâ excellentes, quibus imperium posset commiti. Posteaquam verò civitates paulatim fierent maiores, & plures reperirentur viri virtute & prudentiâ excellentes aut æquales: qui ἄριστοι nominabantur: factum est ut ad illos pariter imperium seu gubernatio deferretur, undè ἀριστοκρατία extitit. Cùm verò hi dimisso virtutis studio, ex Republica quæstum facere, & suam potentiam stabilire conarentur, mutata est ἀριστοκρατία in ὀλιγαρχίαν: quæ postea in Tyrannicam demigravit, communis aliquis, cæteris paucis oppressis, solus imperium affectare tentasset. Tandem verò ex Tyrannide Democratia nata est: cùm populus ægrè ferens Tyrannorum po-

tentiam, avaritiam, & petulantiam, seditione concitata, eos per vim eiecit, aut è medio sustulit: seque in libertatem vindicavit: sibique imperium arrogavit.

Εἰ δ' ἄν τις ἄριστον θείη.

Debetne Regnum esse hæreditarium?

Si semper ex bonis Regibus etiam nascerentur tales filij, qui suorum parentum vestigijs insisterent, eorumq; virtutes & facta imitarentur: æquum esset, ut quemadmodum in cæteris bonis sunt hæredes ita etiã in hac dignitate illis succederent. Sed quia sæpè filij nascuntur degeneres, & iuxta proverbium, pleruną; Heroum filij noxæ: verumq; est quod Horatius conqueritur, Ætas parentum peior avis, protulit nos nequiores, mox daturos progeniem vitiosiorem: ideò & periculosum & perniciosum est, si regna ita sint hæreditaria, ut etiã ad improbos & malos posteros transferantur.

Ἔχει δ' ἀπορίαν καὶ περὶ τῆς δυνάμεως

Debet ne Rex habere circa se præsidium?

Non iniquum est, Regi aliquod præsidium concedere: partim ut possit subditos suos in officio continere, & contumaces ad obedientiam præstandam cogere: partim verò ut munitus sit contrà apertam vim, aut occultas insidias malorum & seditiosorum civium: undè etiam veteres Græci suis regibus custodes corporis addere solebant. Sed cavendum est, ne præsidia illa sint maiora & potentiora, quam

quàm sit totius civitatis potentia: quoniam tantâ potentiâ muniti, facilè possunt ea abuti, ad opprimendos subditos, & occupandam Tyrannidem: quemadmodum Dionysius maior Siculorum Tyrannus, & post eum Pisistratus Corinthiorum Tyrannus fecerunt.

CAPUT XII.

Quis dicitur Παμβασιλεὺς?

Περὶ δὲ τῆς Παμβασιλείας.

Παμβασιλεὺς *quasi plenarius Rex dicitur, qui liberam & plenam habet potestatem, in suo regno decernendi & agendi, quicquid regno suo utile visum fuerit: neq; cogitur suæ administrationis cuiquam reddere rationem. Alio nomine appellatur* αὐτοκράτωρ, αὐτεξούσιος: καὶ ἀνυπεύθυνος.

Estne justum uni alicui, eiusmodi plenum imperium in civitate concedere?

Δοκεῖ δέ τισιν οὐδὲ κατὰ φύσιν.

Ad hanc quæstionem respondet Aristoteles per distinctionem. Nam qui eiusmodi civitatis sunt cives: hi vel sunt æquales & similes: vel sunt inæquales & dissimiles. Si sunt æquales, non est iustum, ut unus solus cæteris imperet: hoc enim est contrà regulam iustitiæ, quæ præcepit, æqualibus æqualia deberi. Atqui imperare & parére, sunt inæqualia: igitur inter eos, qui æquales sunt, non est iustum, ut unus solus imperet: cæteri autem so-

tum pareant. Sed potiùs iustum est, ut inter eos sit vicissitudo imperandi & parendi: hoc enim modo æqualitas inter eos potest conservari. Si vero sunt dissimiles & inæquales: tunc non iniustum est, ut is imperium habeat, qui omnes reliquos cives prudentiâ & virtutibus ita superat, ut meritò videatur præ cæteris imperio dignus esse: propter quàm excellentiam etiam reliqui ultrò & libenter ei sese subijciunt.

Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον.

Quare autem Aristoteles existimat ad rectè imperandum & judicandum, hominibus leges esse adjungas: Legibus autem adjungendos esse homines?

Legibus quidem ideò videntur homines adiungendi esse: ut ipsi suâ prudentiâ partim rigorem legum mitigent: partim etiam defectum earum corrigant & suppleant. Quoniam enim universaliter debent scribi, ut ad omnes pertineant: non possunt omnes singulares casus & circumstantias verbis exprimere, aut de illis certi quid determinare. Hominibus verò ideò leges sunt additæ, ut coërceant eos, ne in iudicando aut imperando ab affectibus abripiantur ab eo, quod honestum, verum, & rectum est. Sicut enim Ratio & Mens sunt divinum quiddam in homines: Lex autem, ut Cicer. XI. Philip. ait, est recta, & à numine Deorum tracta ratio: ita affectus

affectus in homine sunt beluinum quiddam: qui nisi ratione regantur, pervertunt mentem & iudicium hominis, ut de rebus agendis rectè iudicare non possit. Rectè igitur Aristoteles hoc loco ait, eos qui hominibus unà cum legibus imperium concedunt, etiam Deo tribuere imperium. Qui verò solùm hominem sine legibus imperare volunt, eos quodam modo beluæ tradere imperium.

Objectio. Atqui si homines adeò affectibus sunt obnoxij, videntur neq; ipsi posse commodè legum defectum corrigere? Ἀλλὰ μὴν ὅσα γε μὴ δοκεῖ.

Solutio. *Verùm quidem hoc est: sed tamen leges, quia carent affectibus, melius possunt homines commonefacere & erudire: quid in rebus agendis sit faciendum aut omittendum: præterea docent, quo pacto affectus sunt reprimendi: ne in iudicando nos à vero & recto avertant.*

Objectio. An non licet interdum à legibus discedere: quemadmodum medici faciunt: qui etiamsi habeant in sua arte universales regulas, secundum quas curationem deberent instituere: tamen sæpè coguntur magis se accommodare ad ipsius ægroti & morbi singulares circumstantias, quàm artis suæ præcepta sequi? Τὸ δὲ τῶν τεχνῶν εἶναι δοκεῖ.

Responsio. *Primùm, Diversus est medicorum & politicorum scopus seu finis, quem sibi habent in sua facultate propositum. Etenim medici*

ſive pravo affectu, ſimpliciter in curando ægroto ſpectant eius ſanitatem: quàm quò citiùs & faciliùs eidem reſtituunt: eò maiorem mercedem & laudem inde reportant. Politici verò in gerendo magiſtratu & adminiſtranda Repub. multa ſæpè vel ad aucupandam gratiam & benevolentiam ſubditorum: vel etiam ad vitandam eorum offenſionem, odium, & invidiam facere, vel omittere aut certè diſſimulare coguntur.

Deindè, Tutior eſt ratio, in iudicando ſequi legem ſcriptam, quàm ab ea recedere ad hominum arbitriũ & voluntatem, quæ eſt incerta & mutabilis. Quia Lex nihil aliud eſt quàm IVS: quatenus oſtendit mediam viam, quàm ſequi oportet: Medium autem reſpectu ſuorum extremorum eſt æquale quiddam: omne autem æquale eſt iuſtum: igitur etiam Lex eſt Ius quoddam.

Tertiò etiam medici ſuis proprijs factis, ſuoq; exemplo teſtantur: Tutius eſſe in curandis morbis, κατὰ γράμματα ἰατρεύειν, hoc eſt, ſecundùm artis ſuæ præcepta mederi: quàm illis relictis ad ſolam experientiam ſingularium confugere: & ipſimet ægrotantes conſulunt eos maximè, quos ſciunt artem medendi optimè didiciſſe, & tenere: deniq; de ſuis ægrotis quos curarunt, malunt fieri iudicium ſecundum artis medicæ præcepta à peritis medicis,

quàm

quàm ab imperitis, qui artem non perfectè didicerunt.

Quare non aliqui existimant potiùs pluribus viris bonis, quàm uni alicui, licet optimo, imperium in civitate esse concedendum?

Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ῥᾴδιον ἐφορᾶν πολλὰ ἕνα.

Qui Aristocratiam præferunt Regiæ gubernationi, quinq; potissimùm nituntur rationibus: quarum prima est, quia plures meliùs & faciliùs possunt perspicere & dijudicare ea, quæ ad gubernationem Reipublicæ necessaria sunt, quam unus aut pauci. Probatur à facto Regum, qui propter hanc ipsam causam, licet ipsis solis imperium sit commissum, tamen adiungunt sibi plures consiliarios & ministros, quorum consilio & operá in administratione Regni utuntur: quod etiam interdum Tyranni facere coguntur, licet nullum imperij socium pati velint.

Altera ratio sumitur ex loco comparatorum, à minori ad maius: Si uni homini imperium est committendum, qui valet prudentiâ, & est vir bonus: igitur multò magis pluribus, qui prudentiâ & virtutibus excellunt, imperium est tribuendum.

Tertia ratio sumitur à duplici testimonio Ho-

meri: quorum unum extat in lib. 10. Iliad. Vbi Diomedes noluit solus suscipere negociũ sibi ab Agamemnone commissum: sed postulavit sibi adiungi Vlyssem: existimans per duos meliùs, quàm per unum posse illud negocium expediri. Alterum extat in lib. 2. Iliad. Vbi Agamemnon optat, ut pro uno Nestore decem possit habere Nestores: existimans se faciliùs Troia potiturum, si plures tales habere & consiliarios.

Quarta ratio sumitur ab exemplo quarundam Rerumpub. in quibus licet summa sit legum authoritas, secundùm quas Respub. administranda: tamen idem sæpè magistratus pluribus gerendus committitur: ut quod per unum fortè effici non potest, per alium efficiatur.

Quinta ratio sumitur à simili per absurdum. Quemadmodum absurdum & falsum est, si quis dicat, unum aliquem posse plura videre, audire, & agere, quàm multos: ita quoq; absurdum est dicere, unum meliùs posse Rempub. administrare eiusq; omnia negocia perficere, quàm plures.

Liber

Liber Quartus.

Quod est argumentum, & quæ sunt partes hujus quarti Libri?

QVemadmodum Aristoteles in fine præcedentis Libri explicavit duas præcipuas Politicæ gubernationis formas: Regnum scilicet, & Aristocratiam: ita in hoc Libro reliquas formas persequitur, earumq; differentias indicat. Possit autem huius Libri tres constitui partes. Prima est veluti novum exordium, in quo primùm agit de officio politici scriptoris: deindè breviter repetit ea, quæ in Tertio Libro dixerat: & ostendit quæ deinceps ei sunt explicanda. Constat autem hæc prima pars duobus primis capitibus. Altera pars à tertiò capite usq; ad 14. cap. extenditur: in qua singulas Rerumpub. formas, unà cùm earum differentijs explicat. Peculiariter verò in 8. & 9. cap. de ea forma Reip. agit, quæ communi nomine πολιτεία appellatur. Tertia pars in quatuor ultimis capitibus continetur: in quibus agit de præcipuis partibus, ex quibus omnis benè constituta Respub. debet constare.

CAPUT I.

In quibus potissimùm consistit officium hominis politici?

IN *sex partibus consistit præcipuè politici scripto-*

ris officium. Primùm ut sciat quænam sit optima Respublica.

Deindè, quæ forma Reipub. cuilibet civitati, & hominum multitudini maximè sit accommodata.

Tertiò, ut talem poßit introducere & constituere formam Reipub. quæ non solùm facilè haberi ex rebus præsentibus, verùm etiam quàm diutißimè in suo statu conservari poßit.

Quartò, τὸ δύνασθαι βοηθεῖν ταῖς πολιτείαις, posse opem ferre Rebuspub. male affectis & laborantibus.

Quintò, scire quot sint differentiæ singularum formarum Reipub. Neq; enim singulæ species sunt eiusmodi.

Sextò, scire quæ leges cuiq; formæ Reipub. maximè sunt accommodatæ: secundum quas & ipse magistratus imperare, & transgressores earum animadvertere oportet.

Ὥστε τὴν κρατίστην ἁπλῶς.

Sed quam tu vocas optimam Rempublicam?

Aristoteles in hoc loco optimam Rempublicam ait quatuor modis dici. Primùm, Eam quæ est ἁπλῶς ἀρίστη, simpliciter & absolutè optima: cui nihil deest eorum, quæ ad perfectam eius felicitatem pertinent. hæc infrà in 11. cap. nominatur πολιτεία κατ' εὐχήν. Deindè, Eam quæ, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων καὶ ὑποκειμένων ἐστὶν ἀρίστη, hoc est, quæ quantum

tum præsens rerum status ferre potuit, optimè est constituta. Tertiò, *Eam quæ dicitur* ἐξ ὑποθέσεως ἀρίστη *hoc est, quæ ratione finis & scopi, quem sibi propositum habet, optimè est constituta: in qua omnia ad ipsam* ὑπόθεσιν *sunt benè directa.* Quartò, *Eam quæ dicitur* κοινῶς ἀρίστη, *communiter optima: seu quæ plerisq; iudicatur optima, etiamsi revera talis non sit.*

CAPUT II.

Quomodo sibi mutuò opponuntur bonæ & malæ formæ Rerumpublicarum?

REgnum & *Tyrannis sibi mutuò opponuntur* ἐναντίως: *quemadmodum Bonum Malo: proindè quia Regnum est optima forma, tanquam quæ est antiquissima, & quodammodo divinæ gubernationi similis: ideò necesse est Tyrannidem, quæ ei opponitur, esse deterrimam formam. Quod enim optimo opponitur, id est, pessimum. Aristocratiæ autem Oligarchia, & Politiæ Democratia opponuntur* ὑπεναντίως, *subcontrariè: neq; enim sunt simpliciter vel bonæ, vel malæ formæ.*

CAPUT III.

Quibus argumentis Aristoteles probat plures esse formas Rerumpublicarum?

Τοῦ μὲν οὖν εἶναι πλείους πολιτείας αἴτιον.

DVobus. *Primùm sumitur ex natura totius & partium, Ea tota quæ ex partibus specie differen-*

ris officium. Primùm ut sciat quænam sit optima Respublica.

Deindè, quæ forma Reipub. cuilibet civitati, & hominum multitudini maximè sit accommodata.

Tertiò, ut talem possit introducere & constituere formam Reipub. quæ non solùm facilè haberi ex rebus præsentibus, verùm etiam quàm diutissimè in suo statu conservari possit.

Quartò, τὸ δύνασθαι βοηθεῖν ταῖς πολιτείαις, *posse opem ferre Rebuspub. male affectis & laborantibus.*

Quintò, scire quot sint differentiæ singularum formarum Reipub. Neque enim singulæ species sunt eiusmodi.

Sextò, scire quæ leges cuique formæ Reipub. maximè sunt accommodatæ: secundum quas & ipse magistratus imperare, & transgressores earum animadvertere oportet.

Ὥστε τὴν κρατίστην τε ἁπλῶς.

Sed quam tu vocas optimam Rempublicam?

Aristoteles in hoc loco optimam Rempublicam ait quatuor modis dici. Primùm, Eam quæ est ἁπλῶς ἀρίστη, *simpliciter & absolutè optima: cui nihil deest eorum, quæ ad perfectam eius felicitatem pertinent. hæc infrà in 11. cap. nominatur* πολιτεία κατ' εὐχήν. *Deindè, Eam quæ,* ἐκ τῶν ὑπαρχόντων καὶ ὑποκειμένων ἐστὶν ἀρίστη, *hoc est, quæ quantum*

eum præsens rerum status ferre potuit, optimè est constituta. Tertiò, Eam quæ dicitur ἐξ ὑποθέσεως ἀρίστη hoc est, quæ ratione finis & scopi, quem sibi propositum habet, optimè est constituta: in qua omnia ad ipsam ὑπόθεσιν sunt benè directa. Quartò, Eam quæ dicitur κοινῶς ἀρίστη, communiter optima: seu quæ plerisque iudicatur optima, etiamsi revera talis non sit.

CAPUT II.

Quomodo sibi mutuò opponuntur bonæ & malæ formæ Rerumpublicarum?

REgnum & Tyrannis sibi mutuò opponuntur ἐναντίως: quemadmodum Bonum Malo: proindè quia Regnum est optima forma, tanquam quæ est antiquissima, & quodammodo divinæ gubernationi similis: ideò necesse est Tyrannidem, quæ ei opponitur, esse deterrimam formam. Quod enim optimo opponitur, id est, pessimum. Aristocratiæ autem Oligarchia, & Politiæ Democratia opponuntur ὑπεναντίως, subcontrariè: neque enim sunt simpliciter vel bonæ, vel malæ formæ.

CAPUT III.

Quibus argumentis Aristoteles probat plures esse formas Rerumpublicarum?

Τοῦ μὲν οὖν εἶναι πλείους πολιτείας αἴτιον.

DVobus. Primùm sumitur ex natura totius & partium, Ea tota quæ ex partibus specie differen-

differentibus composita sunt, etiam specie inter se differunt. Sed formæ Rerumpublicarum constant ex partibus specie differentibus. Ergò Respublicæ specie inter se differunt. Maior declaratur in sequenti capite exemplo simili, desumpto ab animalibus, quorum ideò tàm multæ & diversæ sunt species, quia constant ex partibus sive membris specie differentibus. Exempli gratia, alia est species capitis hominis, alia equi, alia leonis, asini, cameli & cæterorum animalium, sic etiam de reliquis eorum membris: igitur ipsa quoqúe animalia specie inter se differunt. Minor probatur. Quia plures sunt in civitate hominum ordines, qui specie inter se differunt. Enumerat autem Aristoteles in eodem loco octo ordines hominum specie differentes, qui plerunq; in civitatibus reperiuntur: veluti sunt Agricolæ, Opifices, Mercatores, Mercenarij, Milites, Senatores, Divites, Magistratus: sed præter hos sunt adhuc plures alij, quos enumerare supervacaneum est.

Quod est alterum argumentum?

Τούτων γὰρ τῶν μερῶν.

Alterum argumentum sumitur à definitione τῆς πολιτείας, Reipublicæ, quæ suprà in primo capite fuit posita. ἡ πολιτεία τῶν ἀρχῶν τάξις. Respub. est descriptio seu constitutio magistratuum in omnibus civitatibus. Ergò etiam non est una solùm & eadem

eadem forma Reipub. Et per consequens, plures sunt species. Maior est definitio Reipub. Minor probatur: Quia imperium & gubernatio in civitatibus aliquando est solùm penes unum, aliquando penes paucos, aliquando penes multos: præterea aliqui deliguntur in magistratum, quia excellunt virtute, alij nobilitate, alij potentiâ, alij opibus & divitijs, alij propter alias causas.

Quæ sunt igitur formæ sive species Rerumpublicarum?

Μάλιστα δ' δοκοῦσιν εἶναι δύο.

Fuerunt nonnulli politici scriptores, qui solùm duas statuerunt esse species Rerumpub. sibi mutuò oppositas: nempè Oligarchiam, in qua pauci divites & nobiles haberent imperium: & Democratiam, in qua imperium & gubernatio esset penes multos pauperes & plebeios. Et ad has duas formas existimarunt omnes alias posse referri. Verùm Aristoteles hoc loco reijcit hanc divisionem, & resumit eam quæ in præcedente libro cap. 5. fuit posita: in quarum sex enumeravit Rerumpub. formas: quarum tres dixit esse ὀρθὰς, *rectas & bonas: nempè* βασιλείαν, ἀριστοκρατίαν, καὶ πολιτείαν: *tres verò nominavit,* παρεκβάσεις, *aberrationes, &* φθορὰς *vitiosas & corruptas formas: videlcet* τυραννίδα, ὀλιγαρχίαν, καὶ δημοκρατίαν. *Plato in Politico ponit tres species,* μοναρχίαν, ὀλιγαρχίαν, καὶ πολυαρχίαν:

Idem

Idem in lib. 8. de Repub. enumerat quinq; τιμαρχίαν, ὀλιγαρχίαν, δημοκρατίαν, τυραννίδα, καὶ πολιτείαν, communi nomine, specialiter sic dictum κατ' ἐξοχήν.

CAPUT IIII.

DE DEMOCRATIA.

Habet ne singulæ jam enumeratæ formæ Rerumpublicarum proprias suas notas, quibus à se mutuò distinguuntur?

Habent, quemadmodum etiam ex earum appellationibus aliquo modo intelligi potest. Nam ἀριστοκρατία dicitur, in qua ἄριστοι, optimates, qui virtute excellunt, habent imperium. Ὀλιγαρχία, in qua ὀλίγοι, hoc est, pauci dominantur. Δημοκρατία, in qua ὁ δῆμος, populus habet summam potestatem, & sic de cæteris.

Est ne numerus, hoc est, paucitas & multitudo imperantium propria nota Oligarchiæ vel Democratiæ?

Minimè. Etsi enim Oligarchia nomen habeat à paucitate imperantium, tamen ea non sola hîc consideratur, quoniam etiam in ἀριστοκρατίᾳ pauci habent imperium: itaq́ue etiam aliæ circumstantiæ sunt considerandæ, veluti in Oligarchia sunt divitiæ, nobilitas, & potentia: in Aristocratia verò vir-

tus

tus, doctrina, & res præclaræ gestæ eorum qui imperant. Sic in Democratia non solùm multitudo populi, verùm etiam æqualitas & libertas eorum qui imperium habent, spectantur.

Suntne omnes Democratiæ unius generis & similes?

Ὅτι εἴδη ἐστὶ ε̃ δημοκρατίας.

Non, sed quinq; eorum differentiæ seu species ab Aristotele enumerantur.

Quæ sunt illæ quinq; differentiæ sive species Democratiæ seu popularis gubernationis?

Prima species Democratiæ est, in qua omnibus qui civitatem inhabitant, tàm civibus quàm inquilinis patet aditus ad Reipublicæ administrationem: ea tamen conditione, ut secundum leges eam administrent, & illud solùm ratum habeatur, quod pluribus secundum leges placuerit. ἐν ᾗ ἅπαντες ὁμοίως κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας: κύριον δὲ τὸ δόξαν τοῖς πλείοσιν.

Quæ est altera species Democratiæ?

Alter species est in qua omnibus qui censum, legibus præfinitum, habent, patet ad Rempublicam aditus. ὅταν πᾶσι τοῖς κεκτημένοις τὸ τίμημα ὑπὸ τῶν νόμων διωρισμένον, ἔξεστι μετέχειν τῆς πολιτείας. *cap. 6.*

Quæ

Quæ est tertia species?

Tertia species est in qua omnes ad magistratum & honores publicos admittuntur, qui nulla ignominiâ aut maculâ sunt notati. ὅταν ἔξεσι πᾶσιν τοῖς ἀνυπευθύνοις κατὰ τὸ γένος, μετέχειν, μέντοι δυναμένος χολάζειν, *infrà cap. 6.*

Quæ est quarta species?

Quarta species est, in qua omnibus, qui veri cives sunt, patet ad Rempub. aditus: ea tamen conditione, ut legum summa sit authoritas. Infra cap. 6. ὅταν πᾶσιν ἔξεσι μετέχειν τῆς πολιτείας, ὅσοι ἂν ἐλεύθεροι ὦσι: μὴ μέντοι μετέχειν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι χολάζειν.

Quæ est quinta species?

Quinta species est, in qua sine discrimine omnibus ad Rempub. patet aditus, qualescunque illi sint: omnisque potestas & authoritas pendet ex voluntate & arbitrio promiscuæ multitudinis, non autem ex legibus, infrà cap. 6. ὅταν μετέχωσι μὲν πάντες τῆς πολιτείας διὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πλήθους. κοινωνοῦσι δὲ καὶ πολιτεύονται καὶ οἱ ἄποροι διὰ τὸ δύνασθαι χολάζειν μισθὸν λαμβάνοντες: διὸ γίνεται τὸ τῶν ἀπόρων πλῆθος κύριον τῆς πολιτείας, ἀλλ' οὐχ οἱ νόμοι, *hoc est, Quando omnibus quidem ad Rempub. patet aditus, propter magnam multitudinem: Rempublicam verò etiam administrant pauperes, quia*

mercedem

mercedem accipientes, otium habere possunt. Unde fit ut summa authoritas & potestas Reipub. *sit penes pauperum multitudinem, & non penes leges.*

Quæ ex his quinq; speciebus est pessima Democratia?

Ea quæ ultimo loco ponitur. Idq́; propter tres causas. Prima causa est, quia à malis hominibus est introducta: partim quidem à Demagogis, *hoc est, populi adulatoribus, qui suis blanditijs populi gratiam venabantur, ut ipsi interim authoritate populi muniti, suam potentiam in* Repub. *paulatim augerent & stabilirent: donec ista sua potentia etiam populum opprimerent, & dominatum in* Republica *obtinerent. Partim verò à Sycophantis, hoc est, calumniatoribus: qui suis criminationibus & calumnijs solebant magistratum apud populum falsò traducere, quasi multa iniustè & violenter ageret, populiq́; libertatem imminueret: atque hoc modo studebant magistratus authoritatem elevare, populi animum ab eo abalienare, occasionem ad turbas & seditiones præbere, per quas ipsi magistratus abrogarentur, & populus imperium ad se traheret.*

Συμβαίνει δὲ τοῦτο, διὰ τοὺς δημαγωγούς.

Quæ est altera causa?

Quia hæc Democratia similis est Tyrannidi. Quemadmodum enim Tyrannus propter potentiam solus vult pro suo arbitrio imperare cæteris etiam

ὁ δ᾽ οὖν τοιοῦτος δῆμος, ἅτε μόναρχος ὤν.

melioribus. nullisq; legibus patitur se astringi: sed semper hoc in ore habet, Sic volo, sic iubeo: sic pro ratione voluntas. Ita imperitus populus nimiam potentiam nactus, solus vult omnibus alijs in civitates, licet prudentiores & meliores sint, imperare: nullisq; bonis rationibus patitur se à suo proposito abduci, atq; existimat sibi licere quasvis leges abrogare atq; in earum locum nova decreta & ψηφίσματα introducere.

εὐλόγως δ' ἂν δόξειεν ἐπιτιμᾶν.

Quæ est tertia causa?

Quia talis Democratia non digna est, ut vocetur Respublica, πολιτεία: sed potiùs est quædam colluvies & confusio hominum, quæ ἀναρχίας καὶ ὀχλοκρατίαν, à Platone nominatur. Etenim ubi nulla est legum authoritas, ibi quoq; nulla est Respub. Nam ut Cicero pro Cluentio ait, Lex est fundamentum libertatis, fons æquitatis, mens, animus, consilium & sententia civitatis. Sine qua, ut idem in lib. 3. de Legibus scribit, Nec domus ulla, nec civitas, nec gens, nec hominum universum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus consistere potest.

CAPUT V. & VI.

DE OLIGARCHIA.

Τὰ δὲ τῆς ὀλιγαρχίας.

Quot sunt differentiæ seu species Oligarchiæ?

QVatuor ab Aristotele enumerantur species seu differentiæ Oligarchiæ. Prima species est, quando

quando aditus ad magistratum patet ijs, qui non usque adeò magnas, sed mediocres habent facultates: tantas tamen, ut possint citrà iacturam rei familiaris à privatis suis laboribus vacare, & Reipub. negotia iuxta legum proscriptum administrare. Circa hanc speciem obserandum est, quòd plures possunt in hac Oligarchiæ specie capaces esse honorum in magistratu, ideò quia non adeò magnus census talibus præfinitus est. infrà cap. 6. τὸ τῆς πρώτης ὀλιγαρχίας εἶδος ἐστίν, ὅταν μὲν πλείους ἔχωσιν οὐσίαν, ἐλάττω δὲ, καὶ μὴ πολλὴν λίαν.

Quæ est altera species Oligarchiæ?

Altera species Oligarchiæ est, in qua maior census præfinitus est ijs, qui capaces talium honorum esse cupiunt: præterea electio fit per ipsos Oligarchicos, & ex certis solùm familijs: atque hi quoque iuxtà legum præscriptum tenentur Rempub. administrare. Infrà in 6. cap. de hac specie sic scribit: ἐὰν δὲ δὴ ἐλάττους ὦσιν οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες, ἢ οἱ τὸ πρότερον, πλείω δέ, τὸ τῆς δευτέρας ὀλιγαρχίας γίνεται εἶδος.

Quæ est tertia species Oligarchiæ?

Tertia species Oligarchiæ est, in qua adhuc maior census, quàm in præcedentibus præfinitus est iis, qui in magistratum cooptari cupiunt: & successio est hæreditaria secundum legem, quæ iubet ut in

imperio filius succedat in locum patris. De hac specie *in sequente capite sic scribit:* ἐὰν δ' ἐπιτείνωσι τῷ ἐλάττονες ὄντες μείζονας οὐσίας ἔχειν, ἡ τρίτη ἐπίδοσις γίνεται τῆς ὀλιγαρχίας.

Quæ est quarta species Oligarchiæ?

Quarta species Oligarchiæ est, in qua aditus ad magistratum solùm ijs patet, qui maximas habent op[...] divitias, qui etiam iure quodam hæreditario succedunt, qui deniq; amicorum potentia plurimùm valent in Repub. propter quas causas hi magis ex suo arbitrio, quàm secundùm leges cupiunt imperare. Ideoq; hæc est deterrima Oligarchiæ species, quæ δυναστεία *potiùs, quàm* πολιτεία *est nominanda.* De *hac specie in sequente cap. sic scribit:* ὅταν δ' ἤδη πολὺ ὑπερτείνωσι ταῖς οὐσίαις, καὶ ταῖς πολυφιλίαις, ἐγγὺς ἡ τοιαύτη δυναστεία μοναρχίας ἐστί: καὶ κύριοι γίνονται οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' οὐχ ὁ νόμος: τὸ τέταρτον εἶδος τῆς ὀλιγαρχίας τοῦτ' ἐστὶν, ἀντιστρέφον τῷ τελευταίῳ τῆς δημοκρατίας.

CAPUT VII.

DE ARISTOCRATIA.

Quæ sunt species seu differentiæ Aristocratiæ?

ἔτι δ' εἰσὶ δύο πολιτεῖαι παρὰ δημοκρατίαν.

QVatuor: *Quarum prima est, in qua solius virtutis habetur ratio in mandandis magistratibus: atque ideò imperium simpliciter est penes solos*

solos viros bonos: qui quoniam virtutibus excellunt, dicuntur esse ἄριστοι, optimi. In sola hac forma Reipub. bonus civis qui est, is etiam est vir bonus: & vice versa. Et sic quoque eadem est virtus viri boni & civis boni: quemadmodum lib. 3. cap. 3. dictum fuit.

Quot modis igitur dicitur civis bonus?

Duobus modis. Primum ἁπλῶς, simpliciter & absolutè: qui est virtute præditus, & simul est civis bonus. Deindè dicitur civis bonus καθ' ὑπόθεσιν, καὶ πρὸς τὴν πολιτείαν ex conditione, & respectu eius Reipub. in qua vivit, & legibus eius obtemperat. Τὴν γὰρ ἐκ τῶν ἀρίστων ἁπλῶς.

Quæ est altera species Aristocratiæ?

In qua præter virtutem aliqua divitiarum & nobilitatis habetur ratio, in eligendis magistratibus. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰσί τινες αἱ πρὸς τ.

Quæ est tertia species Aristocratiæ?

In qua tria hæc simul considerantur in conferendis publicis honoribus: nempè virtus, divitiæ, & populi libertas. Ὅπου ἡ πολιτεία βλέπει εἰς τ.

Quæ est quarta species Aristocratiæ?

In qua virtutis, bonorum virorum, & libertatis populi habetur ratio in mandandis magistratibus. Καὶ ἐν αἷς εἰς τὰ δύο μόνον.

Quomodo distinguuntur hæ species?

Prima species est pura Aristocratia: reliquæ tres species sunt mixtæ: quia non solam virtutem spectant, sed ei aliquid adiungunt, nempè divitias, nobilitatem, libertatem.

CAPUT VIII.

DE POLITICA SPECIALITER SIC DICTA.

Quid est Politia?

Ἔστι γὰρ ἡ πολιτεία ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν.

POlitia communi nomine specialiter sic appellata, est commixtio quædam Oligarchiæ & Democratiæ. Aristoteles, ἔστι γὰρ ἡ πολιτεία, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν μίξις ὀλιγαρχίας, καὶ δημοκρατίας.

At sunt aliqui, qui talem commixtionem Oligarchiæ & Democratiæ, putant esse ἀριστοκρατίαν?

Hoc indè fit, quia hæ duæ formæ interdum non æquabiliter miscentur, ita ut plures sint divites quàm plebeij in magistratu. Quia autem divites ut plurimùm meliùs solent educari, quàm pauperes & plebeij: ideò etiam vulgò creduntur meliores esse, & magis ingenui: qui non videntur facilè posse pecuniâ corrumpi ad scelus aliquod perpetrandum. Hanc ob causam homines imperiti, quando vident imperium

imperium in civitate esse penes ditiores: existimant talem formam Reipub. esse Aristocratiam. Sic enim, sed malè argumentantur. In Aristocratia imperium est penes viros bonos: sed in hac Repub. imperium est penes divites: Ergò divites sunt viri boni: & per consequens, eorum imperium est Aristocraticum.

In quibus autem præcipuè differunt hæ tres formæ Rerumpub. Aristocratiæ, Oligarchia, & Democratia? Δοκεῖ δ' εἶναι τῶν ἀδυνάτων

In duobus. Primùm ipsis legibus. Nam Aristocratia est εὐνομημένη, *hoc est, bonis legibus administratur, quibus qui obtemperat, is non solùm pro bono cive, sed etiam pro bono viro haberi potest. Oligarchia verò & Democratia, quia sunt vitiosæ formæ Rerumpublicarum: ideo earum leges quoq; non sunt simpliciter & absolutè bonæ: quibus qui obtemperat, etiamsi possit bonus civis nominari, tamen non perindè semper pro bono viro potest haberi.*

Quod est alterum discrimen: Δοκεῖ δὲ ἀριστοκρατία μὲν εἶναι.

Deindè differunt etiam hæ tres formæ: τῷ ὅρῳ, *termino, quo veluti circumscribuntur & definiuntur: & quem sibi tanquam scopum habent propositum, ad quem & secundum quem præcipuè omnis earum gubernatio dirigitur.*

Quot sunt tales ὅροι, id est, termini, secundum quos formæ Rerumpub. æstimantur, definiuntur, & distinguuntur?

Tres: ἡ ἀρετὴ, virtus: ὁ πλοῦτος, divitiæ seu opes: & ἡ ἐλευθερία, libertas. Nam in Aristocratia honores & magistratus distribuuntur ratione virtutis. In Oligarchia præcipuè spectantur opes & divitiæ. In Democratia libertatis præcipua habetur ratio. Omnibus autem his formis hoc commune est, ut illud ratum firmumq́; habeatur, quod maiori parti eorum, qui in magistratu sunt, visum fuerit.

An non est adhuc quartus terminus, qui circa hanc rem spectari solet, nempè Nobilitas?

Verum quidem hoc est: sed tamen Nobilitas non est talis terminus qui solus & per se poßit peculiarem formam Reipub. constituere. Nam potest comprehendi vel sub virtute, quæ sola verè potest hominem nobilitare: vel sub divitijs: nam Nobilitas est antiquum patrimonium, & avita maiorum virtus. ἡ γὰρ εὐγένειά ἐστιν ἀρχαῖος πλοῦτος, καὶ ἀρετή. *Et infrà in lib. 5. cap. 1.* εὐγένειά ἐστι προγόνων ἀρετὴ καὶ πλοῦτος.

Sed quare in plerisq; civitatibus videtur ferè ea solùm forma Reipub. usitata esse, quæ communi nomine πολιτεία appellatur?

Quia in eligendis magistratibus & conferendis hono-

honoribus, plerunq; ferè homines neglectâ virtute solùm ad tria ista respicere solent: nempè ad nobilitatem, ad divitias, & ad libertatem: ex quorum commixtione, ut anteà dictum est, forma illa, quæ communi nomine πολιτεία *appellatur, constituitur.*

CAPUT IX.

Quot modis commiscentur hæ duæ formæ, nempè Oligarchia & Democratia, ut possint constituere specialem πολιτείαν?

Εἰσὶ δὲ ὅροι τρεῖς τῆς συνθέσεως καὶ μίξεως.

TRibus modis. Primus modus est, Quando ex utriusq; formæ legibus & institutis quædam deliguntur, quæ videntur posse convenire ei Reipub. quam nos cupimus constituere. Alter modus est, quando medium inter excessum & defectum utriusq; formæ Reipub. sumimus, & ad nostram Rempublicam accommodamus. Tertius modus est, quando partem aliquam ex lege Oligarchica, partem verò aliquam ex lege Democratica sumimus, & ex illis duabus partibus unam legem facimus, nostræq; Reipub. accommodamus.

Ex quibus autem signis cognosci potest, quòd illa commixtio sit rectè temperata?

Τοῦ δὲ εὖ μεμῖχθαι δημοκρατίας.

Ex quatuor signis. Primum est, si mixtio ita facta est, ut dubium sit, utrum forma illa Reipub. sit Oligarchica, an verò Democratica. Alterum signum est, si Respub. quæ ex ista mixtura est con-

stituta, tota simul considerata, repræsentet utramq; formam: secundùm partes verò, neutra possit actis ab altera forma separari, ita ut ipsa forma Reipub. maneat salva. Tertium signum bonæ commixtionis est, si Respub. quæ indè effecta est, possit sine alienis & externis auxilijs conservari salva & incolumis. Quartum signum est, si ex illa commixtione eiusmodi forma Reipub. est effecta, quam ipsi cives maximè amant, neq; meliorem aliquam requirunt.

CAPUT X.
DE TYRANNIDE.

Quæ forma gubernationis propriè dicitur Τυραννὶς?

Τυραννὶς *est eiusmodi monarchia, qua Regno sive Regiæ gubernationi quasi è Diametro opponitur: atq; ideò est omnium deterrima.*

Quæ sunt propriè notæ Tyrannidis?

Quatuor. Prima nota est, quòd Tyrannus nullis legibus vult esse subiectus, sed planè esse ἀνυπεύθυνος, *id est, non obnoxius reddendis rationbus suæ gubernationis: proindè omnia pro sua libidine & voluntate administrat. Altera nota est, quod solus vult imperare etiam ijs, qui vel ei sunt pares & æquales, vel ipso sunt longè meliores. Tertia nota est, quòd pro imperio suo omnia agit, & dirigit ad privatum*

...tum, non autem ad publicum & commune subditorum commodum. Quartum est, quod imperat invitis & nolentibus: ideoque eius imperium est violentum.

NOTA. Ad Tyrannidem etiam possunt referri duæ species Regni, de quibus in præcedente libro cap. 10. dictum fuit, nempè ἡ Βαρβαρικὴ μοναρχία: & ἡ Αἰσυμνητεία.

CAPUT XI.

In qua potissimùm re consistit optimus Reipub. status?

IN *mediocritate opum & facultatum: quando cives neque nimium sunt divites, neque etiam nimium pauperes: sed possident mediocres opes & divitias.*

Quibus argumentis probat Aristoteles, ejus civitatis optimum esse statum, qui constat ex mediocribus civibus?

Εἰ γὰρ καλῶς ἐν τοῖς ἠθικοῖς.

Septem. Quorum primùm sumitur à natura mediocritatis. Si mediocritas in omnibus rebus est optima: igitur etiam mediocritas opum & facultatum est optima: ut per consequens etiam in mediocritate opum & facultatum consistit optimus civitatis status.

Quomodo

Quomodo declarat Aristoteles hoc argumentum?

Distributione. Sunt enim tres ordines civium in civitatibus & Rebuspub. Quidam enim sunt σφόδρα εὔποροι, valde divites: hi propter opum abundantiam ut plurimùm sunt petulantes, iniuriosi & contumeliosi adversus alios: item contumaces & contemptores legum & magistratuum. Quidam verò sunt σφόδρα ἄποροι, valdè pauperes: qui, quoniam propter egestatem non possunt pub. ... muneribus obeundis in Repub. adhiberi, occupati ...mirum proprijs laboribus in acquirendo victu: ideò invident etiam alijs istos honores, insidiantur divitum bonis, efficiuntur malitiosi & improbi, ita ut divites cogantur sibi ab illis metuere. Inter hos duos ordines civium est etiam tertius ordo eorum, qui mediocres habent facultates: per hos civitates ut plurimùm gubernantur & conservantur: quemadmodum etiam Euripides ait: οἱ ἐν μέσῳ πολῖται τὰς πόλεις σῴζουσι, κόσμον φυλάττοντες ὅν τιν' ἂν τάξῃ πόλις: οἱ δ' ὄλβιοι, καὶ οἱ σπανίζοντες βίου, ἀνωφελεῖς τ' εἰσὶ, καὶ δεινοί.

Quod est alterum argumentum, quo probatur, optimum civitatis statum ex mediocribus civibus constare?

Qui facilius possunt legibus regi, ijsq́ obedire: hi ad constituendum optimum civitatis statum maximè sunt

ſunt idonei. Sed qui mediocres habent facultates, magis poſſunt legibus regi & ad obedientiam præſtandam aſſuefieri: quàm ij qui ſunt nimium divites vel pauperes, quemadmodum ex diſtributione civium, quæ in præcedente argumento fuit allata, patet. Ergò mediocres cives ad optimum civitatis ſtatum conſtituendum maximè ſunt idonei.

Quod eſt tertium argumentum?

Ex æqualibus & ſimilibus optimè poteſt civitas & Reſpub. aliqua conſtitui. Quia æqualitas & ſimilitudo aptiſſima ſunt media ad amicitiam conſtituendam, colendam & conſervandam. Nam φιλότης ἐστὶν ἰσότης, *ſecundum Pythagoreos: vetere proverbio dicitur, ut eſt apud Cicer. Pares cùm paribus facillimè congregantur. Sed qui mediocres habent facultates, ſunt inter ſe pares & ſimiles. Ergò ex talibus facilè optimus ſtatus civitatis poteſt conſtitui.*

Βούλεται δὲ γε ἡ πόλις ἐξ ἴσων.

Quod eſt quartum argumentum?

Inter quos nulla eſt invidia, nullæ inſidiæ, nulla cupiditas alieni: ex ijs optimè poteſt aliqua Reſpub. conſtitui. Sed inter mediocres iſta locum non habent. Ergò ex mediocribus optima poteſt conſtitui civitas.

καὶ σώζονται δ᾽ ἐν ταῖς πόλεσιν.

Hoc argumentum confirmatur ab authoritate & teſtimonio Phocylidis: qui ut tutius & ſecuriùs in civi-

in civitate posset vivere, optabat se ex mediocrium numero esse: propterea quod tales multa haberent, ad vitam quietè degendam commoda: inquiens, μέσος θέλων ἐν πόλει εἶναι: πολλὰ γὰρ μέσοισιν ἄριστα.

Ὅτι δ' ἡ μέση βελτίστη.

Quod est quintum argumentum?

Quæ civitates minus obnoxiæ sunt seditionibus, earum status optimè est constitutus. Sed civitates quæ constant ex mediocribus civibus, minus sunt obnoxiæ seditionibus. Ergò ex mediocribus civibus optimus civitatus status constat. Minor declaratur duplici comparatione, quarum una est magnarum & parvarum civitatum: altera Democratiæ *&* Oligarchiæ. *Nam in magnis civitatibus & Democratijs ideò rariores sunt seditiones, quia in illis plures reperiuntur cives, qui mediocres habent facultates, quàm qui sunt nimium divites aut nimium pauperes. In pravis verò civitatibus & in* Oligarchijs *ferè tantùm duo ordines hominum reperiuntur, quorum aliqui sunt valdè divites, aliqui autem valdè pauperes: undè fit, ut crebriores in illis sint seditiones & mutationes: ac proptereà etiam minùs durabiles.*

Quod est sextum argumentum?

Quarum civitatum est status magis naturæ conveniens, is est optimus. Sed earum civitatum status, qui ex mediocribus civibus constat, naturæ magis est conveniens. Ergò civitatum status, qui ex medio-

mediocribus civibus constat, est optimus. Minor probatur, quia natura in omnibus rebus amat mediocritatem: excessum autem & defectum, hoc est, extrema odit & aversatur.

Quod est septimum argumentum?

Σημεῖον δὲ δεῖ νομίζειν.

Qui ordo civium præstantissimis legumlatoribus placuit, ex illis civibus etiam optimus Reipub. status potest constitui. Sed ordo mediocrium civium præstantissimis legulatoribus placuit: nempè Soloni, Lycurgo, Charondæ, & quibusdam alijs. Ergò ex mediocribus civibus optimus Reipub. status potest constitui. Plato etiam in lib. 4. de Repub. præcipit, magistratibus diligenter providendum esse, ne ipsis inscijs in civitatem irrepant nimium opulenti aut inopes: quoniam per tales sæpè solent in civitatibus exoriri turbæ ac seditiones.

Objectio. Si ea forma Reipub. est optima, quæ ex mediocribus civibus constat: quare igitur in tota Græcia vix ulla talis forma in civitatibus reperitur?

Φανερὸν δὲ ἐκ τούτων.

Huius rei Aristoteles adfert quatuor rationes. Prima est: quia mediocrium civium exiguus est numerus: aut si fortè contingit, ut eorum sint multi: tamen non sunt ita potentes, ut possint sibi vendicare imperium. Altera causa est, quia inter nimium divites, & nimium pauperes sæpè oriuntur dissidia & contentiones de imperio: ita ut vel pauperes sua multitudine opprimant divites, & constituant

ſtituant Oligarchiam. Tertia cauſa eſt, quia propè omnes civitates Græciæ erant ſubiectæ aut Athenienſibus, quibus placebat Democratia: aut Lacedemoniјs, qui Oligarchiam amabant: atq; ideò etiam civitates quæ illis erant ſubiectæ, eandem quoq; formam Reipub. cogebantur amplecti. Quarta cauſa eſt perverſa temporum illorum conditio, & depravata hominum conſuetudo: per quam eo res deducta fuerat, ut nemo ampliùs pari iure cum aliјs vivere vellet: ſed cuperet aut imperare, aut ſi iſtud non poſſet conſequi, imperium pati cogeretur.

Τῶν δ' ἄλλων πολιτειῶν.

Qnomodo igitur bonitas alicuius Reipub. eſt æſtimanda?

Ex mediocritate. Nam quò vicinior eſt aliqua Reſpub. ei formæ, quæ ex mediocritate conſtat: eò etiam eſt melior: quò verò ab eſt remotior: eo eſt deterior.

Quare autem divites & qui mediocres habent facultates, magis idonei ſunt ad bonam Reipub. formam conſtituendam, quàm iј, qui ſunt nimium pauperes?

Quia tempore belli poſſunt non ſolùm ex propriјs ſuis facultatibus arma ſibi comparare, & ſe ad bellum gerendum inſtruere: ita ut civitas neqúe arma illis cogatur ſuppeditare, neq; ſtipendia ſolvere: ſed etiam poßint civitati in ſumptibus bellicis faciendis,

dus, & comparando commeatu alijsq; rebus necessarijs auxilio & adiumento esse.

CAPUT XII.

Quæ forma Reipub. cuiq; civitati maximè est conveniens?

PRo huius quæstionis declaratione Aristoteles præmittit tria præcepta, quæ in constituenda bona Repub. quoq; sunt observanda.

Quod est primum Præceptum?

Ad constituendam bonam Rempublicam, qua diu poßit in suo statu conservari, plurimùm confert, ut ea pars civium, quæ Rempub. salvam esse cupit, sit potentior, quàm ea quæ præsente statu & forma Reipub. non est contenta.

Quod est alterum præceptum?

Λεκτέον δὴ περὶ τοῦ περὶ πασῶν.

In constituenda bona Repub. in civitate duo sunt consideranda: primùm, quantitas, τὸ ποσὸν, hoc est, multitudo seu numerus civium: & magnitudo seu amplitudo urbis. Deindè, Qualitas, τὸ ποῖον, hoc est, qualibus bonis sint instructi ij, qui tàm inhabitant, videlicet quâ virtute, doctrinâ, nobilitate, quibus etiam opibus & divitijs, quibus deniq; auxilijs & præsidijs sint instructi: quoniam in omnibus felicitatis cernitur & consistit.

Quod est tertium præceptum?

Omnia hæc quæ iam dicta sunt, [illegible] com-paranda: ut per hanc comparationem cognoscatur, qui nam cives sint vel numero & potentia, vel virtute, nobilitate, libertate, divitijs, & alijs rebus superiores aut inferiores.

Ὅπου μὲν ἂν ὑπερέχῃ τὸ.

Quæ igitur civitas maximè apta est ad Democratiam?

In qua populus suâ libertate magis superat divites & nobiles, quàm hi suâ nobilitate & divitijs suis possint populum superare.

Ὅπου δὲ τὸ τῶν εὐπόρων.

Quæ accommodata est ad Oligarchiam?

In qua nobiles & divites suâ nobilitate & suis divitijs reliquos magis superant, quàm ipsi ab his superantur.

Quæ ad Aristocratiam?

In qua virorum bonorum virtus longè superat vel paucorum nobilitatem aut divitias, vel populi libertatem & multitudinem, quàm hi ab illis superantur.

Ὅπου δὲ τὸ τῶν μέσων ὑπερτείνῃ.

Quæ ad Politiam specialiter dictam?

In qua cives, qui mediocres habent facultates, numero superant reliquos duos ordines civium, vel utrosq; simul, vel alterutrum eorum. Tales autem ideò ad bonam Rempub. constituendam magis sunt idonei, quàm nimium pauperes: quia tempore belli possunt

possunt non solùm de suis proprijs sumptibus arma emere: sed etiam pro patria militare: ne civitas cogatur ipsis de publica pecunia stipendia solvere: ut in sequente capite Aristoteles indicat.

CAPUT XIII.

Quot modis solet interdum nova forma Reipub. in civitatem aliquam introduci?

D*Vobus præcipuè modis. Vel enim hoc fit apertè & rectè: vel occultè & clàm, seu obliquè. Apertè rursum fit duobus modis: vel per vim, invitis & repugnantibus civibus: veluti per hostes aut seditiosos homines, aut per Tyrannum aliquem post expugnatam urbem. Vel fit sine violentia, legitima quadam ratione: quando consentientibus civibus veteres leges abrogantur: & in earum locum novæ leges substituuntur, atqúe recipiuntur. Occultè verò & clàm hoc solet fieri ignorantibus civibus, per eos qui dominatum affectantes solent callida quædam consilia excogitare, per quæ existimant se posse sibi paulatim aditum patefacere, ad stabiliendam suam potentiam, & occupandam Rempublicam.*

Quomodo appellantur ab Aristotele in hoc loco ista fraudulenta consilia?

Σοφίσματα πολιτικά *à Cornelio Tacito nomi-*

nantur Arcana Reipub. quia non ab omnibus animadvertuntur, aut intelliguntur: in re militari vocantur Stratagemata. Vulgò appellantur προφάσεις, id est, prætextus: item, τέχναι, artes, dolli, fraudes, &c.

Quotuplicia sunt illa?

Duplicia: Oligarchica, & Democratica.

Quæ vocantur Oligarchica?

Oligarchica sunt, quibus ij, qui Oligarchiam, hoc est, paucorum dominatũ, in Repub. aliqua affectant, ut solent ad decipiendum populum, ne ipsorum propositum animadvertatur, aut impediatur.

Quæ sunt autem illa, circa quæ solent tales populum decipere?

Ἔστι δ᾽ ὅσοι προφάσεως χάριν.

Quinqúe. Primùm, circa conciones, seu publicos conventus, in quibus de Reipub. negocijs est deliberandum & statuendum: περὶ τὰς ἐκκλησίας. Deindè, circa magistratus, hoc est, electionem magistratum, quando novi magistratus sunt negligendi, περὶ τὰς ἀρχάς. Tertiò, circa iudicia, quando exercenda sunt publica iudicia: περὶ τὰ δικαστήρια. Quartò, circa arma, & armorum usum atqúe tractationem: περὶ τὰ ὅπλα, καὶ τὴν ὅπλησιν. Quintò, circa alia publica civium exercitia: περὶ γυμνασίαν.

Quomo-

Quomodo autem populus circa iſta ab Oligarchicis decipitur?

Quando divites coguntur talibus conventibus intereſſe ſub mulcta aliqua pecuniaria: pauperibus autem impunè licet adeſſe, vel non adeſſe. Hinc autem fit, ut divites ſint frequentiores in eiuſmodi publicis actibus: pauperes verò ſint rariores. Hinc autem fit, ut propter abſentiam pauperum & plebeiorum divites maiorum habeant occaſionem aliquid decernendi & ſtatuendi, quod ad ipſorum authoritatem & potentiam amplificandam videbitur pertinere.

Quæ vocantur Democratica σοφίσματα?

Democratica σοφίσματα dicuntur callida inventa, quibus populus in Democratia utitur, ad ſtabiliendam ſuam authoritatem, & potentiam adverſus nobiles & divites.

Quæ ſunt talia?

Sunt prioribus contraria: quando nimirum civibus pauperibus, qui publicis concionibus, iudicijs, & alijs conventibus interſunt, aliquod præmium datur pro compenſatione eorum, quæ per illud tempus domi in laboribus ſuis neglexerunt. A divitibus verò propter abſentiam nulla mulcta aut pœna exigitur. Hinc enim fit, ut divites talibus conventibus raro interſint: eò quòd impunè illis licet

Ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις.

abesse. Contrà verò pauperes frequentiores veniant propter spem præmij, quòd inde accepturi sunt. Atq; hac ratione pauperes propter divitum absentiam faciliùs possunt decernere ea, quæ ad conservandam Democratiam videbuntur pertinere.

CAPUT XIIII.

DE SENATU.

Ἔστι δὲ τῶν τριῶν τούτων.

Quot sunt primariæ partes, quæ Legumlatori & Politico in constituenda Repub. præcipuè sunt consideranda?

TRes videlicet Senatus seu Consilium, ἡ βουλή: Magistratus, ἡ ἀρχή: & Iudicia, τὰ δικαστήρια.

Quare hæ tres partes dicuntur esse primariæ partes Reipublicæ?

Propter duas causas. Primùm, quia ex earum bona vel mala constitutione existit vel salus, vel interitus Reipub. Deindè, quia ex varia & diversa constitutione, etiam variæ & diversæ existunt Rerumpublicarum formæ: quemadmodum suprà cap. 1. & 3. ostensum est.

Κύριον δ' ἐστὶ τὸ βουλευόμενον.

Quid est SENATUS?

SENATUS *est ea pars Reipublicæ cui commissa est consultatio & deliberatio, de rebus communiter ad Rempub. pertinentibus.* ἡ βουλὴ ἐστὶ μέρος τῆς πολιτείας

λιτείας

λιτείας τὸ βυλευόμενον περὶ τῶν κοινῶν. Atq; hæc pars dicitur esse τὸ κύριον τῆς πόλεως, id est, habere summam potestatem in civitate.

Quod est officium Senatus?

Officium Senatus est, βυλεύεσθαι περὶ τῶν κοινῶν, consultare & deliberare de ijs, quæ communiter ad totam civitatem & Rempub. pertinent.

Quæ sunt præcipua capita eorum, de quibus plerunq; consultatio suscipitur?

Aristoteles hoc loco octo enumerat. I. De bello & pace. II. De societatibus & fœderibus vel faciendis, vel rumpendis. III. De legibus ferendis aut abrogandis. IIII. De morte & supplicijs. V. De exilio. VI. De publicatione bonorum. VII. De creandis magistratibus. VIII. De cognoscendis & repetendis rationibus eorum quæ in Magistratu gesta sunt. Εἰπε περὶ πάντω πλεἰυς.

NOTA. *Aristoteles in lib. 1. Rhetor. enumerat quinq; capita, de quibus plerunq; solet suscipi consultatio in civitatibus. I. De vectigalibus & reditibus civitatis. II. De iure belli & pacis. III. De defensione regionis. IIII. De rebus importandis & exportandis. V. De ferendis legibus.*

Quæ sunt circa consultationem consideranda?

Tria: Primùm personæ, quæ adhibentur ad con-

ſultationem. Deindè res ſiue negocia, quæ veniunt in conſultationem. Tertiò modi deliberandi.

Quæ in his notanda eſt varietas?

Etiam triplex: partim quoad perſonas, partim verò quo ad res ipſas, partim deniq; quo ad modum deliberandi attinet. Nam quod ad perſonas deliberantium attinet: vel licet omnibus ciuibus publicis deliberationibus intereſſe, vel tantùm aliquibus. Deindè quod ad res ipſas attinet: vel licet de omnibus negotijs ad Rempub. pertinentibus deliberare, & ſtatuere, vel tantùm de aliquibus.

Quot hinc Ariſtoteles colligit modos conſultandi?

Tres. Vnus eſt planè Democraticus, in quo omnibus ciuibus permiſſum eſt de Reipublicæ negotijs omnibus deliberare, & ſententiam dicere. Alter modus eſt planè Oligarchicus, in quo tantùm paucis conceſſum eſt de Reipub. negotijs deliberare & ſtatuere. Tertius modus eſt Ariſtocraticus & politicus: quando paucis aliquibus prudentioribus & melioribus permiſſum eſt, de Reipub. negotiis conſultare & ſtatuere. Singuli autem hi modi habent adhuc quaſdam alias differentias: de quibus conſulatur textus Ariſtotelicus.

Quot

Quot sunt præcepta circa electionem eorum, qui deliberationibus interesse debent, observanda? Συμφέρει δὲ δημοκρατίᾳ τε.

Duplicia ea sunt: quædam Democratica: quædam Oligarchica.

Quæ vocas Democratica?

Quæ pertinent eò, partim ut populus frequentiùs concionibus & publicis consultationibus intersit: partim etiam ne divites & nobiles existiment se ab illis deliberationibus esse exclusos.

Quot sunt talia?

Tria. Primùm, *Divitibus & Nobilibus propter absentiam pœna aliqua pecuniaria est constituenda: pauperibus verò præsentibus præmium aliquod proponendum.*

Alterum, ex utroq; ordine tàm divitum, quàm pauperum æqualiter deligendi sunt, sive per sortem, qui eiusmodi deliberationibus debent interesse. Sic enim neutra pars poterit conqueri, se ab altera parte numero suffragiorum fuisse superatam.

Tertium, si multò plures sunt pauperes in civitate quàm divites, aut mediocres: tùm vel non omnibus pauperibus præsentibus præmium est dandum: vel per sortem removendi sunt ij, qui excedunt numerum divitum: utrinq; pares numero existunt, qui deliberaturi sunt.

Ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις.

Quæ præcepta vocas Oligarchica?

Quæ Oligarchicis observanda sunt, ad præcavendam offensionem populi, ne existimet, sed planè à deliberationibus publicis esse exclusum.

Quot sunt talia?

Quatuor. Primùm, Oligarchici debent aut ex populo sibi aliquos adiungere tanquam socios consultationis: aut negocium priùs diligenter inter se ipsos privatim examinare & deliberare, antequam de eo velint populi sententiam rogare.

Alterum, Oligarchici debent populo potestatem facere, ut vel approbet eorum decreta: aut si aliquid velit mutare, tamen nihil contrarium statuat.

Tertium, Oligarchici debent quidem potestatem populo facere, ut possit quidem deliberationibus interesse, & sententiam suam dicere: concludendi verò deliberationem, potestatem sibi reservare.

Quartum, in Oligarchia potest quidem absolvendi permittenda est populo: condemnandi verò potestas reliquenda est Magistratui.

CAPUT XV.

DE MAGISTRATIBUS.

Ἔτι δὲ οὐδὲ τοῦτο διορίσαι ῥᾴδιον.

Quid est MAGISTRATUS?

V*ocabulum* MAGISTRATUS *communiter*

ter & latè acceptum, significat omnem eum, qui est cum potestate: ut ait Vlpianus. In hac significatione olim Romæ magistratus nomine habebantur Dictatores, Consules, Censores, Ædiles, Tribuni plebis, Quæstores, & alij similes. Cùm verò propriè accipitur, tunc dicitur esse is, qui habet ius consultandi, iudicandi, & imperandi.

Quæ est præcipua & maximè propria nota Magistratus?

Ius habere imperandi: nam per hanc notam discernitur Magistratus ab omnibus alijs præfecturis & procurationibus, ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐπιμελειῶν, *quæ nullum habent imperium.*

Recita verba Aristotelis de hac definitione?

Τὰς ἀρχὰς μάλιστα λεκτέον ταύτας, ὅσαις ἀποδέδοται βουλεύσασθαί τε περὶ τινων, καὶ κρῖναι, καὶ ἐπιτάξαι· καὶ μάλιστα τοῦτο. τὸ γὰρ ἐπιτάττειν ἀρχικώτερόν ἐστιν.

Sunt ne plures Magistratus in civitatibus?

Quoniam multa & varia sunt negociorum genera in civitatibus, præsertim maioribus, & administranda & perficienda: ideò etiam plures requiruntur ἐπιστάται, *hoc est, Præfecti, per quos illa gubernantur: qui omnes communi nomine, ut anteà dictū est, possunt Magistratus appellari: ex quo manifestum est plures in civitatibus esse Magistratus, eorumq́ species.*

Quomodo

Quomodo differunt ἐπιμέλειαι & ἀρχαὶ, hoc est, procurationes & magistratus?

Ἐπιμέλειαι, propriè dicuntur functiones & procurationes negociorum in civitate: absq; publica authoritate & potestate imperandi. Ἀρχαὶ autem, id est, Magistratus dicuntur functiones publicorum munerum, coniunctæ cum authoritate & potestate imperandi.

Quotuplices sunt ἐπιμέλειαι?

Εἰσὶ δὲ αἱ μὲν πολιτικαὶ τῶν.

Multiplices, pro publicorum negociorum varietate. Enumerantur autem hoc loco ab Aristotele quatuor earum præcipuæ differentiæ. Quædam enim sunt ἱερατικαὶ, sacræ: quæ pertinent ad divini cultus administrationem: aliæ sunt πολιτικαὶ, civiles, quæ in civitatis negotijs sunt occupatæ: aliæ πολεμικαὶ, quibus negocia bellica sunt commissa: aliæ sunt οἰκονομικαὶ, domesticæ, quæ versantur circa rem familiarem: aliæ sunt ὑπηρετικαὶ, administræ: quæ tantùm ad exequenda publica mandata referuntur: ut sunt magistratuum ministri.

Ποῖαι δ' αἱ ἀρχαὶ, καὶ πόσαι ἀναγκαῖαι.

Dixisti plures esse in civitatibus magistratus: enumera aliquas eorum differentias & species?

Magistratus pro varietate circumstantiarum etiam varijs modis distinguuntur. Nam primùm ratione TEMPORIS, Magistratus alij dicuntur perpetui

perpetui, qui ad dies vitæ alicui conceduntur: alij sunt temporarij, qui solùm ad certum aliquod tempus conceduntur: & ex his alij sunt πολυχρόνιοι, id est, longi temporis: qui prorogantur in duos, tres, aut plures annos: alij sunt ὀλιγοχρόνιοι, brevioris temporis, ut annui, menstrui, semestres, trimestres, &c. Hùc referri quoq; potest hæc distinctio: quod aliqui magistratus tantùm semel alicui demandantur: aliqui verò sæpiùs eidem conceduntur, sed per intervalla temporis.

Deinde ratione LOCI. *Magistratus alij dicuntur Vrbani, & Suburbani, alij Municipales, alij Provinciales.* Α'ρχαὶ ἄστεως ἢ χώρας.

Tertiò ratione PERSONARUM. *Qui Magistratu funguntur, alij sunt optimates, ut in Aristocratia: alij Nobiles & divites. ut in Oligarchia: alij plebeij, ut in Democratia: alij ex omnibus ordinibus mixti, ut in Politia specialiter sic nominata.* Κατὰ χώρας πολιτείας δι.

Quartò, ratione ELECTIONIS *trifariam distinguuntur: primùm enim eliguntur vel ex omnibus civium ordinibus: vel ex certo aliquo ordine. Deinde eliguntur vel ab omnibus civium ordinibus: idque vel simul, quando omnes sunt congregati, vel seorsim ἀνὰ μέρος, per singulas tribus, vel à certo aliquo ordine eorum, qui ad electionem sunt deputati. Tertiò eliguntur vel per sortem, & nominantur κληρωτοὶ: vel per suffragia, & appellantur*

lantur αἱρετοὶ. Ex istorum modorum combinatione, plures existunt modi electionis: quemadmodum in sequenti capite ostenditur.

Quintò, ratione IMPERII & potestatis quam habent: Magistratus alij habent plenum imperium in tota civitate & in omnes cives: alij verò habent circumscriptum & limitatum imperium in certa aliqua parte civitatis: & in certos civium ordines: ut sunt ἀγορανόμοι, id est, quibus cura fori & rerum venalium est commissa: ita παιδονόμοι, id est, quibus disciplina puerorum est omissa. Hinc etiam extat Iurisconf. distinctio: qui dicunt Magistratus alios esse Maiores, alios verò Minores.

Sextò, ratione FORMARUM Reipub. Magistratuus alij sunt communes omnibus Rerumpub. formis: ut Consulatus, Ædilitas, Quæstura: alij conveniunt certis Rerumpub. formis: veluti Aristocratiæ convenit Magistratus qui ex optimatibus constat: Oligarchiæ, qui ex nobilibus & divitibus: Democratiæ, qui ex plebeijs.

Septimò, ratione NECESSITATIS. Magistratus alij dicuntur esse necessarij ad constituendam aliquam Rempub. sine quibus non potest civilis societas in civitate diu salva consistere: ut sunt præfecti iudiciorum, concionum, legum, publicæ disciplinæ. Alij dicuntur esse honorarij, & utiles ad honestandam & condecorandam civitatem: ut sunt

sunt præfecti gymnasiorum, spectaculorum, ludorum, & similium rerum: qui licet in parvis civitatibus non sint necessarij, tamen magnis civitatibus adferunt ornamentum. De his infra libro sexto, cap. 8.

Postremò, etiam hæc distinctio notanda est: quòd Magistratus interdum singulis & certis quibusdam personis demandantur: & quemadmodum fieri solet in magnis civitatibus, in quibus propter frequentiam civium plures reperiuntur, qui ad eiusmodi publicorum negociorum administrationem sunt idonei. Interdum verò plures magistratus uni, aut paucis aliquibus solent mandari: ut in parvis civitatibus in quibus propter ὀλιγανθρωπίαν, id est, paucitatem civium, etiam pauciores haberi possunt, qui ad eiusmodi publica officia administranda sunt idonei.

CAPUT XVI.

Quot sunt consideranda circa electionem Magistratuum?

TRia circa electionem & creationem magistratuum sunt consideranda: quæ ab Aristotele hoc loco ὅροι τῆς καταστάσεως τῶν ἀρχῶν nominantur. Primùm, inquit, considerare oportet τίνες οἱ καθιστάντες τὰς ἀρχάς: qui nam sint illi penes

quos

quos est potestas eligendorum magistratum. Deinde ἐκ τίνων, ex quibus, hoc est, ex quo ordine civium magistratus sint sumendi & eligendi. Tertiò τίνα τρόπον, qua ratione, seu πῶς, quo pacto sint eligendi vel creandi: utrum per sortem, an verò per suffragia, an per utrunque, partim per sortem, partim per suffragia.

Quomodo autem distinguuntur hi modi eligendi magistratum?

Secundum formas Rerumpub. Alij enim sunt Democratici, alij Oligarchici, alij Aristocratici, alij Politici.

Τούτων δὲ αἱ μὲν δύο καταστάσεις.

Enumera præcipuos modos singularum formarum?

Democratici modi sunt quatuor: quorum præcipuus est: quando electio est penes omnes: qui ex omnibus civibus eligunt magistratuum, vel per sortem, vel per suffragia, vel utroque modò.

Καὶ τὸ τινὰς ἐκ πάντων. Τὸ δὲ ἔκ τινων αἱρέσει πάντας. Τὸ δὲ μὴ πάντας ἅμα μὲν καθιστάναι.

Oligarchici etiam sunt quatuor: quorum præcipuus est: quando electio magistratuum est solùm penes aliquos paucos nobiles vel divites: qui eligunt vel ex omnibus nobilibus & divitibus, xel solùm ex aliquibus.

Aristocraticus modus est, in quo electio fit solùm ex paucis aliquibus, nempè veris bonis.

Politici modi etiam sunt quatuor: ex quibus præcipuus est: quando electio est solùm penes aliquos:

quos: qui eligunt vel ex omnibus ordinibus, vel solùm ex aliquibus eos, qui sunt cæteris virtute superiores. Electionem quoq; faciunt vel per sortem, vel per suffragia, vel utroq; modo.

CAPUT XVII.

DE JUDICIIS.

Quid est Judicium?

I*Vdicium,* Κρίσις, *est legitima & iusta alicuius civilis causæ aut controversiæ disceptatio, cognitio, & dijudicatio.*

Quare Iudicia necessaria sunt in civitatibus?

Quia Iudicia sunt nervi legum & disciplinæ, sine quibus nulla esset legum vis atque authoritas: nullaq; civitas aut Respub. diu salva & incolumis consistere posset.

Quot sunt hoc loco consideranda?

Eadem illa tria, de quibus in præcedente capite de Magistratuum constitutione dictum est: primùm scilicet personæ, ex quibus iudicia & iudices constant: utrum ex omnibus civibus, an verò tantùm ex aliquibus sint sumendi. Deindè, res ipsæ quæ conveniunt in iudicium, & de quibus est iudicandum. Tertiò, modus partim eligendi iudices, partim iudicandi de re proposita.

Πρῶτον ἐν διαιρεῖσθω, πόσα.

Quot Aristoteles hoc loco species iudiciorum enumerat?

Octo: ex quibus prima species est περὶ τῶν εὐθυνῶν, hoc est, de reddendis rationibus gesti magistratus: quale etiam fuit iudicium repetundarum apud Romanos.

Altera species iudiciorum est de Peculatu: adversus eos, qui non bonâ fide publicam pecuniam tractassent.

Tertia species est, de Crimine læsæ maiestatis, vel perduellionis.

Quarta species est περὶ ζημιώσεων, de pœnis & mulctis.

Quinta species est de privatis contractibus, quorum magna est summa.

Sexta species est de privatis contractibus, quorum exigua est summa, veluti unius, duarum, aut paulò plurium drachmarum.

Septima species de Cæde seu Homicidio admisso cuius enumerat hoc loco quatuor species: una voluntaria, ἐκ προνοίας: altera non voluntaria, ἀκούσιος: veluti per imprudentiam aut coactionem. Tertia, quæ iure defenditur. Quarta est de ea cæde, propter quam aliquis initio quidem aufugit, & ad tutiorem aliquem locum se contulit: posteà verò petit sibi concedi reditum ad se purgandum.

Octava species iudiciorum pertinent ad peregrinos:

nos: cuius facit duas species: una est, in qua peregrini cum peregrinis litigant: altera, in qua peregrinus cum cive controversiam habet.

Quàm prætereà judiciorum distinctionem Aristoteles in hoc capite adfert?

Iudicia etiam distinguuntur secundum formas Rerumpublicarum. Sunt enim quædam Democratica, quædam Oligarchica, quædam Aristocratica.

Quæ vocantur Democratica?

Democratica iudicia sunt, in quibus ex omnibus civibus iudices sunt delecti: quibus etiam licet de omnibus controversiis & causis iudicare. Τούτων δὲ τὰ μὲν περὶ πάντων.

Quæ dicuntur Oligarchica?

Oligarchica iudicia sunt, in quibus iudices delecti sunt ex certo aliquo ordine civium, nempè nobilium aut divitum: qui etiam potestatem habent iudicandi de omnibus causis.

Quæ sunt Aristocratica?

Aristocratica iudicia sunt, in quibus iudices partim ex omnibus, partim ex quibusdam civibus: nempè ex viris bonis & prudentioribus sunt delecti.

Quot sunt modi eligendi Judices? Ἀνάγκη δ' ἤτοι πάντας περὶ πάντων.

Duo: vel enim Iudices eliguntur per suffragia,

& dicuntur αἱρετοὶ: vel eliguntur per sortem, & vocantur κληρωτοὶ. Omnes autem rursum eliguntur vel promiscuè ex universo numero civium: vel separatim ex certo aliquo ordine civium: ut ex nobilibus, aut divitibus, aut optimatibus, aut plebeijs.

Quod ad modum judicandi attinet, quæ est notanda varietas?

Triplex circa modum iudicandi est varietas. Primùm enim, vel omnes iudicant, vel solùm aliqui. Deindè, vel iudicant de omnibus controversiis, vel solùm de aliquibus. Tertiò, vel iudicant per suffragia, vel per sortem, vel utroq́ue modò simul, partim per suffragia, partim per sortem.

Liber Quintus.

Quod est argumentum & quæ sunt partes Quinti Libri Politicorum Aristotelis?

QVemadmodum Aristoteles in præcedentibus libris præcipuè exposuit, quibus rationibus & modus civitates atq́ue Respublicæ sunt constituendæ: ita in hoc libro incipit ostendere, quibus rationibus civitates & Respublica iam constitutæ poßint vel in suo statu conservari, vel iterum mutari aut omninò corrumpi. Potest autem commodè hic Liber distribui in quatuor partes. Nam in prima parte usq́ue

usque ad octavum caput, exponit causas tàm generales & communes, quàm speciales & proprias mutationis earum Rerumpub. quæ à pluribus quàm ab una administrantur: veluti sunt hæ tres formæ, Democratia, Oligarchia, & Aristocratia. Deindè in altera parte, hoc est, in octavo & nono capite, exponit causas conservationis trium prædictarum formarum. In tertia autem parte hoc est: in decimo & undecimo capite peculiariter agit de causis mutationis Monarchiarum, hoc est, Regni & Tyrannidis. His quarto & postremo loco circa finem libri annectit refutationem Platonicæ opinionis de causa mutationis Rerumpublicarum.

CAPUT I.

Quid est μεταβολὴ τῆς πολιτείας?

Περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων.

M*Vtatio, vel ut Cicero nominat, Conversio Reipub. est, quando forma administrationis alicuius Reipub. mutatur in aliam formam: veluti cum popularis gubernatio mutatur in Regiam gubernationem: aut hæc in Tyrannidem, aut in aliam aliquam formam.*

Quæ circa hanc μεταβολὴν consideranda?

Tria. Primùm, quo pacto affecti sint ij, qui statum alicuius Reipublicæ mutare cupiunt. Deindè, cuius rei gratia, id est, propter quem finem hoc fa-

ciant. Tertiò, quæ causæ eos plerunq; soleant impellere. De his Aristoteles in sequente capite sic scribit: δεῖ γὰρ λαβεῖν πῶς τε ἔχοντες στασιάζουσι: καὶ τίνων ἕνεκεν: καὶ τρίτον τίνες ἀρχαὶ γίνονται τῶν πολιτικῶν ταραχῶν, καὶ πρὸς ἀλλήλους στάσεων.

Quomodo igitur affecti sunt, qui statum Reipub. conantur mutare?

Omnes quidem videri volunt se amare & quærere æqualitatem: inæqualitatem verò odisse & aversari. Sed quia non omnes æqualitatem illam eádem re atq; eodem modo æstimant: indè fit, ut ex illa opinionum diversitate inter ipsos cives exoriantur dissensiones: per quas Respub. facilè perturbantur & mutantur.

Quæ est illa diversitas circa æqualitatis æstimationem?

Primùm, Æqualitatem æstimant alij libertate, alij opibus & divitijs, alij nobilitate & generis splendore: alij honore, alij virtute, alij alijs rebus. Deindè reperiuntur aliqui, qui quoniam in una aliqua re cæteris sunt æquales aut superiores: volunt etiam in omnibus alijs rebus illis haberi æquales aut superiores. Exempli gratia, In Democratia quoniam omnes cives libertate sunt æquales: existimant quoque æqualiter sibi deberi imperium in civitate, sive apti sint ad imperandum sive inepti.

pti. In Oligarchia, quia pauci aliqui divitijs aut nobilitate sunt cæteris superiores: existimant se etiam superiores esse ijs, qui virtute, doctrinâ, prudentiâ, aut alijs bonis excellunt.

Quæ est igitur præcipua causa mutationis Rerumpublicarum?

Ea maximè ex eius contrario intelligi potest. Quemadmodum enim τὸ δίκαιον κατ᾽ ἀναλογίαν ἴσον. *id est, Ius quod consistit inæqualitate analogica est præcipua causa, conservans Respub. teste Aristotele lib. 5. Ethic. cap. 5. Ita etiam* τὸ ἄνισον παρὰ τὴν ἀναλογίαν, *inæqualitas contrà analogiam est præcipua causa, per quàm Respublicæ mutantur & corrumpuntur.* Δεῖ δὲ περὶ τοῦ ὑπολαβεῖν τὴν ἀρχήν.

Quot modis spectatur ista æqualitas?

Duobus modis: vel τῷ ἀριθμῷ καὶ ἁπλῶς, *Numero & simpliciter, citrà ullum respectum personarum, secundùm proportionem Arithmeticam, vel* τῷ λόγῳ *id est, certa aliqua ratione* κατ᾽ ἀξίαν, *secundum dignitatem & respectum personarum, aliarumqúe circumstantiarum, iuxta proportionem Geometricam: per quàm, teste Platone, civitates maximè in tranquillo suo statu possunt conservari.* Ὅλως γὰρ τὸ ἴσοι ζητοῦντες στασιάζουσιν.

Quando propter æqualitatem existunt in civitate offensiones inter cives?

Quando ij, qui existimant se æquales esse ijs, quibus plura tribuuntur, minus accipiunt.

Quando propter inæqualitatem offenduntur?

Quando ij, qui existimant se superiores & excellentiores alijs esse: tamen non plus, sed vel æqualia cum illis, vel etiam minus quàm illi accipiunt.

Quot sunt modi τῆς μεταβολῆς τῶν πολιτειῶν?

Διὸ καὶ αἱ μεταβολαὶ γίνονται.

Aristoteles quatuor modos recenset, eosq; exemplis declarat. Primus modus est, quando tota forma Reipub. mutatur in aliam vel ab illa diversam, vel planè priori contrariam: ut cum ex Aristocratia fit Oligarchia; aut ex Regia gubernatione fit Tyrannicum imperium.

Quis est alter modus?

Quando forma quidem Reipublicæ non mutatur in contrariam aut diversam: sed solùm aliqui à gubernatione removentur: & alij seipsos in eorum locum intrudunt, & gubernationem ad se pertrahunt.

Quis est tertius modus?

Quando eadem quidem Reipub. forma manet, sed ea vel magis intenditur, vel remittitur: ut cum ex mo-

ex moderata & tolerabili Oligarchia, fit Oligarchia magis intensa & dura, adeò ut propè accedat ad quandam potentiam Tyrannicam, aut herilem dominatum. Item cùm ex moderata Democratia fit pessima Democratia, in qua est summa omnium licentia, & quædam quasi ἀναρχία.

Quis est quartus modus?

Quando solùm pars aliqua Reipub. mutatur: ut quando magistratus aliquis aut mutatur, aut planè abrogatur, & novus introducitur. Quemadmodum apud Lacedæmonios Theopompus, ut Cicero scribit, introduxit magistratuum Ephororum: quem tamen posteà Pausanias rex iterum sustulit, cum vidisset Ephoros suâ potentiâ nimium abuti.

OBSERVATIO.

Aristoteles hos modos mutationis Rerumpub. infrà in cap. 7. contrahit in duo: inquiens, Omnes Respub. mutantur vel in eam formam, ad quam magis inclinant, hoc est, in sibi vicinam formam: vel in contrariam.

Quæ formæ Rerumpub. magis aut minus sunt obnoxiæ mutationibus?

Διὸ κὴ μάλιστα δύο γίνονται πολιτείας.

Aristocratiæ & Politiæ, special[illegible] sic appellatæ, omnium minimè obnoxiæ sunt mutationibus: Democratiæ autem rariùs: Oligarchiæ verò frequentissimè.

Quare Aristocratiæ & Politiæ minus sunt obnoxiæ mutationibus?

Huius rei tres adferuntur ab Aristotele causæ. Prima est, quia Aristocratiæ nituntur firmißimo fundamento, nempè bonorum virorum virtute: quæ ut ipsa per se & suâ naturâ est firma & stabilis: ita etiã qui ea præditi sunt, in proposito suo honesto sunt firmi & stabiles, & abhorrent à mutationibus & seditionibus. Vnde vir bonus comparatur lapidi quadrato. Deindè, quia virorum bonorum exiguus est numerus, ideò non est eorum magna potentia: ac proptereà non facilè audent aliquid moliri adversus reliquos, qui numero & viribus longè illis sunt potentiores. Atq; hæc raritas bonorum virorum etiam est causa, quamobrem tàm raræ sint in civitatibus Aristocratiæ. Tertiò, quia bonæ Politiæ *ut plurimùm constant ex civibus mediocribus: qui contenti sunt suâ sorte, & minùs laborant apud cæteros cives invidia, neq; sunt ambitiosi: atq; ideò suprà lib. 4. cap. 11. dictum est, Eam civitatem, quæ constat ex mediocribus, esse ἀστασίαστον.*

Διὸ δεῖ τὰ μὲν ἀριθμητικῇ ἰσότητι χρῆσθαι.

Quare Democratiæ etiam interdum, sed tamen rariùs quàm Oligarchiæ, solent mutari?

Huius rei Aristoteles tres adfert causas. Prima communiter pertinet ad utramqúe formam, quia nimirum ab initio malè fuerunt constitutæ: & sic malo nituntur fundamento. Vndè non mirum est,

eas

eas non esse stabiles & diuturnitas. Altera causa est, quia Democratia magis similis est bonæ Politiæ, quam sit Oligarchia. Nam plures sunt in ea cives, qui mediocres habent facultates, & qui possunt capaces esse publicorum honorum & magistratuum, quam Oligarchia: in qua paucis aditus patet ad publicos honores: & pleriq; sunt aut admodum divites, aut extremè pauperes. Tertia causa est, quia in Democratia cives inter se non nisi ob res leves solent dissidere: in cæteris verò rebus, quæ ad statum Reipub. pertinent, ut plurimùm sunt concordes: omnes enim æquè sunt libertatis amantes, quam etiam pari studio conantur tueri. Propter has causas etiam Aristoteles in præcedente libro cap. 11. scripsit: αἱ δημοκρατίαι ἀσφαλέστεραι τῶν ὀλιγαρχιῶν εἰσὶ, καὶ πολυχρονιώτεραι.

Quare Oligarchiæ frequentes patiuntur mutationes?

Ἐν μὲν καὶ ταῖς ὀλιγαρχίαις.

Propter duas causas. Primùm, quia ipsi Oligarchici ambitione laborantes, frequenter inter se dissident, & de Primatu in Repub. contendunt. Deindè, quia populus ægrè ferens illorum nimiam potentiam, quia elati efficiuntur petulantes, superbi, & iniuriosi adversus alios, sæpè solet se illis opponere: ac cogitat de modis & rationibus, quibus possit eorum iugum excutere, seq; iterum in libertatem vindicare.

CAPUT

CAPUT II.

περὶ ὧν δὲ στασιάζουσιν, ἐστὶ κέρδος.

Dixisti de primo capite, nimirum quo animo affecti sunt ij, qui mutationem in Repub. quærunt: Respondet jam de altero, nempè de fine, cuius gratia istud facere soleant?

Duo sunt præcipuè fines, quos cupiunt consequi ij, qui conantur statum alicuius Reipublicæ *mutare, & novam eius formam introducere. Vnus nominatur* τὸ κέρδος, ἢ πλεονεξία. *quæstus & avaritia: quem finem sibi propositum habent homines avari, qui ex* Reipub. *administratione quæstum facere cupiunt, & magis privatum suum commodum, quam publicum bonum quærunt. Alter finis nominatur* τιμὴ, *honor, quem præcipuè spectant & quærunt homines ambitiosi, quod vitium nominatur Ambitio,* φιλοτιμία & κενοδοξία, *qua* Iulium *Cæsarem ita laborasse* Cic. *scribit: ut sæpiùs in ore habuerit illud Euripidis dictum:* Regnandi cupiditate etiam ius violandum esse. *Et in 8. lib. Epist. ad Atticum de Cæsare & Pompeio loquens, ait: ab utroqúe quæsita est dominatio, non patriæ salus aut dignitas. De utrisq; suprà lib. 2. cap. 7. scribit:* τὰ πλεῖστα τῶν ἀδικημάτων συμβαίνει σχεδὸν τοῖς ἀνθρώποις διὰ τὴν φιλοτιμίαν, καὶ φιλοχρηματίαν. *Et Timon* μισάνθρωπος *apud Stobæum lib. 10. affirmat,* τὴν ἀπληστίαν, καὶ φιλοδοξίαν εἶναι στοιχεῖα τῶν ἀνθρωπί-

ἀνθρωπίνων συμφορῶν, calamitatem humanarum.

Quæ sunt autem causæ quæ nonnunquam solent aliquos impellere ad excitandas turbas & seditiones in civitatibus, per quas forma Reipub. potest mutari?

Αἱ δ' αἰτίαι καὶ ἀρχαί.

Aristoteles in hoc & sequentibus duobus capitibus quindecim causas recenset, propter quas subditi & cives interdum solent commoveri, ut excitent turbas & seditiones, per quas status & forma alicuius Reipub. interdum solet mutari quas propterea nominat initia & fontes mutationum & seditionum in civitatibus.

Quæ sunt circa has causas notandæ distinctiones?

Tres distinctiones ab Aristotele indicantur: quarum una est, quod causæ, propter quas formas Rerumpub. mutantur, aliæ possunt esse communes omnibus Rerumpub. formis, aliæ verò sunt peculiares.

Quæ est altera distinctio?

Formæ Rerumpub. mutantar, vel διὰ βίας καὶ μετὰ στάσεων, per vim & seditionem: vel δι' ἀπάτης καὶ ἀνδ στάσεως, per dolum & fraudem absque seditione.

Quæ est tertia distinctio?

Aristoteles infrà capite 7. etiam hanc ponit distinctio-

stinctionem: quòd formæ Rerumpub. mutantur, vel propter intestina & domestica mala, veluti sunt civium & magistratuum dissensiones, simultates & odia: vel propter externa mala, quæ vel ab hostibus apertè bello, vi, & armis inferuntur: vel à vicinis clàm & occultè sunt metuenda.

CAPUT III.

Explica ordine quindecim illas causas, quas anteà enumerasti?

PRima causa quæ seditionis occasionem præbet, est ὕβρις, contumelia, hoc est, contumeliosa civium & subditorum tractatio: quando nimirum ij, qui in magistratu sunt, privatos cives incipiunt contumelijs afficere, existimantes quidvis sibi adversus eos licere: hinc enim subditi irritantur, & cogitant de modis & rationibus, quibus nimiam licentiam & petulantiam suorum præfectorum coërceant: quemadmodum vulgò dicitur, ὕβρις τίκτει τιμωρίαν, contumelia excitat homines ad vindictam. Et Theognis scribit, Iniuria, & Magnesios perdidit & Colophonem.

Hinc Aristoteles annectit etiam alteram causam, nempè τὸ κέρδος seu τὴν πλεονεξίαν, quæstum seu avaritiam, quia una ex altera nascitur: quemadmodum Cicero in Rosciana oratione ait: ex avaritia erumpit audacia. Duplicem autem facit πλεονεξίαν:

νεξίαν: unam, circa privatas possessiones & facultates: alteram circa publica bona, quæ ad civitatem pertinent. De hac causa Cic. lib. 2. Offic. scribit: Nullum vitium teterius est, quam avaritia, præsertim in principibus & Rempublicam gubernantibus: habere enim quæstui Rempub. non modo turpè est, sed sceleratum etiam & nefarium. Itaq; quod Apollo Pythius oraculo edidit, Spartam nullá alia re nisi avaritiá esse perituram, id videtur non solùm Lacedæmonijs, sed etiam omnibus opulentis populis prædixisse.

Tertia causa est, ἡ τιμὴ, ἡ φιλοτιμία, honor, seu ambitio, id est, honorum cupiditas. De hac Cic. in 3. Offic. scribit: In liberis civitatibus regnandi cupiditate nihil teterius, nihil fœdius excogitari potest. Et lib. 1. Offic. maximè adducuntur plerique, ut eos Iustitiæ capiat oblivio, cum in cupiditatem honorum inciderint. Hæc autē duplici nomine causam præbet seditionibus: vel enim cives offenduntur, quod à publicis honoribus sunt exclusi: cùm tamen existiment se æquè dignos esse, quibus illi conferantur: vel invident alijs istos honores, quos existimant eis indignos esse.

Quarta causa est ὑπεροχὴ, id est, unius aut aliquorum eminentia: quando tales existimant se propter virtutis, aut aliarum rerum excellentiā & præstantiam, quâ cæteris omnibus antecellunt, non debere

pari

pari iure, & ijsdem legibus cum cæteris civibus viv.

Tales olim ad certum aliquod tempus è civitatibus relegabantur per Ostracismum: donec didicissent modestius de seipsis sentire. De qua relegatione suprà lib. 3. cap. 9. dictum fuit.

Quinta causa est, ὁ φόβος, metus. De quo Cicer. lib. 1. Offic. sic scribit: atque ille quidem iniuria, quæ nocendi causa de industria inseruntur, sæpè à metu proficiscuntur, cum is qui alteri nocere cogitur, timet, ne si id alteri fecerit, ipse aliquo afficiatur incommodo. Et in lib. 2. Offic. ad opes tuendas ac tenendas nihil alienius est quàm timeri: malus enim custos diuturnitatis est metus: atque hoc confirmat authoritate Ennij, qui dixit: quem metuunt, oderunt: quem quisque odit, perijsse expetit. Et paulò pòst inquit: Nulla vis imperij tanta est, quæ premente metu posit esse diuturna. Dupliciter autem metus causam seditionibus præbere solet. Primùm enim homines improbi & qui sibi conscij sunt suorum malefactorum, cum metuunt ne propter peccata & malas actiones cogantur pœnas dare, aut rationes suorum factorum reddere: turbas movent & seditiones excitant, quibus impediuntur ordinaria iudicia, violantur leges, introducitur omnium scelerum licentia, totus deniq; Reipublicæ status perturbatur: atque hac ratione existimant, se posse effugere suorum scelerum pœnas. Hoc metu, ait Cicero

Catilinam

Catilinam impulsum fuisse ad concitandam seditionem. Eodem metu impulsus Pericles, ne scilicet propter publicam pecuniam malè collocatam, in iudicium capitis vocaretur, movet bellum Peloponnesiacum, quo Athenæ perierunt. Deindè metus etiam dicitur causa seditionum, quando una pars sive unus ordo civium metuit, ne ab altera parte sive ordine opprimatur: veluti cum plebeij metuunt, ne à nobilibus & divitibus aliquâ iniuriâ afficiantur: itaq; malunt prævenire quàm præveniri, & eorum quos metuunt potentiam atque vires frangere, ne poßint illis nocere.

Sexta causa est, ἡ καταφρόνησις, *contemptus, quando ea pars civium, quæ potentior est in civitate, contemnit eam partem, quæ minus potens est: tunc facilè se adversus hanc solet erigere, ut omninò eam opprimat, quos enim contemnimus, ijs parere recusamus.*

Septima causa est, ἡ αὔξησις παρὰ τὸ ἀνάλογον, *incrementum alicuius ordinis civium in civitate adeò magnum, ut proportione non ampliùs respondeat cæteris civium ordinibus: neque videatur amplius esse pars seu membrum civitatis. Vnde Plato in lib. 4. de Republica hanc partium Reipub. compositionem comparat concentui & harmoniæ musicæ in qua si omnes voces æqualiter sunt temperatæ,*

ſuavis exiſtit melodia: ita etiam civitates & Reſpub. tum optimè ſe habent, ſi earum partes ſeu ordines proportione quadam correſpondent. Et Cic. in Catilinaria oratione oſtendit, in concordia trium ordinum, Senatorij, Equeſtris & Plebeij, ſalutem Reipub. Romanæ poſitam eſſe: quam concordiam quia Gracchus, Catilina & alij perturbarunt: ideò etiam totum ſtatum Reipub. mutarunt.

Octava cauſa eſt, ἡ εὐτέλεια, hoc eſt, vilitas, ſordida, atque abiecta vitæ conditio eorum, quibus adminiſtratio civitatis eſt commiſſa: qui videntur magis dedecori quàm ornamento eſſe Reipublicæ, ac propterea à ſubditis contemnuntur, tanquam non digni, quibus obedientia ſit præſtanda. Veluti cum in Magiſtratum eliguntur homines imperiti, ſtulti, nimium iuvenes, improbi, infamiá aliquâ laborantes: item homines avari, fœneratores, ebrioſi, helluones, caupones, aut ex ſordido quæſtu victum quærentes, & ſalſamentarij, cerdones, lanij, mercenarij, baiuli, & alij ſimiles, qui nullam authoritatem aut dignitatem ſecum ad magiſtratum gerendum adferunt. De hac re etiam Patricij conqueruntur apud Livium, Decade prima, quod etiam de infima plebe viliſsimi quique irrepſerint in magiſtratum. Hinc Imperator Auguſtus, ut eſt apud Suetonium, coactus eſt magiſtratum Romanum ab hac fece hominum purgare. Et Cicero in

Epiſtolis

Epistolis ad Atticum conqueritur, se mulionibus in senatu aßidere debere.

Nona causa est, ἡ ὀλιγωρία, Negligentia seu incuria: quando summi magistratus mandantur ijs, quibus salus Reipublicæ non magnæ curæ est: quiqúe præsentem statum eius non magnoperè amant, aut conservare & ad posteros transferre student: sed facilè eum mutari patiuntur. Quod fieri solet, quando in magistratum cooptantur etiam homines exteri & peregrini, item qui etiam alteri quoqúe civitati aut principi aliquo iuramento sunt obstricti: item qui nullos habent liberos, quos sperent aliquando posse illis succedere: hi enim & similes non admodum curant, qualem post se relinquant Rempub.

Decima causa vocatur ab Aristotele, τὸ παρὰ μικρὸν, id est, modicum seu parum. Quando parva initia futuræ mutationis, aut non animadvertuntur, aut contemnuntur: ex quibus paulatim progressu temporis maximæ mutationes interdum etiam ruinæ & interitus Rerumpub. solent consequi. Vndè etiam extat apud Græcos oraculum, μὴ παρορᾶν τὸ παρὰ μικρὸν, non negligenda esse parva initia, quibus paulatim fiunt magnæ accessiones. Rectè igitur Ovidius præcipit, principijs esse obsistendum. Επ διὰ τὸ παρὰ μικρόν.

Vndecima causa est, ut Aristoteles inquit, διὰ

Ἐταστασίασαν δὲ καὶ τὸ μὴ ὁμόφυλον. τὸ μὴ ὁμόφυλον, hoc eſt, *Quia cives non ſunt eiuſdem gentis & nationis: tunc enim ſæpè fieri ſolet, ut una natio alteram cogitet vel opprimere, vel omninò urbe expellere. Nam diverſarum nationum ut diverſa eſt lingua, ita etiam diverſi ſunt mores & diverſa ſtudia: inter tales autem facilè ſolent exiſtere diſsidia & offenſiones, quæ cauſam poſſunt præbere mutationum in Republica: quòd Ariſtoteles declarat octo exemplis.*

Στασιάζουσι δὲ ἐνίοτε αἱ πόλεις. *Duodecima cauſa eſt,* ὁ τόπος, καὶ ἡ χώρα τῆς πόλεως, *locus vel ſitus urbis: cùm videlicet à natura ita eſt comparatus, ut videatur non unam ſed duas civitates conſtituere: veluti cum dividitur magno aliquo flumine aut colle: quæ locorum diremptio interdum præbet occaſionem ſeditionibus: maximè cum utrinque potentes familiæ habitant, quæ ſimultatibus & factionibus inter ſe laborant.*

CAPUT IIII.

Quid in hoc capite agit Ariſtoteles?

CAput hoc eſt eiuſdem cum præcedente capite argumenti: commemorat enim tres poſtremas cauſas, propter quas interdum ſeditiones & mutationes Rerumpub. in civitatibus ſolent exiſtere. Eſt ergò decima tertia cauſa ἡ στάσις τῶν γνωρίμων, id eſt, diſſenſio eorum qui præcipui ſunt in civitate. Nam principum ſeu magiſtratuum diſſenſiones, to-

tam-

tam civitatem involvunt ac perturbant: eamq́; in diversas factiones & partes distrahunt. De qua re Cic. *in lib. 3. de leg. scribit: Magnum malum est, quando principes peccant, quia qualis mutatio eorum in principibus extiterit, eadem quoque soleat subsequi in populo: eò quòd permulti existunt principum imitatores.*

Quæ est differentia talium dissensionum?

Principum *virorum in* Repub. & *civitate dissensiones sunt duplices: quædam enim sunt civiles, in quibus utraq́; pars dißidentium, salutem & incolumitatem* Reipub. *sibi propositam habet: sed dißimili via & ratione eam quærit: quale dißidium* Cic. *lib. 1.* Offic. *dicit fuisse inter Scipionem Affricum & Q. Metellum: quam dissensionem dicit fuisse sine acerbitate: tale etiam vult fuisse dißidium inter* Cæsarem & Pompeium, *ut ex Ligariana oratione apparet, ubi extenuat utriusq́; factum, quòd arma contrà patriam sumpsissent. Quædam sunt hostiles, in quibus altera pars de salute, altera verò de interitu* Repub. *digladiatur, qualis fuit inter Ciceronem & Antonium.*

Quæ est decima quarta causa?

Decima *quarta causa est,* ἡ ἐξοχὴ καὶ εὐτυχία τινὸς μέρους τῆς πόλεως: Excellentia & *felix successio aliquorum civium, qui aut soli per se, aut com-* μέταβάλλουσι δὲ καὶ εἰς ὀλιγαρχίαν.

muniter simul cum alijs, magni alicuius beneficij Reipub. authores extiterunt: per quod potentia civitatis valdè fuit aucta: propter quod beneficium nolunt æquali amplius iure & loco cum cæteris civibus habere: sed volunt cæteris esse superiores: propter quam superbiam & arrogantiam incurrunt in aliorum offensionem & invidiam. Quæ ex re facilè existere solent inter cives turbæ & seditiones. Declaratur hæc causa etiam sex exemplis.

Κινοῦνται δ' αἱ πολιτεῖαι.

Quæ est postrema causa seditionum?

Postrema causa seditionum est, quando inter aliquos cives aut ordines civium, qui potentia & viribus sunt pares, exoritur quædam æmulatio: ita ut neuter velit alteri ultrò parere aut cedere: sed utrique volunt simul imperare. Ex hac æmulatione existit quædam contentio de dominatu & principatu, uter ordo debeat habere dominium & imperium in alterum: qua ex re facilè oriuntur seditiones & factiones, dum utriq; sibi aliquos ex civibus adiungunt, quorum operâ & auxilio sperant se posse superiores & potentiores evadere, & sibi in alios imperium acquirere. Monet autem Aristoteles ista præcipuè accidere in ijs Rebuspub. in quibus hi duo ordines, nempè nobilium seu divitum, & plebeiorum seu tenuiorum magnam habent potentiam. Non autem facilè movent seditionem, primùm ij, qui longè viribus

viribus sunt inferiores, propter periculum quod illis à potentioribus imminet: deindè ij qui sunt mediocres, hoc est, neque nimium divites vel pauperes, quia sunt plerunq; sua sorte contenti, & minùs laborant invidiâ. Tertiò ij, qui sunt viri boni, partim quia eorum sunt pauci: ita ut non facilè possint aliquid moliri: partim verò quia virtus suâ naturâ abhorret à motibus & seditionibus.

CAPUT V.

De Conversione Democratiæ.

Exposuisti hactenus generatim communes causas propter quas Respublicæ interdum commutantur: Expone jam etiam de singularũ formarum conversionibus, & primùm de Democratijs, quibus præcipuè modis mutantur?

TRibus modis: vel in Oligarchiam, vel in Tyrannidem, vel in extremam & pessimam Democratiam.

Quæ est præcipua causa, propter quam Democratiæ mutantur in Oligarchiam?

Præcipua causa est nimia licentia & improbitas tribunorum plebis, qui δημαγωγοὶ, quasi populi ductores dicebantur: Hi enim ut gratiam populi aucuparentur, & hac ratione authoritatem & potentiam suam in Repub. augerent ac confirmarent:

solebant ditiores & nobiliores cives apud plebem varijs calumnijs partim occultè & privatim, partim quoq; palàm in suis concionibus & alijs congressibus falsò traducere, & reliquis civibus exosos reddere: quasi insidiarentur eorum libertati & felicitati. Hi ergò metuentes, ne aliquando ab imperita multitudine populi incauti opprimerentur, aut eorum bona proscriberentur: existimarunt satius esse prævenire, quàm præveniri: conspirantione inter se facta, dominatum atq; imperium civitatis ad se pertraxerunt: atq; hoc modo ex Democratijs Oligarchias in civitatibus constituerunt. Hanc causam declarat Aristoteles quinq; exemplis. De hac Tribunorum plebis licentia & improbitate apud Romanos etiam Cicero varijs in locis, præsertim in lib. 3. de Legibus, conqueritur, eamq; dicit esse pestiferam Rebuspub. quippè quæ in seditione & ad seditionem sit nata: ideoq; laudat Syllam, quòd Tribunis suam potestatem ademerit.

Καὶ δὴ τῶν ἀρχαίων.

Quare Democratiæ olim mutatæ fuerunt in Tyrannides?

Huius rei Aristoteles tres indicat causas. Primùm enim hoc indè videtur factum esse: quia olim ij, qui erant δημαγωγοὶ, hoc est, tribuni plebis, simul quoq; erant στρατηγοὶ, duces belli, & præfecti militum, qui in præsidijs alebantur. Hi ergò videntes se publicâ potentiâ munitos esse: facilè potuerunt cæteris

civibus

civibus esse superiores, & dominium affectare.

Deindè hoc etiam indè videtur accidisse: quia olim Demagogis mandabantur summi magistratus: eò quòd populus illis multùm confidebat: quasi essent communis libertatis, contrà nobilium & divitum potentiam, propugnatores. Tertiò, quia cum olim non ita magnæ essent civitates, & constarent maiore ex parte ex agricolis: factum est, ut dum agricolæ extra civitatem in agris suis colendis essent occupati, neque multum solliciti, quo pacto civitatis negocia administrarentur: ut, inquam, unus aliquis ex Oligarchicis, totam gubernationem paulatim ad sese pertraheret. Cuius rei tria adfert exempla, unum Pisistrati, apud Athenienses: alterum Theagis, apud Megarenses: tertium Dionysij, apud Syracusanos.

Quando mutantur bonæ Democratiæ in malas?

Μεταβάλλουσι δὲ καὶ ἐκ τῆς πατρίας.

Quando præcipui magistratus solùm creantur per suffragia imperitæ multitudinis, nullâ habitâ ratione virtutis, prudentiæ, nobilitatis, authoritatis, dignitatis, census, & similium rerum, quæ in idoneo magistratu solent requiri. Hac enim ratione facile per largitiones possunt homines ambitiosi suffragia emere, & sic ad istos honores pervenire.

minatum, tanquam intollerabile iugum, excutere: & Oligarchiam illam in aliam formam Reipublicæ convertere.

Quando per seditiones mutantur Oligarchiæ?

Γίγνονται δὲ μεταβολαί.

Duobus modis. Primùm, quando seditiones excitantur inter ipsos, penes quos est gubernatio & administratio Reipub. Deindè, quando ab alijs qui non sunt in magistratu, moventur seditiones adversus ipsos Oligarchicos.

Quando excitantur seditiones inter ipsos Oligarchicos?

Καταλύονται δὲ καὶ ὅταν ἐν τῇ.

Propter varias causas, ex quibus Aristoteles solùm quatuor recenset, & exemplis illustrat: quarum prima est, profusio, Quando aliqui ex Oligarchicis, qui in magistratu sunt, suas opes & facultates per profusionem & luxuriam inutiliter consumpserunt, & hoc modo ad inopiam atq; egestatem sunt redacti: posteà verò convertunt se ad rapinas aliorum bonorum, tam privatorum civium, quàm publici ærarij: quæ ut commodiùs possint invadere & diripere, excitant in civitate turbas atq; seditiones. Huius rei Aristoteles adfert quatuor exempla.

Altera causa est Ambitio: Quando aliqui ex Oligarchicis soli volunt summos & maiores magistratus administrare: reliquos verò inferiores & minores magistratus concedunt suis

collegis:

collegis: qua ex re magnam sibi pariunt apud hos invidiam.

Γίγνεται ἡ μεταβολή. *Tertia causa est, ἡ ἀπιστία, diffidentia: Quando ij, qui in magistratu sunt constituti, sibi mutuò diffidunt: ac propterea se quibusdam præsidijs munire incipiunt adversus vim & potentiam eorũ, quos habent suspectos.*

Γίγνονται δὲ στάσεις. *Quarta causa est, ἡ ὕβρις: Quando aliqui ex Oligarchicis propter contumeliam & ignominiam, quâ se à suis collegis affectos esse existimant, cogitant quo pacto poßint eos magistratu iterum removere: & hac ratione illatam contumeliam iterum vindicare.*

Πολλαὶ δὲ καὶ διὰ τὸ ἄγαν.

Quando excitantur seditiones contra Oligarchicos, ab ijs, qui non sunt in magistratu?

Huius res tres causæ ab Aristotele indicantur. Prima causa est ἡ ἀδικία, iniuria: de qua ab initio capitis dictum est.

Altera causa est paucitas eorum, qui adhibentur ad gubernationem: quibus reliqui, qui æquè sunt vel nobiles, vel divites, invident istam dignitatem: existimantes se æquè dignos esse istis honoribus: ideoqúe blanditijs suis asciscunt sibi alios vel ex suo ordine, vel ex populo, quorum operâ adiuti sperant se commotâ seditione, facilè posse paucos illos opprimere, & gubernationem ad se pertrahere.

Tertia

Tertia causa est, Quando ipsi Oligarchici, qui in magistratu sunt constituti, suum dominatum nimium intendunt, & subditis suis non secus dominarï volunt, ac si essent eorum servi. Talem autem dominatum, quia subditi ægrè ferunt: ideò modos & rationes excogitant, quibus possint eum excutere, & se iterum in libertatem vindicare.

Habetne præterea aliam aliquam causam propter quàm interdum Oligarchiæ mutantur?

Γίγνονται δὲ καὶ ἀπὸ Συμπτώματος.

Aristoteles ait interdum etiam Oligarchias mutari in aliam Reipublicæ formam, ἐκ τοῦ Συμπτώματος, *id est, ex casu aliquo & eventu fortuito. Cuius rei tale adfert exemplum, veluti si initio constitutæ Reipub. adeò magnus fuit constitutus census ijs qui in magistratum, & ad publicos honores erant admittendi: ut admodum pauci essent, qui tantas opes haberent: ideò etiam pauci erant, quibus gubernatio Reipublicæ poterat secundum leges committi. Si verò posteà progressu temporis paulatim plures extiterunt, quorum opes & facultates fuerunt auctæ, ut possent illum censum legibus præfinitum habere: certè etiam tales efficiebantur capaces publicorum honorum: atqúe hoc pacto paucorum dominatus transibat ad plures: & sic ex Oligarchia efficiebatur quædam quasi* πολυαρχία, *seu*

πολιτεία,

πολιτεία, *in qua gubernatio non est amplius penes paucos, sed penes plures.*

CAPUT VII.

De Conversione Aristocratiæ.

Quæ sunt causæ propter quas Aristocratiæ interdum mutantur?

Variæ sunt causæ propter quas Aristocratiæ mutantur: quarum tamen præcipuè sunt tres: ἡ στάσις, *seditio:* ἡ τοῦ δικαίου παρέκβασις, *iusti transgreßio: &* ὀλιγωρία, *incuria & negligentia.*

Ἐν δὲ ταῖς ἀριστοκρατίαις.

Quomodo excitantur seditiones in Aristocratia?

Primùm, Quando pauci admittuntur ad honores, & publicorum negociorum administrationem: cum tamen plures in civitate reperiri poßint, qui propter virtutem, authoritatem, & industriam, æquè digni essent talibus honoribus atq; officijs.

Deindè, Quando aliqui magni & præstantes viri in civitate, ab ijs qui in dignitatibus sunt constituti, non in eo honore, & existimatione habentur, quemadmodum ipsorum vitæ conditio videtur postulare.

Tertiò, Quando in civitate pauci reperiuntur cives,

cives, qui mediocres habent facultates: sed plerique aut sunt suprà modum divites, aut extreme pauperes: nam inter tales facilè solent exoriri dissensiones & seditiones.

Quartò, Quando in civitate existit unus aliquis, qui maiore potentia & authoritate est præditus, quā cæteri: ac proptereà cogitat, quo pacto solus possit imperium obtinere, & fieri monarcha: quemadmodum olim apud Lacedæmonios fecit quidam Dux Pausanias: & apud Romanos. C. Iulius Cæsar.

Quæ est al[illegible]a principalis causa muta[illegible] Aristocratiæ?

Ἁ[illegible]ονται ἢ μάλιστα αἱ τε πολιτεῖαι.

Ἡ παρέκ[illegible] δικαίου, *transgressio seu violatio iuris.*

Quot modis fit digressio à Jure?

Duobus. Primus est, quando discessio seu digressio fit ab eo iure, quo Aristocratia tanquam præcipuo fundamento nititur: nempè à virtute: quæ est, ut suprà nominavit, ὅρος, terminus & scopus, qui in Aristocatia præcipuè spectandus est in eligendis magistratibus, in tribuendis honoribus, in ferendis legibus, in dicendis sententijs, & faciendis statutis.

Quis est alter modus τῆς παρεκβάσεως τοῦ δικαίου?

Ἔτι δὲ διὰ τὸ πάσας τάς.

Alter modus transgressionis & violationis iuris in

in Aristocratia est, quando οἱ γνώριμοι, h.e. præcipui in civitate incipiunt esse avari & rapaces in attrahendis tam publicis, quàm privatorum civium bonis: aut quando suâ authoritate & potentiâ, quàm à Repub. habent, abutuntur contrà subditos: existimantes sibi quidvis licere pro arbitrio agere. Nam propter hanc πλεονεξίαν & petulantiam incurrunt in reliquorum odium & invidiam: undè facilè seditiones & mutationes Rerumpublicarum possunt existere.

OBSERVATIO.

Ista παρέκβασις τοῦ δικαίου [illegible] que communis causa mutationis omnium [illegible]. Quæ tunc præcipuè mutari solent, quando ab eorum iure, quo tanquam fundamento nituntur, fit digressio. Veluti cum in Democratia violatur LIBERTAS populi: cum in Oligarchia nō habetur ratio NOBILITATIS aut DIVITIARUM paucorum. Imò ipsæ quoq; πολιτεῖαι, specialiter sic nominatæ, mutantur: quando isti termini, nempè Virtus, Nobilitas, Libertas, & Divitiæ, non sunt æquabiliter inter se mixti: sed unius magis, quàm cæterorum habetur ratio. Tunc enim in eam quoq; formam paulatim degenerant, ad quàm magis inclinant. Vndè quoq; accidit, ut interdum ex πολιτεία fiat aut Oligarchia, aut Democratia, aut alia aliqua forma Reipub.

Quæ

Quæ est tertia principalis causa mutationis in Aristocratia?

Μάλιστα δὲ λανθάνουσιν.

Tertia causa mutationis Aristocratiæ nominatur ab Aristotele τὸ παρὰ μικρὸν. & suprà in 3. cap. διὰ τὸ παρὰ μικρὸν, hoc est, quando parva initia mutationum contemnuntur & negliguntur, quasi non sint magni momenti: ea enim nisi tempestivè corrigantur & prohibeantur, possunt progressu temporis magnā secum adferre mutationem & ruinam Reipub.

CAPUT VIII.

Exposuisti hactenus de causis mutationis & interitus Rerumpublicarum, περὶ τῆς μεταβολῆς καὶ φθορᾶς τῶν πολιτειῶν. Expone deinceps quoq; περὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, id est, de causis per quas possint Respub. in suo statu conservari?

D*E hac re Aristoteles deinceps usque ad XII. varia tradit præcepta: ex quibus quædam generatim pertinent ad omnes Respub. ut in VIII. & IX. cap. quædam verò spaciatim pertinent ad Tyrannidem, ut in X. cap. quædam deniq; ad Regiam gubernationem, ut in XI. cap.*

Recita igitur communia præcepta φυλακτικὰ τῶν πολιτειῶν?

Primùm Præceptum. Nemini concedendum est, ut posit quamcunq; legem etiam minima re, impunè

violare. Ratio praecepti, Quia ista impuritas imminuit & labefactat authoritatem & vim non solùm unius, verùm etiam omnium reliquarum legum, apud imperitos homines.

II. Praeceptum. Non temerè fidendum est ijs, qui callidis suis consilijs & adulationibus, conantur multitudinem imperitam decipere, & hac ratione aliquid in Repub. mutare.

Ἔτι δ᾽ ὁ- ρᾶν, ὅτι ἔ- νιαι μένου- σιν.

III. Praeceptum. Ad conservandum statum Reipublicae utile est, si ij qui in magistratu sunt constituti, rectè se gerunt, non solùm ergà subditos suos: verùm etiam ergà suos collegas: qui unà cùm illis Rempub. administrant. Ergà subditos quidem, si nullá eos afficiunt iniuriá: si eos, quos vident esse honestatis amantes, nullâ afficiunt ignominiâ: si interdum aliquos ex illis sibi asciscunt: quasi etiam eorum consilio & opera cupiant in aliquibus publicis negocijs uti: si eos non impediunt in ijs rebus & actionibus, ex quibus lucrum aliquid, aut victum quotidianum quaerere solent. Ergà collegas verò suos, si δημοτικῶς, populariter, hoc est, humaniter se mutuò tractent: si aequalitatem inter se servant: quae ad concordiam fovendam plurimùm valet.

IIII. Praeceptum. Non facilè concedendum est, ut unus vel pauci aliqui summos magistratus diu administrent: sed ut eiusmodi magistratus plerun-

plerunque sint tantùm semestres: sic enim fiet, ut tales magistratus paulatim possint pertingere ad omnes: & hac ratione præcidetur illis occasio, ne possint aliquam in Repub. affectare δυναστείαν ἢ τυραννίδα.

V. Præceptum. Ad tollendam securitatem ex animis civium, & excitandam maiorem vigilantiam & diligentiam in custodienda urbe: utile est civibus interdum metum aliquem incutere de periculo, quod Reipublicæ imminet, vel à vicinis, vel à remotis hostibus. Σώζονται δ' αἱ πολιτεῖαι.

VI. Præceptum. Legibus præcavendæ sunt dissensiones & contentiones principum & magnorum virorum in Repub. ne exoriantur: aut si exortæ fuerint, opera danda est ut citò componantur: ne ulteriùs serpant in reliquam multitudinem.

VII. Præceptum. Ad conservandam Reipub. præsentem formam, utile est certis annis aut lustris, civium bona & facultates censere: ut indè cognosci possit, partim quatenus census singulorum civium, pro temporum ratione & conditione, sint vel augendi vel minuendi: partim etiam quinam ex civibus possint publicorum honorum in Repub. esse capaces, vel non capaces: partim deniq; quantæ & quibus opibus & facultatibus civitas instructa sit ad bellicas necessitates. Πρὸς δὲ τὴν διὰ τὰ τιμήματα.

VIII. Præceptum. Nemini in civitate statim magni honores & magistratus sunt concedendi: sed si quis illis dignus videatur, permittendum ei est, ut gradatim possit ad illos accedere. Ratio, Quia honores, iuxtà vulgatum dictum, mutant mores, & animos hominum. Præterea non omnes possunt secundam fortunam moderatè ferre: quæ plerunq; reddit homines insolentes, superbos, & aliorum contemptores. Quod si verò per errorem aut fortunæ favorem alicui contigit, ad summos honores, quibus tamen indignus est, pervenisse: tùm ad præcavendas seditiones non subitò de summo isto gradu est deijciendus: sed paulatim iterum istis honoribus est privandus. Quæ autem de honoribus dicta sunt, etiam de potentia sunt intelligenda: ne alicui nimis magna potentia in civitate concedatur: ne per eam possit affectare dominatum aut Tyrannidem.

Ἐπεὶ δὲ καὶ διὰ τοὺς ἰδίους βίους. *IX. Præceptum. Ad conservandam Reipub. formam, utile quoq; est constituere aliquem magistratum, tanquam censorem, qui observet utrum omnes qui in civitate sunt, vitam, mores, & actiones suas instituant, ut sint conformes & congruentes ad scopum & institutum eius Reipub. in qua vivunt.*

X. Præceptum. Cùm tres sint præcipui ordines civium in civitatibus, unus Optimatum, alter Nobilium & Divitum, tertius Plebeiorum: cavendum est, ne unus aliquis ordo nimium crescat, &

poten-

potens evadat: adeò ut facilè poßit reliquos ordines opprimere.

XI. Præceptum. Cavendum eſt, ne iJ qui Rempublicam adminiſtrant, & in magiſtratu ſunt conſtituti, videantur indè velle quæſtum facere, & privata ſua commoda augere. Huius Præcepti etiam Cic. lib. 2. Offic. meminit, & rationem ſubijcit, inquiens: Habere enim quæſtui Rempub. non modò turpè eſt, ſed ſceleratum etiam & nefarium.

XII. Præceptum, pertinet peculiariter ad Democratiam. In Democratia iJ qui habent imperium, nempè plebeij & pauperes, cauvere debent, ne divitum & nobilium bona, vel palàm, vel occultè invadant: aut alijs rationibus imminuere ſtudeant imponendo illis publica opera, ſuis ſumptibus efficienda: aut alijs oneribus eos gravando: eiuſmodi fuerunt olim præfecturæ ludorum, ſpectaculorum, epularum & ſimilium rerum. Δεῖ δὲ ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις.

XIII. Præceptum pertinet propriè ad Oligarchiam: eſtq́; quadripartitum. I. In Oligarchia etiam populo aliqui magiſtratus ſunt concedendi, ex quibus poßit habere aliquod lucellum. II. Maior pœna irroganda eſt diviti, ſi pauperem iniuriá affecit, quàm pauperi, ſi divitem offendit. III. Hæreditates non ex teſtamento vel donatione: ſed iure agnationis vel cognationis, hoc eſt, ab inteſtato ſunt concedendæ. IIII. Non concedendum eſt, ut quiſ-

quàm plures hæreditates præter unam adeat.

Συμφέρει δὲ ἐν δημοκρατίᾳ.

XIIII. Præceptum pertinet communiter ad Democratiam & Oligarchiam. Qui non sunt capaces publicorum honorum & magistratuum: hi ut æquiore animo reliquorum imperium ferant, in aliis rebus aut æquali loco & iure cum illis haberi debent aut si necessarium videatur, prærogativa aliqua illis est concedenda: ij autem magistratus, penes quos est summa Reipub. potestas, solùm committendi sunt iis qui sunt principales Reipub. partes.

CAPUT IX.

XV. Præceptum. In eligendo summo magistratu tria sunt spectanda. Primùm, Amor ergà eam Reipub. formam, quæ ei est committenda. Hic enim facit, ut omnes labores & molestiæ, quas Reipublicæ gratiâ sustinere debet, ei sint leviores. Deindè, facultates gubernandi, & administrandi Reipublicæ negocia. Tertiò, virtus & iustitia.

Sed quid faciendum est, si ista tria non omnia simul in aliquo reperiuntur?

Respiciendum est præcipuè ad illud, quod ei maximè necessarium est in eo magistratu: qui ei committendus est. Exempli gratia, In Imperatore belli requiritur præcipuè scientia rei militaris: in Iudice, iusticia: in Senatore, prudentia: in Quæstore, fidelitas. & sic de cæteris.

XVI.

XVI. Præceptum. Ad conservandum statum Reipub. diligentissima cura adhibenda est, ut leges sartæ tectæ conserventur & custodiantur: siquidem in iis salus & incolumitas totius civitatis, omniumq; civium consistit. Sicut etiam Aristoteles in 1. lib. Rhetor. scribit, ἡ σωτηρία τῆς πόλεως ἐν τοῖς νόμοις ἐστι. Et Cic. lib. 2. de leg. Ad salutem civium, civitatumq; incolumitatem, vitamq; hominum & quietam, & beatam, conditæ sunt leges. Ἁπλῶς δὴ ὅσα ἐν τοῖς νόμοις.

XVII. Præceptum. Opera danda est, ne ordo civium in civitate sit potentior, & summam habeat authoritatem, qui maximè est amans præsentis status civitatis: & salvam cupit esse Rempub.

XVIII. Præceptum. Opera danda est, ut omnes leges, omniaq; instituta Reipub. referantur ad mediocritatem: excessum autem fugiant. Nam omnes leges quæ mediocritatis terminos transgrediuntur, sunt vitiosæ: sicut etiam videre licet in vitiosis Rerumpub. formis. παρὰ πάντα δ' ταῦτα δεῖ μή.

XIX. Præceptum. Officium boni legumlatoris & politici est, non ignorare, μὴ ἀγνοεῖν, quæ leges & qualia instituta cuilibet formæ Reipub. conveniant: quia sunt quædam quæ videntur esse δημοτικὰ καὶ ὀλιγαρχικά, id est, convenire Democratiæ aut Oligarchiæ: quæ tamen magis eas evertunt & corrumpunt. Cuiusmodi sunt ea, quibus Demagogi conantur populi anthoritatem, & libertatem extolle-

re in Democratia. Qualis etiam erat ista formula iuramenti Oligarchici: Ergà populum malè animatus ero, & quicquid mali potero, adversus eum excogitabo.

XX. Præceptum. Ad præcavendas seditiones in Democratia leges eò dirigendæ sunt: ut etiam nobilium & divitum ratio habita esse videatur. Consimiliter in Oligarchia non tantùm nobilium & divitum, verùm etiam populi & pauperum habenda est ratio. Sic enim utraq; pars minus poterit offendi: & faciliùs feret alterius imperium.

Μέγιστον δὲ πάντων τῶν εἰρημένων.

XXI. Præceptum. Ad conservationem Rerumpublicarum maximum momentum adfert, si futuri cives statim à primis annis accommodatè ad formam Reipublicæ instituantur: ut nimirum doceantur quo pacto debeant, vitam, mores, & actiones suas accommodare legibus atqúe institutis suæ Reipub. in qua vivunt.

XXII. Præceptum. Est autem παιδεύεσθαι πρὸς τὴν πολιτείαν *nihil aliud, quàm assuefieri ad ea, per quæ forma cuiusq; Reipub. possit rectè administrari: & quàm diutissimè in suo statu salva permanere.*

XXIII. Præceptum. Vitiosa itaq; educatio est in Oligarchijs, quando solùm pauperum liberi educantur ad labores: nobilium verò & divitum liberi educantur in delicijs & voluptatibus. Consimiliter quoqúe vitiosa est educatio in Democratijs, quando

quando cuilibet permittitur vivere pro arbitrio: quasi libertas nihil aliud sit, quàm licentia vivendi pro arbitrio. Vivere autem secundum leges, sit quaedam servitus.

CAPUT X.

Quid deinceps agit Aristoteles?

DE Monarchijs, earumq́; conservatione & interitu: περὶ τῆς σωτηρίας, καὶ φθορᾶς τῶν Μοναρχιῶν.

Quot sunt species Monarchiae?

Duae: ἡ Βασιλεία, *Regnum, sive Regia gubernatio:* & ἡ Τυραννὶς, *Tyrannicum imperium Ex quibus* ἡ βασιλεία. *similis est Aristocratiae:* τυραννὶς *verò similis est deterrimae Oligarchiae: de quibus omnibus suprà dictum fuit.*

Quomodo differunt hae duae species τῶν Μοναρχιῶν?

Ὑπάρχει δὲ ἡ γένεσις εὐθὺς.

Varijs modis hae duae Monarchiae differunt: ex quibus praecipuè haec sex discrimina sunt notanda. Primùm enim differunt, ut Aristoteles ait, τῇ γενέσει, *ortu seu origine, hoc est, causa efficiente, ut Dialectici loquuntur. Nam Reges olim per haereditariam successionem, vel per legitimam electionem à subditis volentibus in demortuorum locum substituebantur. Tyranni autem ut plurimùm vel per vim apertè, vel per insidias & dolum clàm, invitis subditis, seipsos ad imperium intrudere solent.*

Deindè differunt causa materiali. Nam Reges olim eligebantur ἐκ τῶν ἐπιεικῶν, ex viris bonis, propter ὑπεροχὴν, excellentiam virtutis, aut rerum ex virtute gestarum: item generis seu familiæ: item magni alicuius beneficij toti Reipub. præstiti. Tyranni autem ut plurimum extiterunt ἐκ τῶν πονηρῶν, ex malis & improbis hominibus: veluti in Democratia ex seditiosis Demagogis & Tribunis plebis: in Regno ex malis Regibus: qui descendentes à suorum antecessorum vestigijs, pro sua libidine conantur subditis imperare. Præterea Reges imperant volentibus à quibus ultrò fuerunt electi: Tyranni autem invitis, à quibus violenter fuerunt oppressi.

Tertiò differunt causa formali. Nam Reges imperant secundum leges: quibus etiam seipsos subiectos esse fatentur. Tyranni pro libidine sua & proprio arbitrio, spretis legibus omnia administrant.

Quartò differunt causa finali. Reges omnia referunt ad publicam honestatem, & subditorum suorum utilitatem atq; salutem. Tyranni autem suam solum quærunt voluptatem & utilitatem.

Quintò differunt τῇ φυλακῇ, custodia, hoc est, causa conservante. Nam Reges custodiuntur, & muniti sunt præsidio suorum subditorum: qui ex amore, quo Regem suum prosequuntur, ultrò parati sunt eum contrà externam vim defendere. Tyranni autem externis utuntur præsidijs contrà subdi-

tos,

tos, quibus non audent fidere, scientes se illis propter metum & crudelitatem esse exosos.

Sextò differunt adiunctis. Nam Regia gubernatio habet plurima in se commoda, quæ communiter & ad Regem & ad subditos pertinent. Tyrannicum autem imperium plurimis malis est refertum: quorum tamen maior pars in ipsos subditos redundat.

Quibus de causis etiam interdum Monarchiæ mutantur & intereunt?

Καθάπερ ἐν χεδὸν ἐλέχθη.

Duplices sunt causæ, propter quas etiam Monarchiæ interdum in alias formas Rerumpub. mutantur: quædam enim communiter pertinent ad utramq; speciem: quædam vero sunt peculiares & propriæ singularum specierum.

Quæ sunt communes causæ τῆς μεταβολῆς καὶ φθορᾶς τῶν Μοναρχιῶν?

Quatuor. Prima est ἡ ἀδικία, iniustitia, seu iniuria. Ea autem infertur vel bonis & facultatibus subditorum: quando Monarchæ illa per fas & nefas ad se attrahere conantur. Vel infertur famæ & existimationi subditorum: quod fit vel verbis contumeliosis & iniuriosis: & nominatur ὕβρις, contumelia: vel plagis & verberibus ignominiosis: & vocatur αἰκία, vel αἰκισμὸς, id est, iniuriosa corporis pulsatio. Hanc primam causam Aristoteles pluribus exemplis declarat: quibus

ostendit

ostendit, propter eiusmodi iniurias & contumelias, multos Monarchas aut imperio suo spoliatos, aut omninò è medio sublatos fuisse.

Ὁμοίως δὲ καὶ διὰ φόβον.

Quæ est altera causa?

Altera causa mutationis & eversionis Monarchiarum est ὁ φόβος, metus subditorum. Quemadmodum enim amor & benevolentia subditorum ergà suum magistratum, est firmissimum præsidium diuturni imperij: ita odium & metus subditorum erga suum principem, est certissimum indicium interitus imperij. Nam ut Cic. lib. 2. Offic. ait. Quem metuunt, oderunt: quem quisq; odit, perijsse expetit. Et lib. 1. Offic. Nulla vis imperij tanta est, quæ premente metu possit esse diuturna.

...ι δὲ διὰ ...καταφρό...σιν.

Quæ est tertia causa?

Tertia causa, propter quam Monarchiæ interdum fuerunt mutatæ aut sublatæ, est ἡ καταφρόνησις, contemptus: quando Monarchæ à suis subditis contemnuntur vel propter ignobilitatem, vel animi aut corporis vitia & deformitatem, vel vitæ turpitudinem, vel nimiam familiaritatem & facilitatem ergà suos subditos, vel impotentiam & debilitatem virium ad subditorum defensionem. Declaratur hæc causa quinque exemplis eorum Regum, qui propter talem contemptum suis regnis fuerunt exuti.

Quæ

Quæ est quarta causa?

Quarta causa est ἡ φιλοτιμία, ἡ φιλοδοξία, honoris, laudis, & gloriæ cupiditas: ad quam etiam consequitur ἡ φιλοκέρδεια, lucri cupiditas. Multi enim, ut ex interfectione alicuius Monarchæ vel magnum aliquod præmium reportarent: vel laudem & gloriam nomenq́; celebre apud posteritatem consequerentur, impulsi fuerunt, ut Monarchas vel clàm per insidias, vel apertè per vim è medio tollerent. Et certum est, honestum habitum fuisse, Tyrannum necare: ut est apud Cic. lib. 3. Offic. Vndè etiam olim Tyrannicidis magni honores, magnaq́; præmia fuerunt proposita.

Τῶν δὲ διὰ φιλοτιμίαν ἐπιτιθεμένων.

Quæ sunt causæ speciales mutationis & interitus Tyrannici imperij?

Duæ sunt præcipuæ. Odium & Contemptus: quibus etiam Aristoteles tertiam causam adijcit, nempè Iram: sed eam consequi ex odio. Sunt autem Tyranni in odio, propterea quòd volunt à subditis suis metui: ex metu autem existit odium eius, quem metuimus: quemadmodum paulò antè dictum fuit. Contemnitur verò à subditis, propter vitam luxuriosam & flagitiosam. Mutantur etiam interdum Tyrannides propter easdem causas, propter quas Oligarchiæ & vitiosæ Democratiæ solent mutari, quia magnam habent cum Tyrannide similitudinem.

Δύο δὲ οὐσῶν αἰτιῶν δι᾽ ἃς.

Quot

Quot modis Tyrannides mutantur, aut evertuntur?

Duobus: unus est internus: quando inter eos ipsos, penes quos est Tyrannici imperij administratio, existit aliqua offensio & dissensio. Alter modus est externus: quando potentior aliquis Rex vel Princeps, aut potens aliqua & vicina Respub. quæ Tyrannidi est inimica & contraria, se ei opponit, & eam delere conatur.

Βασιλεία δ' ὑπὸ μὲν τῶν.

Quibus de causis mutantur vel evertuntur Regna?

Pro huius quæstionis declaratione, Aristoteles duas ponit distinctiones. Quarum prima hæc est: Regna sunt duplicia: quædam enim sunt Libera, quæ per liberam electionem & suffragia subditorum ad aliquem deferuntur. Quædam verò sunt hæreditaria, quæ per successionem iure hæreditario à regum filijs, & posteris occupantur.

Altera distinctio. Regnorum mutationes fiunt vel à causis internis, vel à causis externis.

Responde jam secundum has distinctiones ad propositam quæstionem de Regnorum mutatione?

Regna quæ per liberam electionem sunt constituta, non facilè ab externis causis mutantur: quia rarò habent externos hostes, qui cupiant se illis opponere:

ponere: idq; propter tres causas. Primùm, quia eorum Reges amantur & defenduntur à suis subditis, à quibus fuerunt ultrò electi. Deindè, quia moderatè se gerunt in sua gubernatione, neque facilè vicinis regibus, aut civitatibus occasionem præbent alicuius offensionis aut inimicitiæ. Tertiò, quia operam dant, ut armis & alijs munitionibus ac pecuniá ita sint instructi: ut necessario tempore facilè poßint bellum aliquod sustinere, & externis hostibus resistere.

Quæ sunt autem causæ internæ, propter quas interdum etiam talia regna mutantur?

Duæ præcipuè. Prima est, quando ij, qui regni sunt participes, inter se dißident: Altera, quando ipsi reges incipiunt more Tyrannorum suis subditis imperare: & spretis legibus omnibus pro libidine & propria voluntate administrare: tunc enim eorum Regnum convertitur in Tyrannidem.

Sed quibus de causis Regna hæreditaria solent interdum mutari aut interire?

Ἐν δὲ ταῖς κατὰ γένος βασιλείαις.

Propter duas causas modò allatas, etiam accedunt aliæ duæ causæ propter quas eiusmodi Regna mutantur: quarum prima est ἡ καταφρόνησις, contemptus: quando videlicet Regum filij & posteri degenerant à virtute & moribus suorum maiorum: tunc subditi incipiunt eos contemnere,

tanquam

tanquam inutiles ad imperium, & indignos quibus parêre debeant. Altera causa est ἡ ὕβρις, contumelia: quando eiusmodi reges incipiunt more Tyrannorum ὑβρίζειν, id est, contumeliosè suos subditos tractare: & tamen non habent tantam potentiam, quâ possint absque subditorum auxilio seipsos tueri & defendere.

CAPUT XI.

Qua præcipuè re Regna conservantur in suo statu?

M*Oderatione Regiæ potentiæ, hoc est, Regi non nimia concedatur potentia, quia possit insolens & iniuriosus adversus subditos esse. Sic enim minori laborabit apud eos invidia: cum videatur aliqua ex parte illis esse æqualis. Declaratur hæc ratio duobus exemplis, nempè Regni Molossorum, & Regni Lacedæmoniorum, quæ diutissimè durarunt: tantùm propter eam causam, quòd Regnum potestas fuit certis legibus, tanquam limitibus circumscripta & definita.*

Quomodo conservantur Tyrannides?

Αἱ δὲ τυραννίδες σώζονται.

Duo sunt modi, sibique contrarij, per quos Tyrannides conservantur. Vnus est Tyrannorum proprius, barbarus, durus, & crudelis: alter est aliquo modo humanior & mitior, sed Sophisticus & simulatus.

latus. Vel ut Cicero lib. 3. de Legibus scribit: unus modus habet ius violentum & superbum: alter habet ius temperatum. Et ut Plutarchus in Lycurgo: unus modus habet ἐπίτασιν τυραννίδος, *intensionem, & quasi exasperationem Tyrannicæ dominationis: alter habet* ἄνεσιν, *relaxationem, & quandam moderationem Tyrannidis.*

Quotuplicia tradit Aristoteles præcepta de primo modo?

Duplicia: quædam enim sunt admodum dura, & crudelitatis plena, velut Aristoteles vocat, τυραννικὰ, περσικὰ, καὶ βάρβαρα: *quædam verò sunt mitiora & leniora, velut Aristoteles ait,* βασιλικώτερα, *magis Regia.*

Quæ sunt præcepta primi generis?

Novem: Primùm est, Viros virtute & rebus gestis præstantes deprimere: eorumq; authoritatem & dignitatem imminuere.

Alterum, Eos qui adeò generoso & magno animo præditi sunt, ut Tyrannus adulari aut servire neq; velint neq; possint, è medio tollere.

Tertium, Non concedere civibus συσσίτια, *id est, publica convivia, neqúe collegia, tribus, aut sodalitates.*

Quartum, Prohibere publicas Scholas & re-

ctum disciplinam, educationem, & institutionem iuventutis.

Quintum, Cavere ne permittatur aliquid civibus, undè poßint vel altiorem animum sumere, vel inter se conspirare.

Sextum, Prohibere ne Cives inter se eiusmodi noticiam, amicitiam & familiaritatem contrahant, per quæ poßint sibi mutuò fidere.

Septimum, Cives inter se ignotos reddere.

Octavum, Operam dare, ne peregrini in urbe lateant: sed semper versentur in urbis propatulo, & quasi pro foribus, & in conspectu Tyranni: ne poßint clàm civibus aliquid contrà Tyrannum moliri.

Nonum, Assuefacere subditos, ut se servos esse cogitent: & propterea humiliter de seipsis sentiant.

Καὶ τὸ μὴ λανθάνειν πειρᾶσθ.

Quæ sunt præcepta mitiora & magis moderata, conservandæ Tyrannidis?

Aristoteles octo tradit præcepta, quæ aliquanto sunt humaniora, quàm illa priora. Quorum primum est. Habere exploratores & iudices, seu delatores omnium eorum, quæ cives inter se loquuntur & agunt: ne poßint clandestina consilia inire, aut aliquid machinari adversus Tyrannum.

Alterum, Discordias & lites serere inter cives: & sic cives cum civibus, nobiles cum plebeijs, pauperes cum

cum divitibus, & hos cum illis committere: sic enim fiet, ut non facilè poßint inter se adversus Tyrannum conspirare.

Tertium, Subditorum opes & facultates paulatim imminuerere & attenuare: ne ex opum affluentia vel reddantur insolentes & contumaces: vel habeant ocium & occasionem movendarum turbarum & seditionum. Duobus autem præcipuè modis solent Tyranni subditorum opes imminuere. Primùm, quando illis iniunguntur publica opera proprijs suis sumptibus & laboribus perficienda. Deindè, quando illis imponuntur magna tributa & vectigalia, aut crebræ exactiones & contributiones ad gerendum bellum, aut ad alias munitiones civitatis extruendas.

Quartum, πολεμοποιεῖν, id est, bella movere adversus vicinos, aut subditis metum belli incutere: ut subditi non habeant ocium moliendi rer novas contrà Tyrannum sed potiùs ad eum tanquam ducem & protectorem confugiant.

Quintum, Non nimium amicis confidere. Quia Tyrannorum amici raro sunt viri boni: ideoqúe magis ab illis sibi cavere debent, quàm apertis hostibus.

Sextum, Vxoribus suis & servis summam licentiam permittere: sic enim minus cogentur sibi ab illis metuere.

Septimum, Gaudere adulatoribus & hominibus improbis: quorum illi non facilè volent Tyrannum offendere: siquidem omnia ad gratiam eius retinendam loquuntur & agunt: hi verò ad quævis facinora perpetranda sunt parati.

Octavum, Amicos sibi asciscere homines abiectos, humiles & peregrinos: à quibus non poßit sibi aliquid mali metuere.

Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, τυραννικά.

Quorsum videntur ista præcepta spectare?

Aristoteles ait ista præcepta præcipuè accommodata esse ad tres scopos, vel ut ipse nominat, ὅρους, *fines, quos Tyranni in sua gubernatione sibi ut plurimùm habent propositos: nempè subditos suos efficere primùm* μικροψύχους, *pusillanimes, abiectos, & humiliter de seipsis sentientes: deindè* ἀπιστοῦντας ἀλλήλοις, *sibi mutuo diffidentes & suspectos: tertiò* ἀδυναμοῦντας, *viribus & potentiâ destitutos. Sic enim propter* μικροψυχίαν *non volent, neq; propter* ἀπιστίαν καὶ ἀδυναμίαν *facilè audebunt aut poterunt aliquid contrà Tyrannum moliri aut suscipere.*

Ὁ δ' ἕτερος σχεδὸν ἐξ ἐναντίας.

Quæ sunt præcepta de altero modo conservandæ Tyrannidis: qui non est ita barbarus & crudelis: sed humanior & mitior?

Aristoteles de hoc altero modo primùm tradit hoc generale præceptum: Tyrannus ita debet suum

ſuum imperium moderari, ut videatur eſſe βασιλικώτερον, id eſt, magis Regium, quàm Tyrannicum: quam ad rem utile eſt, ſi poſſit καλῶς ὑποκρίνεσθαι τὸ βασιλικὸν, id eſt, aptè imitari & ſimulare regium ergà ſubditos animum & imperium. Deindè tradit quædam ſpecialia præcepta, quo pacto aptè poſſit imitari & ſimulare Regiam gubernationem: quæ præcepta ſunt quaſi ὑποκριτικὰ, item σοφίσματα τυραννικὰ: per quæ Tyranni ſuos ſubditos ſolent faſcinare & decipere.

Quæ ſunt iſta præcepta?

Primum eſt, Tyrannus debet videri τῶν κοινῶν φροντίζειν, id eſt, curam habere communium rerum, quæ ad omnium ſubditorum utilitatem & ſalutem pertinent. Hoc autem duobus modis conſequetur. Primò, ſi publicas pecunias, quas ex laboribus & ſudoribus ſubditorum colligit: non impendit in luxum & turpes voluptates. Deindè, ſi ſimulat ſe paratum eſſe de illis rationes reddere in quos uſus impenderit. Sic enim & minus erit ſuſpectus ob avaritiam & luxuriam: & magis videbitur eſſe bonus Oeconomus, & fidelis diſpenſator publicarum pecuniarum. Πρῶτον μὲν δοκεῖν φροντίζειν.

Alterum Præceptum. Tyrannus debet præ ſe ferre aliquam σεμνότητα, gravitatem cum humanitate, & morum facilitate coniunctam.

Tertium Præceptum. Tyrannus cavere debet,

ne vel ipse, vel vel eius domestici & ministri aliquem ex subditis contumelia aut iniuria aliqua afficiant.

Περὶ τε τὰς ἀπολαύσεις.

Quartum. Circa voluptates corporis ita se gerere debet, ut videatur eas non admodum expetere aut magnifacere: sed magis amare temperantiam & sobrietatem. Aut si cupiat illis interdum indulgere, ut illud clàm & occultè faciat: ne veniat in contemptū, aut per insidias opprimatur.

Τοὐναντίον τε ποιητέον.

Quintum. Ne videatur revera Tyrannus esse, sed potiùs quidam ἐπίτροπος, *curator, & bonus tutor civitatis: debet civitatem publicis ædificijs exornare: veluti sunt theatra, Basilica, templa, porticus, thermæ, & his similia alia, quæ non solùm civitati splendorem, verùm etiam civibus utilitatem aliquam, & oblectationem adferre possunt.*

Sextum. Vt Tyrannus in maiore existimatione & authoritate sit apud subditos suos, debet simulare pietatem, & religionem sibi maximè curæ esse. Ista autem hypocrisis debet esse ἄνευ ἀβελτερείας, *absq; stultitia, id est, callida & astuta, ne subditi possint animadvertere eius simulationem: alioquin enim magis ipsum contemnet.*

Τοὺς τε ἀγαθοὺς περὶ τι γιγνομένους.

Septimum. Viris bonis, & benè de Repub. meritis, ipse in propria sua persona debet præmia, & quidem maiora, quàm ab alijs liberis civitatibus fieri solet, distribuere; improbis autem & facino-

rosis

rosis per alios magistratus, & per legitima iudicia pœnas infligere. Sic enim & benevolentiam apud subditos sibi conciliabit: & eorum odia declinabit.

Octavum præceptum communiter pertinet ad Tyrannum & Regem. Non debet unum aliquem solùm ex suis aulicis, præsertim si sit animo elato præditus, subitò ad magnos honores & potentiam evehere: sed plures simul coniungere: ut hac ratione se mutuò possint observare, & ex quadam æmulatione impedire, si fortè unus aliquis suá potentiá vel abuti adversus cæteros. Κοινὴ δὲ φυλακὴ πάσης μοναρχίας.

Nonum. Nemini debet subitò omnem potentiam, authoritatem, & dignitatem auferre: sed illud facere ἐκ προσαγωγῆς, id est, sensim & paulatim: ut vix animadvertatur.

Decimum præceptum. Cavere sibi debet à contumeliosa tractatione, aut pulsatione seu verberatione suorum subditorum in infligendis pœnis: ne videantur magis ex quadam malevolentia & petulantia, quàm ex paterno animo ad emendationem eorum qui patiuntur, esse profectæ.

Vndecimum. Tyrannus maximè sibi cavere debet ab alijs, qui videntur mortem contemnere, & vitam suam non magnifacere. Tales enim ad quodvis facinus perpetrandum sunt paratissimi.

Ἐπεὶ δ' αἱ πόλεις ἐκ δύο.

Duodecimum. Tyrannus debet operam dare, ut utrosq; cives tàm divites, quàm pauperes habeat, sibi ac imperio suo faventes: inprimis verò eos, quos videt esse potentiores.

Quod est summum caput omnium hactenus enumeratorum præceptorum?

Tyrannus hoc unum studere debet, ut videatur benignitate potiùs & clementiâ, quàm severitate & crudelitate suum imperium administrare & stabilire.

Περίεργον δὲ τὸ λέγειν καθέκαστον.

Quo pacto autem istud efficit?

I. Si ita imperium suum administrat, ut non videatur esse verus Tyrannus, sed potiùs Rex, & bonus paterfamiliâs suorum subditorum. II. Si non videatur esse σφετεριστὴς, *id est, omnia in privatum suum commodum convertere: sed potiùs* ἐπίτροπος, *curator & tutor communium bonorum. III. Si videatur in omnibus actionibus studiosus esse mediocritatis, fugere autẽ ea quæ modum excedunt. IIII. Si viros claros & nobiles sibi conciliet comitate & benevolentiâ: plebeios verò blanditijs & muneribus. V. Si mores & actiones suas totamq; vitam ita instituet, ut quantum ad virtutem attinet, videatur esse vel revera bonus: vel saltem semibonus, & non omninò malus & improbus.*

Quid

Quid indè utilitatis habebit?

Multum sanè. Primum enim imperium eius videbitur esse honestius, & quodammodo Regium: *ideoq́ magis expetendum. Deindè non erit in odio apud suos subditos: sed magis ab illis amabitur. Tertiò, non cogetur vivere in perpetuo metu: quia eius salutem & vitam subditi potiùs, quàm interitum expetent. Deniq́ Imperium eius futurum est magis diuturnum.*

Suntne Tyrannides diuturnæ?

Καίτοι πασῶν ὀλιγοχρονιώτεραι.

Minimè: & ratio est, quia nullum violentum potest esse diuturnum: atqui Tyrannides vel initio fuerunt per vim constitutæ, vel posteà per vim administrantur & retinentur. Quia autem Tyranni violenter imperant: ideò etiam plerunqúe violenta morte pereunt: quemadmodum Iuvenalis *Satyr. 10. scribit: Ad generum Cereris sine cæde & sanguine pauci descendunt* Reges, *& sicca morte Tyranni. Imò Tyrannus senex olim habitus fuit pro miraculo: sicut apparet ex responso Thaletis Philosophi, qui cum ex longa profectione domum reversus, interrogatus esset, quid maximè in illa peregrinatione observasset, quod ei mirum videretur: respondit, Se vidisse in quadam regione Tyrannum senem. In quam sententiam etiam* Seneca *in* Hercule *ait: Ra-*

rum est videre Tyrannum, qui sit felix, idemque senex.

Quomodo Aristoteles probat Tyrannides non esse diuturnas?

Aristoteles hoc declarat narratione historica quatuor exemplorum earum Tyrannidum, quæ illis temporibus maximè fuerunt celebres: quarum nulla ultrà centum annos duravit. Primum exemplum est de Tyrannide Orthagoræ Sicionij, qui unà cum suis filijs & posteris centum annos regnavit. Alterum exemplum est de Tyrannide Cypseli Corinthiorum Tyranni: qui unà cum suis filijs annos septuaginta tres, & sex menses Corinthum tenuerunt. Tertium est de Pisistrato, qui unà cùm filijs suis, annos tantùm 35. Athenis dominati sunt. Quartum est de Tyrannide Syracusana: quæ sub tribus Tyrannis Hierone, Gelone, & Thrasybulo solùm annos octodecim duravit.

CAPUT XII.

Ἐν δὲ τῇ τοῦ Πλάτωνος πολιτείᾳ.

Exposuisti hactenus satis multa de causis mutationis & interitus Rerumpub. ex Aristotele: sed cupio etiam ex te audire, quæ fuerit Platonis de hac quæstione opinio?

Plato in octavo libro de Repub. causam mutationis & interitus Regnorum & Rerumpublicarum transfert primùm in naturam & conditionem

nem omnium eorum, quæ in hoc mundo lunari globo sunt subiecta: quæ omnia talia sunt, ut nihil eorum sit firmum, stabile, & perpetuum. Sic enim, inquit, παντὶ γινομένῳ φθορά ἐστι· καὶ οὐδὲν αὐτῶν τὸν ἅπαντα μενεῖ χρόνον, ἀλλὰ λυθήσεται. *Deindè transfert causam in ipsos, penes quos est imperium, & qui in magistratu sunt constituti, quando hi ipsi inter se dissident: inquiens,* ὅταν οἱ ἐπίκουροι, καὶ οἱ τὰς ἀρχὰς ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους τε, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς στασιάζωσι. *Tertiò etiam causam transfert in degenerationem & pravitatem hominum: qui propter inæqualia coniugia ex se procreant liberos & posteros plerunq; deteriores: qui quoniam nulla disciplina, nullisq; legibus patiuntur se coërceri & regi: perturbant harmoniam & tranquillitatem Reipub. undè tandem consequitur earum mutatio & eversio.*

Quando autem solent istæ mutationes in Rebuspublicis plerunque accidere?

Plato existimat istud solere fieri post conversionem & revolutionem quorundam orbium cœlestium, factam certo annorum numero, quem numerum ipse τέλειον *perfectum nominat: quem postquàm res attigerunt, incipiunt rursum quodammodò retrogradi, & paulatim in deterius mutari.*

Sed

Sed quis est iste perfectus & solidus numerus?

Plato hunc annorum numerum, & istam rerum periodum seu conversionem, admodum obscurè indicat exemplo numeri novenarij in seipsum reducti & multiplicati. Quod exemplum cum adeò obscurum & perplexum sit, ut omnes etiam acutissimi Platonis interpretes fateantur, se non posse assequi, quemnam numerũ Plato præcisè intellexerit, ideò existimo eum numerum neq; à nobis scrupulosiùs esse inquirendum: præsertim cum ipse Plato videatur non omninò de eo certus fuisse. Nam in eodem loco ait, Musas invocandas esse, pro huius quæstionis vera explicatione.

Quæ autem tu existimas circa hanc quæstionem utiliter posse observari?

Quatuor videntur circa hanc quæstionem de imperiorum & Rerumpub. mutatione esse notanda.

Quod est primum?

Primùm notandum est hoc ipsum, quod Cicero lib. 2. de Divinatione, ubi huius quæstionis mentionem facit, monet: Nimirum se à Platone, & ex Philosophia didicisse, Naturales esse quasdam conversiones Rerumpublicarum, ut eæ tùm à principibus, id est, optimatibus: tùm à populis, ut in Democratia: aliquando à singulis, ut in Monarchia, à Regibus aut Tyrannis tenerentur.

Quod

Quod est alterum?

Deindè notandum eſt, quod Plato videtur voluiſſe indicare: fatales eſſe imperiorum & Rerumpublicarum periodos: quæ poſteaquàm ad ſummum dignitatis & potentiæ faſtigium pervenerunt, ut non videantur ulterius progredi, incipiant paulatim factâ converſione rurſum decreſcere, imminui, & omninò corruere: propterea quòd ſuccedunt novi & imperiti, & mali gubernatores, qui ſuâ vel ſtultitiâ, vel improbitate, aliiſq; vitiis perturbant harmoniam, hoc eſt, tranquillum Reipub. ſtatum: unde neceſſe eſt exiſtere ſeditiones, bella & tandem everſiones Rerumpublicarum.

Quod est tertium?

Tertium quòd hoc loco & quidem præcipuè notandum eſt, de quo etiam ſacræ literæ nos admonent, eſt: DEUM OPT. MAX. *in cuius omnipotenti voluntate & manu omnia poſita ſunt, eſſe eum ipſum, qui regna & imperia conſtituit, conſervat, mutat, transfert: interdum etiam iuſto ſuo iudicio propter hominum peccata & ingratitudinem omninò everti, & interire permittit: cuius rei paſſim & in ſacris literis, & profanis hiſtoriis plurima extant exempla & teſtimonia. Danielis ſecundo cap. dicitur:* DEUS *transfert Regna & conſtituit. Proverb. octavo cap. per me Reges regnant. Syracid.*

cap.

cap. 10. Propter iniustitiam transferuntur Regna de gente ad gentem: & propter delicta terræ, citò alij post alios fiunt principes &c. Non igitur fatali quadam annorum revolutione neq; casu aliquo, Regna, Imperia, & Respub. conservantur, mutantur, aut evertuntur: sed singulari DEI *consilio.*

Quod est quartum?

Potest etiam appendicis loco hoc quartum iam dictis adijci, de quo admonet Philippus Melanchthon, in suis Chronicis, quæ olim sub Carionis nomine fuerunt edita: Nimirum experientiâ observatum esse, quod plerunq; circa annum quingentesimum magnæ mutationes in Regnis & Imperijs acciderunt: sicut multis exemplis ibidem ostenditur.

Ἀλλ' αὕτη τί ἄν ἴδιος εἴη.

Sufficiunt mihi pro hoc tempore ea, quæ de Platonis opinione commemorasti: sed quod est Aristotelis de ista Platonis sententia judicium?

Aristoteles videtur potissimùm quinque circa hanc quæstionem in Platonis opinione reprehendere. Primùm, quòd non adfert propriam causam istius mutationis: sed eam quæ communis est etiam omnibus alijs rebus, quæ sunt in hoc mundo: nimirum quarum ea est natura & conditio: ut omne quod generatum est, etiam tandem intereat, necessarium sit: siquidem nihil in hoc mundo est, quod

non

non sit corruptioni obnoxium: ut testatur quotidiana experientia.

Deindè, quod causam mutationis & interitus Rerumpublicarum *transfert in tempus: quæ causa etiam est communis omnibus alijs rebus: siquidem omnes res tempore & vetustate mutantur, consumuntur, & pereunt. teste* Ovidio, *lib. 15.* Metamorph. *Tempus edax rerum, tuq; invidiosa vetustas. Omnia destruitis, vitiataq; dentibus ævi, Paulatim lenta consumitis omnia morte. Præterea si solùm tempus esset causa mutationis & interitus rerum: tùm ea quæ simul cepissent esse, etiam simul mutari aut interire necesse est: sed consequens est falsum. Ergò & antecedens.*

Καὶ διά τι τοῦ χρόνου δι' ὃν λέγει.

Tertio, quòd de modo mutationis Rerumpublicarum *non rectè videtur sentire. Ait enim formas* Rerumpub. *per ordinariam quandā successionem, unam in alteram sibi proximè vicinam, antecedentem aut subsequentem mutari, & degenerare:* Aristoteles *verò ostendit, nullam esse certam causam propter quam hæc mutationis series servari debeat: sed sæpè accidere, ut aliqua forma* Reipub. *statim in sibi oppositam & contrariam mutetur.*

Πρὸς δὲ τούτοις διὰ τὴν αἰτίαν.

Quartò, quòd mutationis Rerumpub. *tantùm causam esse dixit* Luxum *& profusionem opum & facultatum: per quam cives ad paupertatem redacti, novas res moliuntur, & seditiones excitant: per*

Πολλῶν τε οὐσῶν αἰτιῶν δι' ἃς.

per quas existimant se posse iterum alias opes acquirere. Aristoteles verò ait etiam plures alias esse causas, propter quas interdum in Rebuspub. & civitatibus turbæ, seditiones, & mutationes solent existere: de quibus prolixè suprà in primis septem capitibus dictum fuit: quænam sint αἴτια φθαρτικὰ τῶν πολιτειῶν.

Quintò, quòd præterijt mutationem Tyrannidis: & de Oligarchiarum mutatione neq; veram causam, neq; verum modum indicavit.

Liber Sextus.

Quod est argumentum, & quæ sunt partes huius Sexti Libri?

ARistoteles in hoc libro primùm tradit modum constituendi Democratiam & Oligarchiam in aliqua Repub. aut civitate: idq; in septem primis capitibus. Deindè, in postremo octavo capite enumerat varias species magistratuum, qui in civitate & Repub. benè constituta videntur esse necessarij.

CAPUT I.

Quid in hoc capite agitur?

HOc caput est veluti proœmium huius libri: in quo hæc tria continentur. I. Ἀνακεφαλαίω-

σις eorum quæ in duobus libris sunt explicata: nempè de sex diversis Rerumpub. formis: & de tribus præcipuis cuiusq; Reipub. partibus, veluti sunt, Senatus, Magistratus & Iudicia.

II. Κατάστασις ἢ πρότασις, quadripartita eorum, quæ in hoc libro vult explicare. Primùm enim dicendum est quæ sint instituta & leges Oligarchiæ & Democratiæ. Deindè, quo pacto diversæ Rerumpublicarum formæ possint utiliter inter se commisceri. Tertiò, de modo instituendi optimam Democratiam vel Oligarchiam. Quartò, quo ordine & qua mathodo ista sint explicanda.

III. Pars huius prooemij est de utilitate huius doctrinæ.

Suntne plures & diversæ species Democratiarum?

Ἀνηλίον δὲ πρὸς ταύτην τὴν μέθοδον.

Quinq; sunt earum differentiæ sive species: de quibus in lib. 4. cap. 3. & 6. fuit explicatum.

Suntne plures Democratiæ?

Primùm, quia diversæ sunt partes sive conditiones, & vitæ genera populi: alij enim sunt occupati in colendis agris, & pascendis pecoribus: alij exercent opificia, aut mercaturam: alij sunt mercenarij: alij aliud vitæ genus, quo se alunt, amplectuntur. Deindè, quia Democratiæ aliæ sunt puræ: in quibus omnia instituta sunt δημοτικά, popu-

laria: aliæ ſunt mixtæ, in quibus etiam quædam leges ex alijs formis Rerumpublicarum ſunt deſumptæ.

Χρήσιμον δ' ἕκαστον αὐτῶν.

Quæ eſt utilitas eorum præceptorum, quæ in hoc libro explicantur?

Duplex. Vna eſt, ut ſciamus quo pacto Democratia & Oligarchiæ rectè ſint conſtituendæ. Altera, ut ſciamus quomodo vitioſæ Rerumpub. formæ ſint corrigendæ: quorum utrumq; eſt officium boni politici.

Quæ ſunt in univerſum conſideranda ei, qui vult rectè bonam aliquam Rempublicam conſtituere?

Tria. Primùm, τὰ ἀξιώματα, *id eſt, opiniones & ſententiæ, communiter receptæ & approbatæ ab ijs, apud quos vult Rempub. conſtituere. Deindè* τὰ ἤθη, *hoc eſt, mores & ingenia eorum. Tertiò,* αἱ ἐπιθυμίαι καὶ τὰ πάθη, *quæ ſint eorum cupiditates, & qui affectus: ut poſſit ſua inſtituta illis, quantum fieri poteſt, accommodare: & in hac parte illis gratificari.*

Unde hæc cognoſcuntur?

Partim ex eorum ſermonibus, partim etiam ex eorum actionibus. Nam οἱ λόγοι, καὶ αἱ πράξεις *ſunt* σημεῖα, *indicia ſenſuum animi.*

Quæ

Quare hæc tria consideranda sunt ei, qui bonam Rempub. vult constituere?

Causam huius rei Aristoteles suprà in lib. 3. cap. 7. refert: ὅτι δεῖ πρὸς τὴν πολιτείαν τίθεσθαι τοὺς νόμους, ἀλλ' οὐ πρὸς τοὺς νόμους τὴν πολιτείαν. *Quia leges accommodandæ sunt formis Rerumpulicarum, non autem Respublicæ ad leges.*

CAPUT II.

Quæ est ὑπόθεσις, seu Fundamentum Democratiæ?

Libertas. Ὑπόθεσις τῆς δημοκρατικῆς πολιτείας, ἐστὶν, ἡ ἐλευθερία. ταύτης γὰρ στοχάζεσθαί φασι πᾶσαν δημοκρατίαν.

Quæ sunt propriæ notæ, seu, ut Aristoteles vocat, ὅροι Libertatis politicæ?

Duæ. Prima est, Æqualitas iuris secundum proportionem Arithmeticam, ex qua existit vicissitudo imperandi & parendi: τὸ ἐν μέρει ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν. *Altera nota Libertatis est, Licentia seu potestas honestè vivendi ut velis: quam notam Aristoteles probat à contrario: Quia servitus est, non pro suo, sed pro alterius arbitrio vivere. Hanc notam Libertatis Plato lib. 8. de Repub. nominat* ἐξουσίαν ποιεῖν ὅ, τι τὶς βούλεται. *Et Cicer. in lib. 1. Offic. & in quinto Paradoxo Libertatem definit, quòd sit potestas vivendi ut velis.*

Τύπων δ' ὑποκειμένων.

Quæ sunt δίκαια δημοτικά, hoc est, jura & instituta, seu præcepta popularia?

Aristoteles undecim ordine enumerat. Quorum primum est: Omnibus civibus potestatem concedere eligendi magistratum ex omnibus civium ordinibus.

Alterum. Omnibus civibus, per vicißitudinem concedere ius imperandi & parendi: ut hoc modo omnibus pateat aditus ad honores.

Tertium. Magistratus omnes non per suffragia, sed per sortem eligere: exceptis ijs, in quibus administrandis singularis prudentia & experientia requiritur.

Quartum. Nullos magistratus ex censu, nisi fortè admodum exiguo, alicui demandare.

Quintum. Nullum magistratum eidem sæpiùs committere: excepto bellico magistratu.

Sextum. Nemini magistratum nimis diu concedere.

Septimum. Iudices ex omnibus ordinibus deligere: eisq́ potestatem iudicandi de omnibus, aut saltem de gravioribus rebus concedere.

Octavum. Penes concionem populi, hoc est, penes Senatum, qui ex universo populo electus est, summam esse authoritatem deliberandi & decernendi de rebus gravioribus ad Rempub. pertinentibus. Cæteris verò magistratibus, non nisi de rebus

minimis

minimis aliquid statuendi potestatem permittere.

Nonum. Mercedem aliquam sive sportulas dare omnibus, qui publicis concionibus iudicijs & deliberationibus intersunt: ut eo frequentiores conveniant.

Decimum. Homines obscuros, ignobiles, pauperes, & sordida opificia exercentes non planè à publicis honoribus & officijs excludere.

Vndecimum. Quòd ferè idem est cum sexto, Nullum magistratum debere esse perpetuum. Sic enim plures poterunt ad istos honores pervenire: & præcidetur ijs, qui magistratum aliquem gerunt, occasio abutendi suâ authorite & potentiâ adversus Rempublicam.

CAPUT III.

Cum æqualitas juris ad concordiam inter cives alendam, maximi sit momenti: Quæro ex te, quomodo ea sit æstimanda?

Φασὶ γὰρ οἱ δημοτικοὶ τοῦτο δίκαιοι.

AEqualitas iuris non eodem modo in Democratia & Oligarchia solet æstimari. Nam in Democratia à plebeiis, & à populo ea æstimatur secundum proportionem Arithmeticam: si nimirum omnes cives æquali loco & iure habentur, circa ullum respectum personarum: & illud sit δίκαιον δημοτικὸν, *quod pluribus & maiori parti visum fuerit. In Oligarchia verò à nobilibus & divitibus æqua-*

litas iuris æstimatur secundum proportionem Geometricam: ita ut illud iustum & ratum habeatur, quod ditioribus & potentioribus visum fuerit.

Quid ad hæc Aristoteles respondet?

Τίς ἂν οὖν εἴη ἰσότης ἣν ὁμολογήσουσιν.

Aristoteles utrorumque sententiam negat simpliciter veram & bonam esse. Nam si Democraticorum & plebeiorum sententia simpliciter debet esse vera: tunc illis secundum hoc ius licebit impunè invadere, & diripere bona divitum: & sic introducetur summa licentia pauperum adversus divites. Si verò Oligarchicorum sententia fuerit vera: tunc secundum ius licebit illis impunè pauperes iniuriá afficere & opprimere: & sic confirmabitur Tyrannis divitum atque nobilium adversus cives pauperes & plebeios.

Quæ est igitur Aristotelis sententia de æqualitate juris inter cives constituenda?

Aristoteles ait utrumque ordinem civium, tàm nobilium atque divitum, quàm plebeiorum & pauperum simul considerandum esse: ita ut omnium simul habeatur ratio: & illud iustum ratumque censeatur: quod maiori parti ex utroqúe civium ordine utile & salutare visum fuerit: ne ulla pars civium videatur fuisse neglecta.

CAPUT

CAPUT III.

Quæ Democratia judicatur ab Aristotele esse optima?

Δημοκρατιῶν δ' οὐσῶν τεττάρων.

EA quæ constat ex agricolis, quibus etiam annumerari possunt pastores: nam qood ad vitæ conditionem attinet, multa habent similia cum agricolis, vivam quasi agriculturam exercentes: quemadmodum suprà lib. 1. cap. 5. dictum est.

Quare judicat talem Democratiam esse optimam?

Propter duas causas. Primùm, Quia est antiquissima. Nam primos homines, agricolas aut pastores fuisse, non solùm veterum poëtarum & historicorum monumenta: verùm etiam sacræ literæ testantur. Deindè quia administratur ab eiusmodi hominibus, qui olim inter optimos habebantur.

Quare agricolæ olim habebantur inter optimum populum?

Quoniam propter inopiam perpetuò occupati sunt in laboribus ad acquirendum victum, & reliqua vitæ necessaria: ita ut illis non sit ocium insidiandi aliorum bonis & facultatibus. Propterea quia in urbibus multæ sunt voluptatum illecebræ, variæ se offerunt occasiones ad peccandum, plurima reperiuntur malorum & improborum hominum e-

xempla, per quæ interdum etiam boni possunt corrumpi. Deniq; quia agricolæ non ambitiosè affectant honores in Republica. Sed ut Aristoteles inquit, ἥδιον αὐτοῖς ἐστὶν ἐργάζεσθαι, ἢ πολιτεύεσθαι, malunt laborare, quàm Rempub. administrare. Nam ex eiusmodi laboribus, honestas sibi acquirunt divitias, quæ illis longè sunt suaviores, quàm honores, qui ex magistratibus percipiuntur: qui interdum plus invidiæ & molestiarum, quàm utilitatis in se habent. Quod Aristoteles confirmat exemplo priscorum agricolarum: qui etiam Tyrannides, & durißimas Oligarchias patienter tulerunt: modò non impedirentur in colendis suis agris, & in percipiendis ex eorum cultura fructibus Hinc Cicer. pro Q. Roscio. inquit, Vita rustica maximè disiuncta est à cupiditate, scilicet honorum & pecuniæ: estq; parsimoniæ, diligentiæ & iustitiæ magistra.

Ἔτι δὲ τὸ κυρίους εἶναι τοῦ ἑλέσθαι.

Sed quid faciendum est, si etiam aliqui ex agricolis sint honorum cupidi?

Talibus Aristoteles existimat duplici ratione posse occurri, ne videantur planè ab honoribus excludi. Primùm, si etiam adhibeantur electioni magistratuum. Deindè, si quoq; vocentur ad audiendas, & cognoscendas ratoines gestorum magistratuum.

Quæ

Quæ sunt autem observanda circa electionem magistratuum in tali Democratia? Διὸ δὴ καὶ συμφέρον ἐστί.

Tria. Primùm, ut omnibus potestas sit veniendi ad eiusmodi electionem. Deindè, ut magistratus non sorte, sed per suffragia eligantur. Tertiò, ut in maioribus magistratibus mandandis ratio habeatur, partim censuum & facultatum: partim etiam virtutis & industriæ: ne tales magistratus mandentur vel nimium pauperibus, qui illis rectè administrandis propter egestatem vacare non possunt: vel hominibus imperitis, & ad eiusmodi munia rectè obeunda minus idoneis.

Quæ utilitas est huiusmodi Electionis?

Primùm, quòd hac ratione præcipui magistratus semper per optimos quosque administrabantur. Deindè, quòd populus non invitus, sed volens obtemperabit illis magistratibus: quos ipsemet suo suffragio elegit. Tertiò, quòd ij, qui hoc modo electi sunt, non laborabunt invidia apud subditos. Quarto, quòd hæc administratio non displicebit viris bonis & excellentibus: siquidem non cogentur subiecti esse deterioribus. Quintò, quòd hac ratione ipsi qui magistratu funguntur, magis continebuntur in officio, ut iustè imperent: scientes sibi rationes reddendas esse populo, de omnibus ijs, quæ in magistratu gesserunt.

Πρὸς δὲ τὸ κατασκευάζειν.

Quomodo autem poteſt in tali Democratia populus in agriculturæ ſtudio retineri?

De ea re Ariſtoteles commemorat fuiſſe apud veteres tres leges conſtitutas: quarum prima fuit: Nemini licitum eſſe debere, plures agros coëmere & continuare: ne per hanc rationem omnes agri paulatim venirent ad paucos dominos divites: reliqui verò pauperes cogerentur egere. *Altera lex.* Nemini licitum ſit, eam partem agrorum, quam vel à Repub. per ſortem: vel à ſuis maioribus per hæreditatem accepit, vendere, vel alienare, vel alteri pro pecunia mutuò accepta, oppignorare. *Tertia lex iubebat, ut ſinguli eam partem agrorum, quæ illis à Repub. aſsignata fuerat, ipſi colerent, & de illis cenſum annuum civitati perſolverent.*

Τὰ δ' ἄλλα πλήθη πάντα.

Quare reliqua turba hominum, veluti ſunt opifices, inſtitores, mercenarii & ſimiles, non ſunt æquè idonei ad conſtituendam bonam Democratiam, ſicut agricolæ?

Propter duas cauſas. Primùm ὅτι ὁ βίος αὐτῶν φαῦλος, καὶ οὐθὲν ἔργον μετ' ἀρετῆς: *hoc eſt. Quia vitæ genus, quod ſectantur, eſt vitioſum, & nulla habet virtutis exercitia: ſed maiore ex parte ad quæſtum, avaritiam, dolum, & fraudes eſt directum. Deinde, quia hoc genus hominum plerunque eſt curioſum, & novarum rerum cupidum: ideoque tales frequentiores ſunt in publicis conventibus & deliberationibus*

rationibus: in quibus sæpè solent bona consilia vel oppugnare, vel impedire, vel omninò evertere: ab agricolis verò & pastoribus, quia per agros, per sylvas, & montes extra urbem sunt dispersi, nihil tale est metuendum.

Quæ est deterrima Democratia?

Ea quæ ab Aristotele suprà in 4. libro postremo loco fuit posita: in qua omnes qui in civitate habitant, indifferenter pro civibus habentur: & ad honores atq; magistratus admittuntur. Πῶς μὲν οὖν δεῖ κατασκευάζειν.

Quare hæc Democratia dicitur deterrima?

Quia in ea est magna confusio civium: cùm omnes tàm nobiles, divites, clari, quàm ignobiles, pauperes, & plebeij atq; infimi eodem loco habentur. Et propterea quoq; necesse est eam non esse diuturnam & stabilem.

Quæ sunt circa Democratiam observanda, ut possit esse firma?

De hac re tria ab Aristotele traduntur præcepta. Πρὸς δὲ τὸ καθιστάναι ταύτην.

Primùm est, Ad stabiliendam Democratiam utile est plebeiorum civium numerum augere: ut maior sit populi potentia, ad resistendum divitibus & nobilibus: ut possint populum opprimere.

Quomodo augetur civium numerus?

Si non solùm in civium numerum recipiuntur, qui ex utroq; parente, sed etiam qui ex uno solùm parente cive nati sunt: præterea si etiam peregrini & exteri civitatis iure donantur.

Sed quid hîc est observandum?

Cavendùm est, ne civium plebeiorum numerus nimium augeatur: sed tantùm eo usque, ut populi potentiâ maior sit, quàm reliquorum civium. Etenim nimia populi multitudō parit in Repub. *ἀταξίαν, id est, confusionem: deindè reddit populum petulantem & effrenem, existimantem sibi quidvis licere: undè facilè existunt seditiones, per quas eiusmodi Democratiæ tandem evertuntur.*

Ἔτι δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα κατασκευάσματα.

Quod est alterum præceptum stabiliendæ Democratiæ?

Ad stabiliendam & conservandam Democratiam utile etiam est, servare quatuor instituta Clisthenis Atheniensis, qui pulsis triginta Tyrannis Democratiam populo restituit. Quorum primùm est, quòd eiectis triginta Tyrannis, plures tribus φυλὰς *& tribuum partes* φρατρείας *constituit. Alterum, quòd privata singularum familiarum sacra commutavit in publica & communia. Tertium, quòd omnia discrimina ordinum inter cives sustulit: & cives ita inter se permiscendos esse censuit: ut nulla, aut saltem exigua ratio haberetur nobilitatis generis, divitiarum & similium rerum. Quartum: quod sustulit collegia & sodalitates civium, quæ sub imperio XXX. Tyrannorum fuerant instituta: ne cives sub prætextu istarum sodalitatum*

litatum possent deinceps inter se conspirare, & turbas movere.

Quod est tertium Præceptum?

Ἔτι δὲ καὶ τὰ τυραννικὰ κατασκευάσματα.

In stabilienda ultima Democratia, utile est etiam quædam Tyrannica instituta assumere: siquidem hæc ultima Democratia est species quædam Tyrannidis: undè etiam Cic. in lib. de Repub. populum nominat Tyrannum. Quæ autem sint illa Tyrannica κατασκευάσματα, suprà lib. 5. cap. 11. dictum est.

CAPUT V.

Quid in hoc capite agitur?

Ἔστι δ᾽ ἔργον τοῦ νομοθέτου.

Traduntur quædam alia præcepta generalia, quo pacto Democratiæ sint diu in suo statu conservandæ: siquidem boni politici & legumlatoris officium est, non solùm benè posse Rempub. aliquam describere & constituere: sed etiam rationem ostendere, quo pacto possit quàm diutissimè in suo statu firma & stabilis permanere, iuxta dictum Poëtæ, Non minor est virtus, quàm quærere, parta tueri: Casus inest illîc, hic erit artis opus. Imò ex diuturnitate alicuius Reipub. optimè potest iudicium fieri de eius bonitate & perfectione. Quam ob causam etiam Lycurgi prudentia fuit celebrata: qui apud Lacedæmonios talem formam Reipublicæ constituit:

tuit: quæ per multa secula duravit.

Quot traduntur in hoc capite ab Aristotele præcepta δημοκρατικά?

Septem, quorum primum generatim pertinet ad omnes Respub. videlicet vitare omnia ea, quæ Rempublicam possunt mutare aut perdere: contrà verò eiusmodi leges & consuetudines introducere, quæ Reipub. possunt esse utiles & salutares.

Καὶ μὴ νομίζειν τοῦτ' εἶναι.

Alterum, Populi potentiam non nimium augere: ne indè reddatur effrenis & petulans, & occasionem nanscicatur movendi turbas & seditiones.

Tertium, Non permittere Demagogis, ut bona & pœnæ pecuniariæ Reorum condemnatorum publicentur, & inter populum distribuantur: sed potiùs in sacros usus & cultum divinum divertantur: ne populus in condemnandis reis & eorum bonis publicandis nimium sit facilis.

Ἐπὶ δὲ τὰς γενομένας δημοσίας.

Quartum, Cavere ne publica iudicia sint frequentia: & graves pœnas constituere ijs, qui temere aliquem accusarunt.

Quintum, Operam dare, ut vel omnes cives, vel saltem maior & melior pars eorum, qui cæteris nobilitate, divitijs, prudentiâ, & usu rerum antecellunt, optimè affecti sint erga Rempub.

Sextum, Rariores habere conciones seu conventus civium, in quibus populo distribuenda est sportula, hoc est, merces seu pecunia aliqua tenuioribus: quæ pecunia colligebatur vel à ditioribus, vel ex pu-

blico ærario erat ſumenda. Sic enim divites minus gravabuntur: & ærarium minus exhaurietur.

Septimum, Inprimis verò cavere oportet, ne populus nimiâ prematur egeſtate: Nam, ut in lib. 2. cap. 4. dictum eſt, ἡ πενία στάσιν ἐποιεῖ, καὶ κακουργίαν. *Itaqúe excogitandi ſunt modi aliqui, per quos poßit pauperum egeſtas ſublevari: quorum Ariſtoteles hoc loco quatuor enumerat. Primus modus ſublevandi egeſtatem pauperum eſt, in civitatibus, quæ habent magnos reditus, ex publico ærario pecunia aliqua pauperibus danda eſt, quâ poßint vel agrum aliquem ſibi emere ad comparandum victum: vel negociationem aliquem inſtituere, undè lucellum aliquod habeant.* Ἀλλὰ δεῖ τὸν ἀληθινῶς δημοτικόν.

Alter modus ſublevandi pauperes ſumitur ab exemplo Carthaginenſium: qui pauperes cives mittere ſolebant in colonias & exteras provincias: iisq; diſtribuebant agros & prædia colenda.

Tertius modus eſt, ſi Reſpub. vel etiam alij privati nobiles & divites pauperibus præbeant aliqua opera efficienda, prò certa mercede: ut indè ſibi vitæ neceſſaria poßint comparare.

Quartus modus ſumitur ab exemplo Tarentinorum: qui ut populi favorem & gratiam retinerent: ſolebant ſuorum bonorum uſumfructum aliqua ex parte etiam pauperibus communicare: proprietatem tamen eorum ſibi reſervantes. Ita etiam olim DEUS, *populo Iſraëlitico præceperat, ne agros*

ſuos

suos omninò demeterent: sed partem aliquam fructuum pro pauperibus illis relinquerent. Præterea magistratus solebant eligere partim per sortem, partim per suffragia: ut hac ratione etiam pauperibus relinqueretur aliqua spes perveniendi ad tales honores.

CAPUT VI. & VII.

Quid in his duobus capitibus agitur?

*Q*VEmadmodum in quatuor proximis capitibus Aristoteles præcepta quædam tradidit Democratica: ita in his duobus capitibus tradit præcepta Oligarchica, hoc est, de constituenda & conservanda Oligarchia.

Quotuplex est Oligarchia?

Τὴν μὲν εὔκρατον μάλιστα.

Aristoteles hoc loco duplicem facit Oligarchiam: unam nominat εὔκρατον, *id est, benè temperatam, hoc est, moderatam, non nimis duram: quàm etiam nominat* πρώτην, *primam, hoc est, optimam: quæ vicina est ei formæ, quæ communi nomine* πολιτεία, *appellatur. Alteram* ἄκρατον, *non temperatam, duram & servam: quæ est pessima, & vicina Tyrannidi: quam propterea nominat* δυναστικωτάτην, καὶ τυραννικωτάτην τῶν ὀλιγαρχιῶν.

Quot habes de Oligarchia in his duobus capitibus præcepta?

Novem, quorum primùm est, In constituenda Oligar-

Oligarchia omnia ferè contrario modo instituenda sunt, quàm in Democratia: & ratio est, quia Oligarchia Democratiæ est contraria.

Alterum præceptum, In mandandis magistratibus & conferendis honoribus, ratio habenda est censuum & facultum: ita ut præcipua authoritas & potestas sit penes eos, qui opibus & divitijs antecellunt.

ἢ δεῖ τὰ τιμήματα διαιρεῖν.

Tertium *præceptum, etiam tenuioribus civibus aditus ad honores concedendus est, si assecuti fuerunt eum censum qui præfinitus est: & idonei sint, ad publica negocia rectè administranda.*

Quartum præceptum, Interdum etiam census augendus est: ne nimis multi irrepant im magistratum: & sic ex Oligarchia *paulatim fiat* πολυαρχία.

Ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ὀλιγαρχίαν.

Quintum præceptum, In extrema & peßima Oligarchia, *diligentißima cura & custodia opus est, ut in suo statu poßit conservari. Ratio, quoniam ea quæ plus in se habent vitij, facilimè & levißima de causa offenduntur, & pereunt. Declaratur duobus exemplis similibus.*

Sextum præceptum, Quemadmodum Democratiæ *præcipuè conservantur & stabiliuntur numero & multitudine civium: ita* Oligarchiæ *conservandæ sunt* τῇ εὐταξίᾳ, *bono ordine civium.*

Τὰς μὲν οὖν δημοκρατίας.

Septimum præceptum, Ad constituendam fir-

mam & diuturnam Oligarchiam, eligere oportet regionem planam & campestrem: quæ apta sit alendum equitatum, & ad pedestres copias multum gravioris armaturæ: nam in his duobus præcipuè consistit robur, potentia & salus Oligarchicorum.

Octavum præceptum, Ad publicos honores & magistratuum aditus patere debet, non solùm ijs, qui in præsenti tempore habent censum præfinitum: verùm etiam ijs, qui postea eum sunt suâ industriâ consecuti si ad certum aliquod tempus à sordidis opificijs abstinuerunt: aut propter certas causas fuerunt ab alijs ex reliqua civium multitudine peculiariter electi.

Ἔτι δὲ καὶ ταῖς ἀρχαῖς ταῖς.

Nonum præceptum, Ad conservandam Oligarchiam utile est, ut ijs, qui maiores magistratus gerunt, etiam iniungantur quædam publica munia, & onera suis proprijs sumptibus, in communem civitatis usum sustinenda & perficienda. Veluti sunt, ut initiò sui magistratus publica sacrificia magnificè pro salute totius civitatis peragere: Templa Deorum splendidis donarijs exornare: epulum populo præbere: munitiones quasdam, ut mœnia, aggeres, fossas, propugnacula, in defensionem urbis extruere: consimiliter etiam publica ædificia, theatra, porticus, basilicas, aquæductus, thermas, & his similia in communem civium usum adornare:

re: deniq; ludos & spectacula populo exhibere. Ex quibus duplicem percipiunt utilitatem. Vna est, quòd cives minus invidebunt ipsis illos honores: altera, quòd hac ratione ij, qui hos sumptus faciunt, relinquent post se perpetuam memoriam & monumenta suæ ergà Rempub. liberalitatis.

CAPUT VIII.

Quid in hoc capite agit Aristoteles?

ARistoteles in hoc capite iterum agit de differentijs magistratuum in civitate & Repub. rectè constituenda: de quibus etiam suprà in lib. 4. cap. 1. cœperat agere.

Quare iterum de magistratibus agit?

Quia ex tribus partibus, quæ legumlatori & politico in constituenda Republica considerandæ sunt, Magistratus est præcipua pars, & maximè necessaria.

Quæ sunt illæ tres partes?

Vna dicitur βουλὴ id est, Senatus seu consilium, cuius officium est consultare & deliberare de rebus & negotijs communiter ad civitatem & omnium civium salutem atq; utilitatem pertinentibus. Altera pars nominatur ἀρχὴ, id est, magistratus, penes quem est imperandi & iubendi potestas atque authoritas.

Tertia pars sunt τὰ δικαστήρια, iudicia, in quibus controversiis & contractibus civium forensibus dis ptatur.

Quare Magistratus est præcipua pars in Republica?

Quia etiam duas reliquas partes sub se comple tur, quibus quoq; potestatem habet mandandi & i perandi ea, quæ videntur ex utilitate & dignit Reipublicæ esse necessaria. Sic enim scribit Aristo les lib. 4. Politic. cap. 14. ἡ ἀρχὴ ἐστὶ μέρος τῆς πο τείας ἡ ἀποδέδοται τὸ βουλεύσασθαι περὶ τίνων καὶ κ ναι, καὶ ἐπιτάττειν.

Quis dicitur Magistratus?

Magistratus est persona publica in potestate qua constituta, per quam habet ius tàm imperan quæ fieri vel non fieri debent, quàm cogendi & p endi inobedientes & delinquentes.

Quæ est igitur propria nota, vel ut Cicero nom nat, Vis, hoc est, Officium Magistratus?

Proprium munus & officium Magistratus est, τάττειν, id est, præcipere & imperare recta, ut & cum legibus coniuncta. Sic inquit Aristotel ἐπιτάττειν ἀρχικώτερον ἐστι: præcipere & man maximè propriùm est ipsius magistratus. Et lib. 3. de Legib. Magistratus hæc est Vis, ut &c.

106.

Unde Magistratus habet suam authoritatem & potestatem?

A DEO *ipso, teste Apostolo Paulo, in Epistola ad Rom. cap. 13. Is enim est qui primus magistratum constituit, eiusq; authoritatem esse salvam voluit, & hactenus punivit eos, qui magistratui se opposuerunt: sicuti testantur tàm sacræ, quàm prophanæ historiæ seditiosorum hominum, qui divinitus fuerunt puniti: imò etiam Ethnici poëtæ affirmant, Reges Terræ* DEO *curæ esse, atq; ab eo iuvari atq; defendi: undè Homerus eos nominat* Διοτρεφῆς, *quasi Iovis alumnos. Propter hanc causam etiam Apostolus 1. Timoth. cap. 2. præcipit, pro Regibus & Magistratibus esse orandum.*

Quare Magistratus in civitatibus sunt necessarij?

Propter officium quod sustinent, de quo anteà dictum est: quod consistit primùm & maximè in præscribendo & præcipiendo ea, quæ sunt honesta, utilia, & legibus consentanea: deindè in vitando & prohibendo ea, quæ illis sunt contraria: tertiò in coërcendis & puniendis ijs, qui legum sunt contemptores & transgressores, De qua necessitate Cic. lib. 3. de Legibus sic scribit: Magistratibus in civitate opus est: sine quorum prudentiâ & diligentia esse civitas non potest: quorum descriptione & con-

stitutione, quæ cuiusq; Reipublicæ forma sit, intelligitur. Et in eodem libro: Sine Imperio, hoc est, sine Magistratu, nec domus ulla, nec civitas, nec gens, nec hominum universum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse Mundus durare potest.

Est ne unus solus Magistratus?

In omni quidem Repub. benè constituta, unus est aliquis summus magistratus: verùm propter rerum & negociorum civilium multitudinem & varietatem, quæ tanta est, ut non poßint solùm per unum aliquem commodè administrari: ideò plures sunt magistratuum differentiæ sive species, quas Aristoteles partim suprà in lib. 4. cap. 14. cæperat enumerare: partim verò pleniùs in hoc capite persequitur: quas sub sequente divisione poßumus aliquo modo comprehendere.

Πρῶτον μὲν ἐπιμέλεια.

Quæ est igitur ista Magistratuum divisio?

Magistratus alij sunt necessarij: alij non necessarij, sed honorarij. Necessariorum sunt tres differentiæ: alij enim sunt Politici, alij Bellici, alij Sacri. Necessariorum quinq; sunt species, nempè Præfectura Mulierum, Puerorum, Legum, Gymnasiorum, Ludorum & Certaminum.

Quæ

Quæ sunt differentiæ Politicorum Magistratuum?

Politicorum Magistratuum duæ sunt differentiæ: alij enim sunt Vrbani: alij Suburbani. Ex Vrbanis unus aliquis magistratus est summus veluti ἡ βουλὴ, Consilium seu Senatus. Reliqui sunt inferiores: quorum septem species in hoc loco enumerantur: veluti sunt. I. οἱ ἀγορανόμοι, præfecti fori, & rerum venalium. II. ἀστυνόμοι, præfecti ædificiorum in urbe tàm publicorum, quàm privatorum. III. ἐπιμεληταὶ τῶν προσόδων, præfecti Ærarij, & publicorum redituum. IIII. οἱ γραφεῖς, Scribæ, & publici notarij contractuum. V. οἱ σωματοφύλακες, præfecti custodum carceris, & eorum qui Reipub. nomine captivi tenentur. VI. οἱ πράκτορες, Exactores mulctarũ ab ijs, qui iudicio sunt condemnati. VII. ἐξετασταὶ τῶν εὐθυνῶν, præfecti audiendis, cognoscendis & corrigendis rationibus eorum, quæ quis in magistratu suo gessit. Suburbanorum Magistratuum sunt duæ species: nempè οἱ ἀγρονόμοι, agrorum procuratores: & ὑλωροὶ, sylvarum custodes.

Quæ sunt differentiæ Bellicorum Magistratuum?

Μετὰ δὲ ταύτας, τὰς ἀναγκαίας.

Ex bellicis magistratibus unus aliquis est summus, πολέμαρχος: reliqui sunt ei subiecti: ex qui-

bus alij sunt primarij & duces: quorum sunt tres species: nempè ἡ στρατηγοὶ, duces peditum: ἵππαρχοι, magistri equitum: ναύαρχοι, præfecti classici. Alij verò sunt secundarij: videlicet φύλαρχοι, ταξίαρχοι, λοχαγοὶ, ἑκατόνταρχοι, δεκάδαρχοι, & similes.

Ἄλλο δ' εἶδος ἐπιμελείας ἡ περὶ τοὺς Θεούς.

Quæ sunt differentiæ Sacrorum Magistratuum?

Qui circa res sacras versantur, sunt duplices: aut ipsi res sacras peragunt & operantur: ut sunt ἱεροποιοὶ, sacrifici & sacerdotes: aut procurant, ut ea, quæ ad divinum cultum pertinent, ritè administrentur & conserventur: atq; horum alius est supremus, qui dicitur Rex *sacrorum, &* πρυτάνις: *alij inferiores, veluti sunt eius ministri: item* ναοφύλακες, *templorum custodes: item* ταμίαι τῶν ἱερῶν χρημάτων, *quæstores & dispensatores sacrarum pecuniarum, & aliarum rerum quæ ad ornatum templorum pertinent.*

Atqúe hæ sunt differentiæ Magistratuum, quæ ab Aristotele in hoc capite enumerantur. Quæ autem fuerint singulorum officia, & quis usus: videatur ipse textus Aristotelicus: & consulatur Carolus Sigonius in libello de Republica Atheniensium.

Liber

Liber Septimus.

Quod est argumentum, & quæ sunt partes huius Libri?

QVod argumentum huius Libri sit, statim ex primis eius verbis intelligi potest: inquit enim Aristoteles se velle instituere ζήτησιν περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας, *inquisitionem de optima Repub. quo pacto ea sit constituenda. Quod verò ad partes huius libri attinet: videtur quoq; ipse Aristoteles in principio quarti capitis duas eius constituere partes: procœmium scilicet, &* ἔκθεσιν: *cùm ait se ea, quæ in tribus primis capitibus habentur, procœmij loco scripsisse: deinceps verò restare, ut ostendat, quo pacto ex voto optima Respub. sit constituenda.*

Quid in exordio agitur?

In exordio huius libri præcipuæ hæ tres quæstiones explicantur: Prima, Quæ sit hominis optima vita? Altera, Vtrum eadem sit felicitas seu beatitudo totius civitatis, quæ est singulorum civium? Tertia, Vtra vita sit præstantior, Politica ne seu practica: an Philosophica seu theorica. His tribus quæstionibus in secundo capite etiã annectitur quarta quæstio, Quis sit optimus status civitatis? quæ quæstio postea in altera huius libri parte explicatur.

Altera pars huius libri, ἡ ἔκθεσις, quæ continet?

Ἡ ἔθεσις, incipit in quarto capite, & continet in se duas partes: quarum prima est de modo & ratione constituendi optimam Rempub. Altera continetur in duobus postremis capitibus, nimirum de ratione educandi & instituendi eum, qui bonus civis fieri debet: facto initio ab ipsa infantia, seu potiùs à tempore conceptus, usq; ad finem anni septimi.

CAPUT I.

Περὶ πολιτείας ἀρίστης τῆν.

Quid præcipuè considerandum est ei, qui cupit optimam constituere civitatem seu Rempublicam?

EI qui cupit optimam constituere civitatem & Rempub. præcipuè considerandum est, quæ sit optima, hoc est, beata hominis vita: quæ ei maximè est expetenda. Nam in hunc finem initiò civitates præcipuè fuerunt conditæ: ut homines inter se mutuò benè beateq; viverent.

Quæ est autem hominis optima vita?

Optima hominis vita est, quæ coniuncta est cum virtute: insuper etiam omnibus ijs bonis satis instructa, quæ requiruntur ad virtutum actiones sine impedimento exercendas.

Quare talis vita dicitur esse optima?

Quia est perfecta: constat enim ex omnibus tribus bonorum generibus, Animi, Corporis & Fortunæ

tunæ: inter quæ tamen, Animi bona, hoc est, Virtutes, præcipuum locum habere debent: ita ut ea vita sit optima, in qua plurimùm est virtutis.

Objectio. Atqui plerique homines eam vitam optimam esse existiment, in qua plurimum est bonorum Fortunæ: etiamsi parum ei adsit virtutis: undè etiam semper illud Poëtæ in corde & ore habent: O cives, cives: quærenda pecunia primum: Virtus pòst Nummos? Ἡμεῖς δὲ αὐτοῖς ἐρῶμεν.

Hanc vulgi opinionem falsam esse, Aristoteles affirmat, posse duplici modo probari: primùm διὰ τῶν ἔργων, *id est, ipsis rebus & factis: seu ab experientia: deindè,* κατὰ τὸν λόγον, *id est, rationibus & argumentis.*

Quo pacto istud probat ἐκ τῶν ἔργων?

Duobus argumentis sive signis. Primum, Quia ex communi vita compertum est per bona animi, hoc est, per virtutes, doctrinam, & eruditionem posse comparari & acquiri honores, dignitates, opes, atq; divitias: sicut testantur infinita exempla eorũ, quos virtus & eruditio è pauperibus divites fecit: ex obscuris nobiles & claros reddidit: & ex humili loco ad altissimum dignitatis & honoris gradum evexit. Etenim ut Plautus ait, Virtus omnia in se habet, omniaq; bona adsunt ei, penes quem est virtus. Et Virgilius libro 10. Virtutis opus est famam extendere factis. Et Ovidius:

Probitas

Probitas magnos ingeniumq; facit. Imò sine virtute bona externa non sunt firma, nec diuturna: sed paulatim amittuntur & evanescunt.

Καὶ τὸ ζῆν εὐδαιμόνως ὅιτ᾽ ἐν.

Quod est alterum argumentum?

Alterum argumentum sive signum sumitur à communi hominum iudicio, atque ab ipso facto. Etsi enim omnes propè homines maiore studio contendant ad divitias cumulandas, quàm ad comparandam virtutem: tamen velint, nolint, coguntur beatiores iudicare, & magis admirari, & honorare eos, qui virtutibus, doctrinâ, & sapientiâ cæteris antecellunt, licet non sint divites: quàm eos qui divitijs quidem abundant: nullâ autem virtute aut doctrinâ sunt præditi. Vndè apparet beatam vitam magis ex animi, quàm ex fortunæ bonis æstimandam esse.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν λόγον.

Quomodo autem hoc ipsum Aristoteles probat κατὰ τὸν λόγον, id est, argumentis & rationibus, ex ipsa re desumptis?

Huius probationis ab Aristotele commemorantur quinque argumenta: quorum primum sumitur à natura externorum bonorum. Bona externa sunt finita: igitur in illis non quærenda est nimia multitudo: & per consequens ex eorum multitudine & affluentia non est hominis felicitas æstimanda. Antecedens probatur. Omne instrumentum est

est finitum, suprà lib. 1. cap. 5. & infrà cap. 4. Bona autem externa sunt instrumenta ad actiones virtutis exercendas. Ergò sunt finita.

Alterum argumentum sumitur ab effectu contrario. Quæ bona multis hominibus fuerunt exitiosa, in illis non potest collocari beata hominis vita: Sed bona externa, veluti sunt honores, forma, & robur corporis, divitiæ, & his similia, multis fuerrunt exitiosa: quod infinitis exemplis potest demonstrari. Ergò in bonis externis non ponenda est beata hominis vita.

Tertium argumentum sumitur à dignitate & præstantia subiecti, cui virtutes insunt, nempè ab animo, quem debent perficere, qui longè præstantior est corpore aut fortunâ.

Quartum argumentum sumitur ex comparatione bonorum animi & externorum: nam animi bona per & propter se expetuntur: externa autem bona expetuntur non propter se, sed propter animi bona, id est, virtutes: quatenus sunt instrumenta. Confirmatur hæc ratio exemplo DEI, *qui per se & propter se est beatus & laudandus, & non propter aliud.* Ἔτι δ' τῆς ψυχῆς ἕνεκεν.

Quintum argumentum sumitur à discrimine, quod est inter beatam vitam & secundam fortunam: nam si εὐδαιμονία, *id est, beata vita hominis posita esset in externis bonis: tùm ea nihil differ-*

ret ab εὐτυχία, id est, secunda fortuna: & sic omnes εὐτυχεῖς, id est, fortunati, quoque essent εὐδαίμονες, id est, beati. Sed consequens est falsum: nam viri boni propter virtutem dicuntur revera esse beati: etiamsi sæpenumero non sint fortunati. Sic multi sunt mali & improbi, quibus fortuna favet, & iudicantur esse fortunati: qui tamen non possunt dici beati.

Ἐχόμενον δέ ἐστι καὶ τῶν αὐτῶν.

Si itaque de optimè constituta civitate judicandum est ex hominis optima vita: quæ igitur civitas dicitur optimè esse constituta?

Eam civitatem optimè constitutam esse existimo: in qua omnes aut saltem plerique cives virtutis sunt studiosi, id est, secundum virtutem vivunt & agunt. Ratio sumitur à vi & efficacia, seu ab effectu virtutis. Etenim quemadmodum virtus potest singulos homines privatim reddere beatos: ita etiam potest universam civitatem publicè beatam efficere.

CAPUT II.

Πότερον δὲ τὴν εὐδαιμονίαν.

Est ne eadem totius civitatis beatitudo, quæ est singulorum civium?

Maximè, siquidem totum sequitur naturam partium. Confirmat autem hoc Aristoteles à communi hominum iudicio & consensu: qui licet dissentiant de ipsa re, in qua beatitudinem collo-

ant: ſiquidem aliqui eam in voluptate, aliqui in divitijs, aliqui in honore, aliqui in potentia, alij in alia re ponunt: tamen omnes uno quaſi ore fatentur, totius civitatis felicitatem pendere ex ſingulorum civium felicitate: & vice verſa: ita ut eadem ſit totius civitatis, & ſingulorum civium beatitudo: Eadem autem non numero, ſed τῷ εἴδει, *id eſt, ſpecie: ita tamen, ut civitatis beatitudo ſit ſplendidior, quia latiùs ſe extendit, quàm ſingulorũ civium beatitudo: quemadmodum Ariſtoteles in lib. 1. Ethic. cap. 2. ait:* εἰ γὰρ καὶ ταὐτὸν ἐστιν ἀγαθὸν ἑνὶ, καὶ πόλει: μεῖζόν γε καὶ τελειότερον τὸ τῆς πόλεως φαίνεται.

Cum autem duplex ſit vita, una Theorica ſeu Philoſophica: altera Practica ſeu Politica: utra eſt præſtantior? Ἀλλὰ ζωαί γε ἤδη δύο ἐστιν αἱ δεῖ...

Philoſophi præferunt vitam Theoricam: propterea quòd ſit quieta & tranquilla: libera nimirum à civilibus actionibus & negotijs: in quibus expediendis multæ ſubeundæ ſunt curæ & moleſtiæ, multi perferendi labores, incurrendum eſt in multorum offenſiones & invidiam.

Politici præferunt vitam Practicam: propterea quòd in ea plurimæ ſe offerunt occaſiones exercendarum actionum virtutis, in gubernatione Reipub. & adminiſtratione civilium negotiorum: ut Prudentiæ in deliberationibus & Senatu: Iuſtitiæ in exercendis iudicijs,

iudicijs, in distribuendis honoribus, præmijs & pœnis: Fortitudinis in defendenda patria, in administrando bello, in dicenda & exequenda sententia: Liberalitatis in sublevandis egenis: Magnificentiæ in faciendis publicis sumptibus, partim ad ornatum & splendorem, partim etiam ad munitiones urbis pertinentibus. Ex quibus constat vitam politicam quodammodo materiam præbere ad actiones virtutum, in quibus beatitudo hominis secundum Aristotelem consistit.

Est verò etiam adhuc tertia opinio eorum scilicet, qui vitam bellicam & militarem extollunt, & cæteris vitæ generibus præferunt: propterea quòd per hoc vitæ genus possunt sibi dominium & imperium in alios etiam invitos acquirere. Quæ opinio non solùm apud Barbaras nationes invaluit, cuiusmodi fuerunt olim Persæ, Scythæ, Thraces, Celtæ, Iberi, & similes alij populi: verùm etiam à Lacedæmonijs & Cretensibus fuit approbata: quorum disciplina, & maior pars legum, tota ad rem militarem, & amplificandos Imperij sui fines erat accommodata: quemadmodum etiam suprà in lib. 2. cap. 6. & 7. ostensum fuit.

Καίτοι δόξειεν ἂν ἄγαν ἄτοπον.

Quod est Aristotelis judicium de his tribus opinionibus?

Aristoteles respondet per distinctionem: & affirmat duas priores opiniones, de vita Theorica & Practica,

Practica, esse ex parte veras, ex parte verò falsas. Tertiam verò opinionem reijcit, & negat eum civitatis statum esse optimum, in quo omnes leges, omniaq; instituta diriguntur ad herilem dominatum & ad Tyrannicam potentiam stabiliendam: quoniam eiusmodi dominium plerunq; est iniquum & iniustum, atq; hoc probat quinq; argumentis.

Quod est primum argumentum?

Quod iniquum est & bonis legibus repugnat, in eo non potest esse optimus civitatis status, aut optima civium vita. Sed herili more velle omnibus tàm liberis hominibus, quàm servis, tàm invitis, quàm volentibus dominari: iniquum est, & bonis legibus repugnat. Ergò in eiusmodi dominio non potest esse optimus civitatis status, aut optima civium vita. Minor suprà in primo libro fuit declarata: ubi dictum est, illud dominium solùm esse iustum, quod exercetur in eos, qui naturá sunt servi, & volentes se alijs subiecerunt.

Alterum argumentum?

Quemadmodum medicus non curat ægrotum invitum & nolentem: neq; nauclerus navigantes invitos defert in aliam terram: ita magistratus politicus non debet velle herili more dominari invitis & nolentibus subditis.

Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐν ταῖς ἄλλαις.

Tertium argumentum?

Ἀλλ' ἑοίκασιν οἱ πολλοὶ πλὴν.

Quod quis iniquum esse iudicat, adversus seipsum ab alio fieri, idipsum quoq; debet existimare iniquum esse adversus alium facere: iuxta vulgatum dictum: Quod tibi non vis fieri, id alteri ne feceris. Sed unusquisq; iniquum esse indicaret, si quispiam ipsi invito cuperet dominari. Ergò invitum dominium est iniquum: & propterea in eo non consistit optimus civitatis status, aut optima civium vita.

Quartum argumentum?

Quod ordini naturæ repugnat, id est, iniustum. Sed liberis hominibus velle herili more, δεσποτικῶς, dominari, repugnat ordini naturæ: quia non sunt δεσποτοὶ id est, apti ad ferendum tale dominium. Ergò tale dominium est iniustum. Confirmatur hoc argumentum ab exemplo simili. Quemadmodum non licet quaslibet bestias venando capere, sed tantùm feras beluas, quarum usus aliquis esse potest vel in cibis, vel in sacrificijs, vel in alijs rebus: ita non licet indifferenter omnibus hominibus dominari: sed tantùm ijs, qui naturâ ad tale dominium ferendum sunt idonei: veluti sunt servi.

Quintum argumentum?

Ἀλλὰ μὴν εἴη γ' ἂν καθ' ἑαυτήν.

Hoc argumentum habet ἔνστασιν. Si potest aliqua civitas esse beata, in qua magistratus non herili

more

more dominatur suis subditis: sed tantùm πολιτικῶς, *id est, civili more: igitur dominium herile non est certum signum civitatis benè constitutæ. Sed antecedens est verum: Ergò etiam consequens est verum.*

CAPUT IIII.

Quare ea vitæ conditio à multis judicatur esse optima: per quàm possunt pluribus dominari?

Πρὸς δὲ τοὺς ὁμολογοῦντας μὲν.

QVoniam in eiusmodi vita plurimæ offeruntur causæ & occasiones exercendarum actionum virtutis, in quibus civilis hominum beatitudo seu felicitas, secundum Aristotelis sententiam videtur esse posita: quemadmodum ex beatitudinis definitione, quæ in Ethicis traditur, licet videre.

Est ne hæc opinio hominum vera?

Ὅτι τὰ μὲν ἀμφότεροι λέγουσιν.

Minimè: Quia non omne dominium seu imperium simpliciter est causa actionum virtutis: sed tantùm illud quod est secundum naturam, & iustum.

Quomodo Aristoteles hoc probat?

Duobus absurdis consequentibus. Primùm enim, Si dominium in plures simpliciter præbet causam agendi ex virtute: igitur nulla occasio negligenda est, per quam tale dominium possit acquiri-

siquidem in actione virtutis consistit civilis hominum beatitudo: quæ est summum bonum cuius gratia quævis alia sunt expetenda, suscipienda, & agenda. Quòd, si verum est: igitur dominandi gratiâ nec pater filio, neq; filius patri, nec deniq; amicus amico parcere debet: & verum erit illud Iulij Cæsaris dictum, quod ex Euripide est desumptum: ubi dicitur etiam, JUS, *regnandi gratiâ, violandum esse. Hæc autem omnia sunt falsa: igitur etiam antecedens est falsum.*

Quod est alterum absurdum?

Si pluribus dominari est indicium vitæ beatæ: igitur etiam beati dici possunt Tyranni, & homines mali ac improbi, qui violenter alios spoliarunt, & sibi subiecerunt: & per consequens, inter virum bonum, & revera propter virtutem beatum: & inter eiusmodi malum & improbum hominem, qui per vim dominium in alios iniustè acquisivit: nullum erit discrimen: quòd absurdum.

Quotuplex est igitur dominium seu imperium in alios?

Duplex: vel enim est iustum, vel iniustum.

Quod est justum dominium?

Iustum dominium seu imperium est, quod est κατὰ τὴν φύσιν, *secundum naturam: in quo is qui dominatur, cæteris omnibus, quibus imperat: tantum*

tum virtute, authoritate, & dignitate antecellit: quantum vir præstantior est fœminá, pater liberis, dominus servo.

Quare tale imperium dicitur justum?

Primùm, quia iustitiæ regula postulat, ut imparibus imparia tribuantur: cùm autem talis sit cæteris dignitate impar: non potest pari cum illis loco haberi: itaq; æquum est, ut ille imperet, reliqui verò pareant. Deindè, quia naturâ in omnibus rebus ita constitutum est, ut semper id quod imperfectius est, & minus præstans, cedat perfectiori & præstantiori.

Quod est injustum imperium?

Iniustum dominium seu imperium est, quod est παρὰ τὴν φύσιν, *contrà naturam: in quo is, qui dominatur, vel par & æqualis est, vel etiam inferior ijs quibus imperat. Nam si cæteris est par seu æqualis: iniustè sibi soli imperium vindicat: Iustitia enim requirit, ut paribus & æqualibus paria seu æqualia tribuantur. Si verò est cæteris inferior, nullo iure ei imperium debetur.*

Quæ igitur requiruntur in eo, cui jure imperium debetur?

Δεῖ δ' οὐ μόνον ἀρετὴν ἀλλὰ καὶ.

Duo, Primùm ἡ ἀρετὴ, *virtus: maximè verò* φρόνησις, *prudentia,* καὶ ἡ δικαιοσύνη, *iustitia: sine quibus nullum imperium aut rectè administrari,*

aut diuturnum esse potest. Deinde δύναμις πρακτικὴ, δεινότης, id est facultas & dexteritas agendi & expediendi ea, quæ in administrandis publicis negotijs sunt necessaria.

Dixisti hactenus de vitæ Practicæ seu Politicæ beatitudine: sed quæ est vitæ Theoricæ seu Philosophicæ beatitudo?

Vitæ Thoricæ seu philosophicæ beatitudo consistit ἐν τῇ θεωρίᾳ, in contemplatione & cognitione rerum divinarum & cœlestium, quæ in se iucundam & veram habet voluptatem.

ἀλλ' οἱ πάντα λέγονται καλῶς.

Obiectio. Atqui vulgus hominum existimat Philosophos, qui in contemplatione & cognitione rerum versantur, esse homines otiosos, & nihil agere: quomodo igitur illis potest competere beatitudo, quæ consistit in actione virtutis?

Solutio. *Pro huius obiectionis declaratione, notanda est hæc Actionum distinctio. Actiones sunt duplices: quædam extendunt suam vim & operationem in extremum aliquod obiectum: & nominantur hoc loco πράξεις πρὸς ἕτερον, & πράξεις ἐξωτερικαὶ, actiones quæ in aliam rem pertingunt, item actiones externæ: à Dialecticis πράξεις μεταβαίνουσαι, transeuntes. Tales sunt actiones politicæ: quia suscipiuntur propter civitatis & civium utilitatem. Quædam verò actiones suam vim non exerunt in rem aliquam*

aliquam extraneam: sed intra seipsas quasi vertuntur, & manent in ipso subiecto, in quo sunt excitatæ: vocantur hoc loco αὐτοτελεῖς, quia in seipsis habent suā perfectionem: à Dialecticis nominantur πράξεις ἐμμένουσαι: tales sunt αἱ θεωρίαι καὶ διανοήσεις, contemplationes & meditationes mentis: suntqúe longè præstantiores & perfectiores; quam illæ priores.

Quid ex dictis colligit Aristoteles?

Philosophos & homines literatos, quando in suis studijs & contemplationibus sunt occupati, non esse planè otiosos: sed etiam aliquid agere: eorumq; actiones esse præstantiores actionibus politicorum: & habere quoq; propriam suam & quidem præstantissimam beatitudinem.

Quibus argumentis hoc confirmat:

Quatuor. Primùm sumitur à definitione Beatitudinis. Cui tribuitur Beatitudo, ei quoq; tribui potest actio: nam Beatitudo est actio, ut dictum est in Ethicis. Sed vitæ Theoricæ tribuitur aliqua beatitudo: nam in Ethicis Beatitudo sic dividitur, quòd alia sit Practica, alia Theorica. Ergò in vita Theorica est est etiam aliqua actio. Et per consequens Philosophi, qui hanc vitam amplectuntur, non sunt homines otiosi, sed etiam dicuntur aliquid agere.

vis loco civitas extruenda est.

Οἴονται μὲν γὰρ οἱ πλεῖστοι.

Quomodo æstimanda est magnitudo civitatis?

Non ex numero & frequentia hominum: neque ex amplitudine loci: sed ex facultate, per quam possit optimè finem suum & scopum assequi: nempè communem totius civitatis, & privatam singulorum civium felicitatem seu beatitudinem.

Quibus argumentis Aristoteles hoc probat?

Tribus argumentis probat Aristoteles magnitudinem civitatis æstimandam esse non ex multitudine hominum, sed ex propria eius δυνάμει, id est, facultate. Primùm constat tali Sorite seu Syllogismo composito: Magnitudo cuiusque rei æstimatur ex eius perfectione. Nam ea demum magna sunt, quæ sunt perfecta. Perfectio rei æstimatur ex proprio eius munere: proprium cuiusque rei munus proficiscitur ex propria eius facultate & virtute. Ergò magnitudo civitatis æstimanda est secundum eius proprium facultatem, per quàm potest proprio suo munere fungi.

Οὐ μὴν ἀλλὰ κἂν εἰ δεῖ κρίνειν.

Quod est alterum argumentum?

Alterum argumentum sumitur ab absurdo consequente. Si magnitudo civitatis æstimanda est ex sola multitudine & frequentia hominum: tùm ea civitas

civitas posset magna, & per consequens perfecta dici, in qua est magna copia inquilinorum, servorum, mercenariorum, sordidorum opificum, pauperum & mendicorum, & similium, qui revera ne quidem inter cives possunt numerari. Sed consequens falsum. Ergò sola πολυανθρωπία *non est verum signum, undè civitatis magnitudo est æstimanda.*

Quod est tertium argumentum?

Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτο γε ἐκ τῶν ἔργων.

Quicquid impedit τὴν εὐνομίαν καὶ εὐταξίαν τῆς πόλεως, *ex eo non potest neq; debet magnitudo & perfectio civitatis æstimari. Sed nimia hominum multitudo impedit* τὴν εὐνομίαν καὶ αὐταξίαν τῆς πόλεως. *Ergò. Minor probatur* ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου: *Nam impossibile est nimiam multitudinem rectè bonis legibus coërcere, & in officio continere: sed hoc solius est divinæ potentiæ munus: quæ totam hanc universitatem optimo ordine rexit: humana autem vis, quantumvis sit magna, hoc præstare non potest. Deindè ab exemplo earum civitatum, quæ tùm maximè interierunt, quando cœpit civium & inhabitantium numerus nimium augeri & crescere: veluti fuerunt Athenæ, Thebæ, Sparta, & aliæ Græciæ urbes. Tertiò à legum natura: nam* ὁ νόμος ἐστὶ τάξις, *&* ἡ εὐνομία ἐστὶν εὐταξία: *nimia autem turba parit* ἀταξίαν, *id est, confusionem: quæ adversatur bonis legibus & ordini.*

Quæ

iudicijs, in distribuendis honoribus, præmijs & pœnis: Fortitudinis in defendenda patria, in administrando bello, in dicenda & exequenda sententia: Liberalitatis in sublevandis egenis: Magnificentiæ in faciendis publicis sumptibus, partim ad ornatum & splendorem, partim etiam ad munitiones urbis pertinentibus. Ex quibus constat vitam politicam quodammodo materiam præbere ad actiones virtutum, in quibus beatitudo hominis secundum Aristotelem consistit.

Est verò etiam adhuc tertia opinio eorum scilicet, qui vitam bellicam & militarem extollunt, & cæteris vitæ generibus præferunt: propterea quòd per hoc vitæ genus possunt sibi dominium & imperium in alios etiam invitos acquirere. Quæ opinio non solùm apud Barbaras nationes invaluit, cuiusmodi fuerunt olim Persæ, Scythæ, Thraces, Celtæ, Iberi, & similes alij populi: verùm etiam à Lacedæmonijs & Cretensibus fuit approbata: quorum disciplina, & maior pars legum, tota ad rem militarem, & amplificandos Imperij sui fines erat accommodata: quemadmodum etiam suprà in lib. 2. cap. 6. & 7. ostensum fuit.

Καὶ τοι δόξειεν ἂν ἄγαν ἄτοποι.

Quod est Aristotelis judicium de his tribus opinionibus?

Aristoteles respondet per distinctionem: & affirmat duas priores opiniones, de vita Theorica & Practica,

Practica, esse ex parte veras, ex parte verò falsas. Tertiam verò opinionem reijcit, & negat eum civitatis statum esse optimum, in quo omnes leges, omniaq; instituta diriguntur ad herilem dominatum & ad Tyrannicam potentiam stabiliendam: quoniam eiusmodi dominium plerunq; est iniquum & iniustum, atq; hoc probat quinq; argumentis.

Quod est primum argumentum?

Quod iniquum est & bonis legibus repugnat, in eo non potest esse optimus civitatis status, aut optima civium vita. Sed herili more velle omnibus tàm liberis hominibus, quàm servis, tàm invitis, quàm volentibus dominari: iniquum est, & bonis legibus repugnat. Ergò in eiusmodi dominio non potest esse optimus civitatis status, aut optima civium vita. Minor suprà in primo libro fuit declarata: ubi dictum est, illud dominium solùm esse iustum, quod exercetur in eos, qui naturâ sunt servi, & volentes se alijs subiecerunt.

Alterum argumentum?

Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐν ταῖς ἄλλαις.

Quemadmodum medicus non curat ægrotum invitum & nolentem: neq; nauclerus navigantes invitos defert in aliam terram: ita magistratus politicus non debet velle herili more dominari invitis & nolentibus subditis.

Tertium argumentum?

Ἀλλ' ἑαυτοῖς μὲν ζητοῦσι τὴν δικαίαν ἀρχήν...

Quod quis iniquum esse iudicat, adversus seipsum ab alio fieri, idipsum quoque debet existimare iniquum esse adversus alium facere: iuxta vulgatum dictum: Quod tibi non vis fieri, id alteri ne feceris. Sed unusquisque iniquum esse indicaret, si quispiam ipsi invito cuperet dominari. Ergò invitum dominium est iniquum: & propterea in eo non consistit optimus civitatis status, aut optima civium vita.

Quartum argumentum?

Quod ordini naturæ repugnat, id est, iniustum. Sed liberis hominibus velle herili more, δεσποτικῶς, dominari, repugnat ordini naturæ: quia non sunt δεσποτοὶ id est, apti ad ferendum tale dominium. Ergò tale dominium est iniustum. Confirmatur hoc argumentum ab exemplo simili. Quemadmodum non licet quaslibet bestias venando capere, sed tantùm feras beluas, quarum usus aliquis esse potest vel in cibis, vel in sacrificijs, vel in alijs rebus: ita non licet indifferenter omnibus hominibus dominari: sed tantùm ijs, qui naturâ ad tale dominium ferendum sunt idonei: veluti sunt servi.

Quintum argumentum?

Ἀλλὰ μὴν εἴη γ' ἂν καθ' ἑαυτήν.

Hoc argumentum habet ἔνστασιν. Si potest aliqua civitas esse beata, in qua magistratus non herili more

more dominatur suis subditis: sed tantùm πολιτικῶς, id est, civili more: igitur dominium herile non est certum signum civitatis benè constitutæ. Sed antecedens est verum: Ergò etiam consequens est verum.

CAPUT IIII.

Quare ea vitæ conditio à multis judicatur esse optima: per quàm possunt pluribus dominari?

Πρὸς δὲ τοὺς ὁμολογοῦντας μέν.

QVoniam in eiusmodi vita plurimæ offeruntur causæ & occasiones exercendarum actionum virtutis, in quibus civilis hominum beatitudo seu felicitas, secundum Aristotelis sententiam videtur esse posita: quemadmodum ex beatitudinis definitione, quæ in Ethicis traditur, licet videre.

Est ne hæc opinio hominum vera?

Ὅτι τῶν μὲν ἀμφότεροι λέγουσι.

Minimè: Quia non omne dominium seu imperium simpliciter est causa actionum virtutis: sed tantùm illud quod est secundum naturam, & iustum.

Quomodo Aristoteles hoc probat?

Duobus absurdis consequentibus. Primùm enim, Si dominium in plures simpliciter præbet causam agendi ex virtute: igitur nulla occasio negligenda est, per quam tale dominium possit acquiri-

siquidem in actione virtutis consistit civilis hominum beatitudo: quæ est summum bonum cuius gratia quævis alia sunt expetenda, suscipienda, & agenda. Quòd, si verum est: igitur dominandi gratiâ nec pater filio, neq; filius patri, nec deniq; amicus amico parcere debet: & verum erit illud Iulij Cæsaris dictum, quod ex Euripide est desumptum: ubi dicitur etiam, JUS, *regnandi gratiâ, violandum esse. Hæc autem omnia sunt falsa: igitur etiam antecedens est falsum.*

Quod est alterum absurdum?

Si pluribus dominari est indicium vitæ beatæ: igitur etiam beati dici possunt Tyranni, & homines mali ac improbi, qui violenter alios spoliarunt, & sibi subiecerunt: & per consequens, inter virum bonum, & revera propter virtutem beatum: & inter eiusmodi malum & improbum hominem, qui per vim dominium in alios iniustè acquisivit: nullum erit discrimen: quòd absurdum.

Quotuplex est igitur dominium seu imperium in alios?

Duplex: vel enim est iustum, vel iniustum.

Quod est justum dominium?

Iustum dominium seu imperium est, quod est κατὰ τὴν φύσιν, secundum naturam: in quo is qui dominatur, cæteris omnibus, quibus imperat: tantum

tum virtute, authoritate, & dignitate antecellit: quantum vir præstantior est fœminá, pater liberis, dominus servo.

Quare tale imperium dicitur justum?

Primùm, quia iustitiæ regula postulat, ut imparibus imparia tribuantur: cùm autem talis sit cæteris dignitate impar: non potest pari cum illis loco haberi: itaq; æquum est, ut ille imperet, reliqui verò pareant. Deindè, quia naturâ in omnibus rebus ita constitutum est, ut semper id quod imperfectius est, & minus præstans, cedat perfectiori & præstantiori.

Quod est injustum imperium?

Iniustum dominium seu imperium est, quod est παρὰ τὴν φύσιν, *contrà naturam: in quo is, qui dominatur, vel par & æqualis est, vel etiam inferior ijs quibus imperat. Nam si cæteris est par seu æqualis: iniustè sibi soli imperium vindicat: Iustitia enim requirit, ut paribus & æqualibus paria seu æqualia tribuantur. Si verò est cæteris inferior, nullo iure ei imperium debetur.*

Quæ igitur requiruntur in eo, cui jure imperium debetur?

Δεῖ δ' οὐ μόνον ἀρετὴν ἀλλά καὶ.

Duo, Primùm ἡ ἀρετὴ, *virtus: maximè verò* φρόνησις, *prudentia,* καὶ ἡ δικαιοσύνη, *iustitia: sine quibus nullum imperium aut rectè administrari,*

aut diuturnum esse potest. Deindè δύναμις πρακτικὴ, δεινότης, *id est facultas & dexteritas agendi & expediendi ea, quæ in administrandis publicis negotijs sunt necessaria.*

Dixisti hactenus de vitæ Practicæ seu Politicæ beatitudine: sed quæ est vitæ Theoricæ seu Philosophicæ beatitudo?

Vitæ Thoricæ seu philosophicæ beatitudo consistit ἐν τῇ θεωρίᾳ, *in contemplatione & cognitione rerum divinarum & cœlestium, quæ in se iucundam & veram habet voluptatem.*

ἀλλ' οὐ πάντα λέγεται καλῶς.

Objectio. Atqui vulgus hominum existimat Philosophos, qui in contemplatione & cognitione rerum versantur, esse homines otiosos, & nihil agere: quomodo igitur illis potest competere beatitudo, quæ consistit in actione virtutis?

Solutio. *Pro huius obiectionis declaratione, notanda est hæc Actionum distinctio. Actiones sunt duplices: quædam extendunt suam vim & operationem in extremum aliquod obiectum: & nominantur hoc loco* πράξεις πρὸς ἕτερον, *&* πράξεις ἐξωτερικαὶ, *actiones quæ in aliam rem pertingunt, item actiones externæ: à Dialecticis* πράξεις μεταβαίνουσαι, *transeuntes. Tales sunt actiones politicæ: quia suscipiuntur propter civitatis & civium utilitatem. Quædam verò actiones suam vim non exerunt in rem aliquam*

aliquam extraneam: sed intrà seipsas quasi vertuntur, & manent in ipso subiecto, in quo sunt excitatæ: vocantur hoc loco αὐτοτελεῖς, *quia in seipsis habent suã perfectionem: à Dialecticis nominantur* πράξεις ἐμμένουσαι: *tales sunt* αἱ θεωρίαι καὶ διανοήσεις, *contemplationes & meditationes mentis: suntqúe longè præstantiores & perfectiores, quam illæ priores.*

Quid ex dictis colligit Aristoteles?

Philosophos & homines literatos, quando in suis studijs & contemplationibus sunt occupati, non esse planè otiosos: sed etiam aliquid agere: eorumq́; actiones esse præstantiores actionibus politicorum: & habere quoq; propriam suam & quidem præstantissimam beatitudinem.

Quibus argumentis hoc confirmat:

Quatuor. Primùm sumitur à definitione Beatitudinis. Cui tribuitur Beatitudo, ei quoq́; tribui potest actio: nam Beatitudo est actio, ut dictum est in Ethicis. Sed vitæ Theoricæ tribuitur aliqua beatitudo: nam in Ethicis Beatitudo sic dividitur, quòd alia sit Practica, alia Theorica. Ergò in vita Theorica est est etiam aliqua actio. Et per consequens Philosophi, qui hanc vitam amplectuntur, non sunt homines otiosi, sed etiam dicuntur aliquid agere.

Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἀπρακτεῖν.

Alterum argumentum?

Alterum argumentum sumitur ab exemplo simili earum civitatum, quæ licet ita procul ab aliis civitatibus sunt remotæ, ut nulla possint cum illis habere commercia: tamen propterea non dicuntur esse otiosæ, & nihil agere: quia intrà se, & inter suos cives mutua exercent officia & commercia. Ita quoque Philosophorum contemplationes & meditationes sunt internæ quædam mentis actiones seu operationes.

Tertium argumentum?

Tertium argumentum etiam sumitur ab exemplo simili. Quemadmodum architecti & præfecti ædificiorum, aut aliorum operum, dicuntur aliquid egisse in extruendo ædificio, etiamsi ipsi manus suas operi non admoverint: sed tantùm ex sua arte consuluerunt & præceperunt, quid & quomodo aliquid faciendum: ita etiam Philosophorum contemplationes & meditationes possunt aliquo modo operationes mentis nominari.

Σχολῇ γὰρ ἂν ὁ Θεὸς ἔχει καλῶς.

Quartum argumentum?

Quartum argumentum sumitur ab absurdo consequente: nam si tantùm istæ actiones sunt nominandæ, quarum vis & motus se exerit in aliud obiectum, quod est extrà agentem: igitur DEI *& totius mundi nullæ essent actiones: & per consequens,* DEI *nulla esset*

la esset beatitudo: quia beatitudo consistit in actione. Sed hæc sunt absurda. Ergò.

CAPUT IIII.

Quæ sunt in constituenda civitate initio tanquam fundamenta & materia civitatis consideranda?

DVo: *primùm* οἱ ἄνθρωποι, *homines, qui debent civitatem inhabitare: deindè* ἡ χώρα, *regio, ager, sive locus, in quo civitas est extruenda. In eandem sententiam etiam suprà lib. 2. cap. 4.* δεῖ τὸν νομοθέτην εἰς δύο βλέποντα τιθέναι τοὺς νόμους: πρός τε τὴν χώραν, καὶ τοὺς ἀνθρώπους, *hoc est, oportet legumlatorem in scribendis legibus ad duo respicere: ad regionem sive locum, & ad ipsos homines. Hæc autem duo Aristoteles per metaphoram nominat* χορηγίαν πολιτικὴν, *id est, materiam & quasi supellectilem earum rerum, quæ ad civitatem & civilem societatem constituendam sunt necessaria.* Ἐπεὶ δὲ πεφροιμίασται τὰ νῦν.

Quæ sunt in utroq; rursum consideranda?

Duo: primùm, Quantitas, hoc est, quantus numerus debeat esse civium: & quàm magna sive ampla debeat esse civitas. Deindè, Qualitas, hoc est, quales debeant esse homines, ex quibus civitatem constituere volumus: qualis debeat esse regionis & loci natura & situs: neque enim in quo-

vis loco civitas extruenda est.

Οἴονται μὲν οὖν οἱ πλεῖστοι.

Quomodo æstimanda est magnitudo civitatis?

Non ex numero & frequentia hominum: neque ex amplitudine loci: sed ex facultate, per quam possit optimè finem suum & scopum assequi: nempè communem totius civitatis, & privatam singulorum civium felicitatem seu beatitudinem.

Quibus argumentis Aristoteles hoc probat?

Tribus argnmentis probat Aristoteles magnitudinem civitatis æstimandam esse non ex multitudine hominum, sed ex propria eius δυνάμει, *id est, facultate. Primùm constat tali Sorite seu Syllogismo composito: Magnitudo cuiusq; rei æstimatur ex eius perfectione. Nam ea demum magna sunt, quæ sunt perfecta. Perfectio rei æstimatur ex proprio eius munere: proprium cuiusq; rei munus proficiscitur ex propria eius facultate & virtute. Ergò magnitudo civitatis æstimanda est secundum eius proprium facultatem, per quàm potest proprio suo munere fungi.*

Οὐ μὴν ἀλλὰ κἂν εἰ δεῖ κρίνειν.

Quod est alterum argumentum?

Alterum argumentum sumitur ab absurdo consequente. Si magnitudo civitatis æstimanda est ex sola multitudine & frequentia hominum: tùm ea

civitas

civitas posset magna, & per consequens perfecta dici, in qua est magna copia inquilinorum, servorum, mercenariorum, sordidorum opificum, pauperum & mendicorum, & similium, qui revera ne quidem inter cives possunt numerari. Sed consequens falsum. Ergò sola πολυανθρωπία, *non est verum signum, unde civitatis magnitudo est æstimanda.*

Quod est te[r]tium argumentum?

Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτό γε ἐκ τῶν ἔργων.

Quicquid impedit τὴν εὐνομίαν καὶ εὐταξίαν τῆς πόλεως, *ex eo non potest neq; debet magnitudo & perfectio civitatis æstimari. Sed nimia hominum multitudo impedit* τὴν εὐνομίαν καὶ ευταξίαν τῆς πόλεως. *Ergò. Minor probatur* ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου: *Nam impossibile est nimiam multitudinem rectè bonis legibus coëercere, & in officio continere: sed hoc solius est divinæ potentiæ munus: quæ totam hanc universitatem optimo ordine rexit: humana autem vis, quantumvis sit magna, hoc præstare non potest. Deindè ab exemplo earum civitatum, quæ tùm maximè interierunt, quando cœpit civium & inhabitantium numerus nimium augeri & crescere: veluti fuerunt Athenæ, Thebæ, Sparta, & aliæ Græciæ urbes. Tertiò à legum natura: nam* ὁ νόμος ἐστὶ τάξις, & ἡ εὐνομία ἐστὶν εὐταξία: *nimia autem turba parit* ἀταξίαν, *id est, confusionem: quæ adversatur bonis legibus & ordini.*

Quæ

Ἀλλ' ἔστι τι καὶ πόλεσι μεγέθους μέτρον.

Quæ est igitur justa magnitudo civitatis?

Iusta & vera magnitudo civitatis ea est, quæ est mediocris & moderata, ita ut civibus non sit impedimento ad benè beateq́; vivendum, hoc est, ad exercendas virtutum actiones inter se mutuò: qua in re præcipuè politica civitatis felicitas & beatitudo consistit. Probatut hoc per inductionem, exemplis rerum naturalium & artificialium: quæ cùm à iusta sua magnitudine recesserunt, tàm in hanc, quàm in alteram partem, non possunt ampliùs commodè suo officio, ad quod factæ sunt, fungi.

Quæ sunt veræ notæ, secundum quas justa magnitudo civitatis est æstimanda?

Duæ: Vna est αὐτάρκεια τοῦ εὖ ζῆν, *sufficiens rerum necessariarum ad vitam commodè degendam copia. Nam propter hanc præcipuè causam civitates initiò fuerunt constitutæ: quemadmodum suprà lib. 1. cap. 2. & lib. 3. cap. 1. dictum fuit. Altera nota est,* ἡ εὐσυνοψία, καὶ εὐγνωσία πρὸς ἀλλήλους, *facilis civium inter se mutua noticia & conspectus: quod in nimis magna hominum multitudine & ampla civitate difficulter fieri potest.*

Διὸ πρώτην μὲν εἶναι πόλιν.

Ad quid prodest inter cives esse mutuam notitiam?

Huius rei multæ & magnæ sunt utilitates: Aristoteles

ſtoteles verò hoc loco tres præcipuas videtur indicare: quarum prima eſt, ut cives facilius poßint inter ſe contrahere & mutuis officijs colere amicitiam. Altera, ut ij, qui in magiſtratu ſunt, rectiùs poßint ſubditis ſuis imperare, eorumq́; cauſas cognoſcere, & controverſias dijudicare ac componere. Subditi verò minus poßint errare in eligendis magiſtratibus. Tertia, ne peregrini poßint irrepere in magiſtratum, & ad publicorum officiorum adminiſtrationem adhiberi.

CAPUT V.

Circa totum in quo civitas extruenda eſt, quæ ſunt conſideranda?

Περὶ μὲν γῆς τοῦ ποίαν τινὰ δηλονότι.

D*Vo: primùm, ipſe ager circa civitatem: deinde, ſitus loci. Quod ad agrum attinet, etiam duo ſunt ſpectanda. Qualitas, hoc eſt, bonitas & fertilitas agri: & Quantitas, id eſt, magnitudo ſeu amplitudo agri.*

De qualitate quid præcipitur?

Ea conſideranda eſt partim quo ad ipſos cives & incolas: partim quo ad exteros & hoſtes. Quo ad cives: debet ager eſſe αὐταρκέστατος, *id eſt, maximè ſufficiens ad ſuppeditandum omnia ea, quæ ad vitam commodè degendam ſunt neceſſaria: ita ut non opus ſit ea aliundè quærere & importare: & ut ipſe*

ipse Aristoteles se explicat: ut sit παντοφόρος, *id est, ita fertilis, ut possit omnia ad victum necessaria suppeditare. Quod verò ad hostes attinet, debet ager sive locus ille hostibus esse* δυσέμβολος, *difficilis ad incursiones: ipsis verò civibus* εὐέξοδος, *facilis ad excursiones.*

De quantitate agri quid præcipitur?

Duo hîc sunt observanda. Primùm, ut tantus sit ager, undè ipsi cives possint in ocio & pace non solùm temperanter, verùm etiam liberaliter vivere, hoc est, ut non solùm pro se ipsis habeant necessaria: sed etiam possint de suis bonis exteris aut vicinis communicare. Deindè: ut ager ita sit εὐσύνοπτος, *id est, in conspectu civitatis potiùs: ut si opus sit, cives facile possint eum propter urbis vicinitatem ab incursionibus & vastationibus hostium tueri ac defendere.*

Τῆς δὲ πόλεως τὴν θέσιν εἰ χρή.

Quis situs maximè conveniens est civitati?

Optimus situs civitatis est, qui est communis & terræ & mari: hoc est, si non nimis vicina est mari aut magno flumini, neque etiam nimium ab eo remota: ita ut cives & terra & mari commodè uti possint, ad comparanda ea quæ ipsis sunt necessaria: primùm quo ad victualia, ut ea ex vicinis locis & regionibus, facilè possint ad eam vel navibus, vel curribus aut iumentis adferri. Deindè quo ad auxilia bellica: ut ea facile possint à socijs aliundè &

terrâ & mari transmitti & adduci. Tertiò, quo ad exercenda commercia cum vicinis civitatibus & regionibus, in advehendis & importandis ijs rebus, quibus cives egent: & exportandis ijs, quibus abundant: veluti sunt frumenta, vina, fructus, ligna, & plurima alia, quarum in vita quotidiana maximus est usus. Et hoc est, quod Aristoteles ait, civitatem debere ita sitam esse, ut sit εὐβοήθητος & εὐπαρακόμιστος.

CAPUT VI.

Est ne vicinitas Maris civitati utilis?

Περὶ δὲ τῆς πρὸς τὴν θάλατταν κοινωνίας.

ARistoteles hanc quæstionem in utramq; partem, affirmando & negando disputat.

Quare igitur existimat civitati non utilem esse Maris vicinitatem?

Propter multa incommoda, quæ indè civitati possunt accidere. Præcipuum autem est, quòd per hanc occasionem, beneficio navigationis, multi exteri & peregrini homines solent in civitatem ex varijs locis confluere: per quos etiam simul introducuntur novi, peregrini, & mali mores: quibus ipsi cives facilè tanquam contagio aliquo inficiuntur & corrumpuntur: impeditur & labefactatur bona disciplina: imminuitur veterum legum authoritas: substituuntur novæ leges: undè necesse est tandem infinita mala & incommoda consequi. Propter quam causam etiam Strabo in libro septimo affirmat Platonem τὴν θάλατταν πονηροδιδάσκαλον: id est,

Mare

Mare magistrum scelerum nominasse. Et Lacedæmonij olim, teste Xenophonte, sanxerunt ξενηλασίαν peregrinorum expulsionem, ne cives ab illis corrumperentur. Adfert igitur vicinitas maris hæc duo incommoda: πολυανθρωπίαν, id est, colluviem & turbam multorum & variorum hominum: & κακοήθειαν, morum & disciplinæ corruptionem.

Ὅτι μὲν οὖν εἰ ταῦτα μὴ συμβαίνει.

Sed habet ne vicinitas maris etiam quædam commoda pro civitatibus?

Ex vicinitate maris etiam multa possunt civitati contingere commoda: ex quibus duo præcipuè Aristoteles commemorat. Primum pertinet πρὸς τὴν ἀσφάλειαν τῆς πόλεως, ad securitatem urbis tempore belli, adversus hostium vel incursionem impediendam, vel obsidionem repellendam: item in adducendis militibus præsidiarijs, & advehendo atque importando commeatu. Alterum commodum pertinet πρὸς τὴν εὐπορίαν τῶν ἀναγκαίων, ad comparandam copiam eorum, quibus in vita quotidiana indigemus, hoc est, ad exercendam mercaturam, & negotiationem: quæ fit vel per commutationem, vel per emptionem & venditionem rerum necessariarum: ut civitas habeat αὐτάρκειαν πρὸς τὸ εὖ ζῆν.

Ἐπεὶ δὴ καὶ νῦν ὁρῶμεν πολλαῖς.

Sed quo pacto præcavendum est, ne in civitatibus maritimis peregrinorum conversationes & commercia civibus noceant?

Aristoteles monet peregrinis mercatoribus, qui negocian-

negociandi & commerciorum gratiâ, aliundè in civitatem veniunt: proprium quendam & separatum à reliquorum civium ædibus locum Emporij seu fori extruendum & designandum esse: ubi sua cum civibus poßint exercere commercia: ne ipsis necessarium sit propterea in urbe inter cives habitare aut versari.

Est ne civitatibus maritimis necessaria navalis quædam potentia?

Περὶ δὲ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως.

Maximè. Sed ea non debet esse nimis magna, alioquin enim per eam civitas repleretur multis hominibus. Monet igitur Aristoteles eam æstimandam esse ἐκ τοῦ βίου τῆς πόλεως, *ex vita civitatis, hoc est, ex scopo & instituto Reipublicæ. Nam si civitas seu Reipublicæ administratio hoc sibi habet propositum, quòd velit imperium & fines imperij amplificare, atq; alijs vicinis populis & civitatibus dominari, tùm necesse est, ut etiam habeat tantam vim & potentiam, per quam poßit istud efficere, hoc est, dominatum illum sibi comparare & retinere. Si verò cupit pari iure cum alijs vicinis vivere, & suis se finibus continere: tùm non necessariæ ei sunt magnæ navales copiæ.*

CAPUT VII.

Ποίους δὲ τινὰς τὴν φύσιν εἶναι δεῖ.

Explicasti de loco & regione constituendæ civitatis: Responde jam de hominibus, quales esse debeant, ex quibus optima Respub. possit constitui?

PRo *huius quæstionis explicatione Aristoteles talem distinctionem seu differentiam hominũ facit. Nam quod ad civilem societatẽ attinet, tria sese offerunt hominũ genera. Quidam enim sunt* ἀπολίτευτοι, *id est, expertes civilis societatis: qui propter ingenij & intellectus stupiditatem, ac morum ferociam, neq; ipsi alijs rectè imperare: neq; aliorũ imperium facilè ferre possunt. Quidam verò sunt* δουλικοὶ *servili ingenio præditi: qui propter innatam timiditatem, mollitiem & ignaviam, solùm ad serviendum alijs sunt idonei. Quidam deniq; sunt* πολιτικοὶ, *hoc est, apti ad colendam civilem societatem: qui & imperare alijs, & imperata facere possunt: prout tempus, res, & necessitas postulant.*

Φανερὸν τοίνυν ὅτι δεῖ διανοητικούς τε εἶναι.

Quot requiruntur in ijs hominibus, qui ad civilem societatem colendam sunt idonei?

Duo: primùm ἡ διάνοια, *id est, vis & facultas intelligendi ea, quæ in civili administratione non solùm percipienda, verum etiam peragenda sunt: vocatur hæc ab Aristotele in 6. lib. Ethic.* φρόνησις πολιτική, *civilis prudentia.*

Deindè

Deindè, ὁ θυμὸς, animositas, seu animi vis & magnitudo ad res magnas & arduas suscipiendas & gerendas. Nam qui timidi sunt, & molli atq; effœminato animo præditi: hi inepti sunt ad gubernationem: quia non audent res magnas aggredi: aut irasci & pœnas infligere ijs, quibus propter scelera iustè est irascendum: undè Aristoteles in hoc loco inquit: ὁ θυμὸς ἐστὶν ἀρχικόν τι, καὶ ἀήττητον: Animositas est vis quædam ad imperandum apta, quæ non patitur se vinci. Et Plato in lib. 2. de Republica, τοὺς φύλακας, custodes, hoc est, magistratus civitatis comparat canibus: qui erga domesticos sunt φιλητικοὶ, blandi: ergà exteros verò ἄγριοι, feroces & asperi: ita etiam boni magistratus debent esse ergà bonos cives benevoli & amici: ergà malos verò & improbos duri & severi.

CAPUT VIII.

Sunt ne omnia, quæ ad perfectam civitatis constitutionem requiruntur, etiam partes civitatis nominanda?

NEquaquam. Probatur duplici ratione. Una sumitur ab exemplo simili rerum naturalium: in quibus non omnia sunt partes totius, sine quibus totum perfectum esse non potest: ut animal non potest esse sine nutrimento, & tamen nutrmen-

Ἓν γὰρ τι τὸ κοινὸν εἶναι δεῖ.

tum non dicitur esse pars animalis. Altera sumitur à natura totius & partium substantialium. Quæ sunt partes substantiales alicuius totius, ea debent habere unum aliquod & idem, in quo æqualiter cum toto communicant. Sed multa requiruntur ad perfectam civitatis constitutionem, quæ tamen non habent unum aliquod & idem, in quo æqualiter cum toto communicant. Erga non omnia ea, quæ ad perfectam civitatis constitutionem pertinent, sunt partes civitatis. Minor declaratur ab Aristotele per distributionem & exempla: quoniam quædam ex illis habent rationem finis, sunt οὗ ἕνεκα: quædam verò sunt propter finem, τούτου ἕνεκα: ut ἡ αὐτάρκεια, vel ἡ εὐδαιμονία, sunt finis civitatis: possessiones verò, opes & facultates, sunt propter finem: nec tamen sunt partes civitatis.

Potestne civitas aliqua perfectè constitui ex ejusmodi civibus, qui omnes sunt eiusdem vitæ conditionis?

Aristoteles in lib. 5. Ethic. cap. 5. ait: Civitatem non constare ex solis medicis: sed ex medico & agricola. Quibus verbis voluit indicare, Civitatem perfectam non ex uno solùm, sed ex varijs hominum generibus, qui diversæ sunt conditionis, quod ad vitæ rationem attinet, constare.

Quæ

Quæ sunt autem præcipuæ differentiæ hominum, ex quibus civitas constat?

Differentiæ illæ cognoscuntur ex diversitate rerum, quibus civitas indiget, πρὸς τὴν αὐτάρκειαν, hoc est, ut habeat sufficientem copiam rerum ad vitam commodè degendam necessariarum.

Quæ sunt illæ res, quibus civitas ipsiq; cives maximè opus habent?

Ἐπισκεπτέον δὲ καὶ πόσα ταύτῃ ἐστίν.

Aristoteles in hoc capite enumerat sex earum species: veluti sunt primùm ἡ τροφή, alimentum seu cibus, hoc est, omnia ea, quæ ad victum pertinent. Deindè αἱ τέχναι, variæ artes, per quas efficiuntur omnia ea, quæ vel ad cultum corporis, vel ad quotidianum usum pertinent: veluti sunt vestimenta, suppellectilia, utensilia, & omnis generis instrumenta, quibus in operibus efficiendis utimur. Tertiò, τὰ ὅπλα, *arma: quibus civitas instructa esse debet, ad coercendos homines seditiosos. Quartò,* τὰ χρήματα *pecuniæ & reliquæ opes & facultates: quarum beneficio res necessariæ possunt comparari. Quintò,* ἡ ἐπιμέλεια περὶ τὸ θεῖον, *religio & cultus divinus. Sextò,* ἡ κρίσις περὶ τῶν συμφερόντων, καὶ δικαίων, *iudicium de rebus utilibus & iustis inter ipsos cives.*

Πρῶτον μὲν οὖν ὑπάρχειν δεῖ τροφήν.

Ex hac enumeratione quot Aristoteles colligit ordines civium, qui ad constituendam civitatem sunt necessarij?

Sex.

Qui sunt illi sex ordines civium?

Primùm necessarij sunt in civitate Agricolæ & pastores: qui ex cultura agrorum & pastura pecorum, victum & alimenta civibus suppeditant. Deindè Opifices & tabernarij, qui omnis generis opera, quorum in civili & quotidiana vita usus necessarius est, vel ipsi efficiunt, vel alijs vendunt: ut sunt vestimenta, ædificia, suppellectilia, vasa, instrumenta, & infinita alia, quæ vel ad necessitatem, vel ad maiorem commoditatem, vel deniq; ad ornatum & splendorem civitatis pertinent. Tertiò sunt milites, qui civitatem custodiunt & defendunt contrà hostes: ut cives possint tuto & quietè suis laboribus & negotijs perficiendis vacare. Quartò sunt divites, qui tempore necessariò possunt civitati sumptus necessarios subministrare, vel in gerendo bello, vel sublevanda annonæ caritate, vel in publicis munitionibus & ædificijs extruendis. Quintò sunt sacerdotes & homines religiosi, qui ea quæ ad divinum cultum pertinent, ritè administrent. Sextò sunt magistratus, senatores & iudices: quibus publicorum negociorum administrandorum cura commissa est.

CAPUT

CAPUT IX.

Suntne omnes hi sex ordines, quos commemorasti, pro veris civibus habendi?

Ἐπεὶ δὲ τυγχάνομεν σκοποῦντες.

AGricolas & sordidos opifices, non posse inter veros cives numerari, Aristoteles duobus argumentis probat. Quorum unum sumitur à definitione civis: quæ suprà in lib. 3. cap. 1. fuit posita: Civis propriè is esse dicitur, qui particeps est publicorum honorum in gerendo magistratu & exercendis iudicijs. Sed agricolæ & opifices non sunt participes magistratus & iudiciorum: quia perpetuò occupati sunt in laboribus pro acquirendo victu: ita ut illis non sit ocium ad civilia negocia obeunda. Ergò non possunt pro veris civibus haberi.

Quod est alterum argumentum?

Alterum argumentum sumitur à fine civitatis. Omnis verus civis potest esse particeps eius finis, quem civitas sibi habet propositum, nempè beatitudinem politicam. Sed agricolæ & opifices non possunt esse participes politicæ beatitudinis. Ergò non possunt esse veri cives. Minor probatur. Politica beatitudo consistit in actionibus virtutum, ad quas rectè obeundas requiritur ocium & vacatio à reliquis laboribus. Atqui agricolis & opificibus non est eiusmodi ocium & vacatio à reliquis laboribus: sunt

enim perpetuo occupat in acquirendo victu & sordido quæstu. Ergò non possunt esse capaces politicæ beatitudinis.

Φανερὸν ἐκ τούτων εἰς ἐν τῇ κάλλιστα.

Qui igitur ex commemoratis ordinibus possunt pro veris civibus haberi?

In civitate pro veris civibus habendi sunt ij, quorum vitæ conditio talis est, ut illis propter certas virtutes, quibus præditi esse debent, possint publica officia committi. Veluti sunt milites, qui sunt custodes & propugnatores urbis: in quibus præcipuè requiritur Fortitudo. Item senatores & iudices, in quibus requiritur Prudentia & Iustitia. Item sacerdotes, qui ea quæ ad religionem & cultum divinum pertinent, debent procurare: in quibus requiritur Pietas & Temperantia. Deniq; homines divites & locupletes: qui Rempub. debent iuvare pecunia in publicis ædificijs & munitionibus extruendis: in quibus requiritur Liberalitas & Magnificentia.

Excluduntur ne simpliciter omnes agricolæ è numero civium?

Minimè: sed tantùm ij qui non proprios habent agros, & propter paupertatem coguntur alienos agros pro mercede, ad acquirendum quotidianum victum, colere. Alioquin agricolarum vita atq; conditio semper honestissima fuit habita: quorum multi præter agrorum culturam etiam virtutem

excoluerunt

excoluerunt, & civilibus officijs & honoribus adhibiti fuerunt. Exemplo esse potest Serranus ille, quem olim Romani ab aratro ad consulatum vocarunt. Et priscis temporibus, cùm bonum virum vellent laudare, nominarunt eum bonum agricolam, bonumq; colonum.

Possunt ne publica ista officia in civitate ijsdem, an verò diversis civibus committi? Ε'πεὶ δὲ τὸ πολεμικόν.

Vtrunq; fieri potest, pro ratione circumstantiarum; nimirum ut interdum ijsdem, interdum verò diversis personis ista officia demandentur. Nam quia actiones bellicæ requirunt robur & vires corporis: ætas autem iuvenilis habet adhuc integras vires: ideò etiam bellicæ actiones rectè illis demandantur. Eodem modò, quia ad rectè consultandum & iudicandum requiritur prudentia, & rerum usus: quæ non nisi longo tempore possunt comparari: ideò etiam senioribus hæ partes sunt demandandæ. Deniq; quoniam æquum est, ut ijs, qui publicis curis & laboribus iam propter longam ætatem quodammodo exhausti sunt, etiam requies aliqua & otium concedatur, ut possint contemplationi vacare, & se ad extremum actum, id est, mortem præparare: ideò talibus optimè commendari poterit religionis cura, & cultus administratio.

Quomodo Aristoteles hanc officiorum distributionem confirmat?

Primùm à proprio Iustitiæ distributivæ, quæ iubet unicuiq; τὸ κατ' ἀξίαν διανέμειν, hoc est, id tribuere quo dignus est: & ad quod agendum & efficiendum maximè à natura videtur aptus esse. Atq; huic distributioni etiam consentit antiquus versus apud Græcos: in quo dicitur: ἔργα νέων, βουλαί τε μέσων, εὐχαί τε γερόντων, hoc est, Labores imponendi sunt iunioribus: ad consultationes adhibendi sunt ij, qui sunt in media ætate: preces permittendæ sunt senioribus.

Deindè ab exemplo Sesostris, regis Ægyptiorum: Minois, regis Cretensium: Itali, regis Oenotriæ: quæ posteà ab eius nomine, Italia fuit nuncupata: item aliorum antiquissimorum populorum, apud quos vestigia eiusmodi distributionis fuerunt reperta.

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς κτήσεις.

Sed undè habebunt isti tres ordines civium sua alimenta, & alia vitæ necessaria: si debent semper publica negotia civitatis ministrare?

Monet Aristoteles inter tales distribuendos esse publicos civitatis agros: non ut ipsi eos suis manibus colant: sed ut eorum cultura fiat vel per servos aut mercenarios: vel per vicinos pauperes rusticos: ipsi autem sint eorum domini, & fructus ex illis percipiant.

Ex quo ordine hominum deligendi sunt ij, per quos ea, quæ ad divinum cultum pertinent, sunt administranda?

Λοιπὸν δὲ ἐκ τῶν κατειλεγμένων θεῖναι.

Ex ijs civibus, quibus aliquando administratio Reipub. aut custodia urbis fuerat commissa: quando nimirum propter senectutem, non ampliùs publicis istis muneribus commodè fungi possunt.

Sed cur non etiam ex senioribus agricolis aut opificibus tales sunt deligendi?

Quia tales non numerantur inter veros cives quemadmodum suprà dictum fuit: atq; ideò etiam non sunt revera partes civitatis. Atqui cultus divinus debet administrari per eos, qui sunt revera cives, & pars civitatis.

CAPUT X.

Post distributionem civium, quid deinceps Politico considerandum?

Περὶ δὲ τῆς διανομῆς, καὶ τῶν γεωργούντων τίνας.

Considerandum etiam est politico in constituenda civitate, quo pacto agri civitati adiacentes sint inter cives distribuendi: præterea per quos agri illi sint colendi.

Quare Politico etiam de agrorum distributione est considerandum?

Propter quinque causas: primùm, ut singuli cives habeant propria bona, & proprias possessiones: siquidem communio bonorum, quàm Plato in suam Rempub. conatus fuit introducere, est absurda:

quem-

quemadmodum suprà in secundo libro fuit ostensum.

Quæ est altera causa?

Altera causa est, quia cives assuefaciendi & legibus excitandi sunt, ad exercendam ergà alios liberalitatem & beneficentiam: ideò necesse est, ut habeant propria bona, de quibus alijs poßint benefacere. Nam qui de alienis bonis alicui benefacit: is propriè non dicitur liberalis.

Quæ est tertia causa?

Tertia causa est, quia boni politici & legumlatoris officium est, in constituenda civitate cavere, ne aliqui ex civibus nimium abundent: aliqui verò nimium egeant: ad hoc autem præcavendum, diligenter considerandum est, qua ratione agri ita distribuantur, ut tàm universæ civitati, quàm singulis, civibus rectè sit prospectum.

Quæ est quarta causa?

Περὶ συσσιτίων τε συνδοχεῖ.

Quarta causa sumitur à consuetudine Syßitiorum. Si civitas debet de suis publicis sumptibus, & singuli cives de suis proprijs bonis aliquid ad συσσίτια, id est, publica convivia celebranda contribuere: ergo oportet agros hoc modo distribuere, ut alij sint communes totius civitatis, alij verò proprij singulorum civium.

Quæ

Quæ est quinta causa?

Quinta causa priori est similis, sumpta à cultu divino. Si cultus divinus peragi debet totius civitatis nomine, ita ut communiter ad omnes cives pertineat. ergò oportet etiam certos quosdam agros ad eam rem esse designatos: ex quorum proventibus sumptus illi possint colligi.

Quo pacto sunt agri distribuendi inter cives?

Ἀναγκαῖον τοίνυν εἰς δύο μέρη διῃρῆσθαι.

Quoniam agri ad civitatem pertinentes, alij sunt vicini, alij verò remoti ab urbe: ideò ut iusta & æqualis fiat distributio, singulis civibus de utriusque agris pars aliqua est assignanda: ne aliqui solùm habeant propinquos urbi, alij verò solùm remotos ab urbe.

Quæ est utilitas ejusmodi distributionis?

Duplex: Prima est, quòd talis distributio consentanea est iustitiæ: quæ iubet, ut ad declinandam invidiam, quando inter æquales aliquid distribuendum est, etiam servetur æqualitas secundùm proportionem Arithmeticam. Deindè, quia utilis est huiusmodi distributio in deliberationibus tempore belli: ut sententiæ civium sint magis liberæ: eò quòd omnium civium agris æquale periculum metuendum sit ab hostium incursionibus, vastationibus, direptionibus: quibus remotiores agri magis

gis expositi sunt, quàm propinquiores.

Τοὺς δὲ γεωργήσοντας μάλιστα μὲν.

Quibus autem committenda est agrorum tàm communium, quàm privatorum cultura?

Cultura agrorum primùm committenda est servis: quoniam enim hi sunt in potestate suorum dominorum, non audebunt hos labores detrectare. Sed cavendum est, ne omnes sint eiusdem nationis, aut animosi & audaces: ne fortè possint inter se adversus suos dominos conspirare. Deindè si servi haberi non possunt, conducendi sunt homines barbari & agrestes ex vicinis locis: qui ad nullum aliud vitæ genus videntur à natura esse facti, quàm ad eiusmodi labores & servilia officia præstanda.

CAPUT XI.

Αὐτῆς δὲ πρὸς αὑτὴν εἶναι τὴν θέσιν.

Quid prætereà homini politico in extruenda & constituenda civitate est considerandum?

Situs loci in quo civitatem constituere cupit. Plurimùm enim confert ad felicitatem civitatis: singulorumq; civium commoditates, oportunitas loci, in quo ipsa civitas est extructa.

Quot modis consideratur situs civitatis?

Situs civitatis bifariam consideratur: vel πρὸς τὴν χώραν, id est, respectu regionis, hoc est, quatuor plagarum mundi: utrum ad Orientem vel Occidentem: ad Meridiem vel Septentrionem sita sit: vel

vel consideratur πρὸς ἑαυτὴν, quoad se ipsam & suas partes, hoc est, ipsos cives & inhabitatores, eorumque commoditatem attinet.

Quid circa τὴν χώραν considerandum est?

Quod ad situm civitatis, respectu regionis attinet, suprà in 5. cap. Aristoteles dixit: Eum situm civitatis optimum & commodissimum esse, qui est communis terræ & mari: ut & pacis & bellis tempore, necessaria victualia & auxilia, ad eam transmitti & deferri possint: atque hoc modo sit, quemadmodum dixit, εὐβοήθητος καὶ εὐπαρακόμιστος.

Quæ sunt circa situm civitatis, quoad se ipsam attinet, considerandum?

Πρῶτον μὲν ὡς ἀναγκαῖον πρὸς ὑγίειαν.

In situ civitatis, quo ad se ipsam, quatuor sunt spectanda. Primùm, salubritas aëris: ea enim plurimùm conducit ad valetudinem & sanitatem eorum qui civitatem inhabitant. Atque hanc ob causam commendantur eæ urbes, quæ versus Orientem & Septentionem sitæ sunt: quoniam venti qui ex illis locis spirant, propter puritatem & siccitatem habentur salubriores: quàm qui spirant à Meridie & Occidente: qui propter crassitiem & humiditatem minus sunt salubres.

Quod est alterum?

Deindè, consideranda est commoditas & opportunitas loci, tàm quoad civilia, quàm domestica & quotidiana negocia expedienda. Nam in civitatibus,

tatibus, quæ in montosis & asperis locis extructæ sunt, longè maiore labore & difficultate talia negotia expediuntur, propter ascensum & descensum collium: quàm in ijs quæ in planicie sitæ sunt.

Τῶν δὲ λοιπῶν, πρὸς τε τὰς πολιτικάς.

Quod est tertium?

Tertiò, consideranda etiam est commoditas loci, quo ad bellum vel gerendum & inferendum hostibus: vel ad propulsandum ab urbe & civibus. Itaq; curandum est, ut civitas in eiusmodi loco extruatur, qui sit civibus quidem εὐέξοδος, id est, facilis quo ad egressum, hostibus verò δυσπρόσοδος, id est, accessu difficilis: & δυσπερίληπτος, καὶ δυσέμβολος, difficilis ad invadendum & obsidendum.

Quod est quartum?

Quartò, curandum quoq; est, ut civitas in eiusmodi loco extruatur, in quo est aquarum & fluminum copia: quæ non possit ab hostibus intercludi aut averti.

Ἐπεὶ δὲ δεῖ περὶ ὑγιείας.

Sed quare etiam de his rebus politico in constituenda civitate considerandum est?

Quia aëris, ventorum, & aquarum salubritas plurimùm conferunt ad valetudinem & sanitatem civium: cuius certè in vita maxima ratio est habenda: etenim absq; sanitate vita nostra non solùm est inutilis ad actiones honestas & civiles rectè obeundas:

eundas: verùm etiam est molesta & mi[illegible]a. Et sanè nulla fermè re minùs, vel etiam ad exiguum temporis momentum carere possumus, quàm aëre & aqua, id est, humore: quibus sublatis, necesse est hominem & quodvis animal suffocari atque interire.

Quæ prætereà circa situm civitatis sunt consideranda?

Aristoteles adhuc duo proponit alia, quæ in extruenda civitate sunt politico consideranda. Vnum est de ædificiorum tàm privatorum, quàm publicorum dispositione. Alterum est de munitionibus civitatis.

Ἡ δὲ τῶν ἰδίων οἰκήσεων διάθεσις.

Quotuplex proponitur ab Aristotele ratio disponendorum ædificiorum in civitate:

Triplex est ratio disponendorum ædificiorum in civitatibus: una antiqua, altera recens, tertia ex utrisque mixta.

Antiqua ædium dispositio fuit, in qua domus non certo ordine, seu confusè hinc indè, pro ut cuique placebat, extruebantur: ita ut nullos certos & directos vicos seu plateas constituerent: sed ædes vario modo per civitatem essent dispersæ, instar cuiusdam Labyrinthi: ex quo non facilè poterant peregrini effugere, si fortè alicui ex civibus iniuriarum aut damnum intulissent.

Quæ fuit recens domorum dispositio?

Recens disponendarum ædium in civitate à quo-

Aa

tatibus, quæ in montosis & asperis locis extructæ sunt, longè maiore labore & difficultate talia negotia expediuntur, propter ascensum & descensum collium: quàm in ijs quæ in planicie sitæ sunt.

Τῶν δὲ λοιπῶν, πρός τε τὰς πολιτικάς.

Quod est tertium?

Tertiò, considerandа etiam est commoditas loci, quo ad bellum vel gerendum & inferendum hostibus: vel ad propulsandum ab urbe & civibus. Itaq; curandum est, ut civitas in eiusmodi loco extruatur, qui sit civibus quidem εὐέξοδος, id est, facilis quo ad egressum, hostibus verò δυσπρόσοδος, id est, accessu difficilis: & δυσπερίληπτος, καὶ δυσέμβολος, difficilis ad invadendum & obsidendum.

Quod est quartum?

Quartò, curandum quoq; est, ut civitas in eiusmodi loco extruatur, in quo est aquarum & fluminum copia: quæ non possit ab hostibus intercludi aut averti.

Ἐπεὶ δὲ δεῖ περὶ ὑγιείας.

Sed quare etiam de his rebus politico in constituenda civitate considerandum est?

Quia aëris, ventorum, & aquarum salubritas plurimùm conferunt ad valetudinem & sanitatem civium: cuius certè in vita maxima ratio est habenda: etenim absq; sanitate vita nostra non solùm est inutilis ad actiones honestas & civiles rectè obeundas:

eundas: verùm etiam est molesta & mi[illegible]a. Et sanè nulla fermè re minùs, vel etiam ad exiguum temporis momentum carere possumus, quàm aëre & aqua, id est, humore: quibus sublatis, necesse est hominem & quodvis animal suffocari atq; interire.

Quæ præterea circa situm civitatis sunt consideranda?

Ἡ δὲ τῶν ἰδίων οἰκήσεων διάθεσις.

Aristoteles adhuc duo proponit alia, quæ in extruenda civitate sunt politico consideranda. Vnum est de ædificiorum tàm privatorum, quàm publicorum dispositione. Alterum est de munitionibus civitatis.

Quotuplex proponitur ab Aristotele ratio disponendorum ædificiorum in civitate:

Triplex est ratio disponendorum ædificiorum in civitatibus: una antiqua, altera recens, tertia ex utrisq; mixta.

Antiqua ædium dispositio fuit, in qua domus non certo ordine, seu confusè hinc indè, pro ut cuiq; placebat, extruebantur: ita ut nullos certos & directos vicos seu plateas constituerent: sed ædes vario modo per civitatem essent dispersæ, instar cuiusdam Labyrinthi: ex quo non facilè poterant peregrini effugere, si fortè alicui ex civibus iniuriarum aut damnum intulissent.

Quæ fuit recens domorum dispositio?

Recens disponendarum ædium in civitate à quo-

dam Hippodamo Milesio inventa fuisse dicitur: cum ædes ordine secundùm rectā lineam extruebantur, & disponebantur: adeò ut rectas & pervias plateas in civitate efficerent: quæ ratio non solùm utilis est ad negotia tam privata, quàm publica, commodiùs in civitate expedienda: verùm etiam facit ad ornatum & elegantiam civitatis.

Καὶ ... τὴν μὲν ὅλην μὴ ποιεῖν πόλιν.

Quæ fuit tertia ratio disponendarum ædium?

Tertiam hanc rationem Aristoteles ait mixtam esse ex duabus præcedentibus: si nimirum in ingressu & extremitatibus urbis, domus perturbato, in media verò urbe, directo ordine collocentur. Hanc dispositionem existimat utilem esse partim πρὸς τὴν ἀσφάλειαν, partim etiam, πρὸς τὸν κόσμον, hoc est, ad securitatem & adornatum civitatis. Nam ædibus ad hunc modum dispositis peregrini & exteri non poterunt ... per rectam viam in mediam urbem irrumpere, ... civilia negotia commodiùs à civibus poterunt expediri.

Quid de munitionibus civitatis præcipit?

Quod ad munitiones civitatis attinet, monet Aristoteles non omnibus civitatibus easdem munitiones convenire: sed eas accommodandas esse formis Rerumpub. Nam in Monarchijs & Oligarchijs utiles sunt αἱ ἀκροπόλεις, hoc est, arces, & excelsæ turres: è quibus ij, penes quos est gubernatio, non solùm possint

ſint omnia, quæ in civitate fiunt & geruntur, proſpicere, ſed etiam ſe faciliùs contrà ſubditorum & ſeditioſorum civium inſidias atq; impetum tueri, eosq; in officio & metu coërcere: quemadmodum Lucretius ſcribit:

Condere cœperunt urbes, arcesq́; locare
Præſidium Reges ipſi ſibi, perfugiumq́;.

In Ariſtocratijs, hoc eſt, in optimatum gubernatione utile eſt habere multa in civitate loca: quæ vel natura, vel arte ſunt munita: in quibus ipſi optimates, quibus civitatis adminiſtratio commiſſa eſt, poſſint eſſe tuti, contrà malorum & improborum civium vim & conſpirationes.

In Democratijs utilis eſt planicies & æquabilitas locorum: ut populus eò faciliùs & frequentiùs poſſit convenire, & ſua comitia celebrare: quoties de negotijs, ad univerſam civitatem pertinentibus, eſt conſultandum.

Eſt ne civitas mœnibus cingenda & munienda?

Περὶ τειχῶν οἱ μὴ φάσκον.

De hac quæſtione olim diverſæ politicorum hominum fuerunt opiniones, ſicut videre licet apud Platonem in lib. 6. de Repub. Nam Lacedæmonij exiſtimarunt mœnia & propugnacula non eſſe neceſſaria ei civitati, in qua omnes cives pariter virtuti, præcipuè verò fortitudini ſtuderent: tales enim ſeipſos & ſua corpora, murorum loco hoſtibus

objicere: & sua virtute hostes repellere: imò eiusmodi munitiones & propugnacula reddere cives aut securos & negligentes: aut ignavos & effeminatos.

Quæ est autem Aristotelis de hac quæstione sententia?

Aristoteles sex argumentis probat civitatem esse mœnibus, fossis, & aggeribus seu vallis, & alijs propugnaculis muniendam. Primùm sumitur à contrario exemplo & facto ipsorum Lacedæmoniorum: qui licet hoc ipso nomine vellent videri cæteris Græcis esse fortiores & animosiores, quòd non confiderent talibus externis munitionibus: sed potius sua virtute atq; fortitudine niterentur, suisq; corporibus sese hostibus opponerent: tamen in bello, quod Pyrrhus contrà eos movit, ne hostis posset absq; impedimento in eos irruere, subitò fossam & aggerem eduxerunt, ad eam partem urbis, quam hostis cœperat obsidere.

Quod est alterum argumentum?

Ἔτι δὲ πρὸς μὲν τοὺς ὁμοίους.

Alterum argumentum sumitur ex distinctione hostium. Hostes alij sunt nobis viribus, vel pares, vel inferiores, vel superiores. Qui nobis pares aut inferiores sunt, adversus tales mœnia & alia propugnacula, non usq; adeò sunt necessaria: siquidem honestius est cum illis in aperto campo congredi: &

di, & fortitudinem atque animi magnitudinem factis ipsis declarare, quàm in externis eiusmodi præsidijs velle salutem quærere. Qui verò numero & potentia nobis multò sunt superiores, adversus illos etiam ad alia præsidia & auxilia confugere, non est turpe: imò temeritas, insania, & stultitia esset, ea, cum civitatis omniumque civium periculo atque exitio, contemnere & negligere.

Quod est tertium argumentum?

Tertium argumentum sumitur ab absurdo trium similium exemplorum: Quemadmodum absurdum esset pro extruenda urbe non velle quærere locum aliquem naturâ munitum: aut colles solo æquare, undè cives possent se contra hostiles impetus tueri: aut privatas domos nullis parietibus, contrà bestiarum incursiones includere: eam solùm ob causam, ne inhabitatores videantur esse timidi & ignavi: ita etiam absurdum est dicere, civitatem nullis mœnibus esse cingendam: ne cives videantur parùm forti animo esse præditi.

Quod est quartum argumentum?

Quartum argumentum continet refutationem contrariæ obiectionis eorum, qui dicunt: ijs civibus qui inhabitant civitatem, mœnibus & alijs munitionibus munitam, adimi occasionem exercendæ

Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦτε-
χεδῶ λαν-
θάνειν.

sus sit stabilis contra hostes in defendenda civitate: ideoque domum ipsam & firmam habent in singu-ci [illegible]. [illegible] negat Aristoteles & quidem cives, [illegible] posse fortitudinem suam declarare, qui tantum [illegible] vel in hostes egredi, & in aperto campo [illegible] manus conserere: vel hostes foras à moenibus, muris, propugnatione, repellere.

2. [illegible]

Quod est quintum argumentum?

Quintum argumentum sumitur ex loco comparationis, à pari. Eorum sicut hostibus excogitare, & apparare varias machinas & instrumenta bellica ad oppugnandas urbes: licet etiam oppidanis & civibus ornamenta excogitare & apparare, quibus vicissim se contra hostium vim tueri & defendere possint.

Quid est sextum argumentum?

Sextum argumentum sumitur ab utili seu effectu. Nam si hostes videant civitatem contra externam vim satis esse munitam & instructam, facilius absterrebuntur à suo proposito: ne [illegible] volent contra talem civitatem bellum suscipere.

CAPUT

CAPUT XII.

Dixisti de privatis Ædificijs civium, quo pacto in civitate sint disponenda. Sed sunt ne etiam in in civitatibus necessaria quædam publica Ædificia: quæ communibus civium usibus sunt destinata?

Ε'πεὶ δὲ δεῖ τὸ μὲν πλῆθος.

MVlta quoq; & varia sunt publica ædificia in civitatibus benè constitutis necessaria: ex quibus Aristoteles in hoc capite quatuor præcipuorum mentionem facit: quarum alia destinata sunt ad peragenda ea, quæ ad divinum cultum pertinent: ut sunt, Templa, Fana, Delubra, Sacellæ: alia ad celebranda publica convivia, quæ à Græcis Συσσίτια *nominantur, ut sunt, Cœnacula Sacerdotum, Magistratuum, Civium: alia ad expedienda civilia & quotidiana negotia, ut sunt, Fora magistratuum & iudiciorum: item rerum venalium: alia deniq; ad exercitia tam ingeniorum, quam corporum: ut sunt Gymnasia & Scholæ.*

Quibus in locis civitatis ista publica ædificia sunt extruenda?

Τὰς δὲ τοῖς θείοις ἀποδεδομένας οἰκήσεις.

Templa in locis celebrioribus & editioribus civitatis: quæ splendorem aliquem & dignitatem cultui divino congruentem habent. Cœnacula magistratuum & sacerdotum non debent procul à templis esse remota: ut eorum vicinitate, epulantes admoneantur temperantiæ & sobrietatis. Cœnacula

verò civium extruenda sunt iuxta mœnia & propugnacula civitatis: ut cives possint illa una cum militibus, quibus custodia urbis commissa est, ea celebrare: ad maiorem inter utrosq; concordiam fovendam.

Πρέπει δ' εἶναι μὲν τοῦτον τὸν τόπον.

Quid est Forum in civitate?

Forum ἡ ἀγορὰ, est amplus & publicus locus, ab ædificijs privatorum civium vacuus in civitate: ad communes & quotidianos civium usus destinatus.

Quot enumerantur ab Aristotele eius species?

Tres: ἀγορὰ ἐλευθέρα, Forum liberum, à commercijs nimirum, & strepitu sordidorum opificum, aliorumq; hominum, qui non peculiariter sunt vocati. Hoc Forum situm esse debet in celebriore aliquo loco civitatis: nempè inter ædes sacras & Prytanæa, id est, cœnacula Magistratuum: ut sit accommodatum deambulationibus & colloquijs honestiorum civium: qui inter se, animi recreandi gratia, de varijs rebus familiariter colloqui cupiunt.

Τὴν δὲ τῶν ὠνίων ἀγοράν.

Quæ est altera Fori species?

Altera species Fori nominatur, ἀγορὰ τῶν ὠνίων, Forum rerum Venalium, quæ ad victum, amictum, & alios usus vitæ quotidianæ sunt necessariæ. Hoc Forum à priore debet esse separatum & remotum, ne strepitu & discursationibus eorum, qui com-

mercia

mercia inter se exercent, impediantur ... & consilia eorum, qui ad forum liberum colloquendi aut consultandi gratia convenerunt. Situm autem esse debet in eiusmodi urbis parte, ad quàm illi, qui commercia exercere volunt, facilè possint suas merces mari & terra comportare.

Quæ est tertia Fori species?

Tertia Fori species appellatur, ἀγορὰ τῶν ἀρχείων, *Forum Magistratuum, est locus, in quo C... a, Palatium, Prætorium, Archivum, Tribunalia ... similia publica ædificia sunt extructa: in quibu... negotiis publicis ag tur, causæ Forenses cognoscun... & diiudicantur, iudicia exercentur, contracti... signantur, tabulæ publicæ conficiuntur. ... Forum non debet procul remotum esse à Foro ... venalium: atq; iuxtà illud habitare debent ij, qui p... blicis negotijs civilibus administrandis sunt præfecti: ut quoties eorum præsentia opus fuerit, semper possint præstò adesse.* Τῶν δ' ἀρχείων ἐστὶ περὶ τὰ συμβόλαια.

CAPUT XIII.

Quæ hactenus de materia, ex qua civitas constituenda est, commemorasti, quò potissimùm sunt referenda? Περὶ δὲ τῆς πολιτείας αὐτῆς.

AD finem civitatis, qui est ipsa felicitas seu beatitudo, tàm universæ civitatis, quàm singulorum civium: neqúe enim revera civitas beata

καὶ [illegible] καὶ πλεονάζειν, [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

Quare in definitione Beatitudinis quo hoc loco [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Quia quemadmodum bona, [illegible] per se [illegible] & simpliciter bona [illegible] quædam sunt [illegible] simpliciter bona [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] alicuius bona consequendi, aut mala effugiendi gratia [illegible] [illegible] [illegible] ideo etiam non per se, verum propter aliud expetantur.

Objectio. Atqui vir bonus etiam rebus sua natura malis potest recte uti: igitur Beatitudo non solum est in iis, quæ simpliciter bona sunt?

[illegible]

Solutio. *Verum quidem est, virtutis tantam vim esse in viro bono, ut etiam ea, quæ alioquin sua natura malæ sunt, non tamen possint ei nocere: imo possit ea etiam ad bonum suum dirigere: sed tamen in illis eius beatitudo non ita est plena & splendida quemadmodum in iis, quæ sua natura sunt bona & expetenda: quemadmodum etiam in lib. 1. Ethic. cap. 10. dictum est.*

Qualem

Ἀναγκαῖον τοίνυν ... εἰρημένοις.

Qualem ex his infert Aristoteles conclusionem?

Ex ijs, quæ iam de beata civitate dicta sunt Aristoteles infert talem conclusionem. Ad beatam igitur civitatem duo requiruntur. Primùm, Virtus: nimirum ut omnes cives sint virtutis, eiusq; actionum studiosi: Deindè, Bona externa, quæ sunt adiumenta & ὄργανα, ad actiones virtutum meliùs exercendas. Ex his duobus autem, prius pertinet ad officium prudentis legumlatoris & politici: ut videlicet bonis legibus, bonaq; disciplina & institutione, cives suos ad amorem & studium virtutis & honestarum actionum excitet & assuefaciat. Posterius autem, quod est de bonis externis, magis pendet à fortuna, quàm ex hominum voluntate & arbitrio: ideò optandum potiùs, quàm legibus sanciendum est.

Τοῦτ' ἄρα σκεπτέον. πῶς ἀνὴρ.

Si ea solùm civitas dicitur & potest esse beata, in qua omnes cives sunt beati: non possunt autem esse vel dici beati, nisi sint viri boni: Quæ igitur requiruntur ad efficiendum virum bonum?

Ad efficiendum virum bonum tria debent concurrere: ἡ φύσις ἢ εὐφυΐα, naturæ bonitas: τὸ ἔθος, consuetudo & assuefactio: ὁ λόγος, ratio. In hanc sententiam etiam in X. lib. Ethic. cap. 9. scribit. γίνεσθαι δ' ἀγαθοὺς οἴονται: οἱ μὲν φύσει: οἱ ἔθει: οἱ δ' δὲ διδαχῇ, ἢ λόγῳ.

Quæ

Quare requiritur ἡ φύσις natura?

Quia si natura non sit capax virtutis, qualis est bestiarum, nunquam etiam poterit ad virtutem eiusque actiones assuefieri. Ideò in Ethicis ait, eum qui debet vir bonus fieri, debere esse καταπειόγιμον ἐκ τῆς ἀρετῆς, id est, aptum ad concipiendum semen virtutis. Hanc aptitudinem Aristoteles in Ethicis nominat φυσικὴν ἀρετὴν item ἐπιτηδειότητα, & δεινότητα. Nam ut Cic. in lib. 5. Tuscul. scribit, Tardis mentibus virtus non facilè committitur.

Quare secundo loco requiritur τὸ ἔθος, ἡ ἄσκησις consuetudo & assuefactio?

Ἐπειδὴ πε ἐφύη ἄφθαλος φύσαι.

Ad naturam vel naturæ bonitatem necesse est secundo loco accedere τὸ ἔθος, assuefactionem: quoniam nisi semina illa, vel ut Cicero vocat, igniculi virtutem à natura concessi, diligenti labore & assiduo exercitio excitentur, augeantur, & confirmentur, donec in habitus excrescant: facilè iterum per ignaviam & negligentiam poterunt suffocari & extingui: antequam ad bonam & utilem frugem perveniant.

Quare etiam accedere oportet tertio loco τὸν λόγον, rationem, seu ut alibi nominat διδαχὴν, μάθησιν, παιδείαν, doctrinam disciplinam, & institutionem?

Τὰ μὲν ἄλλα τῶν ζώων.

Quia illa duo priora etiam aliquo modo homini communia sunt cum quibusdam bestijs: in quibus inter-

interdum quoque sunt preclara [illegible] naturæ: quæ etiam hominum industria ad quasdam actiones assuefieri possunt: quæ alioquin ab earum natura sunt alienæ. Hoc verò tertium, nempe ὁ λόγος, ratio, solius hominis est propria: cuius beneficio non solùm ipse per se intelligere potest & discernere: verùm etiam alios docere, & vicißim ab alijs discere, quid in actionibus honestum vel turpe, bonum vel malum, expetendum vel fugiendum sit. De qua re Cic. lib. 1. de Orat. sic scribit: *Quæ bona sunt, fieri meliora possunt doctrina: & quæ non optima, aliquo modo acui tamen & corrigi possunt.*

CAPUT XIIII.

Ἐπεὶ δὲ πᾶσα πολιτικὴ κοινωνία.

Quoniam ad efficiendum bonum virum, plurimum confert disciplina & institutio: quæ sunt circa eam Politico & Legumlatori consideranda?

DVo hoc in loco se offerunt quæstiones. Prima, Vtrum omnium civium eadem debeat esse disciplina & institutio? Altera. Quænam circa ipsam institutionem sint observanda. Quod ad priorem quæstionem attinet: notandum est, civilem societatem constare ex duobus præcipuè generibus hominum: unum est eorum, qui imperant: & appellantur ἄρχοντες, *Magistratus. Alterum eorum qui parent: & nominantur* ἀρχόμενοι, *subditi. Ad hos duos ordines civium etiam disciplina est accommodanda.*

danda. Etenim cum eorum diversa sit vitæ ratio & conditio: etiam diverso modo sunt instituendi: illi nimirum, quo pacto rectè possint imperare: hi verò, quo pacto rectè debeant parere. Imò quia in liberis civitatibus & politijs est vicissitudo imperandi & parendi: ideò cives in utroq; sunt instituendi: ut & rectè imperare, & obedientiam præstare possint.

Est ne utile, ut in civitate imperium semper sit penes aliquos certos: reliqui autem semper illis pareant? Εἰ μὲν τοὺς αὐτοὺς ποτέρως.

Pro huius quæstionis declaratione Aristoteles adfert hanc distinctionem: Qui eiusdem civitatis sunt cives, hi vel virtutibus, & alijs vel animi, vel corporis, bonis sunt inter se æquales & similes: vel sunt inæquales & dissimiles, atq; hi rursum vel parùm vel plurimùm sunt dissimiles. Quando æquales & similes, aut admodum parùm dissimiles sunt: tunc æquum est, ut per vices imperium omnibus permittatur: etiam iustitiæ regula postulat, ut æqualibus æqualia tribuantur. Quando verò plurimùm sunt dissimiles, tunc æquum est ut illis imperium concedatur, qui virtutibus aut corporis præstantia cæteris civibus longè sunt superiores. Hanc excellentiam ait Indos in eligendis regibus olim observasse: & supra in lib. 4. c. 4. scripsit, Æthiopes solitos fuisse διανέμειν τὰς ἀρχὰς, κατὰ μέγεθος, καὶ κάλλος: quod etiam, Herod. in Thalia refert: οἱ Αἰθίοπες, inquit [illegible]

ov

ἂν τῶν ἀςῶν κρίνωσι μέγιςόν τε εἶναι : καὶ κατὰ τὸ μέγεθος ἔχειν τὴν ἐσχὺν: τοῦτον ἀξιοῦσι βασιλεύειν.

ἀλλὰ μὴν ὅτι γε δεῖ τοὺς ἄρχοντας.

Objectio. Atqui ista vicissitudo imperandi & parendi, videtur aliquid detrahere authoritati & dignitati eorum, qui aliquando magistratum gesserunt: si nimirum debeant esse subjecti & parêre ijs, quibus ipsi paulò anteà imperaverant?

Solutio. *Vicißitudo ista imperandi & parendi in libera Repub. non imminuit authoritatem magistratus: primùm, quia consentanea est iustitiæ, quemadmodum paulò anteà dictum est. Deindè, quia eius vestigia reperiuntur in ipsa naturâ: quæ sicut iubet, ut iuniores obtemperent senioribus: ita quoque permittit ut ijdem iuniores, post quàm senes affecti fuerint, etiam imperent alijs iunioribus. Tertiò, quia illa vicißitudo imperandi & parendi est utilis in Republica: quemadmodum patet ex communi proverbio: Neminem posse rectè imperare, nisi anteà quoque paruerit. Quartò, quia non omnia* ἐπιτάγματα, *id est, iusta & imperata afferunt ei, qui ea præstat, aliquod dedecus aut ignominiam. Alia enim æstimantur* τοῖς ἔργοις, *ex ipsis operibus per se: alia verò æstimantur* τῷ τέλει οὗ ἕνεκα, *sine cuius gratia mandantur, suscipiuntur, & fiunt. Itaq; potest quidem fieri, ut quædam obsequia* τῷ ἔργῳ, *opere ipso, videantur esse abiecta & servilia:*

servilia: quæ tamen ratione finis, propter quem mandantur & fiunt, non sunt inhonesta ijs, qui ea præstant & exequuntur: imò interdum necessitate postulante, non pudet eos ipsos, qui præcipiunt, eadem præstare.

Quæ sunt consideranda Legumlatori & Politico circa disciplinam civium? Ἐπεὶ δὲ πολίτου καὶ ἄρχοντος.

Primùm considerandus ei est ultimus civitatis finis, ut ad illum consequendum omnem disciplinam civium accommodet: Finis autem ille est beatitudo seu felicitas, cùm totius civitatis, tùm singulorum civium.

Deindè, quia ista politica beatitudo consistit in actione virtutis: ideò proxima eius cura esse debet, ut per disciplinam excitet in animis civium amorem & studium, ad virtutis actiones exercendas. Nam sine illis nemo vir bonus neq; beatus esse aut dici potest.

Tertiò, quia actiones virtutum sunt media per quæ beatitudo politica comparatur: plures autem & variæ sunt virtutes: ideò etiam politico considerandum est, ad quas præcipuè virtutes disciplinam civium debeat accommodare: ut secundum eas vitam suam possint.

Quartò, quia universa hominum vita distinguitur in duo tempora: unum ocij & pacis: alterum negocij & belli: utriusq; autem sunt propriæ quædam,

& peculiares virtutes: & quia pax & ocium præferenda sunt bello & negocio: ideò disciplinam civium potiùs ad virtutes pacis, quàm ad virtutes bellicas debet accommodare.

Διήρηνται δὲ δύο μέρη τῆς ψυχῆς.

Quia virtutum subiectum est animus, quem debent perficere: undè cognoscitur Animus?

Accurata & plenior Animi consideratio propriè pertinet ad metaphysicum: à politico verò eatenus solùm consideratur, quatenus ex eius potentijs, earumq́ operationibus proficiscuntur actiones virtutum, in quibus Philosophi ponunt civilem hominis beatitudinem. Sunt enim duæ primariæ potentiæ animi humani: una dicitur λογικὴ, *rationalis: quæ ex se, & sua natura ratione prædita est: in qua est ipsa ratio & mens: atq́ hæc rursum est bipartita,* θεωρητικὴ, *contemplativa: &* πρακτικὴ, *activa. Ad hanc potentiam referuntur virtutes intellectuales,* διανοητικὴ. *Altera nominatur* ἄλογος, *irrationalis: quæ ipsa quidem ex se non habet rationem: sed tamen in homine ita est constituta, ut rationem intelligere, eiq́ obtemperare possit: & in hac est appetitus, estq́ sedes omnium affectuum: ad hanc pertinet virtutes* ἠθικαὶ, *id est, morales.*

Quare

Quare Lycurgus omnes suas leges & universam disciplinam civium direxit ad virtutes bellicas & artem militarem?

Οἱ δὲ νῦν ἄριστα δοκοῦντες πολιτεύεσθαι.

Vt stabiliret & amplificaret potentiam & imperium Lacedæmoniorum: simulq; civium suorum opes & facultates augeret. Nam qui alijs dominantur, hi etiam existunt domini omnium bonorum, quæ illi possident.

Rectène hoc à Lycurgo est factum?

Negat Aristoteles scopum, quem Lycurgus in suis legibus sibi habebat propositum, esse bonum & verum: atq; hoc probat tribus argumentis. Primum, Quia neq; ipsi Lacedæmonij, licet Lycurgi leges diligenter servarent, potuerunt per eas suum imperium diu retinere: sed statim, postquàm pacem nacti essent, illud iterum amiserunt: & sic felicitate sua exciderunt: eò quòd solùm ad belli, non autem ad pacis virtutes erant assuefacti.

Alterum argumentum sumitur à fine bonarum legum, qui debet esse honestus, & cum virtute coniunctus: Atqui herili more δεσποτικῶς *velle alijs imperare, quale imperium Lacedæmonij affectabant, non est honestum, neque cum virtute coniunctum: sed magis violentum & iniustum. Ergò scopus legum Lycurgi non erat verus & laudabilis. Minor declaratur comparatione imperij politici,*

quod est in homines liberos: & imperij herilis, quod est in servos: quorum illud coniunctum est cum virtute & humanitate: hoc autem cum vi & iniuria.

Ἔτι δὲ οὐ διὰ τοῦτο δεῖ τὴν πόλιν.

Tertium *argumentum sumitur ab effectu. Quæ leges possunt excitare in animis hominum cupiditatem dominandi, hæ sunt civitatibus periculosæ, Sed leges Lycurgi possunt istud efficere. Ergò. Maior probatur, quia dominandi libido facilè potest promovere animos hominum ad movendas turbas & seditiones. Declaratur exemplo Pausaniæ regis Lacedæmoniorum: qui propter hanc dominandi cupiditatem etiam accusatus fuit, quasi affectasset Tyrannidem.*

Τὴν τε τῶν πολεμικῶν ἄσκησιν.

Sunt ne igitur omnia exercitia & studia bellica è civitatibus exterminanda?

Nequaquam. Nam habent etiam ista exercitia suum usum, si referantur ad verum & proprium finem, propter quem sunt excolenda.

Quis ille finis?

Triplex est finis, propter quem etiam virtutes & studia bellica in civitatibus ab ipsi civibus sunt excolenda. Vnus est, ne cives ipsi cogantur alijs subiecti esse & servire. Alter est, ut ipsi cives poßint etiam alijs, cum suo & ipsorum commodo imperare. Tertius est, ut poßint imperare & dominari ijs, qui digni sunt, ut ipsis serviant.

CAPUT

CAPUT XV.

Quare disciplina civium ad pacem potiùs quàm ad bellum est dirigenda?

Ἐπεὶ δὲ τὸ αὐτὸ τέλος εἶναι φαίνεται.

QVia pax magis convenit ultimo fini civitatis, hoc est, Beatitudini, quàm bellum: continet enim pax in se omnis generis bona: bellum verò infinita secum adfert mala: quæ beatitudini planè adversantur. Præterea bellum non habet rationem finis, sicut pax. Nam bellum propter pacem, quemadmodum labores & negocia propter ocium suscipiuntur: quemadmodum Aristoteles in lib. 10. Ethic. cap. 7. scribit: ἀσχολούμεθα, ἵνα σχολάζωμεν: καὶ πολεμοῦμεν, ἵνα εἰρήνην ἄγωμεν.

Quæ est hoc loco notanda virtutum distinctio?

Virtutes sunt duplices: quædam sunt τῆς σχολῆς καὶ εἰρήνης, ocij & pacis: quædam τῆς ἀσχολίας καὶ πολέμου, negotij & belli. Pacis virtutes dicuntur, quarum actiones & vsus maximè in pace conspiciuntur: & ad quas excolendas & exercendas ocium & pax requiritur: veluti sunt Temperantia, Iustitia, Liberalitas, Modestia, Veritas, & pleræque aliæ virtutes morales. Præterea virtutes intellectuales, quas Aristoteles hoc loco intelligit per vocabulum Philosophia.

Οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι κινδυνεύειν ἀνδρείως.

Quæ dicuntur esse virtutes belli?

Quarum actiones maximè belli telli tempore sunt conspicuæ & necessariæ: veluti in defendenda patria, religione, libertate: in propulsandis hostibus: in amplificando imperio: cuiusmodi sunt, Fortitudo, Animi magnitudo, Constantia, Tolerantia, Perseverantia in perferendis laboribus, doloribus & periculis, honestatis, & publicæ utilitatis gratia.

OBSERVATIO.

Notandum est hoc loco, istas virtutes pacis & belli nominari: non quòd nullus earum usus sis alijs temporibus: sed quòd earum vis & necessitas maximè illis temporibus est conspicua. Alioquin etiam pacis tempore requiritur fortitudo & animi magnitudo atque constantia in administratione Reipub. quando vel de publicis negocijs est deliberandum, aut de civilibus controversiis iudicandum & pronunciandum. Sic etiam in bello opus est iustitia. Nam bellum quod iniustè est susceptum, nunquam potest feliciter administrari. Eodem modò etiam temperantia in bello est necessaria, non solùm in defectu commeatus, & aliarum rerum necessariarum: verum etiam ne victores abutantur victoriâ ad suam libidinem.

Πολλῆς ἐν δικαιοσύνης καὶ παιδείας.

Quare temperantia præcipuè dicitur esse virtus pacis?

Quia temperantia maximè necessaria est in pace.

Homine

Homines enim plerunq; pace, propter ocium & rerum affluentiam, quam pax secum adfert, abutuntur ad luxum, ad voluptatem, & ad alia quævis flagitia: unde etiā redduntur securi, luxuriosi, & petulantes: atq; his modis sibijpsis tandem interitum accersunt, quemadmodum dicitur, κόρος ὕβριν τίκτει, ἡ δὲ ὕβρις τιμωρίαν. Et Catullus, Ocium reges prius, & beatas perdidit urbes. Et Ovidius, Luxuriant animi rebus plerunq; secundis.

Quid ex his infert Aristoteles?

Διότι μὲν ἐν τῇ μελλούσῃ εὐδαιμονίσειν.

Duo πορίσματα. Quorum unum est: Legislatoris officium esse, ut in constituenda civitate leges suas eò accommodet, ne cives sui utroq; tempore, pacis nimirum & belli, possint rectè uti: ut hac ratione, quantum quidem fieri potest, utroq; tempore sint felices & beati. Ratio sumitur ab absurdo. Etenim si turpe est, non posse secundâ fortunâ rectè uti, quocunq; tandem tempore fuerit: multò turpius est, non posse eâ rectè uti in pace & ocio: sed belli tempore cupere quidem videri fortes & cordatos: pacis verò tempore esse ignavos, & voluptatum mancipia.

Quod est alterum πόρισμα?

Continet conclusionem huius loci. Ergò felicitas civitatis non sola bellica virtute, & ijs bonis, quæ bello acquiruntur, est æstimanda: sicut Lace-

dæmonij fecerunt: sed potius pacis & ocij virtutibus: quæ ut sunt præstantiores, ita plura quoque maiora & veriora civitati adferunt commoda: quàm ea quæ per bellum acquiruntur: & propterea etiam magis expetenda.

Πῶς δὲ καὶ διὰ τίνων ἔσται.

Quæ sunt circa disciplinam & institutionem hominis consideranda?

Quia homo constat ex animo & corpore: in animo autem sunt duo: Ratio & appetitus: ideò omnium istorum in institutione hominis habenda est ratio.

Unde faciendum est initium?

Quemadmodum natura in generatione rerum ab imperfectis facit initium, & tendit ad perfectum, tanquam finem: ita etiam in institutione hominũ, hic ordo est servandus: ut priùs corporis mores informentur, quàm animus: & appetitus priùs, quàm ratio. Atq; hunc ordinem ipsam naturam quoque in hominis generatione servare: non solùm authoritate & testimonio Physicorum & Medicorum: verùm etiam ab ipsa experientia demonstrari potest: videlicet corpus in utero materno priùs, formari, antequam accipiat animam: & appetitus atque affectuum signa priùs in infantibus recens natis apparere, quàm rationem, cuius indicia serò admodum conspiciuntur. Hinc ergò sic argumentatur:

tatur: Quod tempore prius est, illud etiam prius in homine est informandum. Sed corpus prius est animo: & appetitus prior est ratione. Ergò corpus priùs est informandum moribus, antequam animus sit virtutibus imbuendus. Hoc ipsum etiam in fine Ethicorum *declarat exemplo simili, in quo animum comparat agro, qui, antequam semen inijciatur, priùs diligenti cultura præparandus est: ut ad excipiendum semen efficiatur idoneus.*

Πόρισμα.

Ergò corporis cultura, animi culturam debet præcedere, & animi causa suscipienda est: appetitus autem curam mentis causa suscipere oportet, eumq; assuefacere, ut discat rationi obedire. Siquidem animus respectu corporis habet rationem finis: quemadmodum etiam mens, respectu appetitus. Etenim corpus homini datum est, primùm ut animus habeat quoddam quasi domicilium, in quo habitet. Deindè ut habeat etiam instrumenta, per quæ possit vires suas exercere. Eodem modo etiam appetitus & affectus homini tributi sunt: ut Ratio *&* ὁ νοῦς *habeat eos tanquam subditos & satellites, quibus debet imperare, eosq; regere, & in officio continere.*

CAPUT XVI.

Δεῖ δ' ἀποβλέποντα τὸν νομοθετεῖν τοῦτο.

Dixisti in praecedente capite, primam curam institutionis hominis circa corpus esse suscipiendam: quae sunt igitur Politico & Legumlatori hic consideranda?

Duo circa corporis curam, quo ad institutionem hominis attinet, sunt politico consideranda: nimirum hominis Generatio & Educatio.

Circa Generationem quid primo loco considerandum?

Coniugium, sive legitima coniunctio earum personarum: per quas corpora hominum, hoc est, ipsi homines, qui cives futuri sunt, debent generari & procreari.

Quamobrem?

Quia permultum refert ad sanitatem, ad robur & vires, denique ad formam corporis: quibus nam ex parentibus aliquis procreatus sit. Plerunque enim ex sanis, robustis, & venustis, etiam procreantur sana, robusta, & venusta corpora: quemadmodum etiam ex contrario videre licet: ex morbosis, pusillis, & deformibus, procreari morbosa, pusilla, & deformia corpora. Neque enim pygmaeus aliquis, aut deformis Mopsus potest Gigantem, & formosam Alexin ex se procreare. Atque huc etiam referri potest id, quòd legitur apud Horatium in lib. 4. Car. Oda

Oda quarta: Fortes creantur fortibus, & bonis: Est in iuvencis, est in equis patrum virtus: Nec imbellem feroces progenerant aquilæ columbam.

Quæ sunt autem politico circa conjugium consideranda?

Σχεδὸν δὴ πάντα συμβαίνει.

Circa coniugium monet Aristoteles sex circumstantias considerandas esse Politico seu Legumlatori, qui civitatem constituere velit. Prima est de ætate eorum, qui matrimonium contrahere volunt. De qua hoc præceptum tradit Aristoteles: Qui contrahere volunt matrimonium, ambo debent & ætate & viribus ad procreandam sobolem esse idonei, hoc est, ut non nimium sint vel iuvenes, vel senes, vel inter se dispares.

Quomodo confirmatur hoc præceptum?

A contrario, hoc est, ab enumeratione incommodorum, quæ ex eiusmodi vel intempestivo, vel dispari coniugio consequuntur. Primùm enim inter dispares facilè oriuntur lites & discordiæ. Vndè Pittaci præceptum, γάμει ἐκ τῶν ὁμοίων: *æqualem tibi quære uxorem. Deindè si sunt nimium vel iuvenes, vel senes: aut nullos, aut infirmos generant liberos. Præterea si sunt nimium iuvenes, non possunt habere apud liberos magnam authoritatem: neque possunt illis sine iactura rei suæ familiaris, magnam dare dotem: cùm ipsi adhuc*

propter

propter ætatem suis bonis diu indigeant. Sæpè etiam fœminæ in partu moriuntur, virorum verò corpora enervantur. Quòd si verò sunt admodum senes, non possunt liberos suos expectare, donec aut ad iustam ætatem pervenerint, aut nepotes eorum viderint.

Ἐπεὶ γὰρ ὥρισται τέλος τῆς γεννήσεως.

Quæ igitur ætas apta est conjugio, & procreationi liberorum?

Aristoteles hoc loco viris præscribit tempus ab anno ætatis trigesimo septimo, usque ad annum septuagesimum. Mulieribus verò ab anno decimo octavo, usq; ad annum quinquagesimum. Plato verò in lib. 5. de Repub. aliter istos annos definit. Nam viris præscribit annum trigesimum, usque ad quinquagesimum quintum: Mulieribus annum vigesimum usqúe ad quadragesimum. Hesiodus iubet virum contrahere matrimonium circa annum trigesimum: mulierem verò circa annum decimum quintum.

Quomodo hanc sententiam confirmat?

Aristoteles ait hanc suam sententiam de tempore contrahendi matrimonij, consentire cum opinione poëtarum: qui ætates hominum numero septenario distinxerunt: circa hoc enim tempus, plerunq; in corporibus hominum: quo ad valetudinem, vigorem, & robur corporis attinet, conspicitur aliqua mutatio. Videtur autem intelligere Solonem: cuius versus de hac re

hac re extant apud Clementem Alexandrinum: ut quibus ætas hominum distinguitur in decem septenarios: nimirum usq; ad annum LXX. Et quid singulis illis septenariis propriè conveniat, ostenditur.

Quæ est altera circumstantia?

Ποίον ἢ τῶν σωμάτων ὑπαρχόντων.

Est de habitu, hoc est, de constitutione corporis eorum: qui matrimonium contrahere cupiunt.

Quod habes hîc præceptum?

Qui matrimonium contrahere cupiunt, non debent esse valetudinarii, & θεραπευτικοὶ, hoc est, qui semper opus habent medicina & curatione corporis: sed debent esse sano & vegeto corporis habitu præditi: ita ut possint non solùm labores & molestias, quas rei domesticæ administratio in se habet, facilè perferre & expedire: verùm etiam idonei esse ad publica & civilia negotia, quæ illis à civitate imponuntur & demandantur peragenda.

Quæ sunt reliquæ circumstantiæ, quæ circa conjugium sunt observandæ?

Περὶ ἢ ἀποθέσεως καὶ τροφῆς.

Tertia circumstantia est de tempore anni, quod accommodatum maximè sit procreandis liberis. Et quarta est de cura prægnantium, qualis esse debeat. Sed hæ duæ magis ad Medicum, quàm ad Politicum pertinent.

Quæ est quinta circumstantia?

Quinta circumstantia est de barbara & crudeli quarundam nationum & gentium consuetudine: quæ suos infantes non omnes alebant: sed tantùm eos, quos elegantiores & membris perfectiores esse videbant: & de quibus ex Physiognomia, iudicium fieri poterat, eos præclara indole esse præditos: ac proinde futuros aliquando utiles Reipub. Cives. Cæteros autem exponebant vel circa flumina, vel iuxta vias: ut à prætereuntibus tollerentur & alerentur. De qua infantum expositione, multæ apud Ethnicos Scriptores reperiuntur fabulæ: ut de Romulo & Remo: de Oedipo filio Laij Regis Thebarum: de Paride filio Priami Regis Phrygiæ: de Telepho filio Herculis: & de pluribus alijs. Sed barbara hæc consuetudo non solùm naturæ repugnat, cuius instinctu unum quodq; animal suam prolem alit: verùm etiam in iure civili sub gravi pœna est prohibita: & lex sancita, qua quisque suos liberos alere iubetur.

Περὶ δὲ τῆς πρὸς ἄλλην ἢ πρὸς ἄλλον.

Quæ est sexta circumstantia hujus loci?

Sexta circumstantia est de contrario Coniugij, hoc est, de adulterio: quod omninò turpe & fugiendum esse præcipit: quia per illud violatur fides matrimonij, quàm coniuges sibi mutuò utrinq; promiserunt.

CAPUT

CAPUT XVII.

Quid in hoc capite agitur?

ARistoteles postquàm in præcendente capite explicasset primum caput, quod circa corporis curã est considerandum, nempè de Generatione hominis: iam accedit ad alterum caput, quod est de eius educatione. Hanc autem distinguit secundùm annos sive ætates hominis: de quibus etiam in præcedente capite mentio facta est. Et in hoc capite agit de primo septenario, seu de primis septem annis, quos distinguit in infantiam, quæ est duorum primorum annorum: & in pueritiam, quæ se extendit ad finem septimi anni: & rursum in duas partes distribuitur: in primam scilicet pueritiam, quæ est trium sequentium annorum, tertij scilicet, quarti & quinti: & in extremam pueritiam, quæ est sexti & septimi anni. Γεν[illegible] ἡ τῶν τέκνων.

Quæ sunt observanda duobus primis annis, circa infantum educationem?

Quatuor. Primum pertinet πρὸς τὴν τροφήν, *ad nutrimentum, quo infantes sunt alendi: de quo duo traduntur præcepta. Primum, Infantes alendi sunt lacte materno: aut si aliud haberi non potest, alterius alicuius nutricis, quæ ætate & valetudine matri maximè accedit. Ratio præcepti est triplex. Prima, quia lac corpori infantis maximè est accommodatum: simile enim est ei alimento, quo fœtus in utero*

in utero materno fuit nutritus. Altera ratio sumitur ab exemplo reliquorum animalium: quæ suos fœtus in lucem editos, etiam aliquandiu lacte nutriunt: donec sibi ipsis cibum quærere possunt. Item ab exemplo eorum populorum, qui plurimo lacte & lacticinijs utuntur, quorum corpora etiam sunt robustiora & elegantiora, & ad perferendos labores aptiora. Tertia ratio ab effectu. Quia lac, si benè coctum in ventriculo fuerit, facilè in sanguinem convertitur, bonos humores gignit, corpus impinguat, & robustum beneq; coloratum efficit.

Alterum præceptum est. Nutrimentum infantum debet esse ἄοινον, id est, vini expers: quibus verbis videtur velle monere matres & nutrices, dum lactant infantes, non debere copioso vino uti: quoniam indè lac quoq; calidius redditur: undè varia in illis generantur νοσήματα, id est, morbi: præsertim cum ipsi alioquin calore abundent.

Ἐπὶ δὲ καὶ κινήσεις ὅσας ἐνδέχεται.

Quod est alterum præceptum circa educationem infantum observandum?

Alterum præceptum pertinet πρὸς τὴν κίνησιν, ad motum corporis. Corpora infantum moderato motu sunt exercenda, ut calor nativus in illis excitetur: & vitiosi humores, quibus plerunq; abundant, dissipentur. Motus autem ille fit, partim cum agitantur in cunis: partim dum gestantur in ulnis.

Quod

Quod est tertium præceptum?

Tertium præceptum pertinet ad considerandam membrorum in tenera illa ætate rectitudinem. Cavenda est διαστροφὴ, distortio membrorum, per quædam ligamenta aut instrumenta: quæ à Varrone vocantur Serperastra: ne eorum corpora fiant gibbosa: aut crura vel brachia, quorum ossa sunt adhuc mollia & quasi cerea, incurventur aut distorqueantur.

Quod est quartum præceptum?

Συμφέρει δ' εὐθὺς καὶ ψύχεσι.

Quartum præceptum pertinet ad aërem externum, ambientem corpora nostra. Assuefaciendi etiam sunt infantes, ut facilè poßint perferre frigus. Primùm, quia hoc conducit ad valetudinem: nam externum frigus retinet calorem intrà corpus, ne dißipetur: & hoc modo concoctio ciborum fiat melior. Conducit etiam hoc ad insequentem ætatem: ut postulante neceßitate, non ita facilè à frigore corpora eorum lædantur. Confirmatur hoc ab exemplo & consuetudine quarundam gentium, quæ propter hanc causam recens natos solent immergere in aquam frigidam: aut admodum tenui involvere panno: ut frigus tolerare assuescant.

Quæ sunt observanda circa educationem puerorum, in tribus prioribus annis pueritiæ: Tertio nimirum, Quarto & Quinto?

Τὴν δ' ἐχομένην ταύτης ἡλικίαν.

De his tribus prioribus annis pueritiæ Aristo-

teles septem tradit præcepta esse observanda.

Primùm. Pueri antè sextum annum, non sunt ducendi ad publicas scholas, neq; in alijs serijs laboribus exercendi: quia ingenij vires sunt adhuc perexiguæ: & per labores incrementum corporis posset nonnihil impediri.

Alterum. Sunt tamen pueris quædam exercitia corporis præscribenda, ne ocio & ignavia torpescant. Exercitia autem illa non debent esse valdè laboriosa, quibus corpora possent nimium fatigari: sed debent esse quasi simulachra & adumbrationes honestarum actionum: quæ illis aliquando, ubi adoleverunt, seriò erunt præstanda: ita ut quasi ludendo discant seria negocia tractare.

Καὶ περὶ λόγων δὲ καὶ μύθων.

Tertium. Puerorum tenelli animi sermonibus quibusdam & fabulis ludicris quidem, sed tamen de rebus honestis oblectandi sunt: quorum recordatio poßit in futura ætate eos de rebus gravioribus utiliter commonefacere.

Quartum. Pueris non omnino prohibendi sunt ploratus, clamores, & vehementiores vocis contentiones: nam ista sunt quædam quasi exercitia corporis: per quæ nervi distenduntur, & vires corporis aliquo modo augentur & corroborantur.

Ἐπισκεπτέον δὲ τοῖς παιδονόμοις.

Quintum. Cavendum est, ne pueri simul versentur cum servis, mercenarijs, & similibus abiectis hominibus: qui plerunque tantùm inter se nugantur,

gantur, & turpia loquuntur atque agunt.

Sextum. Cavendum est, ne pueri turpes picturas, tabulas, aut statuas videant: per quas eorum animi possunt excitari ad turpes cogitationes & imaginationes. De qua re etiam Iuvenalis *Satyra* 14. *nos admonet: Nil, inquit, dictu fœdum, visuq; hæc limina tangat: Intrà quæ puer est. Idem quoq; cavendum circa lectionem: ne legant impudicos poëtas aut obscœnas fabulas & historias: imo propter hanc causam etiam* Plato *poëtas è sua* Republica *eijciendos esse censuit.*

Septimum. Eandem ob causam non permittendum est pueris, ut sin spectatores Comœdiarum, *in quibus personæ inhonestæ de amoribus aut alijs lascivijs colloquentes introducuntur: aut turpes gestus repræsentantur. Talibus enim rebus facilè possunt teneri animi puerorum ita infici & corrumpi, ut eorum memoria vix posteà possit illis eximi. Nam naturaliter sic comparatum est: ut prima semper magnis afficiant animos hominum, & diutiùs inhæreant, quàm posteriora: quemadmodum rectè.* Horatius *ait: Quo semel est imbuta recens servabit odorem Testa diu.*

Τοὺς δὲ νεωτέρους οὔτ' ἰάμβων.

Quid de duobus postremis annis pueritiæ Aristoteles præcipit?

Διελθόντων δὲ τῶν πέντε ἐτῶν.

Duobus postremis annis pueritiæ, anno nimirum quinto & sexto, usque ad septimum, pueri de-

bent incipere esse spectatores seu prægustatores eorum studiorum & exercitiorum: in quibus perfectè cognoscendis, ipsi progressu temporis & ætatis, diligentiùs se debent exercere, & vitam suam consumere: ut eiusmodi aspectu & gustu, eorum animi ad illorum studiorum amorem magis accendantur & inflammentur.

Liber Octavus.

Quod est argumentum, & quæ sunt partes Octavi Libri?

H*ic Liber dependet ex fine præcedentis Libri: continuat enim institutam tractationem de ratione educandi & instituendi eos, qui aliquando boni & utiles cives in* Repub. *evadere debent: & quemadmodum in fine præcedentis libri egit* περὶ τῆς τῶν παίδων ἀγωγῆς, *de puerorum educatione: ita iam progreditur* πρὸς τὴν τῶν νέων παιδείαν, *ad disciplinam & institutionem adolescentum, ab anno septimo, usque ad annum vigesimum primum. Sunt autem tres partes huius Libri:* PRIMA *continetur tribus primis capitibus, in quibus explicat tres quæstiones, in fine præcedentis Libri propositas. Quarum prima est, Vtrum Legislatori &* Politico *cura suscipienda sit, circa institutionem adolescentum: Altera, Vtrum institutio adole-*

scentum

ſcentem debeat eſſe communis & publica: an verò privata: Tertia, quænam ſint illæ artes, in quibus adoleſcentes ſunt inſtituendi? ALTERA *pars libri eſt de Gymnaſtica, id eſt, de ratione exercendorum corporum.* TERTIA *pars eſt de Muſica.*

CAPUT I.

Eſt ne Politico & legumlatori conſiderandum de Adoleſcentum inſtitutione?

Ὅτι περὶ τοῦ νομοθέτη.

Politico in conſtituenda Repub. etiam de adoleſcentum educatione & diſciplina elaborandum eſſe probat Ariſtoteles duabus rationibus. Prima ſumitur à contrario. Nam niſi adoleſcentes diligenter inſtituantur ad formam eius Reipublicæ in qua verſari debent; non poterunt convenienter ſecundùm leges eius Reipublicæ vitam ſuam inſtituere. Habet enim unaquæque forma Reipublicæ οἰκεῖον ἦθος, *id eſt, propriam quaſi naturam & indolem: ad quàm cives debent ſuos mores, actiones, totamque vitam conformare: quòd niſi fiat, neceſſe eſt, formam Reipublicæ paulatim immutari & perverti. Altera ratio ſumitur ab exemplo ſimili reliquarum artium & facultatũ: in quibus neceſſe eſt præcedere doctrinam & inſtitutionem: antequam poſſit aliquis opus artificioſum efficere.*

Quid hîc notandum?

Obiter notandum eſt hoc loco: Neminem debe-

re artem aliquam profiteri aut exercere, priusquàm eam probè didicerit.

Ἐπεὶ δ' ἓν τὸ τέλος τῇ πόλει πάσῃ.

Hæc autem disciplina & institutio, debet ne esse communis & eadem omnium: an verò privata & diversa singulorum?

Disciplina & institutio adolescentum in civitate, debet una, eadem, & communis omnium esse: primùm, quia unus idemq; finis debet omnibus civibus, quod ad civitatis utilitatem pertinet, esse propositus. Deinde, quia communium rerum etiam communis & eadem debet esse cura. Atqui adolescentes sunt commune quoddam bonum Reipub. *Ergò eorum cura & institutio debet esse communis, hoc est, communiter ad omnes pertinere. Tertiò, quia cura partis debet referri ad curam & salutem totius. Adolescentes autem sunt pars civitatis. Ergò adolescentum cura & institutio referenda est, ad communem utilitatem civitatis. Quartò, ab exemplo* Lacedæmoniorum, *quorum* Respub. *optimè fuit constituta: quibus communis & publica adolescentum institutio placuit.*

CAPUT II.

Ἐκ τε τῆς ἐνεστώσης παιδείας.

Quorsum dirigenda est omnis disciplina & institutio adolescentum?

Omnis disciplina & institutio adolescentum eò dirigenda est, ut discant ea, quæ ipsis per vitam

sunt

sunt utilia, necessaria, & liberali ingenio digna: cuiusmodi sunt ea quæ hominis animum pulcherrimarum rerum cognitione imbuere possunt: aut ad præclaras actiones suscipiendas & agendas excitare. Sic etiam infrà in cap. 5. præcipit: Oportet, inquit, nihil ita discere, & ad nullam rem magis assuefieri: quàm cum rectè possimus iudicare: & gaudere bonis moribus & honestis actionibus. δεῖ δηλονότι μανθάνειν, καὶ συνεθίζεσθαι μηδὲν οὕτως: ὡς τὸ κρίνειν ὀρθῶς, καὶ τὸ χαίρειν τοῖς ἐπιεικέσιν ἤθεσι, καὶ ταῖς καλαῖς πράξεσιν.

Quæ dicuntur artes illiberales?

Ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ.

Artes illiberales ab Aristotele nominantur τέχναι βάναυσαι. *& definiuntur esse, Quæ liberorum hominum corpora, animumq; & mentem ad usus & actiones virtutis inutilia reddunt: vocantur etiam* τέχναι μισθαρνικαὶ, *artes mercenariæ: & quia inquinant corpus, à Latinis etiam artes sordidæ appellantur: cuiusmodi sunt pleræq; artes Mœchanicæ, maximè verò, quæ opera sua apud ign... & fornaces efficiunt: propter carbones & fuligi...m, quibus corpora inquinantur. Aristoteles:* βάναυσον δ᾽ ἔργον εἶναι τοῦτο νομίζειν, καὶ τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις, τὰς τῆς ἀρετῆς ἄχρηστον ἀπεργάζονται τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων, ἢ ψυχὴν ἢ τὴν διάνοιαν.

Ἐπὶ ἐν κ̀ τῶν ἐλευθερίων.

Quid prætereà monet observandum esse in artibus liberalibus discendis?

Monet Aristoteles in artibus liberalibus discendis modum servandum esse: & μέχρι τινὸς, aliquousqúe illis incumbendum: κ̀ μὴ λίαν προσεδρεύειν πρὸς τὸ ἐντελὲς, hoc est, non nimium illis affixum esse, usq; ad Perfectionem: quia perfecta & absoluta alicuius artis cognitio vix in hac vita potest comparari.

Habesne simile præceptum apud Ciceronem?

Cicero in lib. 1. Offic. ait, duo vitia in artibus discendis cavenda esse. Vnum, ne incognita pro cognitis habeamus: ijsq; temerè assentiamur. Alterum: ne nimis magnum studium, multamq; operam in res obscuras atq; difficiles, easdemq; non necessarias conferamus.

Objectio. Atqui sæpenumerò etiam hæ sordidæ artes suam habent, in civili vita, necessariam utilitatem?

Responsio. *Verum quidem est: Homines in quotidiana vita illis artibus earumq; operibus, non posse omninò carere. Sed hoc loco videndum est, τίνος χάριν, cuius gratia quispiam illas discit aut exercet. Nam si id facit suiipsius, aut amicorum, aut virtutis alicuius exercendæ gratia: non est hoc illiberale aut sordidum. Si verò facit propter aliam*

causam

causam, videlicet ut indè quæstum ab alijs accipiat: Mercenarium quiddam hoc est, & servile.

CAPUT III.

Quæ sunt illæ artes, in quibus veteres solebant suos adolescentes primùm instituere & exercere?

Ἔστι δὲ τέτταρα σχεδὸν ἃ παιδεύειν.

QVatuor, Grammatica, Gymnastica, Musica, & Graphica, id est, Pictoria, seu ars pingendi.

Quare in istis potissimùm artibus suos adolescentes voluerunt instituere?

Quoniam, cum vita hominum distributa sit in duo præcipuè tempora, quemadmodum suprà dictum fuit: nimirum in tempus ocij & pacis: & in tempus negocij & belli: in utraq; vita harum artium magnus est usus. Vnde apud Terent. *in* Eunucho, Parmeno *volens commendare suum* Eunuchum, *tanquam hominem solertem, harum artium facit mentionem: sic eum alloquitur:* Fac periculum in literis: fac in palæstra: fac in Musicis: quæ liberum scire adolescentem, æquum est.

Quare in utraq; vita opus est aliqua arte?

Primùm, ut homo sciat ὀρθῶς σχολάζειν, *rectè ocio & pace uti & frui: siquidem, ut in proverbio dicitur,* Ocia dant vitia: *&* Ovidius *ait:* Luxu-

riant animi rebus plerunq; secundis. Deindè ut etiam possit καλῶς ἀχολεῖν, rectè in negotijs & circa actiones versari: quoniam circa illas plurimis modis possunt homines errare & peccare. Vndè rectè Cicer. dixit: Ita vivendum esse, ut sciamus, nobis non solùm negocij, verùm etiam ocij rationem reddendam esse.

Distingue igitur has quatuor artes juxta hæc duo tempora?

Musica, teste Homero, *inservit ocio & hilaritati: per eam enim animi post labores, honesta voluptate recreantur: quæ recreatio etiam homini necessaria est, & propter se expetenda: siquidem propter eam etiam homini à* Deo *tributus est somnus, & concussa quies.* Reliquæ *autem tres artes ad negocia & labores necessariæ sunt: & vel referuntur ad animi culturam, ut* Grammatica, *cuius cognitio necessaria est ad omnes alias disciplinas cognoscendas: item Graphica, quæ utilissima est ad iudicandum de quibuslibet artificium operibus: utrum secundum suam proportionem rectè sint facta: vel referuntur ad corpus: ut Gymnastica, quæ utilis est ad exercitia corporis: quorum per magnus est usus ad tuendam valetudinem, ad confirmandum robur & vires corporis, ad actiones fortitudinis melius præstandas. Sed de harum artium utilitatibus, posteà sigillatim quoque dicendum erit.*

Dixisti

Dixisti Musicam inservire ocio: quare ocium concessum est hominibus?

Propter necessitatem naturæ, quæ non potest continuos labores perferre: sed requirit aliquam interspirationem & recreationem, per quam possit vires laboribus fractas & defessas recolligere: quemadmodum dicitur: Quod caret alternâ requie, durabile non est: Hæc reparat vires membraq; fessa levat.

Quale ocium hoc loco Aristoteles intelligit?

Non intelligitur hoc loco iners & ignavum, atque turpe illud ocium, quod nugando & ludendo à plerisq; traducitur: sed liberale & honestum ocium, quod non minus suas in se habet utilitates in hac civili vita, quàm ipsum Negocium. Quemadmodum etiam per τὴν ἀσχολίαν, *non solùm intelligitur vita laboriosa: qualis est agricolarum, opificum, mercenariorum & similium, qui assiduis laboribus corporis fatigantur: sed etiam vita politica, quæ in civilium negociorum & Reipub. administratione versatur.*

Quotuplex igitur est ocium?

Quemadmodum vita alia est Theorica, quæ in contemplatione & cognitione rerum versatur: alia Practica, quæ in actionibus civilibus est occupata: Ita etiam duplex est ocium: unum Practicum alterum Theoricum.

Quid est Practicum ocium?

Practicum ociū est cessatio à laboribus corporis ad reparan-

reparandas eius vires laboribus fractas & defatigatas, ut homo postea alacrior ad labores redire possit. Quæ cessatio nominatur ἀνάπαυσις, quies, seu requies: estq; non solùm homini, sed etiam omni animali necessaria: quemadmodum paulò anteà dictum fuit.

Quid est ocium Theoricum?

Ocium Theoricum, est quædam remissio & conversio animi, à seria contemplatione rerum difficilium & abstrusarum, ad cogitationem & meditationem rerum iucundarum: per quas animus nonnihil recreatur, ut posteà rursum eò faciliùs maiora & graviora contemplari possit.

Quare expetendum est ocium?

Εἰ γὰρ ἀμφοῖν δεῖ μᾶλλον.

Ocium neq; propter se est expetendum, quia non habet rationem finis: neque etiam propter ludum, quemadmodum à plerisq; fieri solet: quia etiam ludus non habet rationem finis. Nec enim, ut Cic. lib. 1. Offic. inquit, ad ludum & iocum à natura facti sumus: sed potius ad severitatem, & ad quædam studia graviora atq; maiora. Sed expetendum est ocium propter negocium, hoc est, ut post ocium alacriores reddamur ad perferendos labores.

Quomodo utendum est ocio?

Tempestivè & moderatè, tanquam pharmaco contrà molestias, quæ ex laboribus percepimus. τὸ γὰρ

γὰρ ἀσχολεῖν συμβαίνει μετὰ πόνου, καὶ συντονίας: διὰ τοῦτο δεῖ παιδιὰς εἰσάγεσθαι, καιροφυλακτοῦντας τὴν χρῆσιν: ὡς προσείροντας φαρμακείας χάριν.

Dixiſti Muſicæ uſum eſſe tempore ocij: reliquarum verò trium artium uſum eſſe tempore Negocij: Dic igitur de Grammatica, quam habet utilitatem in vita civili?

Ὅτι μὲν τοίνυν ἐστὶ παιδεία τις.

Ariſtoteles hoc loco quatuor commemorat utilitates Grammaticæ. Prima eſt, quòd Grammatica, hoc eſt, cognitio literarum, & facultas legendi atq; ſcribendi utilis eſt πρὸς χρηματισμόν, *id eſt, ad rationes pecuniarias & quæſtuarias in conficiendis tabulis acceptorum & expenſorum: quæ neceſſariæ ſunt mercatoribus, numularijs & uſurarijs, quorum vitæ genus ad quæſtum & lucrum eſt directum.*

Altera utilitas pertinet πρὸς οἰκονομίαν, *ad rem familiarem utiliter adminiſtrandam. Nam Patrifamiliâs ad plurimas res neceſſarium & utile eſt, poſſe legere & ſcribere, quemadmodum quotidiana teſtatur experientia.*

Tertia utilitas maxima eſt πρὸς τὴν μάθησιν, *hoc eſt, ad omnes alias artes & diſciplinas tradendas, diſcendas, & cognoſcendas: ad eas enim ipſa aditum facit, & primam quaſi ianuam aperit: per quam ingredi oportet in arcem Palladis.*

Quartò

Quartò utilis etiam est Grammatica seu facultas hæc legendi & scribendi, πρὸς πολλὰς πράξεις πολιτικὰς, ad multas actiones civiles, quæ opus habent scriptura & consignatione: ne earum memoria citò pereat: ut in scribendis legibus, in annotandis historijs, & annalibus, quæ ad posteritatem sunt transmittendæ: in conficiendis publicis instrumentis contractuum: in confirmandis fœderibus: in consignandis ijs, quæ vel in senatu, vel in foro, & iudicijs aguntur & decernuntur: in scribendis literis ad absentes: & quod maximum est, in legendis sacris libris: quorum lectio utilis est, teste Apostolo, ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, & ad institutionem, quæ est in iustitia: ut integer sit Dei homo, ad omne opus bonum apparatus.

Quæ est utilitas Graphicæ?

Δοκεῖ δὲ καὶ γραφικὴ χρήσιμος.

Ἡ Γραφικὴ, *ars pingendi seu pictoria, utilis est* πρὸς τὴν διαγραφὴν τῶν σχημάτων, καὶ εἰκόνων, *id est, ad delineandas & exprimendas rerum obiectarum formas, figuras, & imagines: item* πρὸς τὸ κρῖναι περὶ τῶν σκευῶν, καὶ πάντων ὀργάνων, *hoc est, ad iudicandum de operibus artificum, quo ad eorum formam & figuram attinet: utrum omnes eorum partes debita proportione sibi mutuò correspondeant. Denique idoneum reddit contemplatorem formæ & pulchritudinis corporum:*

ποιεῖ

ποιεῖ θεωρητικὸν τοῦ περὶ τὰ σώματα κάλλους.

Quæ est utilitas Gymnastiæ?

Gymnastica seu ars exercendorum corporum, quæ aliâs quoq; palæstra nominatur: utilis est, πρὸς τὴν ὑγίειαν, *ad conservandam sanitatem: quæ absq; moderatis exercitÿs diu conservari non potest. Deindè, Vtilis est,* πρὸς τὴν εὐεξίαν, *ad bonam corporis habitudinem ingenerandam. Tertiò, prodest* πρὸς τὴν ἀλκήν, *ad robur & vires corporis augendas & confirmandas. Quartò confert* πρὸς τὴν ἀνδρίαν, *id est,* πρὸς τὰ ἔργα τῆς ἀνδρίας, *ad actiones fortitudinis melius præstandas.*

In qua autem arte, ex prædictis artibus, pueri seu adolescentes primò sunt instituendi?

Ἐπεὶ δὲ φανερὸν πότερον τοῖς ἔθεσιν.

In arte Gymnastica, quæ circa corpus versatur, cuius culturam debere animi culturam præcedere, suprà in 15. cap. præcedentis libri dictum est.

OBSERVATIO.

Gymnastica etiam cognata est ἡ παιδοτριβικῆ, *quæ est facultas instituendi pueros, ut aptiores & agiliores ad corporis exercitia, & actiones præstandas efficiantur. Et est species quædam Gymnasticæ, à qua differt, quòd præcipuè circa seria exercitia: Gymnastica autem circa ludicra est occupata.*

Quid

Quid præterea in hoc capite Aristoteles præcipit generatim in omnibus artibus & disciplinis tradendis aut discendis, observandum esse?

In artibus tradendis aut discendis, non præcipuè spectandum est, quàm necessariæ aut quæstuosæ sint: sed potiùs utrum sint honestæ & liberali cognitione dignæ etiamsi non adferant discenti magnum commodum aut lucrum. Ratio. *Nam in omnibus rebus & actionibus suscipiendis, solùm spectare quæstum aut lucrum, minimè decet viros ingenuos & magno animo præditos: eos præsertim qui aliquando ad publica officia in* Republica *administranda sunt adhibendi.*

CAPUT IIII.

Quid est Gymnastica?

Γυμναστική ἐστι τέχνη, ἡ ποιά τινα τὴν ἕξιν τοῦ σώματος ποιεῖ. *Gymnastica est ars, quæ habitum corporis qualitate aliqua affectum reddit: hoc est, per quam habitus corporis corroboratur, & ad labores atque exercitia præparatur.*

Quot sunt eius species?

Tres: *Una dicitur* ἀθλητική, *Athletica, hoc est, publicis certaminibus accommodata: quæ est immoderata, dura & aspera exercendi ratio: ijs athletis seu certatoribus præscripta, qui ad publica*

certamina,

certamina, victoriæ causa, descendere volebant. Altera species nominatur ἀνειμένη, *quasi remissa seu languida. Tertia species est* μέση, *moderata: & quasi media inter duram & languidam exercitationem corporis.*

Quod est Aristotelis de his tribus Gymnasticæ speciebus judicium?

Aristoteles priores duas species improbat, eò quòd partim in excessu, partim in defectu peccant: Tertiam autem, quia modum servat, admittit.

Quare athleticam exercendi corpora rationem improbat?

Ἔτι καὶ πρὸς τούτῳ, ἤδη τοῦτο.

Primùm, quia eiusmodi dura & immoderata exercitia deformant corpora: reddunt enim ea crassa, distorta, dura, callosa, lacertosa, & ut Columella lib. 7. loquitur, compactat: qualia sunt plerunque corpora servorum, baiulorum, rusticorum, & opificum. Deindè, quia eiusmodi violenta exercitia impediunt operationem naturæ, in incremento corporum: ne possint ad iustam suam magnitudinem & proceritatem crescere: ut testatur etiam Quintil. lib. 12. Tertiò, quia per talia exercitia homines feroces potiùs & immanes efficiuntur, quàm fortes & cordati, in periculis adeundis aut perferendis. Quartò, ab exemplo Lacedæmoniorum: qui licet in hoc genere exercitiorum suos

adolescentes diligentißimè exercebant: tamen non semper hoc illis profuit ad victoriam, quando cum alijs Græcis, quibus moderata exercitia magis placuerunt, ipsis pugnandum fuit: qui tandem eorum potentiam fregerunt, & se ab eorum dominatu liberarunt. Quintò ab exemplo Olympiorum victorum, quorum pauci reperti sunt: qui licet in adolescentia & iuventute semel atq; iterum celebres victores extitissent, tamen postquàm ad virilem ætatem pervenissent, idem præstare non potuerunt: propterea quod per dura illa & violenta exercitia, corpora eorum fuissent nimium debilitata, & quasi enervata & fracta. Sextò, quia ista aßidua & dura corporis circa talia exercitia fatigatio impedimento est, quò minùs intereà animus ad reliquarum virtutum actiones poßit exerceri.

Quare alteram speciem improbat?

Quoniam nulla aut nimis remissa & languida exercitia plurimùm nocent corporibus: propterea quòd nimio ocio humores in corporibus putrescunt: undè necesse est multos tandem generari morbos. Reddunt etiam homines molles & ignavos, ut sint inutiles ad labores perferendos.

Ὅτι μὲν χρηστέον τῇ γυμναστικῇ.

Qaure improbat tertiam speciem?

Quia moderata exercitia plurimùm conferunt & ad robur, & ad valetudinem corporum. Excitant

tant enim & augent calorem nativum, iuvant concoctionem & digestionem ciborum: consumunt & expellunt vitiosos humores: resistunt putredini: corpori præbent vividum calorem: & plura alia in se habent commoda, de quibus in præcedente capite etiam quædam dicta fuerunt.

Quo pacto igitur utendum est exercitijs?

Tria de hac re ab Aristotele traduntur præcepta: quorum primum pertinet ad postremos annos pueritiæ, usque ad initium pubertatis. In quibus præcipit pueris usq; ad pubertatem præscribenda esse leviora exercitia: neq; eos cogendos esse ad ἀναγκαιοφαγίαν, *hoc est, ad nimium cibum assumendum, qualis solebat athletis præscribi: neq; cogendos esse ad violentos labores, quibus corpora nimium fatigantur: quoniam hæc omnia impediunt* τὴν τοῦ σώματος αὔξησιν, *id est, corporis incrementum: quod in hac maximè fieri debet.*

Alterum præceptum. Tres anni post pubertatem tribuendi sunt alijs artibus & disciplinis, in quibus ingenia adolescentum sunt exercenda. Ὅταν δ᾽ ἀφ᾽ ἥβης ἔτη τρία πρὸς τοῖς.

Tertium præceptum. Elapso triennio post pubertatem, paulatim labores illis sunt augendi, & graviora exercitia cum illis suscipienda: ad quæ etiam necesse fuerit, ut copiosiore cibo utantur, ad augendas & confirmandas vires corporis, ut quan-

titas cibi correspondeat exercitijs corporis.

Quare aliqui anni solis exercitijs ingenij, & non etiam simul corporis sunt tribuendi?

Quia non possunt simul & animo & corpore vehementer laborare: hi enim labores se mutuò impediunt. Labores enim corporis impediunt mentem, quò minùs possit commodè suis contemplationibus vacare. Et contrà, Labores ingenij impediunt naturales corporis operationes, in eo nutriendo & augendo: sicuti videri licet in ijs, qui perpetuò libris incumbunt, quod sunt plerunq; pallidi, macilenti, pituosi, & valetudinarij. Quia spiritus animales, qui debebant iuvare concoctionem ciborum, impediuntur in suo munere ab animi operationibus, quæ circa alia obiecta occupantur.

CAPUT V.

Quid est Musica?

M*Vsica vulgò definitur, quod sit ars benè canendi. Aristoteles hoc loco eam definit à proprio eius affectu:* ἡ μουσικὴ ἐστὶ τέχνη, ἡ ποιάν τινα ποιεῖ τὴν ἕξιν τῆς ψυχῆς. *Musica est ars, quæ habitum animi qualitate aliqua affectum reddit.*

Περὶ δὲ μουσικῆς ἔνια μὲν.

Quid de hac arte Aristoteles præcipuè Politico considerandum esse monet?

Aristoteles statim initio capitis duo monet circa Musicam esse consideranda. Primùm, τίνα ἔχει

δύναμιν,

δύναμιν, quàm habeat vim & efficaciam: deindè, τίνος χάριν δεῖ μετάχειν αὐτῆς, cuius rei gratia eam oportet discere & scire. Vtraq; autem hæc quæstio potest referri ad unum caput, nempè ad finem seu usum, propter quem Musicæ sit discendæ.

Quis est igitur ille finis seu usus, propter quem Musica est discenda?

Triplices sunt opiniones hominum de fine Musicæ. Quidam enim existimant Musicā solùm propter τὴν παιδιὰν, id est, lusum, oblectationem, & voluptatem discendam atq; exercendam esse. Alij verò aiunt Musicam discendam & exercendam esse, διὰ τὴν ἐν τῇ σχολῇ διαγωγὴν: velut infrà in cap. 7. se explicat: διὰ τὴν ἄνεσιν, καὶ τὴν τῆς συντονίας ἀνάπαυσιν, hoc est, ut homines possint habere in ocio honestam à gravioribus & serijs studijs intermissionem & relaxationem. Alij deniq; sunt, qui existimant eam παιδείας χάριν, hoc est, morum conformandorum gratia discendam esse: quia magnam vim habet ad commonendos animos, & excitandos affectus.

Quid ad hæc Aristoteles?

Πότερον παιδιᾶς ἕνεκα καὶ ἀναπαύσεως.

Aristoteles primùm generatim respondet ad has opiniones: & ait Musicam ad omnia hæc tria esse ūtilem, inquiens: ἡ μουσικὴ εὐλόγως εἰς πάντα ταῦτα τάττεται, καὶ φαίνεται μετέχειν. *Deindè verò*

seorsim de his tribus finibus agit: & quatenus Musica illis inserviat, ostendit.

Quid igitur ad duas priores opiniones respondes? Estne in Musica aliqua voluptas & oblectatio?

Etsi Musica non propter voluptatem præcipuè discenda aut exercenda sit: tamen eam magnam vim ad oblectandos hominum animos habere, nemo negare potest. Quod Aristoteles probat, primùm ex communi hominum iudicio & facto: qui propter hanc ipsam causam, ὡς δυναμένην εὐφραίνειν, *solent adhibere in convivijs & in iucundis congreßibus, qui animi recreandi gratia instituuntur & suscipiuntur. Deindè id ipsum confirmat testimonio Euripidis, qui ait Musicam pellere animi curas & tristitiam: item Musæi vetustißimi Poëtæ, qui dixit,* ἥδιστον βροτοῖς εἶναι ἀείδειν: *Mortalibus iucundißimum esse canere. Tertiò, ab eius effectu: quod eandem vim habeat in recreandis animis hominum post labores, quam habet somnus & largior vini potus, ipsaq́ue* ἀνάπαυσις, *quies: quæ omnia sunt veluti* ἰατρεῖαι τῆς λύπης, ἡ διὰ τῶν πόνων, *medicinæ contrà molestias, quæ ex laboribus solent percipi. Quartò quia propter hanc ipsam causam Musica æstimatur, iuvenili ætati, cui voluptas quædam & recreatio concedenda est, præcipuè convenire: ut in ea potiùs*

tiùs adolescentes sese exerceant & oblectent: quam in aliis inutilibus & parùm honestis lusibus.

Objectio. Atqui sunt aliqui, qui existimant Musicam propter has duas præcipuè causas discendam esse: ut vel nos canendo & ludendo oblectare: vel de aliorum cantionibus & melodijs rectiùs judicare possimus? Ἀλλ' ἴσως ἂν δόξειεν ἡ τῶν παίδων.

Solutio ab exemplo simili. *Quemadmodum ijs, qui cum voluptate cibos capere, vel de cibis benè præparatis rectè iudicare cupiunt, non necesse est, ut proptereà* τὴν ὀψοποιητικὴν, *artem præparandi cibos discant: sed maiore voluptate ab alijs præparatos comedunt, & de illis iudicant: ita non necesse est eos, qui ex Musica voluptatem capere, aut de Musicis harmonijs iudicare cupiunt, propterea artem ipsam discere.*

Quomodo confirmatur hæc similitudo?

Hanc similitudinem Aristoteles primùm confirmat exemplo Iovis: qui, ut poëtæ fingunt, cum se oblectare vult, non ipse canit aut cithara ludit: sed ad eam rem utitur opera Apollinis. Deindè exemplo Regum Persarum & Medorum: qui etiam proprios suos habent cantores, tibicines, citharœdas, & similes alios Musicos tàm vocales, quàm instrumentales, ad oblectandos auditores mercede conductos. Tertiò ab exemplo Lacedæmoniorum,

qui licet ipsi propter disciplinæ severitatem, in qua sunt educati, Musicam non discerent: tamen dicuntur optimè potuisse judicare de suavitate & bonitate cantionum. Itaq; πρὸς εὐημερίαν, καὶ διαγωγὴν ἐλευθέριον, id est, ad vitam in otio honestè & liberaliter transigendam, non necesse est nos ipsos artem Musicam discere: sed faciliùs & perfectiùs illud consequi poterimus, si alios Musicos, qui in hac arte sunt exercitati & celebres, audivenimus: præsertim cum ipsum discere, τὸ μανθάνειν, non sit absq; molestia & labore.

Περὶ δὲ τοῦ κοινωνεῖν τῆς μουσικῆς.

Dixisti de voluptate & jucunda conversatione, quā beneficio Musicæ homines habere possunt: Quid autem de tertio fine seu usu Musicæ Aristoteles tradit, nempè quòd ea utilis sit πρὸς τὴν παιδείαν, id est, ad institutionem & ad informandos mores, & excitandos animos hominum, πρὸς τὴν ἀρετὴν, καὶ τὰς καλὰς πράξεις, ad virtutem & honestas actiones?

Hunc tertium finem & usum Musicæ Aristoteles affirmat esse τιμιώτερον, præstantiorem, quàm sint duo priores. Nam hunc voluptatis sensum homines communem habent cum quibusdam bestijs: quæ, ut Cic. in Orat. pro Archia ait, etiam dulcedine cantus interdum flectuntur: sicut Poëtæ fabulantur de Arione, quod etiam Delphines, cum Cithara luderet, ad eum fuerint congregati. Notum etiam

etiam est, Elephantes & Equos sonitu tubarum incitari, & animari ad bellum atq; pugnam. Hic verò tertius finis & usus Musicæ, propriè pertinet ad promovendos, & flectendos atq; excitandos animos hominum ad amorem virtutis, & honestarum actionum: & ad odium vitiorum & turpium actionum. Quam ad rem Plato in libro tertio de Repub. scribit, Musicæ tantam vim esse: ut mutata in aliqua civitate Musica, simul etiam soleant mutari mores civium, & status totius civitatis. Cui sententiæ quoq; astipulatur Cicero: qui in lib. 2. de Legibus sic scribit: Assentior, inquit, Platoni: nihil tàm facilè in animos teneros atq; molles influere, quàm varios canendi sonos: quorum vix dici potest, quanta sit vis in utramq; partem. Namq; & incitat languentes, & languefacit incitatos. Et tùm remittit animos, tùm contrahit: civitatumq; multarum in Græcia hoc interfuit, antiquum vocum servare modum. Quarum mores lapsi ad mollitiem pariter sunt immutati cum cantibus: aut hac dulcedine, corruptelaq; depravati, ut quidam putant.

Quibus argumentis Aristoteles hoc probat?

Ἀλλὰ μὴν ὅτι γιγνόμεθα διὰ πῶν.

Sex. Primùm sumitur à Cantilenis & Melodijs Olympi, celebris quondam Musici: quæ existimabantur eam vim habere, ut animos audientium ἐνθουσιασμῷ, *hoc est, furore quodam implerent.*

Alterum ſumitur ex loco comparatorum à minore: Si fabularum aut aliarum rerum geſtarum nudæ narrationes abſque ſono & concentu muſico poſſunt animos audientium lætitia vel triſtitia aliqua afficere, aut alio aliquo modo immutare: multò magis illud poteſt per harmoniam Muſicam effici. Sed antecedens verum eſſe experientia teſtatur. Ergò.

Ἐπεὶ δὲ συμβέβηκεν εἶναι.

Tertium argumentum ſumitur ab effectu artis Muſicæ. Quicquid facit nos rectè iudicare, & gaudere circa honeſtas actiones: illud ad mores formandos & ingenerandum habitum virtutis eſt utile. Sed Muſica harmonia iſta præſtat. Ergò Muſica ad mores formandos eſt accommodata.

Quartum argumentum ſumitur à natura animi, ex loco ſimilium. Similia afficiuntur à ſimilibus. Animus autem magnam habet ſimilitudinem cum harmonia Muſica: undè etiam Pytagoræi & quidam Platonici dixerunt, τὴν ψυχὴν ἢ εἶναι, ἢ ἔχειν ἁρμονίαν. *ut eſt apud Platonem in Phædone. Ergò Muſica magnam vim habet afficiendi animos hominum.*

Quintum argumentum ſumitur ex differentia harmoniarum: quarum Ariſtoteles hoc loco quatuor videtur recenſere. Quædam enim ἁρμονίαι *ſunt* ὀδυρτικαὶ, *querulæ & lugubres: quæ animum ad fletum, lachrymas, & mœrorem commovent: quæ*

proptereà

propterea à Platone in lib. 3. de Repub. θρηνώδεις, *lachrymosæ nominantur. Quædam nominantur* χαλαραὶ, καὶ μαλακαὶ, *resolutæ & molles: quibus leviter animus afficitur: ita ut nonnihil languescat. Quædam appellantur* μέσαι, *medio modo se habentes: quæ animum neque vehementer, neque etiam nimis leviter afficiunt. Quædam denique vocantur* ἐνθουσιαστικαὶ, *quasi furibundæ, quæ vehementiores & propè furibundos motus excitant in animis audientium.*

Sextum argumentum sumitur ab efficacia orationis numerosæ in Versibus & Rhythmis poëtarum, qui ad certos numeros syllabarum atque pedum sunt compositi: quorum propter solum numerorum harmoniam, ea est vis: ut etiam si solùm recitentur aut legantur: tamen possint animos hominum aliquo modo afficere & commovere: adeò ut etiam ipsi Oratores, quò magis auditores suos permoveant, soleant quosdam numeros in periodorum clausulis observare. Et ipse Aristoteles in Rhetoricis laudat orationem εὔρυθμον, *concinnam & numerosam.*

Quomodo concludit Aristoteles hunc locum? Ἐκ μὲν οὖν τούτων φανερόν.

Quoniam igitur, inquit, tanta vis est Musicæ in commovendis, excitandis, & mutandis animis hominum: ideò nemini dubium esse potest, quin utile sit, adolescentes in ea instituere & exercere: præsertim cùm ista ætas maximè ducatur affectibus &

delectetur

delectetur rebus & actionibus iucundis: ista autem exercitia non solùm sint ἡδέα, iucunda: verùm etiam ἀβλαβῆ, innocua: imò etiam utilia ad honestam in ocio ἀνάπαυσιν, καὶ διαγωγὴν, recreationem & vitæ traductionem.

CAPUT VI.

Πότερον δὲ δεῖ μανθάνειν αὐτὰς.

Quotuplex est Musica?

Musica duplex est, una Theorica, altera Practica. Theorica est, quæ in sola contemplatione proportionis vocum & sonorum Musicalium: & in cognitione præceptorum artis Musicæ consistit. Practica autem est, quæ actu ipso exercetur: estq; duplex, vel Vocalis, quæ tantùm humana voce constat: vel Instrumentalis, per quam artificiosa instrumentorum Musicalium pulsatione, aut inflatione, suavis concentus efficitur. Hæc ab Aristotele hoc loco χειρουργικὴ, id est manualis appellatur: eò quòd manuum seu digitorum agilitate ad eam opus est.

Est ne utraque adolescentibus discenda & exercenda?

Adolescentes utramq; Musicam non solùm quo ad cognitionem præceptorum, sed etiam quo ad usum & exercitationem debent discere: ut & voce canere, & instrumentis ludere possint.

Αὕτη μὲν ἐν ἐστὶ τοῖς ...ηπίοις.

Quibus rationibus Aristoteles hoc confirmat?

Tribus, quarum prima sumitur à vi & efficacia Musicæ

Musicæ in commovendis animis, & formandis moribus: de qua re etiam in præcedente capite dictum fuit. Est autem tale argumentum. Qua arte animi & mores adolescentum possunt excitari & informari: in ea adolescentes non solùm quò ad cognitionem, sed etiam quoad usum eius attinet, sunt exercendi. Sed ars Musica est talis: ut patet ex superioribus. Ergò.

Quæ est altera ratio?

Altera ratio sumitur ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου, *ut inquit Aristoteles: Quia nemo potest de artis alicuius præceptis aut operibus rectè iudicare: nisi etiam ipse præceptorum eius habeat perfectam cognitionem: & ipse quoq; eiusdem artis opera probè possit efficere. Quia autem adolescentes aliquando debebunt de Musico concentu iudicare: igitur necesse est, ut etiam ipsi eam discant, & in Musicis actionibus se exerceant.*

Quæ est tertia ratio?

Ἅμα δὲ καὶ δεῖ τοὺς παῖδας ἔχειν.

Tertia ratio sumitur à circumstantia ætatis, Quibus propter ætatẽ concedenda sunt iucunda & honesta exercitia, ijs utile est ut Musicam discant & exerceant. Sed pueris & adolescentibus concedenda sunt iucunda & honesta exercitia. Ergò. Minor probatur à natura puerilis ætatis, & adolescentiæ: quæ talis est, ut nunquam possit esse ociosa: propter quàm causam etiam Archytas Tarentinus excogitavit crepitaculum,

pitaculum, quo sese oblectarent, & tempus fallerent: ne quid ex vasis domesticis frangant.

Τὸ δὲ πρέπον καὶ τὸ μὴ πρέπον.

Objectio. Est ne βάναυσον, hoc est, sordidum & illiberale quiddam coràm alijs canere: aut cithara vel alio instrumento ludere?

Solutio. *Hæc & eiusmodi alia mercedis gratia facere, seq́; in his ad alterius voluntatem & voluptatem accommodare, servile & sordidum est: magisq́; convenit mercenarijs, servis, atq́; mancipijs: qui ad aliorum nutum vivere coguntur: sed tamen per se non est inhonestum, talia animi recreandi gratia facere, si servetur decorum.*

In quibus consistit istud decorum?

Aristoteles enumerat quatuor circumstantias, quæ hîc sunt consideranda: Personam, Modum, Qualitatem cantionum, & Instrumenta.

Circa personam quid observandum?

Duo circa personam sunt consideranda. Ætas, & vitæ conditio. Etenim pueris & adolescentibus magis convenit in publico & aliorum præsentia canere, aut instrumentis ludere: quàm senibus aut ijs, qui in aliqua dignitate sunt constituti: quorum vitæ conditio requirit, ut tueantur suam gravitatem & authoritatem, quibus magis competit, ut de adolescentum exercitijs iudicent, eaq́; moderentur: quàm ut ipsi eadem alijs exhibeant.

Quid

Quid de altera circumstantia, quæ est τοῦ τρόπου, id est, Modi, præcipitur?

Περὶ δὲ τῆς ἐπιτεμήσεως.

Quemadmodum in omnibus alijs rebus & actionibus modus servandus est, quem ultrà citraq; nequit consistere rectum, ut Poëta ait: ita etiam in Musicis exercitijs modus quidam servandus est: & illis, ut Aristoteles loquitur, μέχρι τοῦ, aliquousq; saltem opera danda, & terminus aliquis constituendus, ultrà quem non est progrediendum: nimirum quatenus illa non impediunt graviora & magis necessaria studia: & quatenus excitant animos nostros, ut sint promptiores & alacriores, ad civiles actiones obeundas. Deniq; quatenus corpus nostrum reddunt ignavum, molle, & inutile ad bellicas exercitationes: ut & in bello & in pace possimus utiles esse Reipub. nostræ cives. Proindè satis fuerit adolescentes hanc artem eò usq; discere & exercere: donec possint rectè de bonis vel vitiosis harmonijs & cantionibus Musicis iudicare: & si opus fuerit, seipsos quoq; ex hac arte oblectare.

Quales debent esse cantiones & Melodiæ, in quibus adolescentes sunt exercendi?

Quoniam variæ sunt differentiæ harmoniarum & Melodiarum, secundum quas etiam diversis modis animi afficiantur: quemadmodum partim in præcedente capite dictũ est: partim etiam in sequenti capite explicabitur: ideò monet Aristoteles, in eiusmodi

mentum ἠθικὸν, id est, ad mores form modatum: sed magis est ὀργιαστικὸν, ... & inflammandos animos ad irar ... m aptū: unde etiam olim in sacris & f... ...chi, quæ Orgia appellabantur, celebrand... n & ... frequens fuit usus.

...sti B

Altera ratio est, Quia ... iarum inflatio impedit usum sermonis: nemo ... im potest simul tibiam inflare, & loqui: quem... modum qui pulsat testudinem aut citharam. ... etiam simul canere aut loqui. Ob hanc c... ...am Alcibiades, ut est apud Plutarchum, pe... asit ... thenienfibus, ut abijcerent tibias: inquiens, ὁ γὰρ ... υλὸς ἐπιστομίζει, καὶ ἀποφράττει ἑκάστῳ τὴν φωνὴν, καὶ τὸν λόγον ἀφαίρεται: hoc est, Tibia enim os ... cludit, & vocem obturat, ac sermonem auffert.

Tertia ratio sumitur à facto Græcorum, qui aliquando uno eodemque tempore simul abrogarunt plura instrumenta Musica, quæ videbantur non ad formandos mores, aut moderandos affectus, sed magis ad inflammandos & concitandos animos hominum pertinere. Veluti erant Barbari, Sambucæ, Tibiæ, Litui, Pectides, & huius generis alia. Σχολαστικοὶ λέγοι γὰρ ... γινόμενος.

Quarta ratio sumitur à facto Minervæ: de qua Poetæ fabulantur, quod cum aliquando tibias forte fortuna reperijsset, cœperit eas inflare: cùm autem animadvertisset, ex ista inflatione os & faciem ho-

ideoq́ eam vocat ἠθικὴν, moralem: & adoleſcentes in ea maximè exercendos eſſe monet: quia poteſt in animo excitare motus ſtabiles & æquabiles, convenientes temperantiæ & fortitudini: ad quas virtutes etiam adoleſcentes præcipuè ſunt aſſuefaciendi.

Eſt ne etiam Muſicæ Harmoniæ aliquis uſus in rebus ſacris?

Φαρμάκων δὲ οὐ μιᾶς ἕνεκεν ὠφελείας.

Harmonias Muſicas etiam magnam vim magnumq́ uſum habere in rebus ſacris, ad movendos animos hominum, Ariſtoteles ait manifeſtè poſſe conſpici ἐκ τῶν ἱερῶν μελῶν ὅταν χρήσωνται τοῖς ἐξοργιάζουσιν μέλεσιν ὥσπερ ἰατρείας, *hoc eſt, ex cantionibus ſacris, quibus utuntur tanquam medicamentis ad expiandos & expurgandos animos hominum. Et ſanè hoc non ſolùm ex Ethicorum hiſtorijs, & Poëtarum hymnis, ut Orphei & Homeri: aliorumq́ Lyricorum Odis probari poteſt: Gentiles ſolitos fuiſſe Muſicam harmoniam adhibere in cultus divini adminiſtratione: ſed etiam ex S. Literis conſtat, tàm in veteri Teſtamento apud Iudæos, quàm in novo Teſtamento apud Chriſtianos, magnum fuiſſe eius uſum in laudando* DEO, *& celebrandis eius operibus atq́ beneficijs: item excitandis, erigendis, & conſolandis perturbatorum animis. Vnde Regius propheta David ſubindè jubet* DEUM *laudare in cithara, pſalterio, tympano, organo: in chordis & cymbalis beneſonantibus.*

Et Apostolus Paulus in 3. cap. ad Colossenses, Christianos iubet se invicem commovere cantionibus, laudibus, & cantilenis spiritualibus.

Suntne adolescentes in omnibus his harmonijs instituendi?

Etiamsi Dorica harmonia magis adolescentibus conveniat, ut anteà dictum est, tamen cæteræ non omninò sunt negligendæ. Sed ut in omnibus alijs exercitiis, ita etiam in Musico exercitio spectanda sunt hæc duo: τὸ δυνατὸν, id est, quid per nos fieri & effici queat: & τὸ πρέπον, id est, quid unumquemq; deceat pro ratione conditionis personarum, temporis, & ætatis. Et in omnibus his præcipuè servandum est τὸ μέσον, καὶ τὸ μηδὲν ἄγαν.

Ὁ γὰρ περὶ ἐνίας συμβαίνει πάθος.

Objectio. Atqui non omnes homines semper in ejusmodi vehementioribus affectibus sunt constituti: proindè etiam non opus habent, ut per Musicam ab illis liberentur?

Solutio. *Etiamsi non omnes homines sunt ἐν τῷ πάθει, hoc est, in animi perturbatione constituti, ut ipsis opus sit aliqua per harmoniam Musicam recreatione: tamen omnes homines sunt παθητικοὶ, hoc est, ejusmodi affectibus obnoxij: alij quidem magis, alij verò minus: pro diversitate temperamenti, & complexionis corporum: & pro diversitate casuum fortuitorum: qui hominibus in hac vita possunt accidere,*

& tristi-

& tristitiam illis adferre: ad quam pellendam, Musica harmonia tanquam remedium potest adhiberi.

Est ne quavis harmonia apud quoslibet utendum?

Quoniam harmoniæ Musicæ accommodandæ sunt voluntati & affectibus auditorum: hi autem non omnes eodem modo sunt affecti: ideò hoc loco considerandum est Musico, quales habeat auditores. Ἐπεὶ δ᾽ ὁ θεατὴς διττός, ὁ μὲν ἐλεύθερος,

Quot Aristoteles facit auditorum genera?

Duplices sunt auditores: alij πεπαιδευμένοι, *eruditi & politi: alij verò* φορτικοὶ καὶ ἀπαίδευτοι, *id est, rudes & ineruditi: apud priores utendum est harmonia Ethica, hoc est, quæ facit ad informandos mores: qualem suprà dixit esse Doricam. Apud posteriores verò utendum est quibuscunque Melodijs seu Harmonijs, licet non sint usque adeò artificiosè & exquisitè elaboratæ & compositæ modò sint sonoræ, ad aures implendas accommodatæ. Ratio huius præcepti est: Quia unicuiq; id videtur esse iucundum, quod ipsius ingenio & naturæ est accommodatum: & ut Virgilius in Bucolicis scribit:* Trahit *sua quemq; voluptas.*

POLITICORUM FINIS.

ARGENTORATI,
TYPIS JOSIÆ
Rihelij hæredum.

Anno M. DC. XIIII.

